

100 jaar VKB - Kerkbeheer tussen Traditie en Toekomst

is een jubileumuitgave van de
Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer
ter gelegenheid van haar 100-jarig bestaan

Colofon

Samenstelling en vormgeving

Rook Belder

Bijdragen

- *Flitsen uit 100 jaar VKB:*

Rook Belder

- *Visies op de Kerk, de kerkrentmeester en de VKB:*

Jos Aarnoudse, Wim Beekman, Rein Boersma, Jan Bol, Teun Copier, Gijsbert Geluk, Jurjen de Groot, Wolter Holtslag, Jan Hommes, Wilbert van Iperen, Gijsbert Juffer, Klaas van der Kamp, Jan Kooi, Redmer Kuiken, Peter A. de Lange, Marco Luijk, Arie P. van der Maas, Gerrit van Meijeren, Leen Moerland, Mirjam Nieboer, Benno Oosterom, Wim Oosterom, Rens Reedeker, René de Reuver, Jan Riemersma, Julia van Rijn, Matthijs van Seventer, Karin Sommer-de Vries, Martin Tiernego, Trinette Verhoeven, Freek Vierwind, Henk van der Wal en Michiel Zonneville.

Deze bijdragen zijn geschreven voordat de coronacrisis begin maart 2020 uitbrak.

Eindredactie

Ben van der Schaaf

Oplage

500 ex.

Foto's

De foto's die in het historisch gedeelte zijn opgenomen zijn afkomstig van wikipedia, reliwiki, eigen archief van de VKB en Rook Belder.

Dit boek bevat tal van publicaties waarin de bedragen nog in guldens zijn vermeld. De omrekenkoers naar euro's is f 2,20371.

Ontwerp omslag

Wilnanda Hukom

Druk

Koninklijke Van der Most, Heerde

Subsidie

Deze jubileumuitgave van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer kon gerealiseerd worden dankzij een subsidie van de Stichting Stormbrand.

Dordrecht, augustus 2020

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Voorwoord	5
Flitsen uit 100 jaar VKB	7
Waarom een Vereniging van Kerkvoogdijen?	8
Een Protesterende Vereniging van Kerkvoogdijen	14
De provinciale organisatie van de Vereniging en de dodehandsbelasting	20
Kerkvoogdelijk beheer in oorlogstijd	27
De wederopbouw	32
De Evangelisch-Lutherse Kerk	38
Een nieuwe kerkorde	43
Het Landelijk Verband van Commissies van Beheer	49
Gezamenlijk eigendom, gebruik van kerken en kerkelijke centra en financiering van kerkbouw	56
Andere uitstraling en nog meer aandacht voor wervingspubliciteit	61
Nieuwe kerkrentmeesterlijke ontwikkelingen	66
Herstructurering in de Kerk	72
Uitbreiding van de dienstverlening aan gemeenten	78
Afkoopregeling, kerkelijke medewerkers en geldwerving	84
Eén vorm van bestuur en beheer en een jubilerende Vereniging van Kerkvoogdijen	89
Zorg voor kerkelijke begraafplaatsen, gebouwen en monumenten	95
Jubileum LVCB, kerkvereniging, fusie VVK en LVCB en de relatie met de overheid	101
De financiën van de gemeenten, de Kerk en onderhoud contacten met de VKB-leden	108
Vademecum begraafplaatsen, kansen voor kerken, verzekeringen en aandacht voor de dorpskerk	114
Inspelen op veranderingen	119
Visies op de Kerk, de kerkrentmeester en de VKB	127
Op weg naar een kleinere minderheidskerk	128
Mensen zullen anders met de Kerk verbonden zijn	132
Een toekomst met grotere bestuurlijke eenheden	135
Eenheid in verscheidenheid geldt ook voor de toekomst van de Kerk	138
Stimuleer de samenwerking tussen plaatselijke kerkelijke gemeenten	143
Is de 100-jarige VKB een gezegende organisatie?	146
Urgente vragen, in een gezonde spanning	149
Een krimpende Kerk? Analyseer oorzaken, zoek en benut kansen	152
De Kerk zal veel geduld en volharding nodig hebben	155
De Kerk van de toekomst vertelt het verhaal van de hoop	158

In 2040: een Kerk van alle markten thuis	161
De stip op de horizon	164
Hoe kan de Kerk blijven meebewegen op het ritme van de stad?	167
Alle kerken waarin Gods Woord verkondigd wordt hebben per definitie toekomst	170
De toekomst van de Kerk: Over water wandelen	173
Een herleving van kleinschalige lokale gemeenschappen	176
Een eenvoudige Kerk moeten wij blijven: trouw, nederig en vrijmoedig	179
De Kerk moet bij haar <i>corebusiness</i> blijven	182
Utrecht Kerkenstad is positief over de toekomst	185
Nadenken over beleid in een centraal college voor meerdere gemeenten	188
De toekomst vraagt van ons een ondernemende instelling	191
Beheren met visie blijft ook in de toekomst nodig	194
De Kerk heeft toekomst, maar wellicht in afgeslankte vorm	197
Nieuwe vormen van kerk-zijn verdienen steun en bemoediging	199
Onderlinge samenwerking en organisatie van kennis kunnen helpen	202
Laten we ook eens zomaar in het diepe duiken	205
Minder vasthouden aan de oude structuren	208
Trends en nieuwe mogelijkheden voor de Kerk van de toekomst	210
Vormen van samenwerking kunnen positief uitwerken	213
Weer leven als de eerste Christengemeente	216
Het werk van de kerkrentmeester is van onschatbare waarde	219

Voorwoord

Traditie

Kerkrentmeesterlijk beheer is geen eenvoudige zaak. Kerkrentmeesters hebben dagelijks met allerlei beheerszaken te maken, zoals de zorg voor de mensen (predikanten, betaalde medewerkers en vrijwilligers), de financiën van de gemeente, de kerkelijke gebouwen, het beheer van onroerend goed (pacht), de exploitatie van de begraafplaats en de geldwerving. Een groot scala van uiteenlopende taken en werkzaamheden die vaak specialistische kennis vereisen. De kerkrentmeesters, en dat gold ook voor de vroegere kerkvoogden en leden van de commissies van beheer, zijn vrijwilligers die gedurende een aantal jaren dit belangrijke werk *Pro Deo* voor hun kerkelijke gemeenten verrichten.

Om dit beheer in goede banen te leiden, vond een aantal mensen het in 1920 belangrijk om de krachten te bundelen om de toenmalige kerkvoogden bij te staan bij de vervulling van hun taak. Bij haar oprichting in 1920 droeg de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk de tekst van Galaten 6 vers 2 in haar vaandel: *“Draagt elkanders lasten en vervult alzoo de Wet van Christus”*. Deze tekst vormde het toenmalige logo van de Vereniging en vanaf dat moment konden kerkrentmeesters met hun vragen en hun problemen terecht bij hun organisatie die hen met raad en daad terzijde stond.

Toen in 1952 het Landelijk Verband van Commissies van Beheer van de Gereformeerde Kerken in Nederland werd opgericht, gebeurde dat door leden van commissies van beheer die vanuit diezelfde behoefte als hun hervormde collega's de handen ineen sloegen om commissies van beheer bij te staan bij de aan hen opgedragen beheertaak. Ongeveer 45 jaar geleden kwam er een nauwe samenwerking tussen beide verenigingen tot stand door een gecoördineerde aanpak van de plaatselijke geldwerving, die nog steeds jaarlijks onder de naam 'Kerkbalans' in de plaatselijke gemeenten wordt georganiseerd. Deze samenwerking breidde zich uit tot allerlei andere vormen van interkerkelijk overleg op het gebied van o.a. de rechtspositie van predikanten en medewerkers, de contacten met de overheid, enz.

Omdat de drie kerkgemeenschappen, de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, nauwer met elkaar gingen samenwerken, sloten beide verenigingen op 17 maart 1999 een samenwerkingsovereenkomst. Na de kerkvereniging op 1 mei 2004 besloten de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer (LVCB) om per 1 januari 2005 als Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) verder te gaan.

Toekomst

In het eerste deel van dit boek (Traditie) wordt een samenvatting gegeven van 100 jaar kerkrentmeesterlijk beheer en de rol die de VKB en haar rechtsvoorgangers hierbij ten behoeve van de kerkrentmeesters en de plaatselijke kerkelijke gemeenten vervult. Rook Belder, oud-medewerker van ons bureau, heeft deze historie in samengevatte vorm

beschreven. Daarvoor zijn wij hem veel dank verschuldigd. Ben van der Schaaf bedanken wij voor de eindredactie waarmee hij aan deze uitgave heeft meegewerkt.

De veranderingen die zich op het kerkelijk erf aftekenen, mede naar aanleiding van de aanvaarding van de nota "Kerk 2025", hebben ook gevolgen voor het kerkrentmeesterlijk beheer en de manier waarop met beheersaangelegenheden wordt omgegaan.

Daarom is aan een aantal personen uit onze kerk gevraagd een blik te werpen op de toekomst. Hun is gevraagd om als betrokkene bij de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland hun visie te geven op drie vragen:

- Hoe zien zij de toekomst van de kerk? Aspecten die daarbij een rol spelen zijn krimp, waar veel gemeenten last van hebben, maar ook groei in bepaalde gemeenten. En de samenwerking of zelfs fusie tussen verschillende kerkgenootschappen.
- Is daarbij voor de kerkrentmeester van de toekomst een rol weggelegd en zo ja, wat is die rol?
- Op welke wijze kan of moet de VKB het kerkrentmeesterlijk beheer daarbij van dienst zijn?

In het tweede deel van dit boek (Toekomst) geven 31 personen uit kerkelijke gemeenten, afdelingsbesturen van de VKB, classispredikanten en de kerkleiding van de Protestantse Kerk in Nederland op basis van deze vragen hun visie op de toekomst. Ook vertegenwoordigers van flankerende organisaties, waarmee de VKB contacten onderhoudt, is om hun mening gevraagd.

Hun analyse van de stand van zaken in de Kerk komt in veel gevallen overeen. Er wordt gewezen op teruglopende aantallen lidmaten en vergrijzing van de kerkelijke gemeenten. Op toenemende problemen om ambtsdragers te vinden en om financieel de eindjes aan elkaar te knopen. Maar toch overheerst vertrouwen en optimisme als het gaat over de toekomst van de Kerk. Veel van de schrijvers wijzen op de mogelijkheden die zij toch nog zien voor nieuwe vormen van kerk zijn, op de tekenen van innovatie en creativiteit die zij overal tegenkomen en op het altijd blijvende perspectief voor de Kerk van Christus.

Wij bedanken de auteurs van deze waardevolle bijdragen, die ideeën en adviezen bevatten waarmee toekomstige bestuurders van onze Kerk zeker hun voordeel kunnen doen. Wij hopen dat dit boek daarmee bijdraagt aan het nadenken over en het werken aan de toekomst van de Kerk.

Namens het bestuur van de
Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk in Nederland,

Drs. Cor de Raadt, voorzitter
Mr. Piet van den Boogaart, secretaris

Flitsen uit 100 jaar VKB

Deze artikelen over de 100-jarige geschiedenis van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) en haar voorganger, de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK), verschenen eerder in het maandblad Kerkbeheer.

Geraadpleegde literatuur:

- Maandblad van de Vereniging van Kerkvoogdijen/Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (Het Orgaan, Het Maandblad, De Kerkvoogdij en Kerkbeheer).
- Kerk en Geldwerving, dr. W.H. den Ouden, 1982.
- Hoe het Lutherde in Nederland – De geschiedenis van de Lutherse gemeenten in Nederland, Uitgave van Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel, Woerden, deel 1, 1994, deel 2, 1997.
- Kerk in een veranderend getij 1952-2002, uitgave Landelijk Verband van Commissies van Beheer van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Th. J. Leene, 2002.
- In dienst van de Kerk 1920-2004, uitgave Vereniging van Kerkvoogdijen, R.M. Belder, 2004.

Waarom een Vereniging van Kerkvoogdijen?

De voorbereiding en de oprichting van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) vonden plaats tussen 1919 en 1920. Dat gebeurde in combinatie met het opstellen van het Reglement op de Predikantstraktementen. Daaruit kan onder meer worden afgeleid dat de zorg voor de predikantstraktementen van principiële betekenis is geweest voor de oprichting van de VVK.

Na de Eerste Wereldoorlog (1918) was het met de predikantstraktementen droevig gesteld. Het geld was gedevalueerd en het leven was veel duurder geworden. Veel predikanten zaten nog op hun vooroorlogse traktementen (1914), waarvan in de meeste gevallen het leeuwendeel door het rijkstraktement werd gevormd. Bovendien waren er tal van kleine, arme gemeenten, die met geen mogelijkheid zelf voor een behoorlijk traktement konden zorgen. Er moest nodig iets gebeuren om aan die toestand een einde te maken. Aan verschillende kanten in de kerk kwam er beweging en ook de synode trok zich deze zaak aan. De eerste plannen werden gemaakt voor een objectief-kerkelijk verantwoorde centraal geregelde salariëring van de predikanten.

Het werd direct duidelijk dat hier vraagstukken aan de orde kwamen, die ver boven het individuele bereik van predikanten, gemeenten en kerkvoogdijen zouden uitgaan. Dat verklaart ook waarom de predikanten in 1918 de Bond van Nederlandse Predikanten hebben opgericht. Maar ook de kerkvoogdijen gingen toenadering tot elkaar zoeken, want op 7 mei 1919 werd in Utrecht een vergadering gehouden onder leiding van ds. Van Arkel uit Ellecom. Vanaf die tijd was er een bewuste actie onder de kerkvoogdijen om een aantal zaken samen beter te gaan regelen. Niet alleen werd er gedacht aan de verbetering van de predikantstraktementen, maar ook aan verschillende andere kerkelijke belangen waarmee kerkvoogdijen te maken hebben.

Oprichtingsdatum

Vervolgens werd op 14 januari 1920 een voorlopige oprichtingsvergadering gehouden, waarbij 128 kerkvoogdijen tot de VVK toetraden. Vrijwel gelijktijdig werd aan een nieuwe centrale regeling voor predikantstraktementen gewerkt met daarbij een rapport over deze materie. Het plan werd eerst aan de kerkvoogdijen voor advies toegezonden. Tenslotte werd op 9 juni 1920 opnieuw in Utrecht een vergadering belegd, waarbij de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk werd opgericht. Zij startte met 330 leden onder leiding van haar eerste voorzitter, de heer G.W. Mortier uit Wageningen. Voor de kerkvoogdijen was dit reeds het eerste signaal van een nieuwe tijd, die na de Eerste Wereldoorlog was aangebroken. Secretaris van de VVK werd ds. mr. C.J. Bartels uit Groenlo. Dit was de vader van de bekende dr. H. Bartels die in de jaren zeventig van de vorige eeuw secretaris van de provinciale kerkvergadering van Utrecht was en voorzitter van de Hervormde commissie voor kerkordelijke aangelegenheden (KOA). Penningmeester werd ir. C.W.E. van Voorst van Beest uit Maarssen.

De voorzitter, de heer G. W. Mortier uit Wageningen,
heeft alle aanwezigen welkom en constateert met vreugde
de goede opkomst voor deze vergadering. De verwarde
+ + + + +

Eerdere organisaties

Oorsprong van de kerkvoogdijen

Hier ligt de oorsprong van de kerkvoogdijen, die als beheerders welke niet in een ambtelijke vergadering vertegenwoordigd zijn, het beheer van de stoffelijke zaken namens de gemeenten moesten behartigen. Vóór 1798 was de kerkenraad nooit belast geweest met wat we nu kerkrentmeesterlijk beheer noemen. Na 1798 zou het beheer een zorg worden van de kerk zelf, een zorg die de gemeenten in een gescheiden regeling van verantwoordelijkheden gestalte gaven. De kerkenraad vormde het

ambtelijk bestuur en de gemeentecommissie vormde het beheer in privaatrechtelijke zin.

Een Vereniging van Kerkvoogdijen uit 1870

In het maandblad "De Kerkvoogdij" van januari 1967 maakt de hoofdredacteur, prof. dr. ir. H.G. van Beusekom melding van het bestaan van een Vereniging van Kerkvoogdijen uit 1870. Van Beusekom: "Het is dezer dagen honderd jaar geleden dat dr. Abraham Kuyper zijn intrede deed bij de Nederduits Hervormde gemeente te Utrecht. Dat was op 10 november 1867 in de Domkerk te Utrecht. Feitelijk ligt hier de kiem van de strijd voor het vrije beheer der kerkelijke goederen en bezittingen, die door de Utrechtse hoogleraar De Geer van Jutphaas met zo grote bekwaamheid is gevoerd", zo stelt Van Beusekom.

"Op 25 november 1870 vond de definitieve vaststelling van het bestuursreglement van deze vereniging plaats. Verder weten we weinig van de werkzaamheden van deze vereniging. Tot de belangrijkste leden behoorden Bodegraven, Lisse, Nunspeet en Vlissingen. Maar de vereniging was niet bepaald bloeiend, zo blijkt uit het geringe aantal leden dat reeds na een paar jaar begon terug te lopen. De jaarvergadering van 1879 werd slechts door drie gemeenten bezocht".

In dit verband noemt professor Van Beusekom een merkwaardigheid. Het reglement bepaalt dat nieuwe leden schriftelijk aan de commissie, die met de leiding van de vereniging is belast, een verklaring moeten afleggen waarom zij zich bij de vereniging willen aansluiten en voor hoe lang dat is. De gemeente kan naar keuze de commissie belasten of met de controle van begroting en rekening, of met de beslissing in geschillen, of met nog uitgebreidere taken.

Hieruit blijkt dat de vereniging toch weer een bepaalde vorm van toezicht in het leven wilde roepen, echter geen toezicht door een hoger orgaan, maar een vorm van toezicht die men geheel in eigen hand had en waaraan men zich naar believen kon onttrekken. Dat is ook weer typerend voor de sfeer waarin de Vereniging voor het vrije beheer van kerkelijke goederen werd opgericht", aldus professor Van Beusekom in zijn beschouwing over "Een Vereniging van Kerkvoogdijen uit 1870".

Reglement predikantstraktementen

Na dit uitstapje naar het verre verleden, gaan we weer terug naar de VVK, die op 9 juni 1920 werd opgericht. Het bestuur dat intussen gevormd was, kwam op 8 juni 1920 's avonds bijeen om de algemene vergadering, de oprichtingsvergadering, voor te bereiden. Men hield er rekening mee dat op deze vergadering de kwestie over de regeling van de predikantstraktementen ter sprake zou komen, waarbij van het bestuur een standpuntbepaling zou worden verwacht. Uit de notulen van de bestuursvergadering van 8 juni 1920 blijkt dat het bestuur van mening is dat het reglement onuitvoerbaar is. "Deze centrale regeling is een wangedrocht en de kerkvoogdijen zullen zich nooit onderwerpen om onder curatele van een Raad van Beheer te staan". Het bestuur stelde zich op het standpunt dat de synode niet het recht heeft de kerkvoogdijen een dwingende regeling op te leggen. Uit de bij de agenda gevoegde stukken blijkt dat de synode ieder overleg met het Algemeen College van Toezicht over deze aangelegenheid weigert.

De oprichtingsvergadering van de Vereniging van Kerkvoogdijen van 9 juni 1920. Vooraan het oprichtingscomité met van links naar rechts de heren Bartels, Mortier, Van der Pol en Koppius.

De volgende dag, 9 juni 1920, vond de ledenvergadering plaats, waarbij 165 afgevaardigden van kerkvoogdijen uit verschillende delen van het land aanwezig waren. Voorzitter Mortier wijst op de verwarde toestand die in de kerk ontstaan is. "Het meest aan de orde zijnde vraagstuk is zeker dat van de traktementen van de predikanten. Het is begrijpelijk dat predikanten zich daarvoor tot de kerkvoogdijen wenden. Op ons rust de belangrijke taak om in deze geweldige nood te voorzien, want de financiële toestand van de predikanten is onhoudbaar geworden", aldus de heer Mortier. Verder sprak hij zijn ongenoegen uit over de synode die niet tevoren met de beheerscolleges over de regeling voor de predikantstraktementen overleg had gepleegd. Tenslotte ging de heer Mortier in op de pensioenvoorziening van predikanten, waarbij een vorm van samenwerking tussen de Bond van Nederlandse Predikanten en de Vereniging van Kerkvoogdijen was ontstaan. Ondertussen was er een groot verschil van mening ontstaan tussen het Algemeen College van Toezicht en de algemene synode over de vraag wie er namens de kerk bevoegd is met de regering over de kapitalisatie van de predikantstraktementen te onderhandelen. Naar de mening van de heer Mortier zou de Vereniging van Kerkvoogdijen een bemiddelende rol hierbij kunnen vervullen.

Hoofdelijke omslag

Maar ook andere zaken kwamen tijdens de oprichtingsvergadering aan de orde. De kerkvoogdij van Boxmeer vond dat de VVK financiële steun aan noodlijdende kerkvoogdijen zou moeten verlenen. De kerkvoogdij van Delft is van mening dat deze

Illustratie uit "Het Maandblad". Een bijeenkomst van kerkvoogden die zich buigen over de financiën van de gemeente.

steun het beste te realiseren is vanuit de centrale bank die kort daarvoor was opgericht. Het voorstel van Boxmeer werd verworpen, maar voorzitter Mortier zegt toe dat het bestuur alles in het werk zal stellen om noodlijdende gemeenten in onze kerk te helpen. Hierna werden de door het bestuur voorgestelde statuten en het huishoudelijk reglement besproken en na het aanbrengen van enkele wijzigingen, werden deze stukken vastgesteld.

Na de pauze sprak de heer Joh. De Breuk, kerkvoogd te Haarlem, over "De kerkelijke hoofdelijke omslag in de praktijk". Kerkvoogdijen die niet op andere wijze aan de benodigde financiën konden komen, zoals b.v. via pachtopbrengsten, waren voornamelijk aangewezen op de opbrengst van de hoofdelijke omslag. (*N.B. De hoofdelijke omslag was in feite een kerkelijke belasting die destijds van de belijdende leden gevraagd werd en waarvan de hoogte afhankelijk was van het inkomen van de kerkleden. Er waren speciale tabellen (kohieren) gemaakt met onderscheid in gehuwd en ongehuwd en er gold een speciale kinderaftrek.*)

Maar de lasten van de kerkelijke gemeenten stegen jaarlijks, terwijl de inkomsten niet in gelijke mate toenamen. Dat was de reden waarom kerkvoogdijen ertoe overgingen om het systeem van de hoofdelijke omslag toe te passen. De heer De Breuk vertelde dat in Haarlem de inning van de hoofdelijke omslag niet verloopt zoals het de bedoeling was, omdat het gemeentebestuur weigerde de kerkvoogdij inzage te verlenen in de gemeentelijke kohieren. Maar omdat de kerkvoogdij de hulp van de provincie Noord-Holland inriep, werd het gemeentebestuur door Gedeputeerde Staten van Noord-Holland gedwongen om deze kohieren aan de kerkvoogdij ter inzage te geven. Als richtsnoer hanteerde Haarlem 0,2 pct. van het gemiddeld inkomen. Totaal moest er 13 pct. van het aantal aangeschreven adressen als oninbaar worden beschouwd.

Op de lezing van de heer De Breuk volgde er een uitgebreide gedachtewisseling over tal van zaken die aan de orde waren geweest. De vergadering concludeerde dat de ontwerpregeling predikantstraktementen zo gebrekkig was dat het bestuur van de VVK verzocht werd de synode te verzoeken het reglement grondig te herzien in overleg met het Algemeen College van Toezicht en de Vereniging van Kerkvoogdijen.

Na de oprichtingsvergadering kwam het bestuur bijeen, waarna een definitief dagelijks bestuur werd gekozen dat bestond uit de heren G.W. Mortier, voorzitter, ds. mr. C.J. Bartels, secretaris, ir. C.W.E. van Voorst van Beest, penningmeester, Joh. De Breuk, 2^e voorzitter en jhr. A.H.P.K. van Suchtelen van de Haare, 2^e secretaris-penningmeester.

Een Protesterende Vereniging van Kerkvoogdijen

Commissie van bezwaarde kerkvoogden

De jonge Vereniging van Kerkvoogdijen ging enthousiast aan de slag om ten behoeve van haar leden een aantal zaken aan te pakken. Maar dat verliep niet altijd zonder interne problemen, want sommige leden vonden dat het hoofdbestuur zich tegenover de leiding van de kerk best wat harder zou kunnen opstellen.

Op 6 augustus 1921 schreven een 10-tal kerkvoogden die een commissie hadden gevormd, een brief aan alle kerkvoogdijen in Nederland. Zij stelden daarin dat ook zij ervan overtuigd zijn dat de predikantstraktementen nodig aan herziening toe zijn, maar dat de daarbij behorende regelgeving een zaak is die door de synode in overleg met de kerkvoogdijen moet worden vastgesteld. De kerkvoogdijen die zich bezwaard voelden, vonden dat het reglement voor de predikantstraktementen inbreuk maakte op het beheerrecht van de kerkvoogdijen.

De commissie van bezwaarde kerkvoogdijen staat een verantwoord traktement voor de predikanten voor ogen, maar het kan niet zo zijn dat de synode een ingreep doet via de Raad van Beheer in de rechten van beheer van de kerkvoogdij. De synode voert weliswaar aan dat het reglement tot stand is gekomen door samenwerking met de kerkvoogdijen, namelijk de Vereniging van Kerkvoogdijen. Oppervlakkig gezien lijkt het daar op, maar in werkelijkheid betekent het dat bij het bijeenroepen van het Algemeen College van Toezicht en de Vereniging van Kerkvoogdijen weinig kerkvoogden betrokken waren. Want behalve dat in dit toezichtcollege geen kerkvoogden of notabelen zitting hebben, mist dit college - anders dan in toezichtkwesities - de bevoegdheid om in andere zaken dan toezicht namens 900 kerkvoogdijen op te treden. De Vereniging van Kerkvoogdijen vertegenwoordigde toen circa 25 procent van de kerkvoogdijen.

Van een samenwerking met de kerkvoogdijen is dus totaal geen sprake en uit het resultaat blijkt dan ook dat niet alleen het resultaat van het overleg in het nadeel van de kerkvoogdijen is uitgevallen, maar dat het reglement op de predikantstraktementen een eerste aanzet dreigt te worden van een synodaal beheersreglement.

In de circulaire die de bezwaarde kerkvoogdijen op 6 augustus 1921 lieten uitgaan, wordt er nog eens op gewezen dat de synode reeds 70 jaar lang bezig is zich heer en meester te maken van het kerkvoogdelijk beheer en tijdens de behandeling van het Reglement op de Predikantstraktementen heeft de synode een ontwerp aan de orde gesteld voor een volledig beheersreglement. Opvallend daarbij is dat gesteld wordt dat het beheerrecht van de kerkvoogdijen onaangetast blijft, omdat het slechts een regeling is van het beheer. Laten de kerkvoogdijen erop bedacht zijn dat hun beheerspositie op het spel staat, zo vindt de commissie van verontruste kerkvoogdijen.

De commissie van verontruste kerkvoogdijen is van mening dat bij het overleg met de synode van de volgende punten niet mag worden afgeweken, namelijk:

Het eerste nummer van "Het Beheersorgaan", een uitgave van de "Vereeniging van Protesteerende Kerkvoogdijen".

- het recht van beheer, en als gevolg daarvan het maken van reglementaire beheerbepalingen, komt uitsluitend toe aan de kerkvoogdijen;
- dat het Reglement op de Predikants-traktementen op dit recht inbreuk maakt omdat de daarin voorkomende beheersbepalingen door de synode zijn vastgesteld.

Motie

Kerkvoogden en notabelen, die met deze twee hoofdpunten instemmen, wordt tevens verzocht een bij die brief gevoegde antwoordkaart in te vullen om een bijeenkomst in Utrecht op 19 augustus 1921 bij te wonen. Die bijeenkomst werd bijgewoond door 170 personen, vertegenwoordigende 75 kerkvoogdijen.

Nadat diverse personen het woord hebben gevoerd, wordt er een motie besproken die door de commissie van verontruste kerkvoogdijen was opgesteld. Deze motie luidt: *"De Vergadering van kerkvoogdijen, op 19 Augustus 1921 bijeen te Utrecht in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen, ontzegt aan de Synode het recht om zich direct of indirect met het beheer te bemoeien en haar besluiten zodanig uit te voeren of te doen uitvoeren. Zij erkent dat in het algemeen de tractementen der predikanten verbeterd moeten worden, draagt de voorlopige commissie op zo spoedig mogelijk in die richting werkzaam te zijn en besluit aan de uitvoering van het Reglement op de predikants-tractementen niet mede te werken".*

De motie wordt op één stem na, met algemene stemmen aangenomen, waarna besloten werd de motie aan alle kerkvoogdijen toe te zenden met het verzoek de Commissie van bezwaarde kerkvoogdijen zo spoedig mogelijk te laten weten of de kerkvoogdijen met de strekking van de motie kunnen instemmen.

In de brief die enkele dagen na 19 augustus 1921 door de Commissie van bezwaarde kerkvoogdijen aan alle kerkvoogdijen wordt gestuurd, wijzen voorzitter en secretaris van deze commissie er op dat alle kerkvoogdijen moeten protesteren, want hoe meer blijken

EEN VOORWOORD.

Het Orgaan heeft zijn oorsprong te danken aan den strijd op kerkelijk beheersgebied, of beter gezegd, aan de wijze waarop de Protesteerende Kerkvoogdijen bestreden worden, meestal anoniem, waarbij de enkele gevallen van slecht beheer enz. als te algemeen zijn voorgesteld. In verband hiermee schreef reeds het Dagelijksch Bestuur in zijn circulaire van 7 Maart j.l., dat het hoog tijd werd een eigen beheersbladje uit te geven, in hoofdzaak om al het tegen ons geschrevene daarin te bespreken en te weerleggen. Het Dagelijksch Bestuur meende niet anders te kunnen handelen, te omdat het Orgaan van de Vereeniging van Kerkvoogdijen voor de Protesteerende Kerkvoogdijen komt te vervallen, nu zij als lid van deze Vereeniging hebben bedankt of zullen bedanken, en 2e. omdat de *N. R. Cf.*, de meest toonaangevende courant op kerkelijk gebied, niet toestaat, dat wij ons verdedigen met open vizier tegen de gemaskerde belagers, zooals het D. B. ook reeds schreef op 7 Maart. Mogelijk komen wij in het Beheersorgaan later tot een bloemlezing van al het geschild in het geschrevene tegen de Prot. Kerkv., maar voorloopig zullen wij ons bepalen tot hetgeen in den laatsten tijd tegen hen geschreven is of nog geschreven zal worden. Met ons blaadje zijn wij nu niet meer afhankelijk van andere bladen.

De *N. R. Cf.* begint blijkbaar voorzichtiger te worden, waarschijnlijk na de circulaire, waarin het Dagelijksch Bestuur schreef naar aanleiding van het niet plaatsen van het door den Heer ten Bosch ondertekend antwoord op het artikel „Hard tegen hard”: „De Redactie van de *N. R. Cf.* weigert dit verweerstuk op te nemen, zonder eenige reden op te geven, terwijl dezelfde Redactie allerlei niet ondertekend geschrijf plaatst tegen de Protesteerende Kerkvoogdijen, waarin men het meermalen doet voorkomen, alsof het gros van de

van ondersteuning er komen, hoe eerder de synode de door haar ingeslagen weg zal verlaten.

Eigen concept-reglement

Op 23 december 1921 komen de protesterende kerkvoogdijen, zoals de groep zich ondertussen noemt, in Utrecht bijeen. De groep protesterende kerkvoogdijen, die zich inmiddels als comité had gevormd, had een concept-reglementovereenkomst op de predikantstraktementen opgesteld. Men had dit stuk eerst voor commentaar aan prof. mr. L.J. van Apeldoorn voorgelegd die zich hiermee kon verenigen, mits men enkele artikelen, waarin bevoegdheden aan de synode wordt toegekend, zou laten vervallen. Van Apeldoorn was hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en werd als specialist kerkrecht beschouwd.

In die vergadering wordt opgeroepen tot een massaal verzet tegen de synodale besturen van de kerk. De voorzitter van het Comité van protesterende kerkvoogdijen roept de kerkvoogdijen op om het synodaal concept-reglement te verwerpen, want *“zij spelen de synode in de kaart en vergroten de synodale macht. De enige wijze om de synode buiten de macht van kerkvoogdijen te houden, is dat alle kerkvoogdijen, die tegen het synodale reglement zijn, zich nu bij de protesterende kerkvoogdijen aansluiten en in geen geval de verderfelijke middenweg bewandelen door een afwachende houding aan te nemen waartoe reeds enige kerkvoogdijen hebben besloten. Het volgen van deze middenweg kan de oplossing voor een langere tijd tegenhouden, maar kan tevens leiden tot een zwakkere positie tegenover de synode.*

Laten de kerkvoogdijen toch inzien dat er een groot verschil is tussen het synodale reglement en dat wat het Comité van protesterende kerkvoogdijen heeft samengesteld. De grondslag van het synodale document is een gedwongen aanslag, met de synode en een Raad van Beheer boven de kerkvoogdijen en met de zekerheid dat hun zelfstandig beheerrecht voor altijd verloren gaat. De grondslag voor ons reglement daarentegen is een vrijwillige bijdrage, met een eigen bestuurslichaam uit en door de kerkvoogdijen gekozen en met de zekerheid dat het beheersrecht onaangetast blijft”.

Oproep tot massaal verzet

Het verslag van de bijeenkomst van 23 december 1921 van de protesterende kerkvoogdijen eindigt als volgt: *“Mogelijk zien enkelen in ons advies tot een massaal verzet iets revolutionairs, doch het revolutionaire gaat uit van hen, die het recht verkracht hebben door de invoering van het reglement op de predikantstraktementen met zijn beheersbepalingen. Een reglement waartegenover de protesterende kerkvoogdijen het hunne hebben gesteld zonder enige verkrachting van bestaande rechten en toch met de verzekering van een behoorlijk traktement voor de H.H. predikanten”,* aldus het verslag.

Als gevolg van de soms felle acties die het Comité van protesterende kerkvoogdijen organiseerde, werd tenslotte in 1924 de Vereniging van Protesterende Kerkvoogdijen (VPK) opgericht, waardoor verschillende leden van de VVK hun lidmaatschap opzegden en zich aansloten bij de protesterende kerkvoogdijen. In “Het Beheersorgaan” nr. 1 dat medio 1924 verscheen, roept de VPK door middel van een advertentie de kerkvoogdijen op hun lidmaatschap bij de Vereniging van Kerkvoogdijen per 1 januari 1925 op te zeggen en lid te worden van de VPK.

Op 22 december 1924 belegde de VPK een vergadering in Amsterdam waarvoor men professor Van Apeldoorn had uitgenodigd. Die wees er in zijn inleiding op dat de synode er steeds op uit is geweest het beheer onder haar bevoegdheden te krijgen. *"In 1824 stelde de synode een reglement voor de kerkenraden op, waarbij deze colleges toezicht kregen op het beheer van de kerkelijke goederen. Maar de Koning weigerde dit reglement te bekrachtigen en zodoende mislukte die poging. In 1842 trok de Koning zich geheel terug uit de bestuursaangelegenheden van de Kerk, waardoor een herziening van het Algemeen reglement noodzakelijk werd. Bij de bekrachtiging bepaalde de Koning echter dat de macht van de synode geen uitbreiding zou mogen ondergaan en zij zich niet opnieuw in het beheer zou mengen"*, aldus de professor Van Apeldoorn.

Derde poging

"In 1853 deed de synode een derde poging om met behulp van de regering haar doel te bereiken. De regering weigerde hieraan mee te werken omdat het uitging van het opperbestuur en dat de rechtmatige vertegenwoordigers der Nederlandse Hervormde Kerk de door de notabelen gekozen kerkvoogden waren. In 1869 kwam een verandering doordat de Koning verklaarde zich nu ook uit het beheer der Kerk te willen terug trekken. De provinciale reglementen en dus ook de Provinciale Colleges van Toezicht kwamen te vervallen. Sindsdien waren de gemeenten geheel vrij. Er is een arrest van de Hoge Raad van 20 mei 1881, die dit uitdrukkelijk heeft vastgesteld, aldus professor Van Apeldoorn.

"In 1919 heeft de synode het beheer opnieuw tot zich getrokken", zo vervolgt professor Van Apeldoorn. "De synode benoemde nu een commissie en droeg deze op één of meer specialisten op het gebied van financiën en ook één of meer juristen aan haar werk toe te voegen. De samenstelling was zeer éézijdig. Kerkvoogden kregen daarin geen zitting. Daarin werden vier predikanten en één ouderling benoemd. Maar waarom is geen advies gevraagd bij jhr. mr. W.M. de Brauw, de vaste juridische adviseur van de synode? De synode vertrapte de rechten van de kerkvoogden door deze commissie op deze wijze samen te stellen. De kerkvoogdijen zijn door de synode behandeld alsof ze niet bestonden. Met hen wordt alleen rekening gehouden als het op betalen aankomt", aldus professor Van Apeldoorn.

In een fel betoog haalt de heer Van Apeldoorn uit naar de synode die hulde bracht aan de Raad van Beheer en daarbij uitsprak dat het Reglement op de predikantstraktementen, waartegen de VPK zich sterk verzet, goed werkt. *"Geëist wordt dat de kerkvoogdijen hun rechten prijs geven. De kerkvoogdijen die nu zwichten, geven niet alleen eigen recht prijs, maar tevens dat van de gemeenten die zij vertegenwoordigen. Daarvoor moet strijd gevoerd worden en daarvoor moeten kerkvoogdijen zich opofferingen getroosten. Het zwaarste offer is dat de gemeente vacant blijft, maar strijd kost offers, waarbij alle wettige middelen geoorloofd zijn. De protesten moeten uit alle hoeken van het land komen. Geëist moet worden in de naam van het recht, dat dit reglement wordt ingetrokken. Geen onderhandelingen met de synode, nú niet en nóóit. De synode heeft er niets mee te maken!"*, aldus professor Van Apeldoorn in een fel betoog tijdens een bijeenkomst van de Vereniging van Protesterende Kerkvoogdijen op 22 december 1924.

DE PROTESTEERENDE KERKVOOGDIJEN

Zij hebben hun vergadering gehad op 3 Juni 1937 te Utrecht. Het staat alles in hun „Beheersorgaan” No. 48, ons vriendelijk toegezonden, waarvoor wij hen zeer dank zeggen.

Waarde Heeren van de Protesteerenden !

Er is veel in Uw besprekingen, wat opeenmisverstand berust en op een onvolledig inzicht in de moeilijkheden van onze Kerk.

Er is in onze Kerk geen sprake van „de driemachten”. Zeer zeker behoort onze Vereeniging niet tot die „drie”.

Wij zijn diep overtuigd van den nood van onze Kerk in den tegenwoordigen tijd, niet „nood” in financieelen zin, maar in geestelijken zin.

De breuk onder ons, kerkvoogdijen, doet ons zeer leed. Zij vergroot den nood van onze Kerk.

Weest ook gijlieden ootmoedig en vraagt U eens af, of Gij wel recht hebt te spreken zooals Gij doet.

Is dan bij U alleen recht en bij de anderen onrecht?

En was het proces-Ouddorp iets anders dan het vraagstuk van de rechtsgeldigheid van het reglement op de predikantstraktementen onderwerpen aan de uitspraak van den Nederlandschen burgerlijken rechter ?

Indien niet, wat was het proces-Ouddorp dan wel ?

Indien ja, dan behoort Gij u neder te leggen bij de uitspraak van den rechter, wiens beslissing Gij toch zelf hebt ingeroepen.

Heeren en broeders, ontbindt Uw vereeniging en komt bij ons.

Er is nog meer te doen dan „protesteeren”. Er moet óók nog „gewerkt” worden. Het leven is kort. Óók Uw doen en laten als kerkvoogden staat in het oordeel voor God en de menschen.

Publicatie uit "Het Maandblad" waarin het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen de protesterende kerkvoogdijen oproept hun activiteiten te stoppen.

In dit verband is het nog interessant te vermelden dat de heer Van Apeldoorn een ingewijde was op het gebied van kerkelijk beheer, want in 1915 was hij cum lade gepromoveerd op "De kerkelijke goederen in Friesland. Beschrijving van de ontwikkeling van het recht omtrent de kerkelijke goederen in Friesland tot 1795". In deze dissertatie van niet minder dan negenhonderd pagina's wist hij de stelling van zijn promotor op overtuigende wijze te onderbouwen, namelijk dat de Reformatie geen verandering had gebracht in de eigendomstoestand van de kerkelijke goederen voor Friesland.

Reactie van de Vereniging van Kerkvoogdijen

Tijdens de algemene vergadering van de Vereniging van Kerkvoogdijen op 20 mei 1925 ging de voorzitter in op hetgeen professor Van Apeldoorn op 22 december 1924 zei. Voorzitter Mortier stelt vast dat de protesterende kerkvoogdijen ten onrechte van mening zijn dat alles buiten de kerkvoogdijen om is gegaan. Hij acht het ook zonder meer onjuist dat professor Van Apeldoorn weigert om met de synode in gesprek te gaan. "De synode trad handelend op omdat de kerkvoogdijen tekort schoten. Wij zijn

altijd bereid tot overleg. Wij zoeken geen strijd, maar vrede. Dan alleen kan de Kerk bloeien”, aldus voorzitter Mortier.

Uit allerlei publicaties daarna blijkt dat de VPK haar strijd tegen de synode blijft voeren. Aan het slot van de jaarrede die de heer J.A. Bakker, die de heer Mortier als voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen is opgevolgd, op de algemene vergadering van 13 mei 1927 uitsprak, sprak hij over de VPK. *“Tot mijn spijt kan ik niet anders dan mijn leedwezen uitspreken over de toon waar in het driemaandelijks orgaan van deze heren geschreven wordt. Wij mogen met elkaar van mening verschillen, maar dat is geen reden om over andersdenkenden op zulk een hatelijke en persoonlijke wijze te schrijven, zoals deze heren plegen te doen. Toch gevoelen wij ons van deze collega’s geen tegenstanders. Wij hebben hen altijd gevraagd wat zij eigenlijk wel willen, want met protesteren en procederen alleen komt men aan de echte nood van het leven niet tegemoet.*

*In het laatste orgaan van de protesterende heren stond de verstandige opmerking dat zij het om verschillende praktische redenen betreuren van ons gescheiden te zijn. Ook wij betreuren om die reden deze scheiding. Wij hebben echter altijd **positief** werk willen doen en **praktisch** willen zijn. Ik meen dus namens het hoofdbestuur en de vergadering te spreken, wanneer ik verklaar dat wij altijd opnieuw bereid zijn tot samenwerking, indien ook de andere heren inzien dat betreuren alleen niets oplevert. Zoveel als mogelijk moeten de kerkvoogden hun arbeid houden buiten de in de kerk aanwezige partijtwisten”, aldus de heer Bakker.*

Fusie met de Vereniging van Kerkvoogdijen?

De jaren daarna blijft de VPK zich fel verzetten tegen de invloed van de synode op het plaatselijk kerkvoogdelijk beheer. Zij beschouwt dit als een aanslag op het vrije beheer dat via de legale weg tot stand is gekomen. Allerlei juridische complicaties deden zich voor, zoals in Elst (Utr.), waar het Provinciaal College van Toezicht van Utrecht het kerkvoogdelijk beheer zelf overnam. Erg bekend is ook het Proces-Ouddorp waar de burgerlijke rechter tenslotte de rechtsgeldigheid van het Reglement op de predikants-traktementen erkende. Daarmee was de taak van de Vereniging van Protesterende Kerkvoogdijen vrijwel afgelopen.

Hoewel men niet bereid bleek om met de Vereniging van Kerkvoogdijen te fuseren, nam de invloed van de Vereniging van Protesterende Kerkvoogdijen geleidelijk af. Ook werden de contacten met het Algemeen College van Toezicht en de Vereniging van Kerkvoogdijen steeds beter, waardoor de noodzaak van een Protesterende Vereniging van Kerkvoogdijen steeds geringer werd, zodat de VPK geleidelijk aan ter ziele is gegaan.

Over de relatie “Bestuur en Beheer”, zoals dat in de jaren daarna veelvuldig genoemd is, is daarna nog veel vergaderd en geschreven. Want verschillende vormen van plaatselijk beheer, namelijk vrij beheer, beheer onder oud toezicht en beheer onder nieuw toezicht (1951), vond een meerderheid van de generale synode niet nodig. En dat leidde in de jaren negentig van de vorige eeuw tot soms kerkenwaardige situaties. Want toen de synode in maart 1991 tot één vorm van kerkvoogdelijk beheer besloot, gingen ook toen verschillende kerkvoogdijen naar de burgerlijke rechter en voerden zij processen tegen de Nederlandse Hervormde Kerk.

De provinciale organisatie van de Vereniging en de dodehandsbelasting

De vorming van de provinciale afdelingen

Om een goed contact met de leden, het grondvlak van onze kerk, te onderhouden, is een landelijke centrale organisatie, ondersteund door een bestuurslaag in de regio, van grote betekenis. Verschillende landelijke organisaties gingen, nadat ze enkele jaren op centraal niveau hadden geopereerd, ertoe over om besturen van een provinciale afdeling te vormen. Ook bij de Vereniging van Kerkvoogdijen was dat het geval. Een groot voorstander hiervan was de heer J.A. (Jouke) Bakker, voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen gedurende een lange periode (1928–1953).

De grote kracht van de organisatie van de Vereniging lag, naast haar centraliserend karakter als hoofdbestuur, het maandblad, de algemene vergadering en door het hoofdbestuur in het leven geroepen commissies, met name ook in decentralisatie van allerlei mogelijkheden, waarbij de provinciale afdelingen een belangrijke rol kunnen vervullen. Om de doelstelling van de Vereniging nog beter te kunnen realiseren, is het hoofdbestuur in 1928 begonnen met de vorming van provinciale afdelingen.

Vertegenwoordiging in het hoofdbestuur

De afdelingen zouden meestal tweemaal per jaar bijeen komen, in beginsel in de hoofdstad van de provincie. Deze samenkomsten moeten het gevoel van saamhorigheid bevorderen en op deze bijeenkomsten ontmoeten kerkvoogden elkaar en kunnen zij ervaringen uitwisselen, elkaar helpen en elkaar van informatie voorzien. De heer Jouke Bakker, voorzitter van het hoofdbestuur van de Vereniging, stelde voor met Friesland en Groningen te beginnen. Hij had een ontwerp voor een afdelingsstatuut gemaakt. Het hoofdbestuur was van mening dat iedere afdeling een vertegenwoordiger in het hoofdbestuur behoort te hebben. De achterliggende gedachte was dat men op provinciaal niveau beter de geschikte personen voor bestuursfuncties in het hoofdbestuur kan zoeken dan wanneer dat op landelijk niveau gebeurt. Om de relatie tussen hoofdbestuur en de besturen van de provinciale afdelingen te versterken, had de heer Bakker de bepaling opgenomen dat het hoofdbestuur eenmaal per jaar een bijeenkomst belegt met een vertegenwoordiging van de afdelingsbesturen.

Friesland als eerste!

Dus vanaf 1928 is het hoofdbestuur begonnen om leiding te geven aan de oprichting van een provinciale organisatie. Vanuit Friesland begon de victorie, want op 3 augustus 1928 werd de afdeling Friesland opgericht. Een maand later, op 11 september 1928, vond de oprichtingsvergadering plaats van de afdeling Groningen. Op 4 april 1929 volgde Drenthe en in het najaar van 1929 werden in Overijssel en Gelderland provinciale afdelingen gevormd.

Op 10 april 1930 vond de oprichtingsbijeenkomst plaats van de provinciale afdeling Oost-Noord-Brabant en Limburg en op 13 december van dat jaar volgde de oprichting van de afdeling Noord-Brabant-West. Dat er voor gekozen werd om het oostelijk deel

Hoofdbestuur en deelnemers aan de algemene vergadering 1930 voor het toenmalige Jaarbeursgebouw te Utrecht.

van Noord-Brabant met dat van Limburg samen te voegen, hield verband met het feit dat er ook toen al in die gebieden weinig protestantse gemeenten waren. Om een werkbare afdeling te krijgen, moest een afdeling minstens uit zo'n 50 gemeenten bestaan. Deze afdeling Oost-Noord-Brabant en Limburg heeft steeds zo'n 52 gemeenten omvat en die van Noord-Brabant-West 56 gemeenten.

Tijdens een bijeenkomst op 3 oktober 1931 werd in Hotel Terminus in Utrecht de afdeling Utrecht opgericht en enkele weken later, op 27 oktober 1931, vond in Rotterdam de oprichting van de afdeling Zuid-Holland plaats. Op 2 april 1932 werd tijdens een bijeenkomst in de Grote Kerk van Alkmaar, waar 44 kerkvoogden aanwezig waren, de afdeling Noord-Holland opgericht.

Als laatste vond in de provincie Zeeland de oprichting van de afdeling Zeeland plaats. Dat gebeurde op 22 november 1932 in Goes. Hoewel Zeeland als laatste een provinciale organisatie vormde, was het wel de eerste afdeling die alle hervormde gemeen-

Jouke Bakker uit Menaldum, de eerste voorzitter van de afdeling Friesland. De heer Bakker was van 1928 tot aan de algemene vergadering van 1953 ook voorzitter van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen.

ten als lid van de Vereniging van Kerkvoogdijen mocht noteren. Dat gebeurde in januari 1961 toen de Hervormde gemeente Sluiswil toetrad als lid van de Vereniging, waarbij men dan automatisch ook lid is van één van de afdelingen.

Enthousiast aan de slag

In ruim vier jaar tijd zag het hoofdbestuur kans in alle provincies afdelingen in het leven te roepen. Men ging enthousiast aan de slag en vanaf dat moment werd er op provinciaal niveau veel tot stand gebracht. Zo werden in 1935 in de hoofdsteden van de meeste provinciale afdelingen advocaten aangewezen, die tegen een gereduceerd tarief voor de kerkvoogdijen de aanmaning voor gemeenteleden verzorgden, die in de betaling van de hoofdelijke omslag tekort waren geschoten. In die tijd hadden de meeste provinciale afdelingen ook de beschikking over een orgeladviseur.

Op 15 januari 1932 vond de eerste bijeenkomst plaats van het hoofdbestuur met een delegatie van de afdelingen. Gesproken werd over:

- de aanslagen van de Kas voor de Predikantstraktementen;
- de opstelling van een richtlijn voor de regeling van aanslagen van lidmaten van de gemeente over de betaling van de hoofdelijke omslag; en
- een poging om te komen tot een uniforme regeling met de federatie van kerkorgelbouwers in Nederland.

In 1941 werd als gevolg van de Tweede Wereldoorlog geen algemene vergadering gehouden. Maar daarom was er reden te meer om de voorjaarsvergadering 1941 van de afdelingen te bezoeken, die met medewerking van het hoofdbestuur werd voorbereid.

Positie provinciale afdelingen

Tijdens een bijeenkomst met de provinciale vertegenwoordigers in het najaar van 2001, kwam de positie van de provinciale afdelingen aan de orde in relatie tot de regionale commissies voor de dienstverlening die in het kader van de komende kerkvereniging waren gevormd. Anders gezegd: de toenmalige hervormde provinciale bureaus zouden worden omgezet in regionale dienstencentra (RDC's).

Vanuit de visie dat wat plaatselijk kán ook plaatselijk gedaan moet worden, moet het instituut RDC zo klein mogelijk blijven. Wanneer hierop niet nauwlettend wordt toegezien, hebben dergelijke instituten de neiging zich uit te breiden, zoals dat na de invoering van de kerkorde van 1951 ook het geval was met de toen ingestelde provinciale bureaus.

De toenmalige voorzitter van de Vereniging, drs. G. (Gijp) van Soest, deed tijdens de najaarsbijeenkomst van 2001 een dringend beroep op de afdelingsbesturen om zitting te nemen in de regionale commissies die de RDC's zouden aansturen.

Onder het thema “Dit is de kerk” konden de provinciale afdelingen tijdens de algemene vergadering van 2002 een presentatie geven van hun activiteiten met een streekgebonden onderwerp. Dat leverde een fraaie variatie op, want:

- Groningen, Drenthe en Noord-Brabant-West behandelden de instandhouding van het kerkgebouw;
- Oost-Noord-Brabant en Limburg vroeg aandacht voor kerk-zijn in het zuiden;
- Friesland gaf een passende presentatie over de kerktorens, die toen in de belangstelling stonden;
- Zeeland stond stil bij de kerk en cultuurhistorie;
- Overijssel-Flevoland en Gelderland vroegen aandacht voor de onderlinge dienstverlening; terwijl
- Utrecht, Noord- en Zuid-Holland de problematiek van de grote stad presenteerden.

De Vereniging komt bij u thuis

Om de plaatselijke colleges zo optimaal mogelijk bij te staan, is het nodig dat er goede service voor de plaatselijke gemeenten beschikbaar is. Deze serviceverlening kan voor een groot deel door de eigen Vereniging worden aangeboden. Omdat de provinciale afdelingen dicht bij het grondvlak staan, spelen zij in het kader van intervisie voor het beleid van het hoofdbestuur een onmisbare rol. Om deze contacten met de plaatselijke colleges van kerkvoogden te verstevigen, werd gekozen voor een aanpak om op kleine schaal bijeenkomsten van maximaal 20 personen te beleggen. Op initiatief van de heer R.M. Belder, chef de bureau van het bureau van de Vereniging, besloot het hoofdbestuur deze informatiebijeenkomsten te houden. Het doel hiervan was contact met de kerkvoogden om:

- hen te voorzien van actuele informatie op hun werkterrein;
- aandacht te vragen voor de brede dienstverlening van de Vereniging;
- nog beter inzicht te krijgen in de problemen en vragen op plaatselijk vlak; en
- in contact te komen met kandidaten voor bestuursfuncties in het kerkrentmeesterlijk beheer op provinciaal en landelijk niveau.

In die periode werden in zo'n 4 jaar tijd een kleine 100 bijeenkomsten belegd, waarbij de kerkvoogden met veel waardering spraken over dit initiatief van het hoofdbestuur. Later toen in 2005 de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) werd gevormd, zijn deze bijeenkomsten op wat andere schaal herhaald. Verschillende provinciale afdelingen gingen zelf regiobijeenkomsten beleggen met een inleider die een actueel onderwerp aan de orde stelde.

Anno 2020, nu vrijwel alle contacten op digitale wijze verlopen, vragen kerkrentmeesters informatie op de tijden waarop het hen schikt. De website en alles wat daarmee samenhangt, is een belangrijk hulpmiddel geworden om hen op hun tijdstip van advies en informatie te voorzien. Daarnaast blijft de behoefte aan onderling contact aanwezig. De provinciale afdelingen, die het hart van de VKB vormen, kunnen ook nu daarbij een belangrijke rol vervullen.

Belasting inkomsten dode hand

In de jaren dertig van de vorige eeuw was er de *Wet op de Doodehandsbelasting*, waarbij belasting werd geheven op inkomsten 'uit de dode hand'. Hiermee worden inkomsten bedoeld uit bezittingen van kerkgenootschappen of charitatieve instellingen. De verhuur van gebouwen en grond leveren huur en pacht op, spaargeld en belegd vermogen brengen rente en dividend op. Van 1934 tot 1939 werd in ons land het vermogen van deze instellingen belast op basis van deze wet. De bezittingen van kerkgenootschappen zijn ooit geschonken voor het onderhoud van het kerkgebouw (de z.g. kerkvoogdijgoederen) of ten behoeve van het inkomen van de predikant (pastoriegoederen) of voor de koster (de kosterijgoederen). Geld dat kerkgenootschappen uit giften, bijdragen en collecten ontvangen, wordt 'levend geld' genoemd, omdat deze schenkingen met de *warme hand* worden gedaan.

Verzet door de Vereniging

De Vereniging van Kerkvoogdijen heeft in die periode in tal van artikelen in haar maandblad en brieven, gericht aan leden van de Tweede Kamer, geprotesteerd tegen deze vorm van belastingheffing op een substantieel deel van de inkomsten van de kerkelijke gemeenten. Als men zich realiseert dat in de periode 1920-1945 de inkomsten in de hervormde gemeenten voor 60 procent bestonden uit 'dood geld', dan is het duidelijk dat een groot deel van de inkomsten met deze belastingheffing werd belast. Uit de stukken die over deze materie gepubliceerd werden, liet het hoofdbestuur duidelijk blijken dat de overheid de Kerk achterstelde in relatie tot andere landelijke organisaties die over vermogen beschikten, want die waren van deze belasting vrijgesteld.

Maar toen de Tweede Kamer de dodehandsbelasting op o.m. kerkelijke goederen had aangenomen, kondigde het hoofdbestuur van de Vereniging aan in de vier jaar daarna (tot 1938) met alle geoorloofde middelen actie te zullen voeren tegen deze wet. In een brief d.d. 16 juli 1934 aan de leden van de Eerste Kamer wordt de overheid verweten met twee maten te wegen, waardoor de belangen van de hervormde gemeenten worden geschaad. Verder is een berekening gemaakt over de opbrengst van deze belasting die voor de Staat jaarlijks circa f 3 miljoen betekent. Het aandeel dat de hervormde gemeenten hierin bijdragen wordt op ongeveer f 200.000 geschat. In de Memorie van toelichting noemt de Minister van Financiën dit '*een luttel bedrag*'. Dat mag voor de Staat een luttel bedrag zijn, maar voor de hervormde gemeenten is dit een aanzienlijk bedrag, want deze belasting zal door verhoging van de hoofdelijke omslag van de lidmaten van de kerk, gecompenseerd moeten worden. Gevreesd wordt dat dit zal leiden tot verlaging van de hoofdelijke omslag, waardoor er minder inkomsten binnen komen om het predikantstraktement te betalen en de kerkelijke gebouwen te onderhouden, aldus de brief van het hoofdbestuur.

Hand in hand

Vrijwel gelijktijdig richt de Algemene Synodale Commissie van de Nederlandse Hervormde Kerk zich tot de leden van de Eerste Kamer over deze materie. Deze commissie vreest met het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen dat deze belastingvorm zal leiden tot aanzienlijke schade van de Nederlandse Hervormde Kerk

De Doodehandsbelasting werd over inkomsten uit kerkelijke goederen (pacht, huur, e.d.) geheven. Tegen deze belasting rees zowel vanuit de landelijke kerk als vanuit de Vereniging van Kerkvoogdijen zware kritiek.

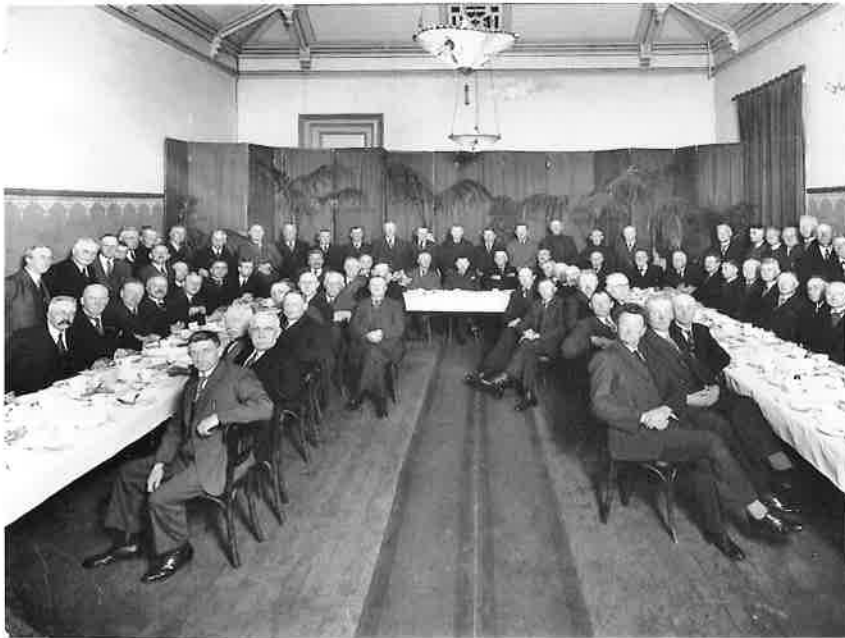
en daarmee tevens van de belangen van het Nederlandse Volk, zo blijkt uit de brief van de synode.

De synode had een commissie ingesteld die tot doel had het voeren van actie tegen de eventuele verlenging van de Wet op de doodehandsbelasting. In deze commissie, die uit vijf leden bestond, hadden namens de Vereniging van Kerkvoogdijen zitting, ds. mr. C.J. Bartels en mr. A. de Jong.

Op 14 december 1935 richtte zij zich tot de Minister van Financiën in een rekest waarin werd aangetekend dat het niet in de eerste plaats om het geld ging dat plaatselijke kerkelijke gemeenten extra moesten betalen, maar dat de voornaamste reden is het gevoel van miskennen van het wezen en de taak van de Kerk die in deze wet tot uiting komt.

Bij die gelegenheid wordt nog eens duidelijk gemaakt dat de Kerk en de Overheid op vrijwel dezelfde terreinen werkzaam zijn. Gewezen werd onder meer op de christelijke deugden die de wettelijke grondslag zijn voor het geven van godsdienstonderwijs in het openbaar onderwijs. Verder put de Staat zijn predikanten voor defensie e.d. uit het bestaande predikantencorps van de kerk en is de Kerk het instituut dat de christelijke grondslagen onderhoudt van het volksleven, waarop de Staat in zijn geschiedenis kan steunen.

De commissie verzoekt de Minister van Financiën te willen bevorderen dat de z.g. doodehands goederen, waarvan de opbrengst bestemd is om de kerkgebouwen in stand te houden en een belangrijk deel van de kosten eredienst te financieren, per 1 januari

*Algemene
vergadering
van 1935.*

1937 worden vrijgesteld van deze belasting. De Vereniging van Kerkvoogdijen en de Synode van de Kerk trokken toen gezamenlijk op om deze wet gewijzigd te krijgen.

Intrekking van de wet

Tijdens de ledenvergadering van 1938 werd aan dit vraagstuk aandacht geschonken. "Het besef van het onrecht dat onze kerk wordt aangedaan, moet bijgebracht worden bij ons kerkvolk", zo begint een publicatie in "Het Maandblad".

"Het is geenszins de bedoeling van de Vereniging invloed uit te oefenen op de politieke gezindheid van ons kerkvolk, maar indien aan ons volk de waarheid wordt verteld, namelijk dat bij één en dezelfde belastingwet de kerkelijke goederen worden belast en een aantal cultuurgoederen wordt vrijgesteld, dan heeft noch de Vereniging noch de Kerk er schuld aan dat deze belasting op de duur gevolgen heeft voor de politieke gezindheid van velen van ons kerkvolk", aldus het hoofdbestuur tijdens de ledenvergadering van 1938.

Dankzij de vele acties die de Vereniging en de Kerk gezamenlijk voerden, werd tenslotte de wet in 1939 weer ingetrokken. De toenmalige voorzitter van de VVK, de heer Jouke Bakker, heeft hieraan een grote bijdrage geleverd. "Hier is dus bewezen dat iets bereikt kan worden door samenwerking tussen Synode en Vereniging van Kerkvoogdijen. De dodehandsbelasting was een beheersvraagstuk dat alle kerkelijke goederen raakte. Er zitten nog meer beheersvraagstukken in de lucht!", zo eindigt een publicatie in het gecombineerde januari/februari-nummer 1940 van "Het Maandblad". Bedoeld werd hier de kwestie over bestuur en beheer, waarover na 1945 herhaalde malen is gepubliceerd.

Kerkvoogdelijk beheer in oorlogstijd

De predikant-veldprediker

"Als de oorlogssituatie enkele jaren zal voortduren, dan staat het wel vast dat we een tijdperk van duurte tegemoet gaan, al verwachten wij niet, gezien de maatregelen die de regering tegen prijsopdrijving neemt, dat de stijging van de kosten van het levens- onderhoud in die mate zal plaats hebben als dat het geval was in de oorlog van 1914-1918". Zo begint een publicatie in "Het Maandblad" van oktober 1939, een maand nadat Nazi-Duitsland Polen aanviel en Engeland en Frankrijk vervolgens de oorlog aan Nazi-Duitsland verklaarden.

In datzelfde blad wordt geschreven over de predikant-veldprediker. Totaal betreft het 140 protestantse veldpredikers die als reservist te boek staan. De veldprediker bekleedt in het leger de rang van majoor, met een traktement van f 4.180 per jaar exclusief andere faciliteiten. De predikant die als veldprediker werd opgeroepen, moest f 3.000 op jaarbasis aan de kerkelijke administratie, in casu de kerkvoogdij, afdragen. Met dat geld was men plaatselijk in de gelegenheid om een hulpprediker aan te stellen, zodat het werk in de eigen gemeente zo goed mogelijk doorgang kon vinden. Deze maatregel is per 1 oktober 1939 ingegaan.

Wat moeten kerkvoogdijen doen bij eventuele oorlog?

In "Het Maandblad" van december 1939 wordt een advies gegeven over gouden, zilveren en tinnen avondmaalstellen en andere kunstvoorwerpen. Het advies is om die op één punt te verzamelen, te controleren en te catalogiseren, verpakken in oude wollen dekens of stevig papier en vooraf het metaal met gekookte bijenwas inwrijven. Tenslotte opbergen in een stevige kist, daarna de kist met asfaltpapier bekleden en opbergen in een diepe kelderruimte of onder de grond (6 tot 8 meter diep). Kunstwerken van kerkelijke gemeenten, die op de lijst van Nederlandse monumenten zijn opgenomen, moeten extra beveiligd worden. Kerkvoogdijen moesten zich hierover wenden tot de Rijkscommissie voor de monumentenzorg in Den Haag. Ook historische voorwerpen van de eigen kerkelijke gemeente moeten op een veilige plaats worden opgeborgen. Geadviseerd werd om contact op te nemen met het rijks- en gemeente-archief voor tijdelijke berging. Tenslotte was het advies om geldmiddelen zoveel mogelijk te plaatsen op de Rijkspostspaarbank en de Rijkspostgirodienst.

Algemene vergadering 7 en 8 mei 1940

Tijdens de algemene vergadering van 7 en 8 mei 1940 was het goed merkbaar dat er onheilspellende zaken op komst waren. Voorzitter Bakker noemde in zijn jaarrede, die hij op 7 mei uitsprak, dat Nederland tot nog toe een oorlog bespaard was gebleven. Maar toen een bestuurder halverwege de middag arriveerde met de mededeling dat de verloven van militairen, alsmede zakenverloven, waren ingetrokken, stelde de voorzitter de vergadering de keus om door te gaan of te stoppen. De aanwezigen besloten de vergadering te beëindigen en met spoed huiswaarts te keren. 's Avonds werd nog door zo'n 25 personen deelgenomen aan een diner, waarvoor zich aanvankelijk 200 personen hadden aangemeld.

De Laurenskerk in Rotterdam die op 14 mei 1940 door Nazi-Duitsland werd gebombardeerd.

In mei 1940 richt het hoofdbestuur zich in een open brief, afgedrukt in "Het Maandblad" van juni 1940, tot de leden van de Vereniging waarin het hoofdbestuur meedeelt dat ook in de nieuwe situatie het hoofdbestuur zich zal inzetten om de kerkvoogdijen te ondersteunen. In datzelfde nummer is ook een brief van het moderamen van de generale synode opgenomen waarin medeleven wordt betuigd met de slachtoffers die tijdens de eerste oorlogsdagen gesneuveld zijn.

Kerkklokken die niet meer luiden

Sinds begin juli 1940 worden in de meeste dorpen geen kerkklokken meer geluid. De reden hiervan is dat sinds een besluit van enkele jaren geleden het sein "luchtalarm geëindigd" zou worden gegeven door het luiden van de kerkklokken. Alleen voor dit doel mogen kerkklokken worden geluid en niet meer voor het normale gebruik, te weten voor de eredienst.

In het begin was het vreemd dat op zondagmorgen niet de gebruikelijke kerkklok luidde, maar er zijn grotere ongemakken, zo meldt de publicatie in "Het Maandblad" van augustus 1940. "Indien wij er ons op instellen dat wij op tijd ter kerke gaan en niet afwachten tot de luidende kerkklok ons roept, zal ook de godsdiensttoefening naar de goede orde van zaken niet door laatkomers verstoord worden".

Geen algemene vergadering in 1941

In april 1941 wordt meegedeeld dat in dat jaar geen algemene vergadering wordt gehouden. Omdat het een tijdrovende aangelegenheid is om per trein vanuit het gehele land naar Utrecht te reizen, wordt van deze vergadering afgezien. In plaats daarvan belegt het hoofdbestuur een bijeenkomst met een delegatie van 2 personen per provinciale afdeling. Tijdens die bijeenkomst zullen ook huishoudelijke zaken aan de orde komen die normaliter tijdens de algemene vergadering besproken en besloten

Prof. dr. ir. H.G. van Beusekom was van 15 januari 1955 tot 27 mei 1967 voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen.

worden. Mochten de omstandigheden daartoe aanleiding geven, dan zal het hoofdbestuur in het najaar van 1941 alsnog een algemene vergadering beleggen. Maar die vergadering werd niet meer belegd.

Bouwen van kerken

Prof. dr. ir. H.G. van Beusekom, destijds 2^e voorzitter van de Vereniging, meldt in "Het Maandblad" van juli 1943 dat als gevolg van de oorlogsomstandigheden het bouwen van kerken in ons land geruime tijd ernstige moeilijkheden ondervindt. Sinds 1 juli 1942 mag in ons land, behoudens enkele uitzonderingen, geen enkel bouwwerk meer worden aangepakt. Maar ook wanneer de oorlog voorbij zou zijn, zal het lastig worden om de bouw op de gebruikelijke manier te hervatten, want Van Beusekom vreest dat als gevolg van de wederopbouw de aanpak van huizen, fabrieken en andere bouwwerken een grote prioriteit zal worden toegekend, zodat aannemers in een latere fase voor bouw en verbouwing van kerken beschikbaar zijn.

Nu kan niet meer worden gedaan dan plannen voorbereiden en gelden bijeen zamelen. Belangrijk is er voor te zorgen dat het bouwprogramma bij de Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw en Bouwnijverheid bekend is. Het is dus noodzakelijk dat een programma voor kerkbouw voor de komende jaren wordt gemaakt en aan de Algemeen Gemachtigde wordt aangeboden. Alle gemeenten zullen moeten aangeven of zij in de komende jaren plannen hebben voor het bouwen of uitbreiden van kerken. Het is van belang dat dit spoedig gebeurt en dat er vanuit de Nederlandse Hervormde Kerk een instantie wordt aangewezen die zich met deze taak zal bezighouden, aldus professor Van Beusekom.

Waarschuwing tegen intekenen op nieuwe kerkklokken

In april 1944 schrijft prof. Van Beusekom opnieuw over kerkklokken maar nu over de vervanging daarvan wanneer straks de oorlog is afgelopen. Een klokkengieterij in ons land heeft zich per circulaire tot de kerkvoogdijen gewend en haar diensten aangeboden. De kerkvoogdij die nu intekent en nu reeds 10 procent van de prijs betaalt, komt na de oorlog het eerst in aanmerking voor de levering van een nieuwe klok, maar wel tegen de dan geldende prijs.

Hij maant de kerkvoogdijen tot voorzichtigheid, want hoewel hij geen reden heeft om aan de goede bedoelingen van deze leverancier te twijfelen, is bekend dat een particuliere leverancier geen enkele waarborg kan geven dat een kerkvoogdij, die nu bestelt, een voorsprong op anderen zou hebben, die dit niet hebben gedaan. Bovendien vreest prof. Van Beusekom dat, door nu reeds bestellingen te doen, overheidssubsidie die na de bevrijding voor deze doeleinden zeker beschikbaar wordt gesteld, wordt misgelopen. De normen die de overheid aan een luidklok stelt, waarvan de aankoop-prijs subsidiabel is, zijn nu nog niet bekend. Van Beusekom vindt dat er ook voor de

Vereniging een taak is weggelegd om samen met de Overheid tot een regeling van nieuwe kerkklokken te komen.

Verenigingswerk lag niet stil

Uit het jaarverslag over 1945 en daaraan voorafgaande jaren blijkt onder meer dat het verenigingswerk niet stil heeft gelegen. Want hoewel er sinds 10 mei 1940 geen jaarverslag kon worden gemaakt waarin openlijk geschreven werd wat gedacht werd, is er tijdens de bezettingsjaren hard gewerkt. Het meeste werk moest echter worden verricht zonder hieraan al te veel ruchtbaarheid te geven.

Het is het hoofdbestuur gelukt de Vereniging door de moeilijke jaren heen te leiden en daarom kon zij op 9 en 10 juli 1945 weer haar jaarvergadering houden.

De financiën van de Vereniging waren gedurende de oorlogsjaren in particuliere handen, zodat de bezetter niets daarvan in handen kreeg. Ook zijn er enkele algemene vergaderingen gehouden en regelmatig vergaderingen van hoofdbestuur met vertegenwoordigers van de afdelingen.

In de oorlogsjaren is hard gewerkt aan de nieuwe rechtspositie van predikanten, waarvoor op 1 januari 1943 een nieuwe regeling van kracht werd. Ook de Vereniging was hierbij nauw betrokken. Vier leden van het hoofdbestuur hebben hard gewerkt aan de moeilijke materie "Bestuur en Beheer". De commissie voor de nieuwe kerkorde kan in haar verdere beraadslagingen dankbaar van het resultaat gebruik maken dat de Vereniging inbracht.

De uitgangspunten waarvoor de commissie koos, waren:

- er moet toezicht en controle zijn op de vermogens van de financiële administraties van alle kerkelijke organen;
- er mag geen scheiding, maar een taakverdeling tussen "bestuur en beheer" komen;
- er moet voor gewaakt worden dat de organen voor de geestelijke zaken niet afhankelijk worden van die van de financiële aangelegenheden, terwijl de financiële organen niet ondergeschikt zijn aan die van de geestelijke;
- de beheerscolleges dienen kerkelijke organen te zijn die in één werkverband worden samengebracht;
- regelmatig moeten de kerkelijke organen die met de zorg voor de geestelijke aangelegenheden zijn belast, contact onderhouden met de organen die de financiële zaken onder hun hoede hebben; en
- wanneer er geen overeenstemming over een bepaalde kwestie is, dan moet er een hogere instantie zijn in de kerk die een voor alle partijen bindende uitspraak doet.

Voorts werden in meerdere regio's, naast de vergaderingen van de provinciale afdelingen, ook classicale beheersvergaderingen belegd, waar kerkvoogdijen in engere zin het gesprek met elkaar voerden.

Toen in de loop van de oorlogsjaren de oorlog zwaarder op ons land ging drukken, toen de evacuatie kwam met daaraan verbonden beroving en vernietiging van eigendommen, kwam het hoofdbestuur minder vaak bijeen, maar bleef het aandachtig om de kerkvoogdijen te helpen.

Ingangsdeur van de door een Duits bombardement in mei 1940 verwoeste Evangelisch-Lutherse Kerk aan de Wolfshoek te Rotterdam.

“Het Maandblad” kon tijdens de eerste bezettingsjaren regelmatig verschijnen, maar daarna ging de papierschaarste een rol spelen en werd het blad dunner en kwam het onregelmatiger uit. In de zomer van 1945 had de Vereniging een jubileumvergadering kunnen beleggen, omdat zij toen 25 jaar bestond. Maar besloten werd aan dit jubileum op een ander moment aandacht te besteden.

Lutherse gemeente van Rotterdam

De Evangelisch-Lutherse gemeente van Rotterdam heeft sinds 1609 de beschikking over een eigen kerkgebouw. Omdat de gemeente gestaag groeide, bleek de kerk te klein te worden en

bouwde men in 1651 een nieuwe kerk, die in 1736 werd vervangen door de kapitale kerk aan de Wolfshoek te Rotterdam. De kerk was vierkant en in baksteen gebouwd. De versieringen, geveldetails en de drie toegangen waren in Bentheimer zandsteen uitgevoerd. Het dak was koepelvormig en met koper bedekt. In 1749 werd een orgel van Christiaan Muller in gebruik genomen. Het orgel werd in 1887 uitgebreid en verbouwd. Predikanten wisselden elkaar af, maar verschillende stromingen en richtingen deden zich voor, wat vaak aanleiding gaf tot onderlinge strijd. Ook de Franse tijd aan het eind van de achttiende eeuw bracht onrust in de gemeente.

Voortgang van de gemeente

Bij het herstel van Nederlands onafhankelijkheid werden ook de kerkelijke zaken geregeld. In 1819 werd de eerste synode gehouden van de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden. Rotterdam maakte hiervan deel uit. In 1919 besloot de kerkenraad het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging in te voeren. Daardoor bestond de kerkenraad voortaan uit 2/3 rechtzinnige leden en 1/3 vrijzinnige.

Een grote slag trof de gemeente toen bij het bombardement in mei 1940 haar monumentale kerk in vlammen opging. De kerk werd niet herbouwd. Op de plek van de kerk verrees na de bezetting het gebouw van de Bank voor Handel en Scheepvaart (1955).

Na de verbouwing is daarin de Kamer van Koophandel gevestigd. De Evangelisch-Lutherse gemeente nam in op 2 oktober 1949 de nieuwe Andreaskerk aan de Heer Vrankenstraat in het Oude Noorden in gebruik. Deze kerk is tot op de dag van vandaag nog voor de eredienst van de Evangelisch-Lutherse gemeente van Rotterdam in gebruik.

De wederopbouw

Bevrijdingsgedachten

Onder de titel "Bevrijdingsgedachten" verschijnt in september 1945 het eerste naoorlogse nummer van "Het Maandblad". "Eindelijk zijn we weer in staat gesteld om ons maandblad, de spreekbuis van onze Vereniging, te doen verschijnen. De Nederlandse Hervormde Kerk heeft onder zware druk gestaan en er zijn in haar midden ook slachtoffers gevallen".

Daarnaast heeft de Kerk ook materieel schade geleden. In het noorden van ons land is gelukkig geen enkel kerkgebouw verwoest, maar in andere delen van ons land is dat anders. De getroffen gemeenten moeten zo goed mogelijk worden geholpen.

Ons werk heeft vooral in het laatste oorlogsjaar veel stagnatie ondervonden. Ondanks veel hindernissen, zoals het beschieten van treinen, is het dagelijks bestuur regelmatig in vergadering bijeen gekomen. Maar nu is er genoeg werk aan de winkel. "Moge de eenheid en het onderling vertrouwen onder ons bestendigd blijven, ook in de komende periode, waarin wij weer openlijk uit de Nederlandse vrijheidsgedachte kunnen leven", aldus de voorzitter van der Vereniging de heer Jouke Bakker.

Wederopbouw van verwoeste en beschadigde kerken

In januari 1946 is in "Het Maandblad" een artikel opgenomen van mr. G.A.J. ter Linden (de vader van de bekende predikanten Nico en Carel ter Linden), dat handelt over het werk van de inmiddels gevormde restauratiecommissie. (Deze commissie is later in de nieuwe kerkstructuur van 1951 omgezet in de Bouw- en Restauratiecommissie, waarvan mr. G.A.J. ter Linden secretaris werd).

In mei 1945 bleek al gauw dat de schade aan kerkgebouwen en pastorieën als gevolg van oorlogshandelingen van grote omvang was. Verwoest of zwaar beschadigd waren ruim 150 kerkgebouwen en meer dan 100 pastorieën.

In deze restauratiecommissie hadden onder meer zitting dr. K.H.E. Gravemeijer namens de synode, mr. M.Ch. de Jong, namens de Vereniging, J.P. Royer namens de colleges van toezicht, W.J. Hemmes namens de Federatie van Diaconieën, dr. mr. H.M.J. Wagenaar (de bekende kerkordespecialist) en mr. G.A.J. ter Linden, secretaris.

Het Raadhuis van de voormalige gemeente Mijnsheerenland waar in augustus 1946 op de bovenste verdieping het Centraal Bureau van de Vereniging gevestigd werd.

Het doel van de restauratiecommissie is de getroffen gemeenten te dienen. Daarom ging de commissie voortvarend aan de slag door met de Minister van Wederopbouw, dr. ir. H. Ringers, in contact te treden. De minister, die zijn volledige medewerking toezegde inzake het herstel van de kerkelijke gebouwen, was zeer ingenomen met het feit dat door de Kerk één centraal lichaam was gevormd dat zich met de inventarisatie e.d. van verwoeste of beschadigde kerkelijke gebouwen bezig ging houden.

In augustus 1945 hield deze restauratiecommissie onder de kerkelijke gemeenten een eerste Wederopbouwcollecte waaraan 502 gemeenten meededen en die een bedrag van f 400.000 opleverde. Daarnaast organiseerde zij de adoptie van kerkelijke oorlogsgemeenten onder niet getroffen gemeenten in ons land die bijstand verleenden in geld en materiaal.

Een Centraal Bureau

Nu de oorlog voorbij is en de Vereniging van Kerkvoogdijen, meer dan ooit tevoren, haar vleugels over het brede terrein van kerkelijk beheer kan uitslaan, is de behoefte aan bureau-ondersteuning aanzienlijk vergroot. De Vereniging is sinds medio de jaren dertig aanzienlijk uitgebreid en het werkterrein voor de kerkvoogdijen is aanzienlijk vergroot. Voor de oorlog had het hoofdbestuur de oprichting van een bureau ook overwogen, maar zover kwam het niet omdat men vond dat de bestuurders zelf in staat waren de kerkvoogdijen persoonlijk bij te staan.

Het uitgangspunt is dat het Centraal Bureau uitvoerend orgaan wordt van hetgeen het hoofdbestuur vindt dat er moet gebeuren. Want nu er een nieuwe tijd is aangebroken kan de Vereniging niet zonder een bureau met deskundig personeel waar alle werkzaamheden van de Vereniging worden gecentraliseerd.

De taak van het Centraal Bureau wordt het hoofdbestuur bij zijn werk te ondersteunen en er voor te zorgen dat zo mogelijk alle kerkvoogdijen lid van de Vereniging van Kerkvoogdijen worden. Daarom is het nu de taak om dit Centraal Bureau in te stellen,

Links mr. A. (Andries) de Jong, secretaris van de Vereniging en destijds burgemeester van de voormalige gemeenten Mijnsheerenland en Westmaas.

Rechts de heer C.D. (Cor) Tiggelman, de eerste functionaris in de functie van administrateur van het op 1 augustus 1946 gevestigde Centraal Bureau te Mijnsheerenland.

zo schrijft de secretaris van de Vereniging mr. A. de Jong in "Het Maandblad" van april 1946. Per 1 augustus 1946 is de vorming van een Centraal Bureau een feit. De eerste functionaris is de heer C.D. Tiggelman die de functie van administrateur krijgt en vanaf 1974 tot 1982 de functie van directeur van het Centraal Bureau van de Vereniging vervulde.

Stichting pensioenfonds van de Vereniging

Naast de aandacht voor de wederopbouw van kerkelijke gebouwen, was er ook aandacht voor de rechtspositie van de kerkelijke medewerkers. Daarom had het hoofdbestuur van de Vereniging per 1 januari 1947 een Pensioenfonds voor kerkelijke medewerkers gesticht. Iedere kerkvoogdij die lid van de Vereniging is, kon tot dit pensioenfonds toetreden. De toenmalige administrateur, de heer C.D. Tiggelman, reisde stad en land af om de kerkvoogdijen te bezoeken om hen te doen besluiten tot dit fonds toe te treden. "Het is zelfs een plicht voor iedere kerkvoogdij om zorg te dragen dat het kerkelijk personeel op zijn ouden dag nog een gedeelte van de inkomsten krijgt uit de soms sinds lange jaren beklede betrekking", aldus het hoofdbestuur.

Dit Pensioenfonds is tot stand gekomen en is eind van de jaren vijftig overgedragen aan de Stichting Algemeen Pensioenfonds van de Nederlandse Hervormde Kerk die toen gevormd werd. Medio de jaren zeventig van de vorige eeuw werd dit fonds ondergebracht bij het PGGM, het huidige Pensioenfonds Zorg en Welzijn.

Eerste buitengewone algemene vergadering

Op 23 maart 1948 werd voor het eerst een buitengewone algemene vergadering gehouden. In de historie van de Vereniging was dat nog nooit gebeurd. Toen voorzitter Bakker de bijeenkomst opende bleek dat er ongeveer 600 kerkvoogden aanwezig waren. Deze bijzondere vergadering stond in het teken van de ontwerpkerkorde en de positie van het kerkvoogdelijk beheer daarin. "Alle bezwaren die naar voren zijn gebracht zullen zorgvuldig worden genoteerd en bestudeerd. Een commissie uit het hoofdbestuur zal daarvan een rapport maken, waarna de provinciale afdelingen worden gehoord en een conferentie met de grote stadkerkvoogdijen zal plaats vinden. Sterke tegenstand zal het afschaffen van het college van notabelen ontmoeten, al kan in het plaatselijk reglement worden bepaald dat kerkvoogden hun werkzaamheden verrichten onder bijstand van de notabelen. De gemeenten die vrij beheer hebben, zullen zich moeilijker bij de nieuwe regeling kunnen neerleggen dan de gemeenten die nu onder het Provinciaal College van Toezicht staan".

De eerste buitengewone algemene vergadering die in verband met de ontwerp-kerk-orde werd belegd.

Een groot bezwaar bij de kerkvoogden is het vaststellen van de begroting en de jaarrekening in overleg met de kerkenraad. Kerkvoogden geven er de voorkeur aan dit stuk vast te stellen na overleg met de kerkenraad. Verder verwachten de kerkvoogden als gevolg van de grote centralisatie van het landelijk apparaat van de Kerk dat gemeenten met fors hogere kosten worden geconfronteerd.

23 Maart 1948 was de grote toogdag van de kerkvoogden en een eerste poging om in een groot verband de kerkvoogden voor de regeling van hun positie in de nieuwe kerkorde te winnen. Vanaf 23 maart 1948 gaan kerkvoogden over deze nieuwe voorstellen nadenken. Dat gebeurde ook, want vanaf dat moment verschijnen er regelmatig publicaties in "Het Maandblad" over de positie van de kerkvoogd in de nieuwe kerkorde.

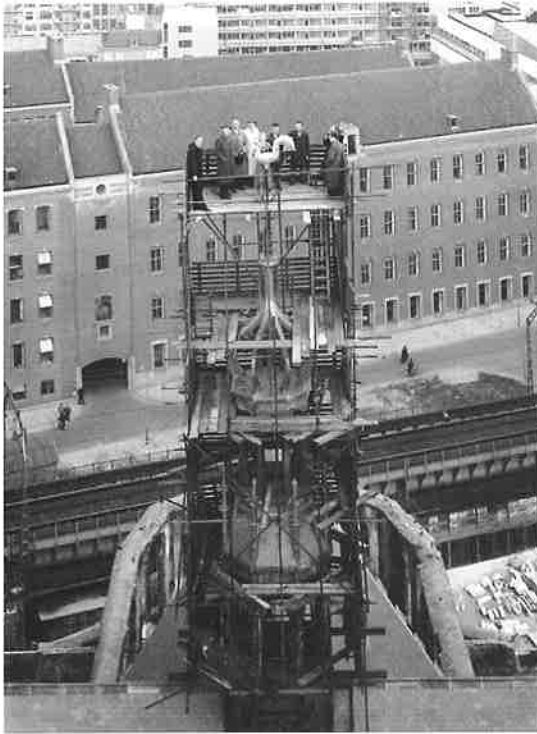

Het bouwen van kerken en de Wet Premie Kerkbouw

Naast de reguliere restauratie van kerkgebouwen en het herstel van kerkgebouwen als gevolg van oorlogshandelingen, werd ook de behoefte aan nieuwe kerkgebouwen in de steden een aangelegen punt.

Professor Van Beusekom schreef in 1943 reeds dat na de oorlog de omvang van nieuw te bouwen kerken aan regels gebonden moet worden. Er moet een meerjarenprogramma komen. Hiervoor moeten aan alle gemeenten in ons land gegevens worden gevraagd over plannen tot uitbreiding of nieuwbouw van kerken in de komende jaren. Het is belangrijk dat dit spoedig gebeurt en dat daartoe door de Nederlandse Hervormde Kerk een instantie wordt aangewezen die zich met deze taak zal bezighouden, aldus professor Van Beusekom die hierbij het oog had op de te vormen Bouw- en Restauratiecommissie die enkele jaren na de bevrijding samen met de Orgelcommissie van de grond is gekomen.

Toen de uitbreiding van de steden overal werd aangepakt, betekende dit automatisch dat ook in iedere wijk een kerk werd gebouwd. In de jaren vijftig van de vorige eeuw is daarmee een begin gemaakt. Vaak waren er voor de oorlog reeds plannen om in een nieuwe wijk een kerk te bouwen, maar daarmee werd tot na de oorlog gewacht. Een paar voorbeelden:

Op 25 april 1956, toen het hoogste punt van de restauratie van de toren van de Laurenskerk bereikt was, werd de weerhaan geplaatst.

- de Maranathakerk te Hilversum, 800 zitplaatsen, met de bouw begonnen in 1951;
- de Bergkerk te Amersfoort, 700 zitplaatsen, met de bouw begonnen in 1951;
- in Eindhoven werd in de wijk Stratum in 1952 een nieuw kerkgebouw met 675 zitplaatsen gebouwd;
- de Goede Herderkerk in de wijk Schiebroek (Rotterdam-Hillegersberg) met 750 zitplaatsen werd in 1958 gebouwd.

Ook de overheid stelde zich positief op. In 1956 stelde zij een adviescommissie

subsiëring kerkbouw in, de Commissie Sassen. Dat leidde ertoe dat in 1961 een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer werd ingediend voor de regeling van de overheids-subsidie bij de bouw van kerken. Dit ontwerp kwam erop neer dat voor de berekening van de overheidsbijdrage in aanmerking kwamen de stichtingskosten van grondaankoop, het bouwrijp maken van de grond, de kosten van de bouw van de kerk met de gebruikelijk nevenruimten, de centrale verwarming, de inventaris van de kerk en de kosten van de architect.

Op 24 mei 1962 werd met 89 tegen 47 stemmen de Wet Premie Kerkenbouw aanvaard. In 1964 en 1965 werd aan 406 nieuwe kerkgebouwen een premie gegeven met een totaal bedrag van f 41,3 miljoen. Het betrof 147 rooms-katholieke kerken (36 pct.), 97 hervormde kerken (24 pct.), 71 gereformeerde kerken (17 pct.) en 91 kerkgebouwen (23 pct.) van andere kerkgenootschappen. In 1982 is de wet ingetrokken.

Restauratie van Grote Kerk Rotterdam

Als er één plaats in ons land is waar de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog het meest merkbaar zijn, dan is dat in de stad Rotterdam. De stad werd op 14 mei 1940 door de oorlogsmachine van Nazi Duitsland gebombardeerd. Naast het verlies van veel inwoners, wordt vrijwel de gehele binnenstad weggevaagd. Van de Grote of Sint-Laurenskerk bleven slechts de muren en de toren behouden.

Aanvankelijk gingen er stemmen op om de Laurenskerk te slopen, maar dit werd door Hitler verboden: de kerk werd "*Auf Befehl des Führers unter Kunstschutz gestellt*". Ook binnen de voorlopige rijkscommissie voor de monumentenzorg waren voor- en tegenstanders van restauratie. Met name commissielid en architect J.J.P. Oud verzette zich

Catharinakerk (15^e eeuw) van de Hervormde gemeente Zevenbergen. De kerk en de toren werden in 1944 door oorlogshandelingen zwaar beschadigd en zijn later hersteld. De toren is wat soberder herbouwd dan voorheen.

tegen herbouw en bracht in 1950 een alternatief plan in de publiciteit, waarbij slechts de toren als herdenkingsplaats zou worden behouden. Maar dit alternatieve plan werd terzijde gelegd en onder leiding van de architect van gemeentewerken, de heer L. Voskuil, en later architect J. Poot, werd met de restauratie van de toren begonnen.

Op 19 mei 1952 legt Koningin Juliana de eerste steen voor het herstel van het kerkgebouw. Onder leiding van de architecten J.C. Meischke en ir. A. van der Steur b.i. wordt de restauratie in drie fasen uitgevoerd. De eerste fase is het transept, tweede fase is het koor en de derde fase het schip met noorder- en zuiderdwarsbeuk.

In aanwezigheid van Koningin Juliana werd op 24 november 1959 het transept van de kerk in gebruik genomen. De restauratie van het koor komt op 22 december 1962 gereed. Op 31 mei 1968 wordt met het leggen van 63.000 leien de dakbedekking van het schip afgerond. Hiermee was de restauratie voltooid. Op 15 december 1968 wordt de Laurenskerk geheel in gebruik genomen tijdens een feestelijke bijeenkomst in het bijzijn van de Koninklijke familie.

Mede dankzij de inzet van de Gecommitteerden tot de Zaken der Ned. Hervormde Gemeente van Rotterdam-C, zoals de kerkvoogdij daar destijds werd genoemd, kreeg Rotterdam haar historische kerk terug.

De Evangelisch-Lutherse Kerk

Omdat bij de totstandkoming van de Protestantse Kerk in Nederland (1 mei 2004) ook de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden is betrokken, wordt in dit hoofdstuk aan de Lutherse Kerk in Nederland aandacht besteed. Het was een van de kleinere kerkgemeenschappen in ons land. In 1920, toen de Vereniging van Kerkvoogdijen werd opgericht, was nog 1,27 pct. van de bevolking Luthers en geleidelijk aan daalde het aantal leden. Zo'n 25 jaar later telde de kerk 10.000 leden en 11.000 doopleden. Er waren 57 gemeenten.

Oorspronkelijk was het klein begonnen. De boodschap van Luther was al vroeg in de Nederlanden bekend. In de handelsstad Antwerpen togen uitgevers en vertalers aan het werk om Lutherse geschriften te verbreiden. Gedreven door de politieke omstandigheden komt het op 2 september 1566 tot de vorming van een Lutherse gemeente in Antwerpen. Die werd gediend door zes predikanten en zes Duitse adviseurs. Maar in 1585, toen de Spaanse bevelhebber Parma de stad innam, werden alle niet-katholieken verdreven.

Op vele plaatsen vestigden zich Lutherse vluchtelingen. Het waren meestal kleine groepen, die daarheen gingen waar zij werk konden vinden. Alleen in Woerden bestond al een gevestigde gemeente omdat in 1558 de stad en omgeving eigendom was geworden van een Duitse graaf. Zo zijn er gemeenten in Middelburg, Leiden, Rotterdam, Haarlem, Utrecht en in Amsterdam. Deze gemeenten hadden het niet gemakkelijk, want zij hadden te lijden onder vervolgingen door de Calvinistische overheid. De Gereformeerde kerk was een nationale kerk, die geen ander naast zich duldde. Toch wilde de Lutherse kerk niet opgaan in de Gereformeerde kerk, want zij wilde haar eigen identiteit bewaren. De meeste predikanten kwamen uit Duitsland, maar toch wilde men een Nederlandse kerk zijn.

Een nieuwe kerk

Later ontstonden er verschillende stromingen, wat bij de Lutherse gemeente van Amsterdam in 1791 leidde tot een kerkscheuring. Bij de splitsing in de hoofdstad sloten zich enkele gemeenten aan en zo ontstonden naast elkaar de Evangelisch- en de Hersteld Evangelisch-Lutherse kerk, ieder met een eigen bestuur en een eigen predikantsopleiding.

Na de Tweede Wereldoorlog brak er een nieuwe periode aan. In 1947 werd de Lutherse Wereldfederatie gesticht, waarbij de beide Lutherse kerken in Nederland zich aansloten. Het gevolg was dat in 1952 beide kerken weer één werden, want beide richtingen vonden elkaar.

In 1956 kwam er een nieuwe kerkorde. De kerkgebouwen werden liturgisch ingericht, waarbij grote aandacht werd besteed aan de liturgische vormgeving van de kerkdienst.

In 1955 verscheen een nieuw gezangboek en sindsdien vinden op het Lutherse conferentieoord Kasteel Hoekelum in Bennekom conferenties en cursussen plaats.

Oude Lutherse Kerk (1633) aan het Spui in Amsterdam.

Nauwere samenwerking

Maar de toegenomen secularisatie liet ook de Lutherse kerk niet ongemoeid. Het kerkbezoek vermindert drastisch en kerkgebouwen worden gesloten. Oude kerkgebouwen worden met veel inzet en toewijding gerestaureerd. De oecumenische samenwerking groeide sterk. De Lutherse kerk deed mee aan het Liedboek voor de kerken dat in 1973 verscheen. Met de Nederlandse Hervormde Kerk kwam het tot een consensus over het avondmaal en de doop en een aantal jaren daarna kwam er een consensus met de Rooms-Katholieke Kerk over de doop.

In 1985 besloot de synode van de Evangelisch-Lutherse Kerk zich aan te sluiten bij het Samen-op-Wegproces van hervormden en gereformeerden. Dat leidde ertoe dat de Lutherse kerk per 1 mei 2004 is opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland.

De Evangelisch-Lutherse gemeente en Samen-op-Weg

Op de jaarvergadering van de Vereniging van Kerkvoogdijen van 22 april 1995 hield dr. P. van den Heuvel, gemeentepredikant en lid van de Commissie voor Kerkordelijke Aangelegenheden, een inleiding onder de titel "*Plaatselijke gemeente en landelijke kerk*". De daarop volgende gedachtewisseling vond plaats door middel van een

Prof. dr. J.P. Boendermaker die een belangrijke bijdrage leverde aan de totstandkoming van de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland.

forumdiscussie waaraan o.a. ook prof. dr. J.P. Boendermaker meedeed. Professor Boendermaker was hoogleraar aan het Evangelisch-Luthers Seminarie van Amsterdam en pre-adviseur van de synode van de evangelisch-Lutherse kerk en lid van de werkgroep die zich bezig hield met het opstellen van de regelgeving voor de toekomstige Protestantse Kerk in Nederland.

Ds. Van den Heuvel stelde bij deze gelegenheid dat het hart van de kerk in de plaatselijke gemeente klopt en dat de gemeente geen onderafdeling is van de landelijke kerk. Dat brengt een grote mate van zelfstandigheid met zich mee. Maar de kerk heeft ook in een breder verband belangrijke taken te vervullen, zoals het zoeken naar een gezamenlijke weg om samenhang en verbondenheid te bevorderen.

Anti-congregationalistisch

Professor Boendermaker wijst er op dat de Lutheranen het er soms moeilijk mee hebben om in het grote geheel van de Samen-op-Weg kerken mee te doen. "Het Lutheranisme is op zich buitengewoon anti-congregationalistisch. Van Luther mocht de Lutherse gemeente in Antwerpen zich niet gaan organiseren. Dat leidde maar tot sekte- en groepsvorming. In 1567 had men reeds een kerkorde samengesteld die uiterlijk veel gereformeerde trekken vertoonde. Men had adviseurs aangetrokken, voornamelijk vanuit Wittenberg. Men wilde zich oriënteren op dat centrale gegeven. Men probeerde in de zeventiende eeuw een synode te vormen, maar dat is niet gelukt", zo stelt professor Boendermaker.

Professor Boendermaker stelt dat hoezeer men in de Lutherse kerk op het gemeenschappelijk verband gesteld is, het hart van de gemeente daar klopt waar de eredienst gehouden wordt. "In de meeste gevallen zijn het kleine groeperingen en soms is een diasporagemeente een gehele provincie. Wij houden van de plaatselijke gemeente, maar tegelijkertijd beleeft men de gemeenschappelijkheid. Ook met de Lutherse wereldkerk", aldus professor Boendermaker.

Praktische zaken

Hierna noemt hij enkele praktische zaken waaruit blijkt dat men in de Evangelisch-Lutherse Kerk aan een sterk centraal beheer gewend is. Professor Boendermaker: "Zo mag een kerkenraad zonder toestemming van de bovenplaatselijke organisatie geen investering doen van b.v. f 5.000. Bij een visitatie, die in de meeste gevallen ongevraagd wordt gehouden, wordt daar sterk op gelet. Bij het financiële beheer heeft de financiële commissie van het moderamen van de synode daar veel over te zeggen. Wij

*Kerkgebouw (1646)
van de Lutherse
gemeente van
Woerden, de oudste
Lutherse gemeente
van Nederland.*

zijn dus helemaal niet tegen een behoorlijk centraal bestuur, maar Lutheranen vinden het eigenlijk wat eng dat in de voorgestelde kerkorde de regionale bestuurslaag meer invloed zal hebben. De synode van de Evangelisch-Lutherse Kerk fungeert als een soort parlement. De gemeenteleden kiezen de synode direct, dus zonder een trap als de classicale vergaderingen”, aldus professor Boendermaker.

Vervolgens wijst hij er op dat ook het beroepingswerk centraal geregeld is, ook al beroept de gemeente zelf. Er is een raad van advies die veel invloed op de gemeenten heeft. Dergelijke adviezen worden door de gemeenten als positief ervaren. Wanneer iemand predikant wordt, dan wordt deze door de president van de synode in het ambt bevestigd.

“In de Lutherse wereldkerk staan wij bekend als degenen die altijd dwars liggen, wanneer het om vergroting van de macht van de bisschoppen gaat. Ik probeer u die sfeer een beetje te laten proeven, want in Nederland zijn wij een hele kleine kerk”, zo besluit professor Boendermaker zijn inleidende woorden.

Hoe is te zien dat een avondmaalsbeker Luthers is?

Ds. L. van Wijngaarden, predikant van de Evangelisch-Lutherse gemeente van Rotterdam, promoveerde op 8 juli 2016 aan de Universiteit Utrecht op de studie *“Schitterende getuigen. Nederlands luthers avondmaalsgerei als identiteitsdrager van een godsdienstige minderheid”*. Wie in de zeventiende eeuw een kerk in de Nederlanden binnenstapte, kon aan de viering van het avondmaal zien of de mensen gereformeerd of luthers waren. In lutherse gemeenten kregen de kerkgangers brood en wijn persoonlijk uitgedeeld, terwijl in gereformeerde kerken beker en schaal rondgingen.

Ds. Van Wijngaarden: “In de lutherse geloofsbelijdenis staat dat Christus waarachtig aanwezig is in brood en wijn. Daardoor stond het avondmaal hoog in aanzien en leidde

Avondmaalsstel (1772) van de Evangelisch-Lutherse gemeente van Monnickendam.

dat tot een ander avondmaalsgebruik in tegenstelling tot de gereformeerde traditie waar de aanwezigheid van Christus vooral geestelijk of symbolisch wordt opgevat. Dat is ook terug te zien in het avondmaals-gerei. Gereformeerden gebruikten aanvankelijk vooral tinnen bekers en borden, lutheranen zilveren kelken en kleine schalen op een hoge voet. Daar lagen de ouwels op. Wat de luthersen wel van de gereformeerden overnamen, was de frequentie van de avondmaalsviering”.

“De hervormden benadrukten in de negentiende eeuw het protestantse karakter van het vaderland. De lutheranen deden

daar volop aan mee. Dat zie je terug in de avondmaalsviering. De ouwel verdween en de gemeenten schaften bekers aan. Dat was een strategische keuze, want de kelk deed teveel herinneren aan de eucharistie en lutheranen wilden laten zien dat ze goede protestanten waren. Vóór 1830 lieten lutheranen weten dat ze protestants waren en zeker niet rooms-katholiek. Daarna benadrukten ze dat ze protestants waren, maar niet calvinistisch. De lutherse gemeenten oriënteerden zich opnieuw op de avondmaalsleer van Maarten Luther. Ze gingen het avondmaal vaker vieren dan een paar keer per jaar”, aldus ds. Van Wijngaarden.

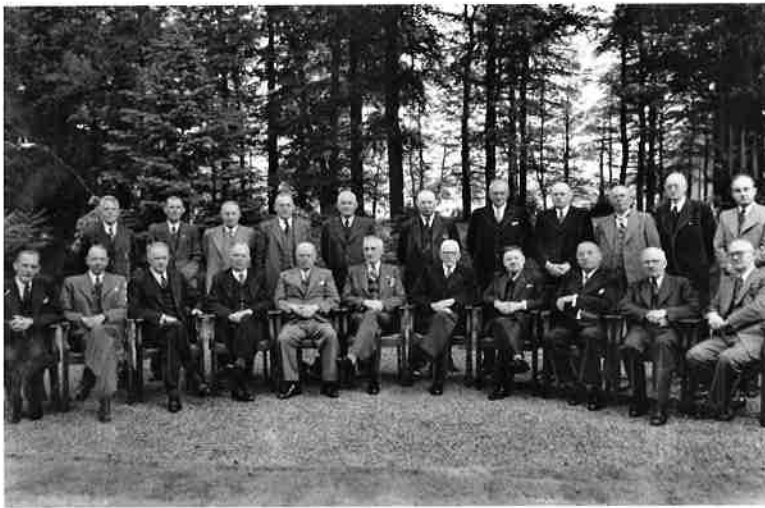
Een nieuwe kerkorde

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er door de synode een Werkgroep voor de nieuwe kerkorde gevormd, die kort na de bevrijding met een voorstel kwam dat in de synode werd besproken. Vanuit de Vereniging was een commissie gevormd die vanuit de visie van de Vereniging uitgangspunten aandroeg die in het kader van het financieel beheer in de kerkorde verankerd moeten worden. De commissie had het hoofdbestuur een zestal punten, die eerder hier genoemd zijn, voorgesteld die in de nieuwe kerkorde terug zouden moeten komen. Omdat de synode zich op een later tijdstip over de nieuwe kerkorde moest uitspreken, waaronder ook het onderdeel dat de financiën van de gemeente regelt, was de Vereniging door de synode uitgenodigd om - binnen het raam van de voorstellen die de Werkgroep voor de nieuwe kerkorde had aangedragen - haar standpunt te formuleren. In mei 1942 heeft de Vereniging deze uitgangspunten aan de synode kenbaar gemaakt, waarna de synode na 1945 haar voorstellen ging opstellen. De aloude kwestie van 'bestuur en beheer', waarover eerder gesproken is, werd hierdoor weer geheel actueel.

Op 9 juni 1950 "Op naar het Sticht"

Precies 30 jaar nadat de Vereniging was opgericht, kwam de algemene vergadering weer bijeen in Utrecht, van oudsher de vaste vergaderplaats. Na een wijdingswoord door de voorzitter van de synode, ds. H.J.F. Wesseldijk, gaf secretaris mr. A. de Jong een terugblik op 30 jaar Vereniging van Kerkvoogdijen. De tweede dag - destijds werd de algemene vergadering gedurende twee dagen gehouden - stond in het teken van de nieuwe kerkorde. Mr. M. Ch. de Jong, kerkordespecialist en lid van het dagelijks- en hoofdbestuur van de Vereniging, behandelde de ordinanties van de kerk, alsmede de daarbij behorende overgangsbepalingen die voor de kerkvoogden van belang zijn. Een duidelijke en heldere uiteenzetting over de nieuwe positie van de kerkvoogd, was dringend nodig want in het voorjaar

Na afloop van de hoofdbestuursvergadering van 20 september 1949 op de Ernst Sillem Hoeve te Lage Vuursche werd deze foto gemaakt.

van 1950 werden er vanuit gemeenten die met de nieuwe kerkorde problemen hadden, allerlei publicaties verstuurd om kerkvoogden en predikanten in verzet te laten komen tegen de synodevoorstellen. Het hoofdbestuur roept de kerkvoogdijen op om de streek- en provinciale vergaderingen, alsmede de algemene vergadering van 9 en 10 juni 1950 af te wachten.

De belangstelling voor deze vergadering was groot, want 403 kerkvoogden, vertegenwoordigende 241 colleges van kerkvoogden, woonden deze vergadering bij. Dit was de derde keer dat de kwestie van de nieuwe kerkorde en de positie van het kerkvoogdelijk beheer op de agenda stond. Een belangrijk punt is het takenpakket van de ouderling-kerkvoogd. Veel kerkvoogden zien op tegen het ambt en in de voorlichtingsbijeenkomsten is er voor gepleit dat de ouderling-kerkvoogd van bepaalde taken zal worden vrijgesteld. Dankzij het veelvuldig contact van het hoofdbestuur met de synodevertegenwoordigers, heeft de synode deze wijziging ingevoerd. Ook over de vaststelling van begroting en rekening is een verruiming aangebracht, want in de nieuwe voorstellen is vermeld dat begroting en rekening na overleg met de kerkenraad door het college van kerkvoogden worden vastgesteld.

Op verzoek van de Vereniging is de positie van de notabelen zodanig geregeld, zodat zij kunnen blijven werken in die gemeenten waar men steeds met bijstand van notabelen werkte. Maar kerkvoogden zullen in de nieuwe situatie niet meer door de notabelen, maar door de gemeenteleden worden gekozen. Ook wordt uitgebreid gesproken over de positie van de kerkvoogd in centrale gemeenten, die in wijkgemeenten zijn onderverdeeld.

De algemene vergadering spreekt aan het einde van de vergadering de hoop uit dat het hoofdbestuur van de Vereniging bij de synode kan bereiken dat de synode goed aandacht besteedt aan de vele bezwaren die uit alle delen van het land tegen de nieuwe kerkorderegeling zijn ingebracht.

Vier personen die bij de invulling van de kerkvoogdelijke paragraaf in de nieuwe kerkorde een belangrijke rol speelden. Van links naar rechts: prof. dr. A.A. van Ruler, prof. dr. Th. L. Haitjema, mr. dr. H.M.J. Wagenaar en mr. G. Vixseboxse.

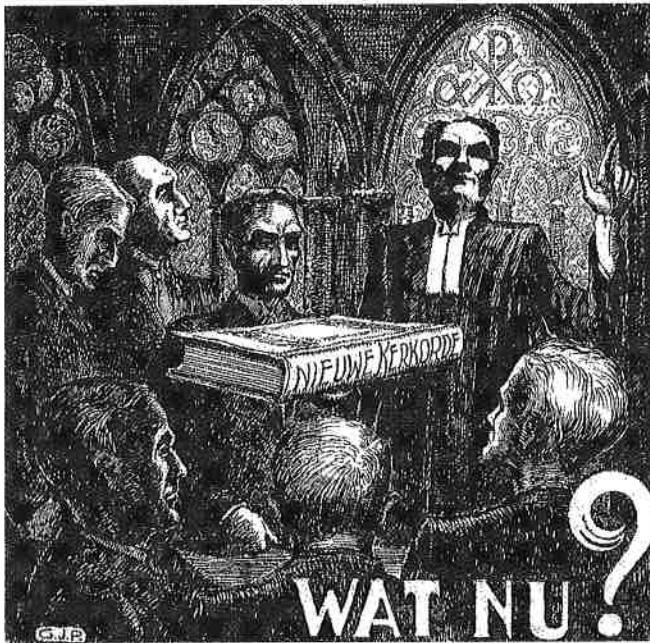
Positie van de Vereniging in de nieuwe kerkorde

Bij invoering van de nieuwe kerkorde, waarbij een Algemene Kerkvoogdijraad (AKR) belast is met de stoffelijke aangelegenheden van de plaatselijke gemeenten voorzover niet van diaconale aard, was het voor diverse kerkvoogdijen de vraag in hoeverre de Vereniging van Kerkvoogdijen nog bestaansrecht zou hebben, immers de AKR zou het werk van de huidige Vereniging dan gaan overnemen. Maar ook in de nieuwe kerkorde zal de Vereniging een belangrijke plaats houden op het gebied van het verstrekken van adviezen en voorlichting geven aan de kerkvoogden. De Vereniging kreeg in de kerkorde een paar belangrijke taken, namelijk het voordragen van nieuwe leden van de AKR en het bevorderen dat kerkvoogdijen zich aan de bepalingen van de nieuwe kerkorde gaan aanpassen. Daarnaast zal de Vereniging er aan blijven meewerken dat kerkvoogden voorzien worden van een handleiding waarin alle onderwerpen besproken worden waarmee kerkvoogden vrijwel dagelijks te maken hebben.

Ook de plaatselijke geldwerving zal aangepast moeten worden. Het systeem van de hoofdelijke omslag wordt door steeds meer kerkvoogdijen verlaten. Men gaat dan over naar het systeem van de vrijwillige bijdrage. Dat betekent dat er aan deze wervingspubliciteit veel meer aandacht moet worden besteed. Daarnaast is de Vereniging vraagbaak voor de exploitatie van de ruim 450 Hervormde begraafplaatsen. Dus alles bij elkaar zal er veel werk blijven voor de Vereniging van Kerkvoogdijen wanneer de nieuwe kerkorde operationeel zal zijn.

Conferentie met moderamen van de generale synode

Op 27 september 1950 had een delegatie van het hoofdbestuur van de Vereniging een gesprek met het moderamen van de generale synode over de o.a. de financiën van de gemeente in de nieuwe kerkorde. Uit het contact dat het hoofdbestuur met plaatselijke kerkvoogdijen had, bleek dat bij een groot deel onoverkomelijke bezwaren bestonden tegen de voorgestelde figuur van ouderling-kerkvoogd. Deze constructie is het resultaat van een compromis, omdat een groot deel van de kerkvoogden voorstander was van de invoering van een 4^e ambt, namelijk dat van kerkvoogd. De algemene vergadering van de Vereniging had zich ook in die zin daarover uitgesproken. Omdat ook in de consideraties van de classicale vergaderingen dergelijke bezwaren werden geuit, zegt

Door de invoering van de nieuwe kerkorde gaat de kerkvoogd een ambt bekleden, namelijk dat van ouderling-kerkvoogd.

de preses toe de figuur van de ouderling-kerkvoogd nogmaals in de synode aan de orde te stellen.

Verder vraagt het hoofdbestuur aandacht voor de functie van de notabelen voorzover men daarmee op plaatselijk vlak werkt. Zij zouden het recht moeten hebben om kerkvoogden te kiezen, terwijl zij voorts een taak behoren te hebben bij de vaststelling van begroting en jaarrekening. De ordinanties over begroting en rekening zouden duidelijker dan nu het geval is, moeten aangeven dat de kerkvoogdij een leidende rol hierin behoort te spelen. Verder pleit het hoofdbestuur ervoor dat voorstellen tot wijziging van ordinanties over de financiën van de gemeente alleen worden gedaan met instemming van de Algemene Kerkvoogdijraad.

Het standpunt van de Vereniging werd duidelijk uiteen gezet. Toegezegd werd zoveel mogelijk met de wensen van de Vereniging rekening te zullen houden. In datzelfde jaar besloot de synode de kerkorde in te voeren en deze met ingang van 1 mei 1951 in werking te laten treden.

Gescheiden bestuur en beheer stamt uit Middeleeuwen

De nieuwe kerkorde geeft voldoende aanleiding voor stof tot schrijven want er komt geen maanblad uit of de positie van de kerkvoogd in de nieuwe kerkorde wordt van alle kanten besproken. In januari 1951 geeft het hoofdbestuur een terugblik op hetgeen de Vereniging de afgelopen 30 jaar gedaan heeft om de relatie bestuur (kerkenraad) en beheer (kerkvoogdij) te verbeteren. Want situaties zoals die in 1920 voorkwamen, dat beide colleges nagenoeg langs elkaar werkten, komen vrijwel niet meer voor. Bij de kerkvoogden is zo langzamerhand het besef doorgedrongen dat ook hun werk geestelijke aspecten heeft, zodat een nauwe samenwerking met de kerkenraad onontbeerlijk is. "De scheiding van bestuur en beheer is een historisch erfstuk uit de Middeleeuwen,

dat met de nieuwe visie op het kerkvoogdelijk werk dient te verdwijnen”, zo schrijft het hoofdbestuur.

Verder wordt in die publicatie stil gestaan bij het vele werk dat de Commissie voor de Nieuwe Kerkorde in de oorlogsjaren gedaan heeft. Ook de Vereniging was in die commissie goed vertegenwoordigd en met elkaar is de regeling voor de financiën van de gemeente opgebouwd. Herhaalde malen zijn gesprekken gevoerd met synodeleden en andere kerkelijke instanties. Tijdens diverse algemene, provinciale en streekvergaderingen is deze kwestie uitvoerig besproken en wanneer men zich realiseert dat de concepttekst van de kerkorde tien keer is gewijzigd om met zoveel mogelijk wensen rekening te houden, dan mag de Vereniging in alle dankbaarheid stellen dat zij voor de kerkvoogdijen, dus voor de gemeenten, veel heeft bereikt.

Ten aanzien van de vaststelling van begroting en rekening had de Vereniging bereikt dat deze stukken door de vergadering van kerkvoogden en notabelen (zo die er zijn) voorlopig worden vastgesteld. Vervolgens brengen zij die stukken in bespreking in de kerkenraad die daarover schriftelijk zijn oordeel geeft, waarna de stukken definitief worden vastgesteld en vervolgens aan de kerkenraad worden aangeboden en ter goedkeuring aan de provinciale kerkvoogdijcommissie worden gestuurd.

Verwacht wordt dat door voorlichting en overtuiging de aanpassing van het plaatselijk reglement aan de bepalingen van de nieuwe kerkorde tot stand moet komen. Ook de kerkvoogden die nu nog grote aarzelingen hebben, zullen tot de conclusie komen dat, willen zij zich niet buiten de kerk stellen, zij tot aanpassing moeten overgaan. Maar deze voorspelling is in de praktijk toch anders uitgekomen, want er was een bepaalde dwang van de synode voor nodig. In maart 1991, ruim 40 jaar later, nam de generale synode een besluit om de kerkorde van 1951 in het kader van de relatie van bestuur en beheer voor alle gemeenten verplicht te stellen. En, zoals dat ook in 1921 het geval was tegen invoering van het Reglement op de predikantstraktementen, werden ook 70 jaar daarna door vrijwel dezelfde gemeenten processen tegen dit synodebesluit gevoerd.

Algemene Kerkvoogdijraad

Om het kerkvoogdelijk geluid in het landelijk kerkenwerk, de generale synode met haar organen, raden en commissies van bijstand door te laten klinken, werd in de kerkorde van 1951 een aantal adviesorganen opgenomen, waaronder de Algemene Kerkvoogdijraad (AKR). De AKR bestond uit 9 leden, waarvan er 3 door de Vereniging van Kerkvoogdijen werden benoemd. Niet het hoofdbestuur deed daarvoor zelf de voordracht, maar met de Vereniging was afgesproken dat zij 40 colleges van kerkvoogden benadert met de vraag of zij een bepaalde voordracht kunnen ondersteunen. Deze 40 ondersteuningingen werden door het hoofdbestuur aan de synode aangeboden, die vervolgens tot benoeming van leden van de AKR overging.

In 1951 hadden vanuit de Vereniging drie prominente hoofdbestuurleden in de AKR zitting, namelijk mr. A. de Jong (secretaris van de Vereniging, Mijnsheerenland), mr. M.Ch. de Jong (1^e onder-voorzitter van de Vereniging, 's-Gravenhage) en mr. G. Vixeboxse (lid dagelijks bestuur van de Vereniging, Holten). De AKR besloot in zijn eerste vergadering, namelijk die van 27 maart 1951, de heer Vixeboxse tot voorzitter te benoemen. Dat was een bewuste keuze om bij de

*Voormalig synode-
bureau van de
Nederlandse
Hervormde Kerk aan
de Carnegieaan in
Den Haag.*

kerkvoogdijen het vertrouwen te winnen dat de stem van de Vereniging in deze kerkelijke organisatie duidelijk wordt gehoord. Dit argument gebruikte de Vereniging in de jaren na 1951 bij die kerkvoogdijen die nog geen lid van de Vereniging waren, namelijk dat de belangenbehartiging van de Vereniging voor een belangrijk deel via de AKR zou verlopen, met wie de Vereniging een personele unie vormde. Voor het werk dat de Vereniging voor de AKR verrichtte, ontving de Vereniging een bescheiden vergoeding waarvan de hoogte niet in verhouding stond met de hoeveelheid werk die daarvoor moest worden verricht.

Deze relatie heeft tot het najaar van 1999 geduurd, toen de AKR, als gevolg van de nauwere samenwerking in het kader van Samen-op-Weg, te slapen werd gelegd. Toen was het werk van de AKR gedaan, want in de nieuwe kerkorde kwam de constructie van vertegenwoordiging van het kerkrentmeesterlijk beheer in synodale organen niet meer voor.

Het Landelijk Verband van Commissies van Beheer

Kruiskerk van de voormalige Gereformeerde kerk (1953) te Delfzijl, die nu bij de Protestantse gemeente Delfzijl in gebruik is.

Administratie en beheer

In de gereformeerde kerken duurde het wat langer om te komen tot een verband van beheerders van plaatselijke kerken, zoals de kerkvoogdijen zich in 1920 hadden verenigd. Dat hield onder meer verband met het feit dat de autonomie van de plaatselijke kerken vrij groot was. Toch werd geleidelijk ook daar de behoefte groter om samen met anderen te kunnen overleggen over diverse problemen die zich in het kerkbeheer kunnen voordoen.

In 1939 was al eens een poging gedaan om een '*Federatie van Commissiën van Beheer*' van de grond te krijgen. Het initiatief ging uit van de heer Steenhuis uit Haarlem, die zijn plan voorlegde aan de generale synode. Hem werd een jaar later door de synode meegedeeld dat het niet op de weg van de synode ligt aandrang uit te oefenen op de kerken om de oprichting van een Federatie van Commissiën van Beheer te bevorderen. Ook een tweede poging daartoe strandde, mede door de oorlogsomstandigheden waarin ons land terecht was gekomen.

Pas in 1951 werd een derde initiatief genomen. Er werd in kleine kring nader gesproken over contact tussen de commissies, om daarmee dienstbaar te zijn aan het werk dat zij voor de kerk verrichten. Ook was er behoefte aan een contactorgaan dat hetzelfde beoogt. Dat contactorgaan begon met een proefexemplaar van een 'correspondentieblad voor de Commissies van Beheer en Administratie der Gereformeerde Kerken in Nederland'. Dr. H.B. Visser, predikant uit Bunschoten, nam daartoe het initiatief. In de zomer van 1951 had hij een dertigtal commissies van beheer van wat grotere kerken een brief gestuurd met de vraag of het wenselijk of zelfs nodig was dat commissies van beheer contact gaan onderhouden en hij belegde daarvoor een bijeenkomst. De helft van de aangeschreven commissies van beheer reageerde positief.

Oud harmonium met collectebusje van de Vrije Universiteit dat destijds in vele huiskamers te vinden was.

In oktober 1951 werd met enkele Amsterdamse commissieleden gesproken, waarbij besloten werd in Amersfoort een vergadering te beleggen. De heer C.H. van den Berg uit Hilversum werd gevraagd deze vergadering te leiden. Naar aanleiding van een oproep in het 'Gereformeerd Weekblad' deed de heer Van Dijk van de Zutphense uitgeverij Van den Brink het voorstel om een blad ten behoeve van de commissies van beheer te gaan uitgeven. Hij vond het belangrijk om, nu er kennelijk behoefte aan meer contact bestond, een contactorgaan uit te geven. Hij bood aan de kosten daarvan zelf te dragen.

Op de bijeenkomst in Amersfoort, die op 19 januari 1952 plaats vond, sprak men zich uit voor het plan een contactorgaan op te richten. Het eerste nummer daarvan verscheen in maart 1952 onder de naam "Administratie en Beheer". Met dit medium konden de commissies van beheer op de hoogte stellen van de ideeën om te komen tot een Landelijk Verband van Commissies van Beheer, waartoe ook tijdens de bijeenkomst van 19 januari 1925 in de Grachtkerk te Amersfoort besloten was.

LVCB opgericht

Tot de oprichting van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer (LVCB) werd besloten op de vergadering van 17 mei 1952. Daarbij werd ook over de organisatievorm gesproken. De plaatselijke commissies van beheer hadden geen rechtspersoonlijkheid in tegenstelling tot de vroegere kerkvoogdijen. Een oplossing werd gevonden door een vereniging op te richten van *leden* van Commissies van Beheer. Weliswaar waren de leden van de commissies nooit in een bestand opgenomen, want dat waren de commissies, maar strikt genomen zijn het de leden van de commissies die de vereniging vormen.

Vanaf het begin is geprobeerd om de vereniging regionaal op te zetten, want voor de nieuwe vereniging was dit een belangrijk punt. Uit de provincies werden afgevaardigden benoemd in een provinciale commissie. De heer C.H. van den Berg uit Hilversum werd de eerste voorzitter.

Kleine of Mariakerk (1434) van de Gereformeerde kerk van Vollenhove die deze kerk in 1981 van de Hervormde gemeente Vollenhove overnam.

In één van de eerste nummers van "Administratie en Beheer" werd aandacht gevraagd voor de nieuwe belastingmaatregelen. Er was bij de Tweede Kamer een wetsontwerp ingediend waarbij aftrek van inkomstenbelasting kon worden verkregen voor giften die, in een bepaald jaar gedaan werden, 2 pct. van het zuiver inkomen te boven gingen en ook meer bedroegen dan f 100, met een maximum van 5 pct. van het zuiver inkomen. Er was nogal wat kritiek op de ondergrens van f 100, in die tijd zeker een fors bedrag. Voor iemand met een zuiver inkomen van f 3.000, die f 90 bijdroeg, kon zeker van 'een offer' worden gesproken, maar die belastingplichtige bleef buiten schot.

Pensioen- en Spaarfondsenwet

Een tweede wet die voor beroering zorgde en waarvoor in 'Administratie en Beheer' veel aandacht werd gevraagd, was de Pensioen- en Spaarfondsenwet. Voor de meeste werknemers die bij de kerken in dienst waren, was wel een pensioenregeling getroffen, maar nog lang niet voor iedereen.

Binnen het LVCB was men van mening dat de beslissing ten aanzien van de oudedagsvoorziening van alle in dienst van de kerk staande personen, een bevoegdheid is van de kerk en dat die niet aan de overheid toekwam. Het LVCB sprak zich in deze zin uit en besloot deze uitspraak ter kennis te brengen van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Het was een ferme uitspraak van het LVCB, waarop diverse reacties kwamen. Zo was het ook niet duidelijk of de wet ook op predikanten betrekking had. Immers pensioen is uitgesteld loon en de predikanten kregen wel een traktement, maar geen loon. Zij zijn arbeidsrechtelijk niet in dienst van de kerk.

Het meningsverschil lag principieel. Heeft de overheid zeggenschap over de kerk of heeft de kerk hier haar eigen verantwoordelijkheid? De meningen hierover liepen sterk uiteen, ook in het bestuur van het LVCB. In 1952 had de generale synode al de wens uitgesproken om verbetering aan te brengen in de onbevredigende situatie ten aanzien van de oudedagsvoorzieningen en ten behoeve van nagelaten betrekkingen van kerkelijke medewerkers.

Pensioenfonds Samenbinding

In 1954 werd overgegaan tot oprichting van de Stichting Pensioenfonds Samenbinding, een pensioenfonds voor alle werknemers die in dienst van de plaatselijke kerken zijn. Samenbinding is een stichting zonder winstoogmerk. De oprichting van dit pensioenfonds had veel voeten in aarde. Eerst in 1956 waren de laatste beletselen weggenomen en kon het fonds van start gaan. Er werd een pensioenreglement vastgesteld waarbij werd bepaald dat 12 pct. van het bruto-inkomen aan premie werd betaald. De mannen kregen pensioen als ze 65 jaar waren en de vrouwen kregen dit op hun 60^e. Alle verplichtingen van het pensioenfonds waren herverzekerd. Eind 1967 was het aantal deelnemers bij Samenbinding gestegen tot 905.

Het waren vooral niet-kosters die in het fonds deelnamen, want uit een enquête die de Protestantse Christelijke Vereniging van Kosteren in 1968 hield, bleek slechts 20 pct. van de parttime kosteren in een pensioenvoorziening te zijn opgenomen. Voor 80 pct. was de pensioenvoorziening niet of niet goed geregeld. Zelfs voor kosteren met een volledige baan gold nog dat 40 pct. geen of geen goede pensioenregeling had.

Rond 1970 is het stil geworden rond het Pensioenfonds Samenbinding. In 1977 werd de administratie overgebracht naar het Dienstencentrum van de Gereformeerde Kerken in Leusden. Het is nooit gelukt om een verplichte aansluiting bij Samenbinding te realiseren.

Contact met VVK

Reeds een jaar nadat het LVCB opgericht was, werd door de Vereniging van Kerkvoogdijen verwezen naar bepaalde artikelen die in "Administratie en Beheer" voorkwamen en die ook voor kerkvoogden interessant waren. Ook de jaarvergaderingen van LVCB en VVK werden wederzijds bezocht. Prof. dr. ir. H.G. van Beusekom zei op de jaarvergadering van het LVCB in 1958: "Was het in de hervormde gemeenten vroeger zo dat er geldmiddelen waren die beheerd moesten worden, nu is het zo dat de kosten van de eredienst zoveel mogelijk door giften bijeen moeten komen. Het kerkelijk apparaat kost steeds meer geld. Hoewel er op dit moment geen gemeenschappelijke zaken zijn, is een ontmoeting in de wederzijdse jaardagen belangrijk". Professor Van Beusekom besloot met de wens "dat de contacten mogen blijven bestaan opdat de toenadering steeds inniger mag worden waardoor wij allen nog eens tot één Kerk verenigd mogen worden".

Die contacten bleven inderdaad bestaan en zij werden in de loop van de tijd in het kader van het Samen-op-Weg-proces verstevigd. In het voorjaar van 2000 werd de samenwerking wel heel concreet, want toen werden de bureauwerkzaamheden, die tot die tijd door de heer Th.

J. Leene uit Loosdrecht werden verricht, overgebracht naar het Centraal Bureau van de Vereniging van Kerkvoogdijen in Dordrecht. Vanaf 1 januari 2001 was er het nieuwe maandblad Kerkbeheer, een voorzetting van De Kerkvoogdij en Administratie en Beheer.

De organisatie van het LVCB

Vanaf 1952 bestond het bestuur van het LVCB uit een dagelijks bestuur met daarnaast provinciale afdelingen. Het bestuur vergaderde meestal tweemaal per jaar, het dagelijks

Sinds 1973 werken de Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer nauw samen op het gebied van de plaatselijke geldwerving. Deze foto is genomen op de persconferentie van Kerkbalans 1979 te Nijmegen. Van links naar rechts de heren: drs. B.J. Weterman (RKK), ds. J.A.G. van Zanten (NHK), ds. J. Colijn (predikant te Nijmegen) en J. Vaatstra (GKN). De heer Vaatstra was tevens penningmeester van het LVCB.

bestuur aanzienlijk vaker. Niet alle provinciale afdelingen bleken goed te functioneren. Een provinciale vergadering in Zwolle werd slechts door 12 commissieleden, vertegenwoordigende 5 kerken, bezocht. In Drenthe was de afdeling tot 1962 nog nooit bijeen geweest.

In Friesland ging het veel beter want daar bezochten enkele tientallen commissieleden de vergadering. In het algemeen kwamen weinig afdelingen regelmatig bijeen, hoewel het bestuur van het LVCB het belang van deze samenkomsten juist vaak benadrukte.

Geleidelijk aan benoemden particuliere synoden leden van de commissie van beheer in deputaatschappen. Als gevolg van uitbreiding van werkzaamheden werd het LVCB-bestuur in 1967 uitgebreid tot 20 personen.

Maar de afdelingen bleven het zorgenkind van het bestuur van het LVCB. In 1968 werd een nieuw initiatief genomen, waarbij alle classes uit de provincie één bestuurslid zouden aanwijzen voor het provinciale bestuur. Tijdens de jaarvergadering van eind oktober 1976 constateerde de waarnemend voorzitter, de heer J. Vaatstra, dat vele afdelingen zich in diepe rust bevinden. De regionale verbanden waren slechts ten dele tot stand gekomen en functioneerden nu helemaal niet meer. Naar aanleiding daarvan zijn in 1980 de statuten van het LVCB aangepast en werd er niet meer over een provinciale organisatie gesproken.

Op 17 maart 1999 werd te Amersfoort de samenwerkingsovereenkomst tussen VVK en LVCB getekend. De voorzitters van beide verenigingen mr. J.A. (Joop) van Riessen (VVK, links) en E. (Evert) Wiersema (LVCB) overhandigen elkaar de getekende overeenkomst.

Verzekeringen

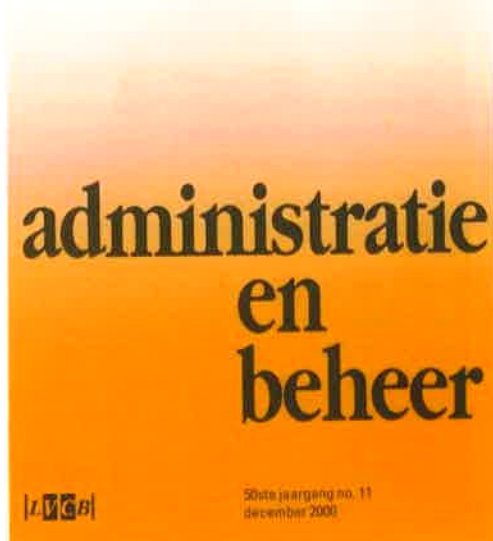
Een taak die het LVCB voor zichzelf zag was om de kerken te informeren over de verzekeringen. Niet dat het LVCB contracten ging afsluiten, maar het geven van waardevolle informatie was zeer zinvol. Vrijwel alle plaatselijke kerken waren tegen bepaalde risico's verzekerd. Vaak liep dat via plaatselijke assurantiekanalen. Dat waren meestal ook kantoren van kerkleden die zich met verzekeren bezig hielden. Het bewaken van de portefeuille liet echter nog al eens te wensen over. In 1965 werd gesuggereerd om collectief als gereformeerde kerken een w.a.-polis af te sluiten, maar dat idee vond onvoldoende steun.

Vanaf begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen gereformeerde kerken in het kader van de materiaalverstrekking voor de actie Kerkbalans met het Centraal Bureau van de Vereniging van Kerkvoogdijen in contact kwamen, was er een toenemende belangstelling om bepaalde verzekeringen (wettelijke aansprakelijkheid en ongevallen) onder te brengen onder de collectieve polis die de VVK voor haar leden had gesloten en waarop ook gereformeerde kerken verzekerd konden worden. Die samenwerking werd inniger toen de Stichting Stormbrand van de VVK eind 1974 haar verzekerde bestand aan Donatus overdroeg. Vanaf dat moment konden ook gereformeerde kerken hun inboedel- en opstalverzekering bij Donatus onderbrengen.

Voorlichting en advisering

Een belangrijke taak van het LVCB is altijd geweest het verstrekken van adviezen en het geven van voorlichting aan commissies van beheer. Dat laatste gebeurde vooral via

*Maandblad van het
landelijk verband
van commissies van beheer
van de gereformeerde
kerken in nederland*

In december 2000 verscheen het laatste nummer van "Administratie en Beheer", het orgaan van het LVCB om de commissies van beheer bij tal van beheerszaken van informatie en advies te voorzien. Vanaf 1 januari 2001 verscheen "Kerkbeheer" dat toen nog een gezamenlijke uitgave van het LVCB en de VVK was.

het maandblad "Administratie en Beheer". Voor adviezen wist men met name het bureau steeds te vinden. Ook al is het LVCB een vrijwilligersorganisatie, van een goede dienstverlening mag worden verwacht dat die niet beperkt blijft tot kantooruren. In de afgelopen jaren zijn talloze adviezen verstrekt over allerlei zaken waarmee een commissie van beheer zich bezighoudt, zoals huur en verhuur van de pastorie en het kerkgebouw, contracten met leveranciers, geldwerving, traktementen en pensioenen, betaling aan kosters en organisten, het onderhoud van de pastorietaanbouw, vergunningen en taxaties, vervuilde grond en erfafscheidingen, wetgeving en

kerkorderegels. Daarnaast werd er dikwijls een beroep gedaan op hulp bij het oplossen van conflicten, ontslagkwesties en de beoordeling van arbeidsovereenkomsten.

In het kader van de éénwording (Samen-op-Weg-proces) van de kerken werd de samenwerking met de Vereniging van Kerkvoogdijen steeds inniger en nadat de synoden van de landelijke kerken in december 2003 zich voor een kerkvereniging per 1 mei 2004 hadden uitgesproken, zijn ook het LVCB en de VVK fusiebesprekingen aangegaan. Dat leidde ertoe dat per 1 januari 2005 de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) werd gevormd. Dat is de voortzetting van VVK en LVCB waar de kerkrentmeesterlijke belangen van de plaatselijke gemeenten het beste gewaarborgd zijn.

Gezamenlijk eigendom, gebruik van kerken en kerkelijke centra en financiering van kerkbouw

Kerk kost f 1.000 per zitplaats

Bij de bouw van nieuwe kerken, waarmee na de Tweede Wereldoorlog een begin werd gemaakt, werd rond 1960 duidelijk dat de noodzaak steeds groter werd dat hervormde gemeenten en gereformeerde kerken in stadswijken, die enorm uitbreidden, gezamenlijk een kerk zouden bouwen die ze allebei konden gebruiken. Mr. dr. H.J.M. Wagenaar, de bekende Wagenaar die directeur was van de raden voor de predikantstraktementen en -pensioenen en de kerkordespecialist bij uitstek, hield daarover in het najaar van 1959 voor de NCRV-radio een inleiding.

De heer Wagenaar stelde dat de bouw van een kerk met grond, nevenruimten, meubilering en orgel een bedrag van zo'n f 1.000 per zitplaats vraagt. Dat was een zakelijke benadering waarvoor menig kerkvoogd en lid van een commissie van beheer waardering had, want voor een doorsnee-stadskerk met 500 zitplaatsen, wat voor die tijd gebruikelijk was, betekende dit dat de stichtingskosten voor een nieuwe kerk op f 500.000 kwamen.

Omdat de bouwsom grotendeels moet worden geleend, waardoor de kosten nog met enkele tonnen aan rente toenemen, legt de bouw van een kerk gedurende vele jaren een zware last op de gemeente.

Daarom gingen kerkvoogden ook in die tijd na hoe zij deze kosten kunnen verminderen en dan was samenwerking met een ander kerkgenootschap een eerste gedachte. In de praktijk was dat meestal een gereformeerde kerk. Maar er waren soms ook bezwaren waardoor men in een aantal gevallen van gezamenlijke kerkbouw af zag.

De meest eenvoudige vorm, zo werd gesteld, is dat de ene gemeente de kerk bouwt, en eigenaar blijft, terwijl de andere gemeente voor het gebruik daarvoor jaarlijks een bepaald bedrag betaalt. Maar een dergelijke constructie werkt in de praktijk niet zo eenvoudig. Er moet een rooster worden gemaakt van de aanvangstijden van de diensten van de beide kerkgenootschappen. Men noemde deze vorm van gezamenlijk gebruik 'inwoning'. Het bezwaar hiervan is dat de inwonende gemeente toch iets van haar eigen identiteit verliest, omdat de één, die bij de kerk inwoont, ondergeschikt is aan de ander die eigenaar van het kerkgebouw is.

Stichtingsvorm

Wanneer men naar een gebruiksvorm toe wil waarbij beide partijen min of meer gelijke rechten hebben, dan is de stichtingsvorm de meest aangelegen vorm omdat beide partijen dezelfde rechten en plichten hebben. De kerk wordt dan eigendom van een stichting. Het is zelfs denkbaar dat hierbij meerdere partijen betrokken zijn, aldus de heer Wagenaar. Deze afspraken moeten tevoren in een notariële akte worden vastgelegd, waardoor partijen die hieraan mee doen, de zekerheid hebben dat hun rechten gegarandeerd zijn. Belangrijk is dat er een arbitrageclausule wordt opgenomen, zodat partijen bij een geschil weten hoe zij moeten handelen.

Gezamenlijke kerkbouw in Tollebeek (dorp in De Noord-Oostpolder). Het is aan de visie van de gereformeerde en hervormde kerkenraden te danken dat er maar één protestantse kerk is gebouwd en niet, zoals in andere dorpen, twee of zelfs meer.

Voor de langere termijn moet goed worden nagedacht. Beide partijen moeten immers besluiten nemen die de komende decennia van invloed zijn op het leven van de kerkelijke gemeente. Maar er kan een moment komen, dat partijen uit elkaar gaan en dan moet er een goede regeling zijn om de overeenkomst te ontbinden. Verder moeten er duidelijke afspraken worden gemaakt over het kerkelijk personeel, zoals koster, organist, conciërge, schoonhoudster, de verwarming en verlichting van de ruimten. Voorts moet er overeenstemming bestaan over de tarieven die men hanteert bij huwelijksbevestigingen, rouwdiensten, uitvoeringen, orgelconcerten en het gebruik van het orgel voor orgellessen.

Ook is het belangrijk goed na te denken welke nevenactiviteiten men in de gezamenlijke nieuwe kerk wenst te houden. Worden er filmvoorstellingen gehouden? Is men vrij in de keuze van de films? Mag de zaal beschikbaar worden gesteld voor bijeenkomsten van politieke partijen? Wordt er bier geschonken op bepaalde bijeenkomsten of een glaasje port bij een huwelijksreceptie?

In de nieuwe woonwijken is er vaak een gebrek aan society-ruimte. Wil de kerk hier dienend staan te midden van het volk en haar bijruimten ook beschikbaar stellen voor de volksuniversiteit, de postduivenbond of voor de viering van bepaalde jubilea? Dit zijn zaken die een interkerkelijke samenwerking in de weg kunnen staan, wanneer partijen niet tevoren daarover een heldere visie hebben ontwikkeld. Van grote invloed op de mogelijkheid en wenselijkheid van nauwere samenwerking is de vraag welke kerkgemeenschappen bij de bouw van een kerk willen samenwerken. Het zullen kerkelijke gemeenten moeten zijn die een vrijwel gelijke identiteit hebben.

Vragen

Moeilijker wordt het wanneer theologische inzichten verder uit elkaar liggen. In de ene kerkformatie hecht men weinig aan het liturgisch element, terwijl in andere kerken daar

geheel anders over wordt gedacht. Zien sommigen een kerkgebouw als een gehoorzaal, voor anderen is dit tot een geïntegreerd deel van hun geestelijk tehuis geworden.

Moet de kerk in de nieuwe woonwijken in steden, waar gebrek aan ontmoetingsruimte is, open staan als vluchthaven? Wordt daardoor de belangstelling voor een morgen- en avondgebed of een pauzediens in deze jachtige tijd bevorderd? En hoe zal het gaan met het werken onder elkaars leden als men b.v. over en weer bij elkaar gaat kerken, hetgeen met name bij jonge gezinnen in de nieuwbouwwijken zal voorkomen? Het zijn allemaal aspecten die meewegen bij het antwoord op de vraag in hoeverre kerkgemeenschappen zover zijn dat zij, met als rechtsvorm de stichting, samen een kerk gaan bouwen en die ook gezamenlijk gaan gebruiken. Maar de ware voedingsbodem voor coöperatie bij de bouw van een kerk en bij de opbouw van de Kerk, moet niet liggen in de economische noodzaak, maar in de echte oecumenische verbondenheid, aldus destijds de heer Wagenaar voor de NCRV-radio.

Kerkrentmeesterlijk beheer op de radio

In die tijd, zo rond 1960, wordt het steeds duidelijker dat het een groot probleem is om voor de bouw van nieuwe kerken of kerkelijke centra in nieuwe wijken de financiële mogelijkheden te vinden. De Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer hadden zich tot de NCRV gewend met het verzoek om in de zomer van 1959 een serie uitzendingen te wijden aan de nieuwe kerken en de financiële middelen die hiervoor nodig zijn. In de NCRV-rubriek "Rondom het Woord" werd in een negental uitzending hieraan aandacht besteed.

20 juli	Prof. dr. A.A. van Ruler, Utrecht, onder meer hoofdbestuurslid van de VVK besprak het beheer in de Nederlandse Hervormde Kerk C.H. van den Berg., Hilversum, voorzitter LVCB, sprak over de positie van de commissie van beheer.
27 juli	Prof. dr. ir. H.G. van Beusekom, 's-Gravenhage, voorzitter VVK, behandelde de functie van het kerkgebouw in de huidige samenleving. L. de Jonge, architect te Rotterdam, sprak over de stijl van het kerkgebouw.
3 augustus	Mr. A. de Jong, Mijnsheerenland, secretaris VVK, sprak over de verhouding kerkvoogdij en kerkenraad in aangepaste gemeenten. D.J. van der Meer, Ouderkerk aan de Amstel, bestuurslid LVCB. sprak over Leven van het Evangelie.
10 augustus	Dr. P. Siebesma, Leeuwarden, penningmeester LVCB, besprak de verdeling van de algemene kerkelijke lasten. Ds. H.C.J. van Deelen, secretaris van de Pensioenraad van de Nederlandse Hervormde Kerk, besprak de financiering van de predikantspensioenen.
17 augustus	F. Hinlopen, Amsterdam, secretaris LVCB. hield een referaat over de voorziening in de geldelijke behoeften van de kerk. Ds. H.J.F. Wesseldijk, 's-Gravenhage, secretaris generale financiële raad. behandelde het 16 miljoen gulden plan van de Nederlandse Hervormde Kerk.

Kerkgebouw De Ark te Amsterdam. Het gebouw staat in de wijk Slotervaart. De kerk is gebouwd in 1959-1960 naar ontwerp van de architect Piet Zandstra.

- 24 augustus Prof. dr. K. Dijk, Amsterdam, voorzitter van de Stichting Steun Kerkbouw van de Gereformeerde Kerken. sprak over subsidie voor kerkbouw.
Ir. A.J. van der Steur, architectonisch adviseur van de Bouw- en Restauratiecommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk, hield een referaat over maatstaven van monumentenzorg bij kerkrestauratie.
- 31 augustus Drs. P. de Jong, Utrecht, directeur sociologisch instituut van de Nederlandse Hervormde Kerk, sprak over Kerk en planologie.
Prof. dr. R. van Dijk, Amersfoort, hoogleraar aan de VU, hield een inleiding over samenlevingsdynamiek en kerkelijk financieel beheer.
- 7 september Mr. dr. H.M.J. Wagenaar, 's-Gravenhage, sprak over interkerkelijke samenwerking, zoals hiervoor is genoemd.
Dr. A.G. Luiks, gereformeerd predikant te Amsterdam, hield een inleiding over bouw, restauratie en liturgie.
- 14 september Prof. dr. J. Waterink, Amsterdam, sprak over fricties tussen predikant en beheer.
Prof. dr. P.A. van Stempvoort, Groningen, hield een betoog over geest en geld.

Kerkbouwactie

In 1959 werd de hervormde kerkbouwactie gevoerd met als doel van alle leden van de

Nederlandse Hervormde Kerk gelden te vragen voor de bouw van nieuwe kerken in allerlei uitbreidingswijken. Eind 1959 schrijft ds. T.D. van Soest, hervormd predikant in Rotterdam-Pendrecht en bestuurslid van de landelijke commissie wervingspubliciteit dat de actie een moedgevende injectie is voor de plaatselijke kerkvoogdijen. Het aantal gemeenten dat aan deze landelijke actie meedeed omvatte 95 procent van het ledental van de landelijke kerk. Het goede verloop van de plaatselijke acties werkt stimulerend. De kerkvoogdijen vatten moed om reeds lang wegens geldgebrek uitgestelde plaatselijke projecten, opnieuw te gaan aanpakken. De actie heeft bewezen dat mensen warm lopen voor een zaak die goed is georganiseerd en een succesvol verloop heeft.

De kerkbouwactie heeft een leger van medewerkers in beweging gebracht. Zowel op landelijk als op plaatselijk vlak. Er was een geweldige teamgeest in de gemeenten ontwikkeld en kerkvoogdijen, kerkenraden, commissies voor de hoofdelijke opslag of voor de vrijwillige bijdragen werkten goed samen. Voor de kerkbouwactie waren niet minder dan 45.000 bezoekers op pad gegaan om in de gemeenten inwoners langs te gaan door van hen een éénmalige vrijwillige bijdrage te vragen voor de bouw van nieuwe kerken in ons land. "Het verdient aanbeveling om deze grote groep ook in de toekomst vast te houden. Deze groep is voor de kerkvoogdijen een arsenaal van goede hulpkrachten. Wij moeten met deze mensen de actie goed afsluiten. Zodra de volledige opbrengst bekend is, doet men er verstandig aan de medewerkers uit te nodigen om hen hiervan op de hoogte te stellen, hen tevens te bedanken voor hun werk en hen te werven voor andere activiteiten", aldus ds. Van Soest.

De aanpak om mensen persoonlijk te bezoeken voor een geldelijke bijdrage voor het kerkenwerk en de medewerkers na afloop uit te nodigen om hen te bedanken voor hun hulp bij dit "brengen-halen" systeem, werd ongeveer 15 jaar later geïntroduceerd bij de organisatie van de actie Kerkbalans.

Andere uitstraling en nog meer aandacht voor wervingspubliciteit

Nieuw logo VVK van 1962 tot en met 2004

Door de aanzet van ds. T.D. van Soest, zoals vermeld in het vorige artikel in deze serie terugblikken, is ook een denkproces binnen de Vereniging van Kerkvoogdijen op gang gekomen om gebruik te maken van meer moderne middelen, niet alleen voor de eigen presentatie, maar ook voor die van de plaatselijke geldwerving.

Met die eigentijdse presentatie startte de jaargang 1962, toen de leden van de VVK voor het eerst een logo te zien kregen dat tot aan het eind van de VVK (31 december 2004) dienst zou doen. Ds. Van Soest, die inmiddels lid van het hoofdbestuur van de VVK en lid van de redactie van "De Kerkvoogdij" was geworden, wijst er in januari 1962 op dat bewust gezocht is naar een zakelijkheid uitstralend logo, dat zich moet onderscheiden van een industriële of technische uitgave. Het nieuwe omslag van "De Kerkvoogdij" wekt in kleur en uitvoering gedachten op aan degelijkheid en betrouwbaarheid, maar is tevens fris, modern en vooruitstrevend. Het is duidelijk zichtbaar waar het om gaat: Om de Kerk. Het gestileerde kerkje met zijn spits naar boven en geworteld op een goed fundament. "Overal waar men voortaan die eenvoudige schets van het kerkje ziet, zal men aan onze vereniging en het kerkvoogdijwerk denken. Het zal heel spoedig een algemeen bekend herkenningsteken worden", aldus ds. Van Soest. Met dit beeldmerk heeft de Vereniging van Kerkvoogdijen zich 42 jaar, namelijk tot de fusie met het Landelijk Verband van Commissies van Beheer, kunnen presenteren.

Commissie wervingspubliciteit

Zo rond 1950 begon de Vereniging met een artikelenserie "Hoe doen andere kerkvoogdijen het?" Daarop volgde het aanleggen en uitlenen van dossiers met folders en andere geschriften over gevoerde financiële acties. Mede naar aanleiding van de uitslag van een in 1959 gehouden enquête over o.a. de voorlichting aan de gemeenteleden, groeide bij het hoofdbestuur de behoefte om aan publiciteit bij de jaarlijkse bijdragen van de gemeenteleden bijzondere aandacht te gaan besteden.

Tijdens de algemene vergadering van 11 juni 1960 hield ds. T.D. van Soest een inleiding waarbij hij wees op het welslagen van een plaatselijke geldwervingsactie. "De eerste voorwaarde voor het welslagen van elke actie is geloof in het succes er van. Offerbereidheid kan alleen maar gevonden worden daar waar men overtuigd is van de noodzaak van het brengen van een offer. Kerkvoogden moeten gemeenteleden op heldere en zakelijke wijze over de noodzaak van bepaalde projecten voorlichten. Een overzichtelijke kerkelijke administratie en een goede registratie van gemeenteleden zijn hartader en achillespees van iedere gemeente. Door een goede samenwerking tussen de verschillende kerkelijke colleges is heel veel te bereiken. De geldwerving voor het

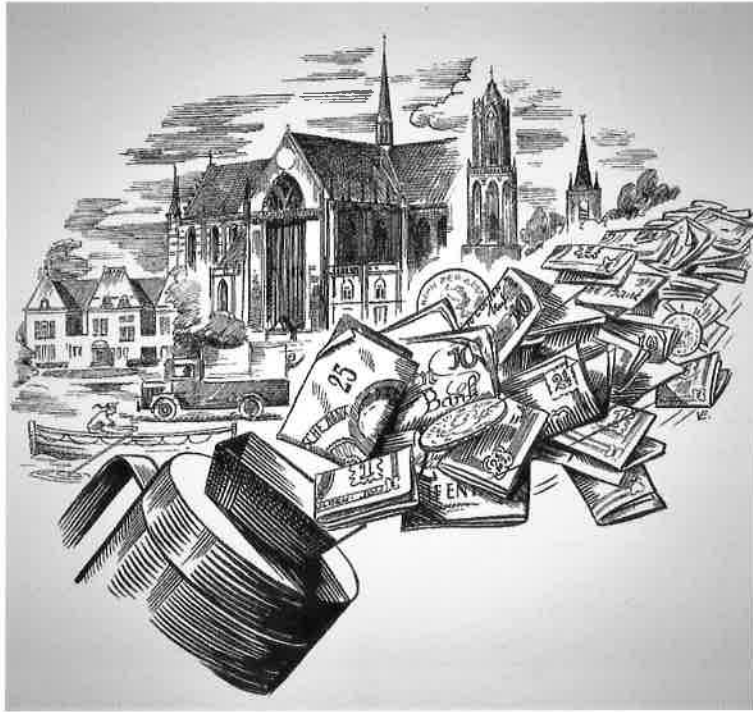
Tijdens de algemene vergadering van 11 juni 1960 werd ruimschoots aandacht besteed aan de plaatselijke geldwerving. Ds. T.D. van Soest, derde van links, hield op die vergadering een inspirerende inleiding. Derde van rechts is de voorzitter van de Vereniging, professor Van Beusekom.

kerkenwerk in de gemeente mag een stijl tonen die de kerk waardig is en de opdracht van de kerk in de wereld steunt", aldus ds. Van Soest.

In april 1961 besloot het hoofdbestuur een afdeling wervingspubliciteit in te stellen, die klein maar praktisch van opzet is. De Vereniging van Kerkvoogdijen en haar leden zijn niet gediend met een kostbare overgeorganiseerde adviesorganisatie. Het hoofdbestuur stelde een commissie samen waarin, naast een vertegenwoordiger van het hoofdbestuur, enkele mensen zitting hadden die in het kader van de Hervormde kerkbouwactie hun kwaliteiten getoond hadden. De commissie gaat rustig maar voortvarend aan het werk en wil aan de hand van de ervaringen die op landelijk niveau bij de kerkbouwactie van 1959 zijn opgedaan, beleid voor de geldwervingsactiviteiten op plaatselijk vlak ontwikkelen.

Het Centraal Bureau van de Vereniging ontving reeds verschillende adviesaanvragen. De Commissie Wervingspubliciteit vraagt de kerkvoogdijen of, wanneer zij advies nodig hebben voor hun plaatselijke geldwervingsactiviteiten, zij dit tijdig aan het Centraal Bureau willen melden. Verder moest men aangeven voor welk doel men advies wenst: actie verhoging vrijwillige bijdrage, sanering kerkelijke financiën, revisie kerkblad of voor een éénmalige actie voor nieuwbouw of restauratie. Het hoofdbestuur is blij dat het aan de kerkvoogdijen deze nieuwe service kan bieden. Het hoopt vele aanvragen binnen te

Dr. Van der Land:
"Indien de inkomsten
echter ontoereikend
blijken, dan mogen wij
niet in de uitgaven
snoeien totdat de
rekening sluit, maar
wij moeten de ge-
meente ingaan en
deze op haar verant-
woordelijkheid wijzen".

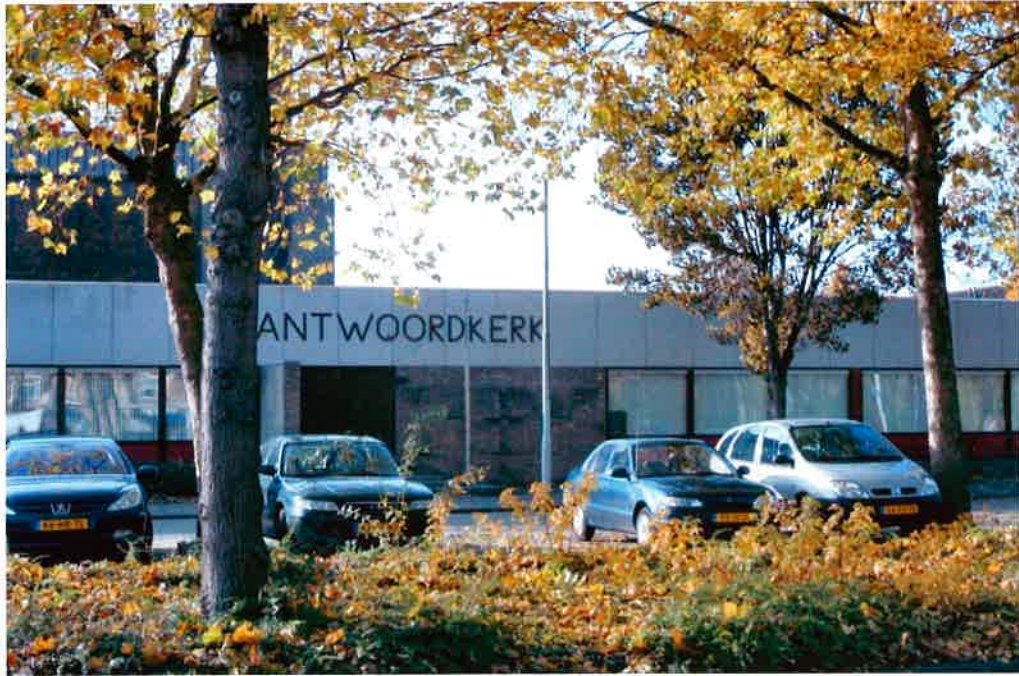
krijgen en verwacht dat de Commissie Wervingspubliciteit veel goed en belangrijk werk zal kunnen doen voor de plaatselijke geldwerving.

Een president-kerkvoogd promoveert

Het komt niet vaak voor dat de voorzitter van een college van kerkvoogden aan een universiteit of hogeschool de doctorstitel behaalt, maar op 21 september 1961 promoveert aan de toenmalige Economische Hogeschool van Rotterdam dr. B. van der Land, president-kerkvoogd van de Hervormde gemeente De Bilt. Hij promoveert op het proefschrift "Het financieringsgedrag der gemeenten".

In "De Kerkvoogdij" van december 1961 schrijft professor Van Beusekom daarover het volgende: "Aan zijn studie had de heer Van der Land de volgende stelling toegevoegd, die over het financieel beleid van de kerkvoogdijen handelt, namelijk: *De ter uitvoering van artikel XXII van de kerkorde der Nederlandse Hervormde Kerk vastgestelde ordinantie 16, belast het college van kerkvoogden in artikel 1-2, terecht in de eerste plaats met het vaststellen van de stoffelijke behoeften en daarna het vaststellen van het aandeel in de geldelijke lasten van de leden. De gekozen volgorde betekent dat het college van kerkvoogden, gelovend in de Heer der Kerk en vertrouwend op het roepingsbesef van de gemeente, zijn taak op een volkomen verantwoorde wijze kan uitvoeren op basis van een niet sluitende begroting van uitgaven en inkomsten.*

Dr. Van der Land stelt hier terecht dat voor de financiering van het werk van de kerk andere regels gelden dan alleen de zuiver economische. Een zakelijk geleid bedrijf moet een sluitende begroting hebben. Aan de kerk mag deze eis niet worden gesteld.

Antwoordkerk van de Protestantse gemeente Hoogvliet. Deze kerk is in 1964 gebouwd dankzij een bijdrage uit de opbrengst van de in 1964 gehouden kerkbouwactie Antwoord 64. Deze actie bracht destijds het formidabele bedrag van f 21 miljoen op.

Voor de kerk geldt als stelregel dat zij het werk moet doen, dat God van haar vraagt en dat kerkvoogden daarvoor de gelden moeten uittrekken. Natuurlijk moet de kerkvoogdij daarvoor een begroting opmaken en daarop zo goed mogelijk de te verwachten inkomsten opvoeren. Indien deze echter ontoereikend blijken, dan mogen wij niet in de uitgaven snoeien totdat de rekening sluit, maar wij moeten de gemeente ingaan en deze wijzen op haar verantwoordelijkheid.

Dit alles betekent geen aansporing tot een roekeloos beleid. Dat bedoelt dr. Van der Land ook niet. Maar het is wel een aansporing om te leven uit het geloof. Geloof in de Heer der Kerk, die ons het werk aanwijst en die ook de harten bereid maakt om de kosten van dat werk en meer dan dat te dragen", aldus professor Van Beusekom.

Folders voor de kerkelijke bijdragen

Op 5 maart 1962 bracht de Vereniging de eerste folder uit voor de inning van de kerkelijke bijdragen. Alle leden van de Vereniging werd een proefexemplaar aangeboden en op 7 maart kwam de eerste bestelling binnen, namelijk die van de Hervormde gemeente te 's-Hertogenbosch. Daarna groeide het aantal bestellingen gestaag, want deze nieuwe vorm om gemeenteleden te benaderen voor de kerkelijke bijdragen, werd erg gewaardeerd. Met name bij de grotere gemeenten, die al met het systeem van de vrijwillige bijdrage werkten, was de belangstelling voor dit foldermateriaal groot.

Voor de folder van 1964 "*Het beste bericht*" is veel belangstelling. In korte tijd was de voorraad van 100.000 exemplaren uitverkocht, waarna opdracht voor een herdruk van 50.000 exemplaren werd gegeven. De folder 1964 is een groot succes geworden, want nog nooit is er voor een uitgave van de Vereniging zoveel belangstelling getoond. Steeds meer nieuwe gemeenten blijken deze vorm van dienstverlening van de Vereniging aan haar leden zeer te waarderen.

Negen kerken gaven duidelijk antwoord

In het najaar van 1964 gaven 9 kerken antwoord op de duidelijke en dringende vraag naar nieuwe ruimten voor het werk van de Kerk. In het kader van de actie Antwoord '64 gaven de leden van deze 9 kerkgemeenschappen een overtuigend antwoord en toonden zij een enorme werkkraft en een grote offerbereidheid. Eén en twintig miljoen gulden kwam er binnen, waarvan er minstens dertien miljoen voor de Nederlandse Hervormde Kerk bestemd is. Dat betekent dat deze kerk haar bouwprogramma van 120 kerken voor de komende jaren kan gaan subsidiëren en uitvoeren.

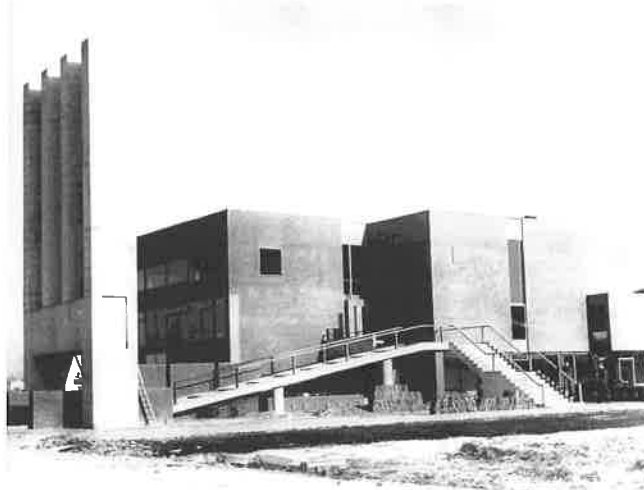
Met deze actie is niet alleen geld op tafel gekomen, maar werd ook een sterke getuigenis gegeven. De samenwerking bij Antwoord '64 betekent terreinwinst als het gaat om een toenadering tussen de kerkgemeenschappen, want weer werd een gebied betreden waarop zij gingen samenwerken. Samenwerken is nog meer dan samen praten. Antwoord '64 houdt beloften in voor de toekomst. Ook voor de toekomst van gezamenlijke kerkbouw.

Naast de offervaardigheid kwam een sterke bereidheid tot medewerking naar voren. De kerkvoogdijen en commissies van beheer bleken in staat te zijn om 40.000 mensen op de been te krijgen op de meest regenachtige en stormachtige avond die de herfst van 1964 kende. Voorts waren er 18.000 mensen bereid om administratief werk te doen. De landelijke en plaatselijke organen van de deelnemende kerkgemeenschappen hebben zich volledig ingezet voor deze kerkbouwactie en daarbij getoond dat de kerkvoogden, leden van commissies van beheer en functionarissen van de deelnemende kerken voor hun taak berekend zijn.

Nieuwe kerkrentmeesterlijke ontwikkelingen

Kan de Kerk de groei bijhouden?

In het voorjaar van 1966 belegde het hoofdbestuur een bijeenkomst met colleges van kerkvoogden van een aantal snel groeiende gemeenten. Gemeenten die als gevolg van de planologische ontwikkelingen van ons land voor een aantal nieuwe problemen kwamen te staan. De aanleiding is de planologische ontwikkeling van Nederland. Ons land telt dan (1966) 12,5 miljoen inwoners en jaarlijks komen er 170.000 inwoners bij.

Bouw van de kerk in de wijk Angelslo te Emmen (1963). De kerk is inmiddels afgestoten.

Verwacht wordt dat in 1980 meer dan 80 procent van de bevolking in niet-agrarische beroepen werkzaam zal zijn en zal wonen in een stedelijke sfeer. In een artikel in "De kerkvoogdij" van april 1966 schrijft prof. dr. ir. H.G. van Beusekom dat er vijf typen gemeenten worden onderscheiden:

- de grote en de middelgrote steden die hun eigen ontwikkelingsmogelijkheden hebben;
- een aantal dorpen in het Westen dat sterk groeit doordat zij de overloop van grote steden opvangen, bijvoorbeeld Uithoorn dat in 12 jaar tijd qua inwonertal verdubbeld is;
- een aantal dorpen in het Westen dat door het overheidsbeleid bewust wordt opgestuwd tot grote steden, zoals Spijkenisse en Zoetermeer;
- een aantal dorpen in andere delen van Nederland dat in het industrialisatiebeleid van de overheid als industriekernen is aangewezen, zoals b.v. Hoogeveen;
- en tenslotte een groot aantal steden en dorpen dat gelijk blijft of in bevolking zelfs zal afnemen.

De vraag tijdens de bespreking met kerkvoogdijen van snel groeiende gemeenten was wat daar de taak van de Kerk is en wat doet zij in die nieuwe woongebieden? Moet er in iedere wijk van b.v. 20.000 mensen een hervormde, gereformeerde of een rooms-katholieke kerk worden gebouwd of kan het misschien ook anders? De Kerk en dus haar gemeenten heeft dringend behoefte aan sociologische, bouwkundige en financiële adviezen, aldus professor Van Beusekom.

Maranathakerk
(1963) van de
Protestantse
gemeente
Nijmegen.

Kerken bouwen en gebruiken

In datzelfde jaar hield ds. H.R. Blankesteyn op de algemene vergadering een referaat met als titel "*Kerken bouwen en gebruiken*". Kerkbouw is een geldverslindende aangelegenheid. De Generale Financiële Raad, de penningmeester van de vroegere Nederlandse Hervormde Kerk, had voor zo'n 300 projecten ruim f 17,5 miljoen aan subsidies beschikbaar gesteld. Daarbij zijn ook pastorieën en jongerencentra begrepen.

Toch geeft dit bedrag van kerkelijke subsidies, die van geval tot geval een substantieel deel uitmaken van de totale bouwkosten die plaatselijk worden gemaakt, een indruk om welke bedragen het in de kerkbouw gaat. Anders gezegd: sinds de Tweede Wereldoorlog zijn er in Nederland tussen de 1.500 en 2.000 kerken gebouwd. Daaronder bevinden zich nogal wat kerken die nog geen f 100.000 hebben gekost. Aangenomen mag worden dat sinds 1945 voor meer dan 1 miljard gulden aan kerkbouw is besteed. Dat geld komt voor een niet gering deel met dubbeltjes en kwartjes bij elkaar en ds. Blankesteyn vindt het de taak van een ieder die bij kerkbouw betrokken is, hiermee op een verantwoorde wijze om te gaan.

In tal van publicaties wordt gesproken over het aantal zitplaatsen in een kerk, over de keuken en de nevenruimten, een crèche en andere praktische zaken, maar in vrijwel geen enkele publicatie staat hoe men de kerkruimte denkt te gebruiken. Nog veel minder wordt geprobeerd te omschrijven hoe de kerkruimte 'proeft', hoe deze ervaren wordt door wie er zich bevindt. Want we zijn er niet als we een ordelijke zitgelegenheid geschapen hebben voor 400, 500 of nog meer mensen. Dat betreft een onderdeel van de kerkbouw, maar wat er moet zijn is: **ruimte**. En dat kost geld. Maar pleiten voor ruimte betekent niet: kiezen voor een grote kerk en dat geldt ook voor het exterieur. Dat kan betekenen afzien van elke uiterlijke gestalte voor de kerk, aldus ds. Blankesteyn.

*Mariakerk van de
Protestantse
gemeente Cadzand
(1686).*

Opzet kerkbouwactie in Leeuwarden

Sinds de zomer van 1966 wordt in Leeuwarden, onder het motto 1-2-3, een plaatselijke kerkbouwactie gevoerd. Zo groots opgezet en zo deskundig voorbereid als ooit in ons land vertoond is. In 1965 werd een commissie gevormd die een plan ging opzetten. De naam van het plan werd "1-2-3", want in de komende jaren moeten namelijk 1, 2 of 3 nieuwe centra gebouwd worden. Het bedrag dat hiervoor nodig is moet in 1, 2 of 3 jaar bijeen worden gebracht en er moet met voortvarendheid gewerkt worden, want men moet 1-2-3 aan de slag.

De centra moeten komen in de nieuwe woonwijken die in aanbouw zijn. In het noorden van de stad komen ten oosten van de Dokkumer Ee zoveel mensen te wonen in de komende jaren als in Dokkum en ten westen ervan zoveel als in Harlingen. Een commissie voor strategie en statistiek heeft een goed gedocumenteerd voorstel gedaan over de plaats, de omvang en het aantal van de te bouwen centra.

De aanlooperperiode is gebruikt om met veel variatie van visuele en auditieve middelen zowel de eigen gemeente als de bevolking op de hoogte te brengen van de te voeren actie. Om de gemeente optimaal op de hoogte te stellen, is een folder ontworpen "Leeuwarden breidt zich uit" met een minimum aan tekst en cijfers, maar waarin duidelijk uiteen wordt gezet waarom de actie wordt gevoerd; hoeveel geld het kost, hoeveel geld er aanwezig is en hoeveel er nog binnen moet komen om het plan te realiseren.

Op het moment dat de folder gereed was, werd een persconferentie georganiseerd voor lokale en provinciale dagbladen. Er werd veel aandacht aan dit kerkbouwplan gegeven. Er werd een boekje uitgegeven over de geschiedenis van de hervormde kerkgebouwen. Er werd een puzzelrit voor auto's en bromfietsen georganiseerd in samenwerking met de Friese Motor Club en er werd een ballonwedstrijd voor de kinderen gehouden in samenwerking met Turkstra's beschuitfabriek. Uit de opbrengst van deze evenementen werd een fonds gevormd waaruit verschillende publicaties konden worden gefinancierd.

De eerste Nederlandse toeristenkerk in Gulpen (1966).

Eerste Nederlandse toeristenkerk in Gulpen

In die periode dat bepaalde gebieden in Nederland met veel toeristen te maken kregen, werd ook de belangstelling voor een toeristenkerk gewekt. In Gulpen was de bouw van een nieuwe kerk erg urgent. De totale kosten bedroegen zo'n f 320.000. Het Grootboek van de Nederlandse Hervormde Kerk verstrekke met een looptijd van 40 jaar een lening van f 277.000. Het restant van f 43.000 is in tweeëneenhalf jaar door de toeristen bijeengebracht. De rente en aflossing bedraagt f 20.000 per jaar, waarvan f 11.000 ontvangen wordt uit de kerkbouwactie "Antwoord 64". Deze subsidie geldt voorlopig voor 10 jaar, waarna deze opnieuw zal worden bekeken.

Het gebouw bestaat uit twee verdiepingen. De buitenmuren zijn opgetrokken van mergel, aangepast aan de plaatselijke situatie. De eerste verdieping is bestemd voor de kerkruimte, die plaats biedt aan totaal 490 personen.

Op 25 september 1966 werd de eerste Nederlandse toeristenkerk in het Zuid-Limburgse Gulpen officieel in gebruik genomen. Er waren veel genodigden aanwezig, waaronder de Commissaris van de Koningin in Limburg en de deken van Gulpen, alsmede diverse pastoors en kapelaans uit omliggende dorpen. Dit kenmerkt onder meer de uitstekende samenwerking met de katholieke gemeenschap in deze streek.

Alle kerken open

De Vereniging heeft er steeds voor gepleit om het openstellen van kerkgebouwen te bevorderen. Wanneer het historische kerkgebouwen betreft, zijn de kerkvoogden de bewakers van dit stuk cultuurbezit en dat schept verplichtingen tegenover hen die daarin belang stellen. Tevens zou door het openstellen van onze kerken de indruk kunnen worden weggenomen dat de kerk buiten de realiteit van alle dag staat, zoals die bij velen in 1968 leefde. Bovendien zijn vrijwel alle monumentale kerkgebouwen geres- taureerd met overheidssubsidie, met geld dat door de belastingbetaler bijeen is ge- bracht.

Rechts de toren De Lange Jan met de Nieuwe Kerk (14^e eeuw) van de Protestantse gemeente Middelburg. Links de Oostkerk, een achtkantige barokke koepelkerk (1667). Dit was de eerste kerk in Middelburg die speciaal voor de protestantse eredienst gebouwd werd. Op 6 januari 2017 werd de laatste eredienst in deze kerk gehouden.

Uit het oogpunt van cultuur zijn niet alle kerkgebouwen waardevol. Maar het zijn niet alleen de goed gerestaureerde oude kerken en de uitspringers van de nieuwe kerkgebouwen die de mensen aantrekken. Ook het oude vervallen dorpskerkje heeft zijn bekoring. Maar ook meubilair vanuit de Eerste Wereldoorlog, bladderende muren, e.d. Juist in deze tijd, waar men weer teruggrijpt naar voorwerpen uit grootmoeders tijd, wil men deze sfeer graag beleven. De Vereniging geeft daarom de kerkvoogdijen de volgende adviezen:

- breng het sleuteladres van de kerk bij de ingang aan;
- beperk de openingstijden tot overdag;
- zorg voor een duidelijke beschrijving van bezienswaardigheden of andere bijzonderheden over het kerkgebouw;
- leg voor de bezoekers een bijbel, liedboek of andere geschikte lectuur neer; en
- vraag geen entreegeld, maar plaats een offerblok waarin men iets kan doneren.

We hebben elkaar nodiger dan brood

Tijdens de algemene vergadering van 13 juni 1970, die in het teken stond van het 50-jarig bestaan van de Vereniging, sprak de toenmalige preses van de Nederlandse Hervormde Kerk, ds. J.A.G. van Zanten, de vergadering toe. Hij memoreert daarbij dat de voorzitter van de Vereniging, mr. J.W. Harbers, met hem zitting heeft in een door de synode ingestelde Commissie Geldwerving waar over het vraagstuk van de plaatselijke geldwerving goed wordt nagedacht. "Wij hebben elkaar als mensen die met pastoraat, diaconaat, apostolaat en met de financiën bezig zijn, nodiger dan brood", aldus ds. Van Zanten die een jaar later een "Nota coördinatie van de geldwerving tot instandhouding van de Hervormde gemeenten" schreef.

Ds. J.A.G. van Zanten was in 1970 preses van de hervormde synode. Met name op zijn initiatief werd de Hervormde Commissie Geldwerving gevormd, de huidige Raad voor de Plaatselijke Geldwerving, waarvan hij voorzitter werd. Deze commissie is de grondlegger geweest om een landelijk financieel appèl op de hervormde gemeenteleden te doen. Dat gebeurde in 1972 met de actie onder het motto "Trouw moet blijken". Dat leverde een stijging van de vrijwillige bijdragen op van ruim 25 procent.

Dankzij dit succes toonden de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Rooms-Katholieke Kerk interesse en werd in 1972 de Interkerkelijke Commissie Geldwerving gevormd waarvan ds. Van Zanten ook lid werd.

In deze nota wordt beoogd om op basis van een beleidsplan, vergezeld van een jaarlijkse begroting, een jaarlijks financieel appèl te doen op de gemeenteleden voor de jaarlijkse bijdragen. Het appèl is bedoeld als steun en stimulans aan de gemeenten waarvan er veel in grote financiële nood verkeren, zo stelde ds. Van Zanten tijdens een persconferentie op 11 augustus 1971. Ds. W.H. den Ouden uit Schiebroek, die inmiddels tot secretaris van de Commissie Geldwerving was benoemd, merkte op dat door de enorme migratie van gemeenteleden naar andere gebieden in ons land, veel geld voor de kerken verloren gaat.

Het eerste gemeenschappelijk appèl kreeg als motto "*Trouw moet blijken*". De commissie haakte daarbij in op de gelijklopende titel van de folder die de Vereniging in 1972 voor haar leden beschikbaar had gesteld voor de inning van de bijdragen van de gemeenteleden. De actie was een enorm succes met als gevolg dat in 1973 ook de gereformeerden en rooms-katholieken aan deze landelijke geldwervingsactie gingen meedoen.

Herstructurering in de Kerk

Met visie kijken naar kerkbeheer

In het gloednieuwe Congres- en Vergadercentrum van de Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs te Utrecht hebben op 13 juni 1970 veel kerkvoogden zich bezig gehouden met moderne structuren van de kerkelijke gemeenten. Op deze jubileumvergadering '50 jaar Vereniging van Kerkvoogdijen' hielden de kerkvoogden zich bezig met het heden en de toekomst. Op die bijeenkomst werd het jubileumgeschenk, een eigen kantoorpand aan de Ferdinand Bolsingel 119 te Dordrecht, aangeboden.

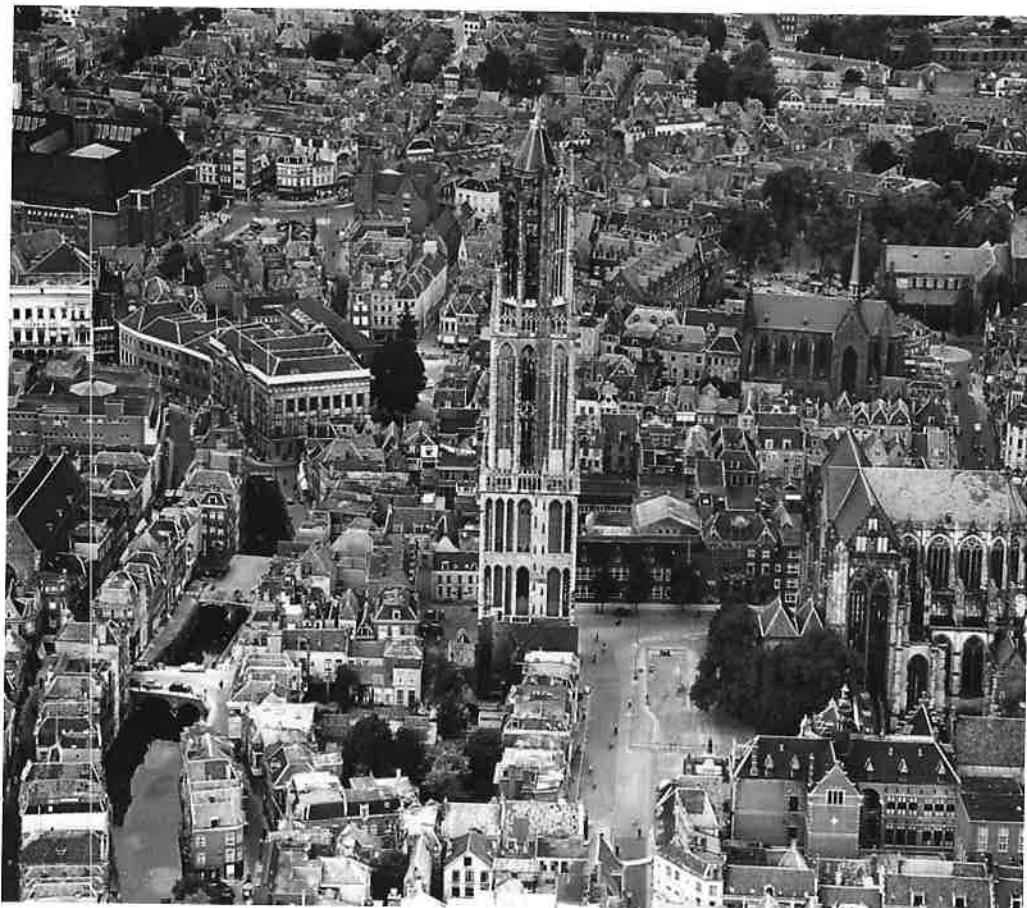

De voorzitter van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, mr. J.W. Harbers, spreekt zijn jaarrede uit die in het teken van het 50-jarig bestaan van de VVK staat. Geheel rechts achter de bestuurstafel ir. J.J. Rood die later die dag een inleiding houdt over het onderwerp "Kerk zonder toren".

Ook stond op deze jubileumbijeenkomst het vraagstuk van de structuur van de gemeente centraal. Ir. J.J. Rood, organisatieadviseur uit Purmerend, leidde dit onderwerp in met als titel "Kerk zonder toren". De heer Rood noemde vier typen van instituties: het traditionele, het intuïtieve, het klassieke en het organische type. Bij het traditionele type ligt de nadruk op het historisch instituut dat al jaren bestaat en onveranderlijk lijkt. Bij het intuïtieve is men rond een leider geschaard met een boodschap; in het klassieke type loopt de organisatie als een soort machine, waar alles een

vaste plaats heeft. Bij het organische type ligt de nadruk op het levende organisme. Men staat open voor de invloed van de omgeving. In zo'n soort gemeente zijn elementen als inspraak (mee weten, mee spreken en mee beslissen) nadrukkelijk aanwezig. De heer Rood noemde dit een totaal van samenhangende delen die ieder een eigen identiteit hebben. Het patroon dat deze structuur vertoont, wordt enerzijds bepaald door het doel dat voor de organisatie bestaat en anderzijds door de omgeving waarin men leeft.

Tijdens de huishoudelijke vergadering die de avond ervoor werd gehouden, sprak ing. L.A. Kaptein van het Kantoor van Kerkelijke Goederen (KKG) over het omgaan met onroerend goed. Hij pleitte ervoor dat kerkvoogden dit onroerend goed het beste door een goed geoutilleerd kantoor kunnen laten beheren. Verder adviseerde hij om in overleg met de bisdommen en de Stichting Oude Groninger Kerken te komen tot een Vereniging tot behoud van gebouwen. Want kerk- en gemeentezijn kunnen zeker in de toekomst niet zonder goede ordening en goede organisatie.

Dom- of Sint Maartenskerk (13^e eeuw) van de Protestantse gemeente Utrecht.

De voorzitter van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer van Gereformeerde kerken in Nederland (LVCB), de heer L. Vuyk, maakte het hoofdbestuur zijn complimenten voor de keuze van de beide onderwerpen op deze jubileumbijeenkomst die een herstructurering van de kerkelijke gemeente en de kerk beogen. Hij zou het toejuichen wanneer VVK en LVCB vanaf nu met elkaar contact opnemen om deze herstructureringsproblemen samen te gaan aanpakken.

Stijgende lasten en "Trouw moet blijken"

Sinds het eind van de jaren zestig is er sprake van een jaarlijkse toename van salarissen en traktementen. De inflatie nam in die tijd grote vormen aan en de f 400 die destijds aan de werknemers in de Rotterdams havens werd uitgekeerd als compensatie voor zwaar en ongeregeld werk, werd na een jaar gemeengoed waarna vrijwel iedere medewerker dit extraatje ontving. De stijging van de traktementen en de pensioenen had tot gevolg dat die in veel gevallen ten koste zal gaan van het plaatselijk kerkelijk leven. Vanaf dat moment werden regelmatig predikantsplaatsen in de grote gemeenten opgeheven, omdat – zo was de algemene redenering – een verdere verhoging van de vrijwillige bijdrage niet mogelijk bleek.

Naast de traktementen en pensioenen van de predikanten werden ook de salarissen voor de plaatselijke functionarissen (kosters en organisten) aangepast. Kerkelijke medewerkers waren in die tijd vaak bij het Pensioenfonds kerkelijke medewerkers van de Nederlandse Hervormde Kerk verzekerd. Maar omdat dit fonds niet in staat bleek om de pensioenen op een verantwoord niveau te verzekeren, werd medio de jaren zeventig aansluiting gezocht bij het PGGM (Pensioenfonds voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke belangen). Weliswaar bood het PGGM (nu Pensioenfonds Zorg en Welzijn) een veel betere voorziening voor de gepensioneerden, maar de premie betekende ook een flinke stijging, zowel voor de kerkelijke gemeenten als voor de kerkelijke medewerkers.

Omdat de centrale landelijke ledenregistratie SMRA (Stichting Mechanische Administratie en Registratie) in 1971 financieel in de problemen geraakte, moest de kerk uit algemene middelen dit miljoenenverlies aanvullen. Aanvankelijk waren er plannen om de SMRA op te heffen, maar omdat met name de grote(re) gemeenten sterk afhankelijk waren van de dienstverlening van de SMRA, besloot de synode de SMRA te laten voortbestaan.

In de algemene middelen was ook begrepen een bijdrage uit het Fonds Generale Kas (de huidige Solidariteitskas) die door de bijdragen van de lidmaten wordt gevoed. Destijds was het een aanbeveling van de landelijke kerk aan de plaatselijke gemeenten om f 10 per lidmaat te vragen en hiervan de helft aan de landelijke kerk voor de Generale Kas af te dragen. Of het toeval was, of het had toch te maken met slinkende middelen van de Nederlandse Hervormde kerk, is niet duidelijk, maar de synode besloot wel in de zomer van 1971 de inning van de generale kas bijdrage voor *alle* gemeenten verplicht te stellen.

Omdat de financiële zorgen van de gemeenten de toenmalige preses van de generale synode, ds. J.A.G. van Zanten, zeer ter harte gingen stelde het Moderamen van de

Ds. W.H. den Ouden was de eerste secretaris van de Hervormde Commissie Geldwerving. Toen in 1972 de Interkerkelijke Commissie Geldwerving was gevormd, werd hij daarvan voorzitter. In 1982 verscheen van zijn hand de pocketuitgave "Kerk en geldwerving".

Generale Synode een commissie in (de latere Hervormde Commissie Geldwerving), bestaande uit vertegenwoordigers van financiële organen, waaronder de Vereniging van Kerkvoogdijen, die als opdracht kreeg te onderzoeken op welke wijze de plaatselijke geldwerving beter gecoördineerd en georganiseerd kan worden. Op 11 augustus 1971 bracht deze commissie rapport uit en stelde voor een systeem van geldwerven in te voeren dat vanaf 1974 tot aan de dag van vandaag onder de naam van Kerkbalans interkerkelijk wordt gevoerd.

Op de algemene vergadering van 1971, die op 25 september plaats vond, hield de Schiebroekse predikant, ds. W.H. den Ouden, een boeiende inleiding over de plannen van deze landelijke commissie geldwerving. Hij deed dat bijbels bewogen, voerde een pleidooi voor een offensieve benadering van de financiële problematiek en legde tegelijk de uitgewerkte plannen op tafel voor de te volgen strategie. De komende tijd zou de commissie alle klassicale vergaderingen bezoeken om de zaken van "Kerk en geldwerving" onder de aandacht te brengen. "We staan voor een gemeenschappelijke zaak, een zaak van onze Heer. De toekomst is verzekerd. Wij kunnen de voortgang van de evangelieverkondiging in deze lage landen alleen maar mogelijk maken, zover het van ons afhangt, wanneer wij de zaak vol geloofsenthoustiasme aanpakken, maar dan met elkaar", aldus ds. Den Ouden.

Er werd vanaf dat moment met voortvarendheid gewerkt aan de voorbereidingen van dit appèl. Met name op het bureau van de Vereniging van Kerkvoogdijen was dat merkbaar, zodat in januari 1972 de eerste Hervormde geldwervingsactie onder de naam "Trouw moet blijken" van start kon gaan

Samen op weg

"Een situatie om jaloers op te worden. Je zou wensen dat de hervormde en gereformeerde synodes bij deze predikanten advies inwinnen". Dat zei mr. J.W. Harbers, voorzitter van de Vereniging, op 13 mei 1972 tijdens de jaarvergadering nadat de predikanten H.B. Oosthoek, J. Kiers en C. Houtman hadden verteld over de wijze waarop de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk in met name Biddinghuizen en Swifterbant met elkaar samenwerken, beter nog: samen op weg zijn. Het was een actueel onderwerp dat op deze jaarvergadering ter sprake kwam. In de afgelopen maanden hebben beide synodes het interim-rapport van de gemeenschap-

Kerkelijk centrum "De Voorhof" te Biddinghuizen dat in 1967 door hervormden en gereformeerden gezamenlijk werd gebouwd. Sinds 1970 maakt ook de rooms-katholieke parochie hiervan gebruik.

pelijke werkgroep "Samen op weg" besproken en in de discussie de conclusie getrokken dat het gesprek voortgezet moet worden. De kans is groot dat beide synodes binnen afzienbare tijd een gemeenschappelijke vergadering houden. Indringender dan deze besprekingen op landelijk niveau, is wat er op plaatselijk vlak gebeurt. Het predikantentrio vertelde wat er in de dorpen Swifterbant en Biddinghuizen tot stand is gekomen en de komende tijd nog tot stand zal komen.

Ds. Oosthoek: "Bij iedere stap in de richting van integratie wordt er geconsulteerd. Dat lijkt wat remmend te werken, maar we zijn blij dat we dit gedaan hebben. Aanvankelijk was er hier en daar wat weerstand, maar een van de feiten waardoor het samenwerkingsproces werd bevorderd, was dat het aantal kerkgangers in gezamenlijke diensten groter was dan de som van de kerkgangers bij afzonderlijke diensten. Natuurlijk waren er problemen. Hoe ga je om met de collecten, want de gereformeerden waren al jaren gewend aan het ene offer, terwijl de hervormden soms nog drie collectes per dienst hielden.

Verder was er het verschil in status tussen kerkvoogdij en commissie van beheer. Nu is men zover dat hervormden en gereformeerden volledig open kaart ten aanzien van elkaars financiën spelen.

Wat ook opviel is dat de positie van de predikant bij de hervormden sterker is dan bij de gereformeerden. Een gereformeerd predikant in Dronten zei me: *Jij gaat met jouw kerkenraad om als koning Willem I destijds met het parlement*. Maar het tekent wel het verschil in positie", aldus ds. Oosthoek.

"In Swifterbant is het tot een gemeenschappelijke kerkbouw gekomen. We hadden in Dronten, waar de kerken afzonderlijke kerkgebouwen hebben gesticht, gemerkt dat dit

Een delegatie van het LVCB-bestuur bezoekt de algemene vergadering van de VVK. Van links naar rechts de heren Paul van der Stoep, secretaris, Evert Wiersema, voorzitter en Theo Leene, administrateur.

remmend kan werken. Zo werd in Swifterbant door rooms-katholieken, hervormden en gereformeerden samen een kerk gebouwd met een zeer hoge overheidssubsidie. Het gebouw is echt het centrum van het dorp geworden", aldus ds. Oosthoek.

Samenwerking met LVCB

Sinds vele jaren bezoeken bestuurders van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer (LVCB) en die van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) elkaars jaarvergaderingen, maar tot en met 1971 bleef het daarbij. In 1972 kwam daar verandering in.

Toen ook het LVCB kennis kreeg van de succesvolle actie "*Trouw moet blijken*", die zo'n 250 hervormde gemeenten in januari 1972 hielden en zorgde voor een stijging van de vrijwillige bijdragen van ruim 25 procent, was dit aanleiding voor het LVCB ook gereformeerde kerken aan te bevelen aan deze geldwervingsactie mee te doen. De ruim 100 kerken die aan de door hervormden en gereformeerden georganiseerde actie "Kerkappél 73" meededen bestelden hun materiaal op het bureau van de VVK en daarmee waren de eerste contacten gelegd en was de basis gelegd voor een langdurige en intensieve samenwerking tussen LVCB en VVK, die in 2005 tot fusie leidde.

Sinds 1973 werden gezamenlijke besprekingen gevoerd over o.a. de rechtspositie van kosters, organisten en weer later nam men deel aan de overlegstructuur binnen de Samen op Weg kerken inzake de predikantstraktementen en -pensioenen. Hiermee was een begin gemaakt met een samenwerking die vanaf dat moment steeds inniger werd.

Uitbreiding van de dienstverlening aan gemeenten

Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk te Breda. In 1410 is met de bouw begonnen en in 1540 werd de kerk in gebruik genomen.

De toekomst van onze oude kerken

Tijdens de algemene vergadering van 1974 hield dr. R. Steensma, o.a. docent aan de Rijksuniversiteit van Groningen en voorzitter van de Bouw- en Restauratiecommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk, een inleiding over de toekomst van onze oude kerken. "Een oude kerk is niet alleen een monument van geschiedenis en kunst, maar kan voor de gemeente ook een geestelijke waarde hebben. Maar het kerkgebouw is bij de verkondiging van het evangelie een hulpmiddel: geen hoofdzaak, maar bijzaak. Daarom moet voor een kerkvoogd voorop staan het belang van de gemeente van Christus en niet de instandhouding van de oude kerk ter plaatse". Dr. Steensma stelt zich op het standpunt dat monumentale kerkgebouwen die een te grote financiële last voor de gemeente vormen door hun omvang of doordat ze nauwelijks meer gebruikt worden, door de kerkvoogdij aan een andere instantie dienen te worden overgedragen.

Net zoals er in Groningen en Friesland provinciale stichtingen zijn opgericht, is het voor de landelijke Kerk van belang dat ook in andere provincies dergelijke stichtingen

worden gevormd. Want beter een goed onderhouden kerk die eigendom is van een neutrale stichting dan een hervormde ruïne. Voorts staat de heer Steensma stil bij de restauratie van een kerk. Kerkrestauratie is zijns inziens een vorm van welzijnsbevordering, want het welzijn van de samenleving wordt bevorderd door het in goede staat houden van haar monumenten. Bij de kerk kunnen we dit weer onderverdelen in de aspecten van landschap, kunstuiting van het gebouw en gebruik voor de eredienst.

Tenslotte adviseert de heer Steensma de kerkvoogden om bij restauratie toch vooral eerst de Bouw- en Restauratiecommissie van de Kerk voor advies in te schakelen, omdat deze commissie een grondig advies opstelt en de kerkvoogdijen goede restauratie-architecten aanbeveelt. De heer Steensma rondt zijn inleiding af door de kerkvoogden op te roepen om, behalve gebruik te maken van de diensten van een restauratiearchitect, ook de nodige aandacht te besteden aan de akoestiek.

Interkerkelijke samenwerking bij plaatselijke geldwerving

In 1973 besloot de Interkerkelijke Commissie Geldwerving (ICG) om ingaande 1974 met een gezamenlijk motto de geldwervingsactie te organiseren. Er werd een prijsvraag georganiseerd om suggesties in te dienen voor een pakkende naam. Dat is tenslotte de naam KERKBALANS geworden, met een jaarlijks wisselend thema.

In 1973 deden hervormde gemeenten en gereformeerde kerken mee onder de titel "*Kerkappel 73*". De rooms-katholieken deden gelijktijdig mee met als thema "*Kerk van de grond*". Maar ingaande 1974 waren de deelnemende kerken zover dat zij voortaan gezamenlijk onder het motto "Kerkbalans" de jaarlijkse geldwervingsactie voor de eigen parochie, kerk en gemeente gingen organiseren. De sterke kant van deze aanpak was en is nog: de herkenbaarheid van de actie door met één gemeenschappelijk motto en één visualisering te werken. Maar de toelichtende tekst moet op maat gemaakt worden, zoals iedere gemeente of kerk die wenst.

Inmiddels had de Hervormde Commissie Geldwerving, die de eerste paar jaar op het secretariaat-generaal van de synode haar administratieadres had, in 1974 haar domicilieadres bij de Vereniging van Kerkvoogdijen onderbracht. De samenwerking met het LCVB en de samenwerking met de synodale geldwervingscommissie betekende een bundeling van capaciteit en kennis ten dienste van de plaatselijke colleges van kerkvoogden en commissies van beheer.

Stormbrand en de overige verzekeringen

Door de cycloon van 10 augustus 1925, die in het stadje Borculo grote schade had aangericht, waaronder de verwoesting van de hervormde kerk, werd de Vereniging geconfronteerd met de noodzaak voor kerkelijke gemeenten om hun gebouwen goed tegen het risico van brand en stormschade te verzekeren. In 1927 benoemde het hoofdbestuur een commissie die moest zoeken naar een vorm van verzekering van kerkelijke eigendommen tegen storm- en brandschade. Daaruit bleek onder meer dat veel kerkvoogdijen veel te laag verzekerd waren, terwijl sommige gemeenten veel te hoge premies betaalden. Omdat er een rijk arbeidsveld lag, werd de commissie binnen de Vereniging omgezet in een verzekeringscommissie met de naam Stormbrand. Stormbrand wist voordelige gemeenschappelijke verzekeringsvoorwaarden te bedingen

De hoos die het stadje Borculo in 1925 trof, was voor het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen aanleiding zich over de noodzaak van verzekering tegen stormschade nader te beraden.

en spoedig traden ook de hervormde diaconieën en andere hervormde instellingen tot Stormbrand toe. In 1950 had het totaal van verzekerde bedragen de 100 miljoen gulden overschreden.

Het ideaal was een eigen onderlinge te vormen, maar voor de Nederlandse Hervormde Kerk was dat te hoog gegrepen, want Stormbrand, die sinds 1957 als Stichting Stormbrand zelfstandig opereerde, beschikte over te weinig eigen vermogen om daarmee een onderlinge te vormen. Daarom werd verder gezocht naar andere mogelijkheden en kwam men uit bij de Onderlinge Verzekeringmaatschappij Donatus die sinds 1852 kerkelijke gebouwen en goederen van de rooms-katholieke parochies verzekert. Na raadpleging van haar verzekerden en met instemming van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, besloot het bestuur van de Stichting Stormbrand de verzekeringsportefeuille in 1975 bij Donatus onder te brengen.

Daarnaast had de Vereniging in haar hoedanigheid van tussenpersoon ook een aantal collectieve polissen op het gebied van de Variaverzekeringen opgebouwd. Dat begon in 1938 met de fraude- en berovingsverzekering die in 1954 met een polis tegen het w.a.-risico werd uitgebreid. Later werden er op collectieve basis via de verzekeringsmakelaars R. Mees & Zoonen (nu Mercer-Marsh) onder andere contracten afgesloten voor persoonlijke ongevallenverzekering, ongevallenverzekering voor vrijwilligers, rechtsbijstandverzekering en bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering.

Landelijk register en plaatselijke gemeente

In 1976 nam de generale synode het besluit dat alle hervormden (en iedereen die in het bevolkingsregister als NH te boek staat) per 1 januari 1980 in de computers van de SMRA zijn opgenomen. De SMRA heeft na de moeilijke periode van begin van de jaren zeventig haar dienstverlening enorm kunnen uitbreiden met name bij de administratieve verwerking van toezeggingen en betalingen bij Kerkbalans. Gebruikmaking van het systeem van de geautomatiseerde Kerkelijke Bijdrage Administratie betekent voor veel

Het Moreau-orgel in de Grote of St. Janskerk te Gouda.

met name grote(re) gemeenten een aanzienlijke ondersteuning en een garantie dat gedane toezeggingen ook in daadwerkelijke betalingen worden omgezet.

Maar de landelijke registratie legt ook een nieuw beslag op de landelijke middelen. Het vraagt een éénmalige investering van f 670.000, welk bedrag uit eigen middelen van de SMRA kan worden betaald. Verder is er straks een jaarlijkse last van ruim f 1,6 miljoen. Dit bedrag zal uit de algemene middelen van de Kerk moeten komen, in casu de Generale Kas (huidige Solidariteitskas). In dat geval wordt het beslag dat de SMRA op de Generale Kas gaat leggen wel erg groot, want dan gaat 25 pct. van de jaarlijkse generale kasontvangsten naar de SMRA. Daardoor komt de financiële steunverlening aan gemeenten voor projecten in gemeenten in het gedrang. Met instemming van de Algemene Kerkvoogdijraad besloot de generale synode om met ingang van 1977 ook de doopleden vanaf 18 jaar voor de jaarlijkse generale kasbijdrage te benaderen.

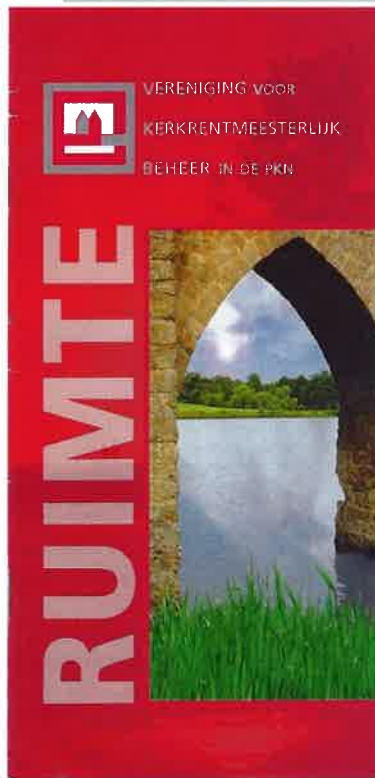
Zuiderzeefonds een halve eeuw

In 1977 was het 50 jaar geleden dat de Stichting Zuiderzeefonds van de Nederlandse Hervormde Kerk werd opgericht. Het initiatief hiertoe werd genomen door het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen. Tijdens de vergadering van 6 juli 1927 hield prof. dr. J.R. Slotemaker de Bruïne een pleidooi om vanuit de Vereniging dit Zuiderzeefonds te stichten. Een warm voorstander hiervan was de secretaris van de Vereniging, ds. mr. J.C. Bartels, die van mening was dat hier een goede taak lag voor de Vereniging. Een eerste collecte voor dit doel bracht f 134 op en de Vereniging voegde daar f 1.000 aan toe. Forse bedragen voor die tijd.

Drie kerken in de Wieringermeer werden praktisch geheel door het Zuiderzeefonds bekostigd. Ze werden tussen 1932 en 1939 gebouwd in de hoofdplaats Wieringerwaard, in Slootdorp en in Middenmeer.

In de jaren veertig van de vorige eeuw viel de Noordoostpolder droog. Tussen 1951 en 1961 werden daar elf kerken gebouwd. In de kosten droeg het Zuiderzeefonds ruim f 700.000 bij.

In 1961 diende zich nog meer nieuw land aan, want er werden kerken en pastorieën gebouwd in Dronten, Biddinghuizen en Swifterbant en als laatste in Lelystad. Later werd, voornamelijk in de Flevopolders, gezamenlijke kerkbouw gepleegd met de

Voorlichtingsboekje "Ruimte", editie 2015, bestemd voor iedereen die over de Protestantse Kerk in Nederland en haar gemeenten meer wil weten.

gereformeerden en rooms-katholieken. Totaal werd aan ongeveer 30 kerken een bedrag van bijna f 2,3 miljoen uitgekeerd.

In 1992 constateerde het bestuur van de Stichting Zuiderzeefonds dat de speciale taak die het Zuiderzeefonds had, namelijk kerkbouw in nieuwe gemeenten in droog te leggen gebieden, vrijwel afgelopen was. Het toen aanwezige saldo van circa f 300.000 werd met de gehele administratie aan de Generale Financiële Raad overgedragen.

Diverse brochures en ander voorlichtingsmiddelen

Om de kerkrentmeesters zo goed mogelijk van dienst te zijn, heeft de Vereniging door de jaren heen veel voorlichtingsmateriaal gemaakt. Dat begon in 1935 ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan, toen er een handleiding voor de beheerscolleges verscheen (vergelijkbaar met de huidige Handleiding voor kerkrentmeesters).

Om de kerkvoogden wegwijs te maken in de nieuwe kerkorde van 1951, werd in 1952 *De Gids Nieuwe Kerkorde* uitgegeven, waarin de bepalingen van de kerkorde, voorzover op colleges van kerkvoogden van toepassing, op een praktische wijze werden toegelicht.

In 1961 verscheen het voorlichtingsboekje "Ruimte", waarin informatie aan gemeentelieden wordt verstrekt over de opbouw van de Kerk en haar gemeenten. Naast de *Handleiding ten dienste van kerkvoogden*, waarvan de eerste druk in 1960 verscheen, gaf de Vereniging in de daarna volgende jaren veel voorlichtingsmateriaal uit voor de plaatselijke geldwerving. In 1977 werd het pakket uitgebreid met de beschikbaarstelling van insignes bij jubilea van kerkelijke functionarissen en vrijwilligers.

In 2001 gaf de Vereniging samen met het Landelijk Verband van Commissies van Beheer een brochure uit waarin aan kerkvoogden en leden van de commissies van beheer aandacht werd gevraagd voor de beheersaspecten die bij "Samen op Weg" aan de orde komen.

Sinds 2003 heeft de Vereniging de beschikking over een website die met name de laatste jaren verder is ontwikkeld.

Bovenstaande is slechts een greep uit tal van voorlichtingsmateriaal dat tot stand is gekomen naar aanleiding van vragen van kerkvoogden. De werkwijze van de Vereniging is dan ook terecht 'vraag gericht' in plaats van 'aanbod gestuurd'.

Gesprek voorjaar 1976 over de traktementen en pensioenen van predikanten. Tweede en derde van links resp. de secretaris van de Vereniging, Th. L. van Hazel en de voorzitter dr. W.J. Diepeveen.

Samen op weg

Een van de problemen waarover de Vereniging zich in 1979 heeft gebogen, was dat van de "Samen-op-weg-gemeenten". Naarmate het aantal samenwerkende hervormde gemeenten en gereformeerde kerken namelijk toeneemt, komt met grotere klem het vraagstuk van de toekomstige regeling van bestuur en beheer in deze gemeenten aan de orde. Vanuit de samenwerkende gemeenten komt dan met name naar voren de kerkrechtelijke rechtsongelijkheid tussen de gereformeerde commissies van beheer en de hervormde colleges van kerkvoogden.

In de hervormde situatie neemt het college van kerkvoogden de uiteindelijke beslissing over financiële zaken, voorzover die niet van diaconale aard zijn. In de gereformeerde kerken worden deze beslissingen door kerkenraden genomen. De hervormde colleges van kerkvoogden verrichten (voorzover het plaatselijk reglement is aangepast aan de kerkorde van 1951) hun beheersdaden onder toezicht van provinciale colleges.

De gereformeerde commissies hebben enerzijds geen enkele eigen bevoegdheid, maar anderzijds kent men in de gereformeerde situatie ook niet een vorm van toezicht op beheersdaden zoals bij de hervormden het geval is. De uiteindelijke vorm voor "Samen-op-weggemeenten" zal dus ergens moeten liggen tussen de centralistische opzet van de hervormden en de "ongebonden" organisatie van de gereformeerden. In verband hiermee rijst de vraag of een gedeelte van de problemen zou kunnen worden opgelost door het opheffen van de huidige rechtsongelijkheid van Hervormde diaconieën en kerkvoogdijen. Over deze problemen zijn door de hervormde en de gereformeerde synode nog geen uitspraken gedaan. De Vereniging van Kerkvoogdijen zoekt daarom nog naar een passende tussenoplossing.

Afkoopregeling, kerkelijke medewerkers en geldwerving

Niet Brengen-Halen voor Kerkbalans: opbrengst 2,5 pct. onder gemiddelde

In gereformeerde kerken die bij Kerkbalans niet het aanbevolen systeem van Brengen-Halen toepasten, is in 1980 de opbrengst 2,5 pct. beneden de gemiddelde opbrengst gebleven. Dat schrijft rond die tijd de heer J. Vaatstra, eindredacteur van "Administratie en Beheer", het maandblad van het LVCB. Van de 810 gereformeerde kerken deden er 341 mee aan Kerkbalans 1980. Van hen zond 78 pct. de inlichtingenstaat met gegevens terug.

Uit die informatie blijkt o.m. dat in de categorie kerken tot 1.000 leden de stijging van de bijdragen ruim 8 pct. is ten opzichte van 1979. In de categorie boven de 1.000 leden is de stijging ruim 6 pct. De gemiddelde stijging van alle gereformeerde kerken die reageerden bedraagt 7,4 pct., een resultaat waarmee het LVCB, gezien de financiële positie in veel gereformeerde kerken, zeker tevreden is.

Op de inlichtingenstaat was ook een vraag opgenomen over de collecteopbrengst. In 32 pct. constateerde men een daling, die voornamelijk werd toegeschreven aan een verminderd kerkbezoek, een teruglopend ledental en gezamenlijke diensten met andere kerken.

De Hervormde Commissie Geldwerving meldt dat de stijging van de actie Kerkbalans 1980 ruim 7 pct. bedraagt ten opzichte van 1979. Gemeenten die zich aan het geadviseerde systeem van "Brengen" (van de folder met het toezeggingsformulier) "Halen" (van het antwoord op Kerkbalans) hielden boekten aanzienlijk gunstiger resultaten. Er zijn, aldus het verslag van de Hervormde Commissie Geldwerving, nogal wat gemeenten die na de goede resultaten in voorafgaande jaren, nu op hun lauweren gaan rusten en er niet meer zo zwaar aan tillen. Met schrik ervaart men dan dat de resultaten onder de maat blijven.

Ook wordt in een aantal gemeenten Kerkbalans oneigenlijk gebruikt. Hiermee wordt bedoeld dat sommige gemeenten bij hun lidmaten het systeem van de hoofdelijke omslag (= kerkelijke belasting) toepassen en de doopleden onder het motto van Kerkbalans benaderen. Dit oneigenlijk gebruik werkt verwarring in de hand en kan tot onduidelijkheden leiden, zeker wanneer die gemeenten over een paar jaar al hun leden via de systematiek van Kerkbalans gaan benaderen.

Gebruik van monumentale kerkgebouwen in en buiten de eredienst

In de jaren tachtig van de vorige eeuw kwam het monumentale kerkgebouw steeds meer in de belangstelling te staan. Dat werd veroorzaakt door de eerste symptomen van kerkverlating die in de grote steden zichtbaar werden. Ds. H.R. Blankesteyn hield tijdens de algemene vergadering van 25 april 1981 daarover een referaat. Hij stelde daarbij onder meer dat het in stand houden van oude kerken dienstbaar is aan pastoraat en gemeenteopbouw, want in gemeenten waar men in nieuwe kerkgebouwen het kerkelijk leven beleeft, mist men de tastbare bewijzen van het verleden.

Martinikerk Groningen (1225).

Voor de instandhouding, en dat is niet alleen voor de restauratie, van oude kerken zijn de staat, de burgerlijke gemeente en de bevolking verantwoordelijk. Zij ontleen daaraan een recht op medegebruik.

Bij de vraag wat er buiten de eredienst in een oud gebouw allemaal "kan" past ons een grote mate van ruimhartigheid, vindt ds. Blankesteijn. Wij kunnen in dit opzicht veel leren van de manier waarop onze voorouders in de middeleeuwen met hun kerken omgingen. Eenzelfde ruimhartigheid past ons bij de vraag wat er tijdens de eredienst allemaal kan en mag. Ook daarvoor kunnen we in de leer gaan bij onze voorvaders.

Activiteiten in oude kerken moeten het openbare karakter in deze gebouwen zo weinig mogelijk aantasten. Het mede gebruik van oude kerken door de overheid kan soms spanningen veroorzaken, omdat de gemeente van Christus van nature maatschappijkritisch is. Bij gezamenlijke beheersvormen is het zaak dat de kerkelijke gemeente zich verzekert van permanente toegankelijkheid tot en het gebruiksrecht van een deel van het gebouw: koor, crypte, een kapel, bijvoorbeeld.

Bij de exploitatie van een kerkgebouw kan grotere aandacht voor het toerisme van belang zijn. Ook 'public relations' en apostolaat kunnen daarmee gediend zijn. Tenslotte staat ds. Blankesteijn stil bij de overweging om grote kerken tijdens de wintermaanden niet te gebruiken. Dat geldt zowel voor de kerkdienst als voor andere activiteiten, want verwarming verslindt gigantische sommen. Bovendien is de daarmee gepaard gaande verkwisting van energie nauwelijks te verantwoorden, zo vindt ds. Blankesteijn..

Kwart miljard voor kerkelijke pensioenen

Minister mr. A.P.J.M.M. (Fons) van der Stee van Financiën heeft namens de Staat der Nederlanden op 18 mei 1981 een overeenkomst met een aantal kerkgenootschappen getekend over de beëindiging van de financiële verhouding tussen de Staat en acht kerkgenootschappen. De minister was daartoe door de ministerraad gemachtigd. Van de zijde van de kerken tekenden prof. mr. I.A. Diepenhorst en mr. F.H.M. van Spaendonck, voorzitter en secretaris van het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO).

De overeenkomst houdt onder meer het volgende in:

De voorzitter van het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken, prof. mr. I.A. Diepenhorst (links) en mr. F.H.M. van Spaendonck (rechts), die namens de kerken in 1981 de overeenkomst tekenden over de beëindiging van de verhouding Kerk en Staat.

- de Staat stelt 250 miljoen gulden beschikbaar aan de kerkgenootschappen en stopt vervolgens de uitbetaling van de rijks traktementen en -pensioenen aan de kerkelijke voorgangers, alsmede de bijdrage in de kerkelijke bestuurskosten (portvrijdom);
- deze f 250 miljoen wordt overgemaakt aan een stichting die door deze acht kerkgenootschappen wordt gevormd en wordt gebruikt ter versterking van de kapitaaldekking van de predikants- en priesterspensioenen;
- deze stichting zal openstaan voor de kerken die na 1815 uit de toen bestaande kerken zijn voortgekomen;
- de portvrijdom die genoten wordt voor correspondentie tussen kerkelijke colleges loopt nog tien jaar door, maar zal daarna ook verdwijnen.

Sedert 1815 stond er in de grondwet dat de in dat jaar bestaande uitkeringen aan kerken en haar 'leeraars' zouden worden voortgezet. De rechthebbenden op deze staatsuitkering zijn de bekleders van de predikantsplaatsen, dus de predikanten. De Bond van Nederlandse Predikanten riep haar leden tijdens haar jaarvergadering op om deze afkoop te aanvaarden. De predikanten stemden er direct mee in.

Bij de hervormde gemeenten, die jaarlijks van de Staat per predikantsplaats zo'n f 2.000 á f 2.500 ontvingen, betekende dit dat zij vanaf 1982 deze bijdrage niet meer kregen. De praktijk was immers dat de totale kosten van de predikantsplaats, waaronder het traktement en de pensioenbijdrage, door de hervormde gemeente werd betaald. De jaarlijkse bijdrage van het Rijk in de vorm van rijks traktement en rijks-pensioen, was dus een jaarlijkse inkomstenpost van zo'n f 2.000 tot f 2.500 die per 1 januari 1982 gaat vervallen.

Rechtspositie plaatselijke medewerkers

Sinds vele jaren is de rechtspositie van plaatselijke medewerkers (kosters, beheerders, organisten e.a.) in discussie. Voor kosters, beheerders en administratieve medewerkers gelden al vele jaren de richtlijnen voor een arbeidsovereenkomst met deze categorie

Persconferentie van de actie Kerkbalans 2001 in de St. Gertrudiskapel te Utrecht belegd door de Interkerkelijke Commissie Geldwerving (ICG). Van links naar rechts: mr. J. M. Chr. Klok, secretaris ICG, ds. B.J. van Vreeswijk, preses synode Nederlandse Hervormde Kerk, ds. H.A. van Til, voorzitter ICG en D.G. Bijl, bestuurslid ICG.

medewerkers. Omdat de synode eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw voor de administratieve medewerkers die in dienst zijn van de landelijke kerk, een bindende rechtspositieregeling had aangenomen, was de Raad voor de Kerkelijke Medewerkers van de Nederlandse Hervormde Kerk van mening dat die ook moet gelden voor de medewerkers op plaatselijk vlak. De raad baseerde zich daarbij op het feit dat gestreefd moet worden naar een rechtspositieregeling voor plaatselijke medewerkers, waardoor voorkomen wordt dat er rechtsongelijkheid tussen gelijksoortige functies gaat ontstaan.

De Kerk heeft voor grote groepen personen (predikanten, kerkelijke medewerkers op provinciaal en landelijk vlak, kerkmusici, catecheten, pastorale medewerkers; de kerkelijk werker was toen nog niet in beeld) algemene arbeidsvoorwaardenregelingen vastgesteld. Ook vanuit dit gezichtspunt is het alleszins redelijk dat plaatselijke medewerkers ook aanspraak kunnen maken op een voor hen eensluidende regeling. Het hoofdbestuur van de Vereniging adviseerde de colleges van kerkvoogden om de rechtspositieregeling voor plaatselijke medewerkers toe te passen, want ook zij verdienen een regeling die past bij de hen opgedragen taken en verantwoordelijkheden.

Geldwerving nu geboekt

In het najaar van 1982 verscheen in pocketvorm de uitgave "Kerk en geldwerving", een boekje dat door ds. W.H. den Ouden, o.a. voorzitter van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving, was samengesteld. Het begrip "Kerk" uit de titel van dit boek heeft vooral betrekking op de Nederlandse Hervormde Kerk met haar bijzondere voorgeschiedenis van vele eeuwen. Die voorgeschiedenis komt zeer uitvoerig aan de orde in een historisch overzicht over de financiële verhouding tussen Kerk en Staat, de achtergronden van de toen nog bestaande rijkstraktementen en de op handen zijnde afkoopregeling. Na een verkorte verhandeling over economische invloeden op het leven van de plaatselijke gemeente, toont Den Ouden in dit boekje vervolgens aan hoe uniek de positie van de Nederlandse kerken is in vergelijking met die in het buitenland.

Na 1950 geraken de kerkvoogdijen in het defensief: voordien vooral georiënteerd op het beheer van bezittingen waarvan de opbrengst voldoende zou moeten zijn voor de

In de regio's is veel informatie en voorlichting gegeven over de plaatselijke geldwerving. Ook in Zeeland gebeurde dat vaak, waarbij de afdeling Zeeland, de huidige afdeling Delta, een grote rol speelde.

instandhouding van het plaatselijk kerkelijk leven, moesten de colleges van kerkvoogden zich op actieve geldwerving gaan richten. Het werd financieel slechter, lag dat aan de offervaardigheid van de gemeenteleden of aan de falende organisatie? Het antwoord laat zich raden: de scheiding van bestuur en beheer was funest. Daarom was het beheer niet opgewassen tegen de problemen van geldwerving. Voor die

geldwerving is motivatie nodig, die in het oude systeem niet voor de hand liggend was.

De kerk verandert, schrijft ds. Den Ouden. Vervelend dat de contouren van de toekomstige kerk niet duidelijk zijn, maar wel wordt een nieuw beleid gevraagd. Hoe zou je de Kerk organiseren als het helemaal opnieuw zou kunnen beginnen? Het boek eindigt met gegevens over Kerkbalans en het bijdragepatroon, hoe deze jaarlijkse actie wordt opgezet en waarom in deze vorm. Ds. Den Ouden sluit af met de opmerking dat schriftelijke geldwerving alleen (een folder, een persoonlijke brief e.d.) onvoldoende is. Vanzelfsprekend moet het drukwerk er goed verzorgd uitzien, maar de grote kracht van Kerkbalans ligt in het mondeling appèl op de gemeenteleden.

Nu, na 38 jaar Kerkbalans, is de door ds. Den Ouden gepropageerde systematiek van plaatselijke geldwerving aan de digitalisering aangepast en om de persoonlijke betrokkenheid te vergroten worden er gepersonificeerde brieven opgesteld e.d. Maar het boekje "Kerk en geldwerving" biedt ook in 2020 nog praktische en nuttige tips voor het opzetten van een verantwoorde geldwervingsactie.

Eén vorm van bestuur en beheer en een jubilerende Vereniging van Kerkvoogdijen

Bestuur en beheer in de Verenigde Kerk

In voorgaande afleveringen van deze artikelenreeks is met enige regelmaat over "bestuur en beheer" gesproken. Een onderwerp dat, zo lang er kerkvoogdijen bestaan, hen erg bezig houdt. Maar omdat het werk aan de voorbereiding van de hereniging van de Samen op Weg Kerken doorgaat, heeft de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk in 1981 een werkgroep ingesteld die zich gaat bezinnen op de hervormde ordinanties 16 en 18, die resp. de financiën van de gemeenten en het toezicht regelen. De werkgroep kreeg als opdracht mee de bestaande verhouding tussen bestuur en beheer te bezien en een oplossing voor te stellen voor een regeling die een uitgangspunt zou kunnen zijn voor het samengaan van de drie landelijke Kerken.

Tussenrapport

Tussentijds werd het hoofdbestuur van de Vereniging, dankzij haar vertegenwoordiging in de Algemene Kerkvoogdijraad (AKR), van de ontwikkelingen van de werkgroep op de hoogte gehouden. Dat gebeurde door middel van een tussenrapportage die in de zomer van 1985 door het hoofdbestuur besproken werd. De daarin gedane voorstellen gingen naar de mening van het hoofdbestuur zover dat het college van beheer geheel ondergeschikt zou worden aan de kerkenraad. Het hoofdbestuur nam dan ook afstand van de visie die de AKR op deze tussenrapportage had en stak dat niet onder stoelen of banken. In "De Kerkvoogdij" werd hierover uitvoerig gepubliceerd. Dat leidde ertoe dat o.a. de AKR met het hoofdbestuur van de Vereniging in gesprek ging. Het resultaat was dat de voorstellen, zoals die in het tussenrapport geformuleerd waren, door AKR en Vereniging zodanig werden gewijzigd zodat de positie van het college van beheer nevenschikkend aan die van de kerkenraad wordt, in plaats van de ondergeschikte positie zoals die in tussenrapportage is voorgesteld. Het resultaat hiervan werd door de AKR eind 1985 ingebracht in de "Werkgroep 16-18".

Medio december 1986 rondde de werkgroep haar werkzaamheden af en bracht verslag uit aan het moderamen van de generale synode die in het najaar van 1987, dus bijna een jaar later, de eindrapportage aanbood aan alle organen van de Kerk, waaronder de Vereniging van Kerkvoogdijen. De Vereniging ging vervolgens het grondvlak raadplegen via publicaties in "De Kerkvoogdij", maar ook via de mogelijkheden die de afdelingsbesturen bieden. Het is de bedoeling dat de afdelingsbesturen deze materie op hun komende jaarvergaderingen aan de orde stellen en dat zij vervolgens verslag uitbrengen aan het hoofdbestuur van de Vereniging.

Reactie van het hoofdbestuur op het eindrapport

De meeste afdelingsbesturen zagen kans om op hun periodieke bijeenkomsten met de leden van de Vereniging deze materie te behandelen. Dat was aanleiding voor verschillende afdelingssecretarissen extra exemplaren te bestellen van het "Rapport 16-18", zoals dit rapport gemakshalve werd genoemd. Tijdens de bijeenkomst van maart

Op 20 oktober 1990 belegde het hoofdbestuur een buitengewone algemene ledenvergadering die het karakter van een congres droeg. De belangstelling was dermate groot (bijna 700 kerkvoogden woonden deze bijeenkomst bij) dat een aantal mensen in de nabij gelegen zaal de vergadering via de geluidsinstallatie volgde.

1988 van het hoofdbestuur met vertegenwoordigers van de afdelingsbesturen werd gemeld dat functionarissen van de landelijke kerk niet bereid bleken om exemplaren van dit rapport ter beschikking te stellen voor bespreking op afdelingsniveau in de Vereniging.

De reacties van de afdelingsbesturen waren in meerderheid dat zij in hoofdlijnen konden instemmen met de nieuwe voorstellen om tot één vorm van bestuur en beheer te komen. Maar bij verschillende afdelingen was er ook de nodige weerstand. Verschillende reacties tendeerden in de richting dat de huidige voorstellen veel weg hadden van die in de gereformeerde situatie waar de commissie van beheer geheel ondergeschikt is aan de kerkenraad. Anderen vonden het helemaal niet noodzakelijk dat in het kader van de toekomstige samenwerking in Samen-op-Weg-verband er één nieuwe beheerregeling zou komen. "Er is geen eenheid in de leer, dus hoeft er ook geen eenheid in het beheer te zijn", was een vaak gehoorde opmerking van kerkvoogdijen.

Een congres

Omdat het dagelijks bestuur van de Vereniging zeer zorgvuldig wilde omgaan met deze materie, die bij menige kerkvoogdij erg gevoelig ligt, besloot het hoofdbestuur een buitengewone algemene vergadering in de vorm van een congres te houden. Hierop

Deze buitengewone algemene vergadering werd geleid door drs. G. (Gijp) van Soest (rechts), die toen nog vice-voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen was. Naast hem van links naar rechts de heren G.D. van Kuijl en F. van der Kolk.

had met name de 1^e ondervoorzitter van de Vereniging, drs. Gijp van Soest, aangedrongen. Dit congres vond plaats op 20 oktober 1990 in het Congres- en vergadercentrum van de Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs te Utrecht. Bijna 700 kerkvoogden hadden zich hiervoor aangemeld. De kerkvoogdij van de Hervormde gemeente te Staphorst, die geen lid van de Vereniging was, kwam met 7 kerkvoogden naar Utrecht. Hen werd toegang verleend onder de voorwaarde dat zij zich na afloop als lid van de Vereniging zou aanmelden. Zij hebben de gehele bijeenkomst bijgewoond maar zich nooit als lid van de Vereniging aangemeld.

De bedoeling van deze buitengewone algemene vergadering, die werd geleid door drs. G. van Soest, was de kerkvoogden goed te informeren en te documenteren over de door de generale synode gedane voorstellen inzake de herziening van de ordinanties 16 en 18 van de kerkorde. Er werd een vergelijking gemaakt met het door het hoofdbestuur in maart 1988 ingenomen standpunt over het eindrapport van de Werkgroep herbezinning ordinanties 16 en 18. In zijn reactie stelde het hoofdbestuur dat als uitgangspunt dient de grondgedachten zoals die neergelegd zijn in de kerkorde van 1951. Voorwaarde is dat de kerkenraad een concreet beleidsplan voor de komende jaren vaststelt. Dat is een plan van het totale gemeentelijke werk. De specifieke taak van het college van kerkvoogden brengt met zich dat begroting en rekening door dit college dienen te worden vastgesteld. Het synodevoorstel wijkt daarvan af, want daarin staat dat de kerkenraad deze stukken vaststelt.

Hoewel tevoren door de heer Van Soest duidelijk was aangekondigd dat na afloop van het congres geen stemming zou plaatsvinden, waren er toch een paar kerkvoogden die dit verlangden, maar de heer Van Soest bleef bij zijn standpunt: geen stemming. Uit een peiling die daarna plaats vond, bleek dat circa 95 procent van de aanwezige leden zich geheel achter het standpunt van de Vereniging kon scharen.

In maart 1991 kwam de kwestie van bestuur en beheer opnieuw in de synodevergadering. Na urenlange discussie besloot de synode met 48 stemmen voor en 5 tegen, definitief akkoord te met de voorstellen tot integratie van bestuur en beheer in de plaatselijke gemeenten. Maar om de gehele breedte van de kerk mee te krijgen besloot de synode, op voorstel van het moderamen, om begroting en rekening door de kerkenraad te laten vaststellen *in* overleg met het college van kerkvoogden en niet *na* overleg, zoals de tekst aanvankelijk luidde.

Een blik op het congres vanachter de bestuurstafel gezien.

Beheer op plaatselijk vlak in de Protestantse Kerk in Nederland

In de zomer van 1997 werden de ontwerpordinaties van de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland, later gewijzigd in Protestantse Kerk in Nederland, aan de kerkenraden aangeboden ter consideratie in de classicale vergaderingen.

Het hoofdbestuur bestudeerde deze stukken en kwam tot de conclusie dat deze ontwerpkerkorde en de bijbehorende ordinaties voor de toekomstige kerk, een goed werkbaar kader bieden voor de kerkrentmeester. De bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn daar belegd waar zij recht doen aan de specifieke deskundigheid enerzijds en de beleidsverantwoordelijkheid anderzijds. Er bestaat duidelijkheid over de positie van het college van kerkrentmeesters. Er is een goede balans gemaakt tussen het college van kerkrentmeesters en de kerkenraad. De eenheid van bestuur en beheer heeft vorm gekregen in de betrokkenheid van alle kerkenraadsleden bij het beheer, en de ambtelijke medeverantwoordelijkheid van de kerkrentmeesters bij het bestuur van de gemeente van Christus.

De eindverantwoordelijkheid van het beheer ligt bij de kerkenraad, omdat die tenslotte eindverantwoordelijk is voor het totale beleid, waarbij het college van kerkrentmeesters binnen de afspraken die in het plaatselijk beleidsplan zijn gemaakt, een eigen specifieke positie inneemt. Ook in de situatie van de Protestantse Kerk in Nederland is het zo geregeld dat beheer gelijkwaardig is aan beleid.

75 Jaar Vereniging van Kerkvoogdijen

Op 4 november 1995 vond de jubileumbijeenkomst van de VVK plaats, waarvoor vele honderden kerkvoogden naar Apeldoorn waren gereisd. Het gezelschap werd ontvangen in het Congrescentrum "Orpheus", waarna men de oversteek maakte naar de Grote Kerk waar in de vorm van een morgengebed een viering plaats vond die werd geleid door ds. H.J.J. Radstake en de heer Th. L. van Hazel. Na de jubileumrede,

De viering op 4 november 1995 in de vorm van een morgen-gebed in de Loolaankerk van Apeldoorn. De dienst werd geleid door ds. H.J.J. (Rik) Radstake met medewerking van de heer Th. L. (Theo) van Hazel.

Het forum tijdens de jubileum-bijeenkomst over het thema: "Heeft de kerkvoogd in de 21ste eeuw (n)iets te doen?". Van links naar rechts: prof. drs. A. Dek RA, H.J Neelemans RA, mevr. A.G. Murk-Verheul, prof. dr. M.P. van Overbeeke RA en drs. H.K Verkoren RA.

Uitreiking van de terra cotta-tegel door ds. W.B. (Wim) Beekman, preses van de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk, aan de voorzitter van de Vereniging mr. J.A. (Joop) van Riessen.

Een indruk van de aanwezigen op 4 november 1995 in de Loolaanerk van Apeldoorn.

uitgesproken door de voorzitter van de Vereniging mr. J.A. van Riessen, volgde een toespraak van ds. W.B. Beekman, preses van de generale synode. Na afloop bood hij de Vereniging een terracotta-tegel aan, waarop het zegel van de Nederlandse Hervormde Kerk is afgebeeld.

Vervolgens werd het jubileumprogramma in "Orpheus" voortgezet. Daar vond onder leiding van professor A. Dek een forumdiscussie plaats met als thema: *"Heeft de kerkvoogd in de 21^e eeuw (n)iets te doen?"* De heer R.M. Belder, chef de bureau van het bureau, had onderzoek gedaan naar de historie van de Vereniging. Samen met de heer E.J. Mathies stelde hij een jubileumboek samen waarvan het eerste exemplaar op 4 november 1995 aan ds. Beekman werd overhandigd.

Het laatste onderdeel van deze jubileumviering was de oproep aan de leden om toch vooral een éénmalige bijdrage te geven voor het jubileumgeschenk. De opbrengst is bestemd voor kerkbouw in het noordelijk deel van Irian Jaya. Het streven was om f 75.000 bijeen te krijgen, maar het werd het schitterende bedrag van f 86.191,67. Na het officiële gedeelte van de jubileumbijeenkomst vond een receptie plaats, waarna men kon deelnemen aan een lopende lunch. Tenslotte bezochten de aanwezigen de verschillende stands van de exposanten. Bij de stand van de Vereniging mochten zij een exemplaar van het jubileumboek in ontvangst nemen.

Hiermee kwam een einde aan een jubileumbijeenkomst die zorgvuldig was voorbereid en grote belangstelling van de zijde van onze leden trok. De Vereniging kan met veel genoegen op deze gedenkwaardige jubileumbijeenkomst terugzien.

Zorg voor kerkelijke begraafplaatsen, gebouwen en monumenten

Begraafplaats van de Protestantse gemeente van Hardegarijp (Fr.).

De kerkelijke begraafplaats

Er zijn bijna 450 van oorsprong hervormde begraafplaatsen die tot op de dag van vandaag door de colleges van kerkrentmeester worden beheerd. Ongeveer 30 procent daarvan ligt in de provincie Friesland. De Vereniging heeft zich reeds vanaf enkele jaren na haar oprichting ingespannen om de kerkvoogdijen te wijzen op allerlei voorschriften die in acht moeten worden genomen. In 1928 ontwierp het hoofdbestuur een concept-verordening die voorschriften en bepalingen omvatte over het gebruik van de begraafplaats, het onderhoud van de graven, het aanbrengen van beplantingen en het plaatsen van grafstenen en zerken.

In 1953 stelde het bestuur van de afdeling Friesland een nieuw ontwerp beheersregeling op, die door een commissie was voorbereid. De regeling is afgestemd op de toen geldende bepalingen van de Wet op de Lijkbezorging en kon, ook voor kerkvoogdijen buiten de afdeling Friesland, bij het bestuur van de afdeling Friesland worden besteld.

Nieuw beheersmodel

Toen op 1 juli 1991 de nieuwe Wet op de Lijkbezorging in werking trad, was het noodzakelijk ook een daarop gebaseerd beheersmodel samen te stellen. Een commissie, de latere Commissie Beheer Kerkelijke Begraafplaatsen, ging daarmee aan de slag. Omdat de voorzitter van deze commissie, de heer J. van Vliet, 2e secretaris van het

In 1991 werd de commissie kerkelijke begraafplaatsen gevormd onder voorzitterschap van de heer Jan van Vliet (links). Hij introduceerde de regionale voorlichtingsbijeenkomsten begraafplaatsen waarmee in 1994 begonnen werd. De heer Van Vliet was ook één van de initiatiefnemers om een Landelijke Organisatie Begraafplaatsen (LOB) op te richten. Rechts de heer drs. Jacques la Croix, die ook vele jaren voorzitter van deze commissie was.

hoofdbestuur van de Vereniging vrij regelmatig contact had met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), werd het beheersmodel van deze organisatie als uitgangspunt genomen. De commissie ging voortvarend te werk, want in het voorjaar van 1992 kwam het nieuwe modelreglement gereed. Het werd gepubliceerd en is aan alle colleges van kerkvoogden toegezonden die een begraafplaats in eigendom en exploitatie hebben.

Dit reglement kwam ook onder ogen van de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevr. drs. C.I. Dales. Zij had voor dit model van de Vereniging veel waardering, want in haar notitie van 16 december 1992 aan de voorzitter van de Eerste Kamer schrijft zij: *“De Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk heeft in april 1992 een modelreglement voor het beheer van een kerkelijke begraafplaats vastgesteld, inclusief modelovereenkomsten en een specifieke modelbalans. De kwaliteit van de reglementen van bijzondere begraafplaatsen zal hierdoor naar ik verwacht sterk toenemen”*.

Ook de heer mr. W.G.H.M. van der Putten, auteur van diverse publicaties waaronder het Handboek Wet op de Lijkbezorging, wees in die periode verschillende malen op het goede beheersmodel van de Vereniging van Kerkvoogdijen.

Informatie aan de leden

Omdat het noodzakelijk was dat als gevolg van de nieuwe Wet op de Lijkbezorging, naast het aanpassen van het beheersreglement ook de nieuwe informatie met achtergronden ter kennis wordt gebracht van de betreffende colleges van kerkvoogden, besloot het hoofdbestuur een tweetal studiemiddagen te houden, namelijk op 9 september 1994 in Burgum (Fr.) en op 23 september in Kralingen (Rotterdam). De belangstelling was erg groot en gelet op de vragen en opmerkingen die gemaakt werden, besloot het hoofdbestuur zich nog nadrukkelijker met de problematiek van het beheer van kerkelijke begraafplaatsen bezig te houden. Om een helder beeld van de actuele situatie (1994) te krijgen, werd de bijna 450 colleges van kerkvoogden een vragenlijst toegestuurd om de voor de Vereniging van belang zijnde informatie te verstrekken. Ruim 76 procent zond het formulier met informatie terug, zodat er een betrouwbaar beeld ontstond over de beheerssituatie van de protestantse begraafplaatsen. Hiervan werd een rapport samengesteld, dat in 1996 aan de betreffende colleges van kerkvoogden werd toegezonden.

Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk van Dordrecht (14^e eeuw).

Nieuwe ontwikkelingen

Doordat de Vereniging zich intensiever met de materie van begraafplaatsen ging bezig houden, kwam zij, naast contacten met o.a. de VNG en mr. Van der Putten, ook in contact met beheerders van gemeentelijke begraafplaatsen, waaronder die van Dordrecht en Den Haag. Bij die contacten bleek dat er duidelijk behoefte was aan allerlei praktische zaken en het uitwisselen van ervaringen. Dat leidde in 1995 tot de oprichting van de Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen (LOB). Vanaf dat moment had de voorzitter van de Commissie Beheer Kerkelijke Begraafplaatsen van de Vereniging zitting in het bestuur van de LOB.

Omdat de behoefte aan informatie van de zijde van de kerkvoogden groter werd, werd in 1998 een tweetal contactbijeenkomsten gehouden (in Heerenveen en Kratingen) en in het voorjaar van 2002 vonden drie contactbijeenkomsten plaats (Heerenveen, Beekbergen en Kratingen). Vervolgens werden vanaf dat moment periodiek deze informatiebijeenkomsten belegd.

Na die ronde van 2008/2009 was dit voor de commissie aanleiding om een Vademecum Beheer Kerkelijke begraafplaatsen op te stellen, waarvan de eerste druk in januari 2010 gereed kwam. Mede als gevolg van de grote belangstelling hiervoor en de wijzigingen die later in de Wet op de Lijkbezorging werden aangebracht, kon in 2016 een tweede en herziene druk van het Vademecum verschijnen.

Overig kerkelijk onroerend goed

De Vereniging heeft zich gedurende haar bestaan intensief met kerkgebouwen bezig gehouden. Vaak gebeurde dat in de vorm van een vertegenwoordiging in o.a. de Bouw- en Restauratiecommissie of de Orgelcommissie. Maar de Vereniging legde zich ook toe op het geven van adviezen voor de kerkverwarming in relatie tot het kerkorgel, of adviezen op het gebied van houtaantasting. Over de functie van het kerkgebouw en alles wat daarmee samenhangt zijn in de loop van de tijd door verschillende auteurs enkele honderden artikelen gepubliceerd. De Vereniging was direct of indirect betrokken bij landelijke regelingen als de Wet Premie Kerkenbouw, landelijke restauratie-

Dr. Regnerus Steensma († 2012) heeft zich ten behoeve van onze Kerk enorm ingezet op het gebied van kerkbouw en kerkinrichting. Bekende publicaties van zijn hand zijn o.a. uitgaven als Vroomheid in hout en steen, Langs de oude Groninger kerken, Langs de oude Friese kerken en Langs de oude Drentse kerken. Maar ook boeken als: Kerken, wat doe je ermee?, Opdat de ruimten meevieren en het boek dat kort na zijn overlijden in 2013 verscheen: Protestantse kerken – hun pracht en kracht.

De heer Steensma heeft een enorme bijdrage geleverd aan behoud, restauratie en gebruik van oude kerken in vooral Noord-Nederland. Zo was hij mede-initiatiefnemer voor de oprichting van de Stichting Oude Groninger Kerken (1969) waarvan hij secretaris was. Bij het 25-jarig bestaan van deze stichting in 1994 was hij de eerste die de Erepenning van deze Stichting ontving. Hij stond ook aan de wieg van de Stichting Alde Fryske Tsjerken (1970) waarvan hij voorzitter was.

subsidiereregelingen, over de toekomst van de oude monumentale kerkgebouwen en de exploitatie en het beheer hiervan.

Toen begin van de jaren tachtig uit de vorige eeuw behoefte bestond aan goede informatie over de exploitatie van monumentale gebouwen, was de Vereniging één van de initiatiefnemers voor de oprichting in 1981 van de Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland. Het doel van deze organisatie, in het bestuur waarvan de Vereniging vertegenwoordigd was, is het behoud, goed gebruik, professioneel beheer en bevordering van de belangstelling voor monumentale kerkgebouwen in Nederland.

Oude kerkenstichtingen

Omdat steeds kleiner wordende gemeenten geen mogelijkheden meer zagen om hun monumentale kerk in stand te houden, werden er de afgelopen 50 jaar provinciale oude kerkenstichtingen opgericht. De eerste was de Stichting Oude Groninger Kerk, gevolgd door de Stichting Alde Fryske Tsjerken. De initiatiefnemer hiervan was dr. Regnerus Steensma die in 1969 medeoprichter was van de Stichting Oude Groninger kerken. De doelstelling is dat de stichting, tegen een nader door de hervormde gemeente te betalen bruidsschat, de kerk overneemt en voor het onderhoud van de kerk zorgt. Indien de kerkelijke gemeente dat wenst, kan zij van haar voormalige kerk gebruik blijven maken om de eredienst te houden.

De stichting benoemt een plaatselijke commissie die met medewerking van de stichting het kerkgebouw voor nevenactiviteiten beschikbaar gaat stellen, zoals concerten, tentoonstellingen, lezingen, recepties e.d. Inmiddels zijn in vrijwel alle provincies oude kerkenstichtingen operationeel al zijn die van Friesland en Groningen wel de omvangrijkste.

Mr. Ad Rigters, die in onze Kerk diverse bestuursfuncties bekleedde, plaatselijk, regionaal en landelijk, volgde drs. Gijp van Soest op als voorzitter van het Overlegorgaan Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen. De heer Rigters is op dit moment lid van de Commissie Beheer Kerkelijke Begraafplaatsen van de VKB.

Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen en OVO

De verscheidenheid in onder andere de subsidieregeling was begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw zo groot dat menig college van kerkvoogden hiermee geen raad wist. Daarom was in enkele provinciale afdelingen het initiatief ontwikkeld om de krachten te bundelen en samen te gaan werken op het gebied van restauratie, herstel en onderhoud van de kerkelijke gebouwen. Om dit te bereiken werden er provinciale stichtingen opgericht die tegen een vergoeding, die uit de overheidssubsidie subsidiabel is, de colleges van kerkvoogden met raad en daad terzijde staan. Friesland is daarmee in 1982 begonnen, gevolgd door Groningen in 1984.

Omdat het hoofdbestuur van de Vereniging het gewenst vond dat in alle provinciale afdelingen deze stichtingen zouden worden opgericht, nam de voorzitter van de Commissie Gebouwen en Monumenten, drs. G. van Soest, daartoe in 1994 het initiatief. Het resultaat hiervan was dat in de zomer van 1996 in alle afdelingen er stichtingen behoud kerkelijke gebouwen operationeel waren. Vervolgens werd vanuit de Vereniging een Overlegorgaan (OVO) Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen gevormd dat tweemaal per jaar met deze stichtingen contacten onderhoudt op het terrein van alle zaken die betrekking hebben op het beheer van kerkelijke gebouwen. Dit OVO rapporteert aan de Vereniging, zodat zij van alle actuele zaken goed op de hoogte is. Deze methodiek, wellicht wat aangepast aan de huidige ontwikkelingen, wordt nog steeds toegepast, terwijl voorts de Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen, waarvan er enkele gefuseerd zijn, nog steeds hun belangrijke taak vervullen.

Toename van meervoudig gebruik van kerkgebouwen

De regelgeving is er niet eenvoudiger op geworden, terwijl de geldmiddelen die de overheid voor de restauratie van kerkelijke gebouwen beschikbaar stelt, voor de kerken verminderd zijn. De vroegere BRRM (restauratiesubsidie) en BROM (onderhoudssubsidie) zijn in 2006 vervangen door BRIM (instandhoudingssubsidie), die sinds 1 juli 2016 SIM (Subsidieregeling Instandhouding Monumenten) heet en onder de Erfgoedwet hangt.

Ook de financiële situatie in onze gemeenten wordt er als gevolg van de kleiner wordende kerk (de krimp) niet beter op. Van kerkelijke gemeenten wordt verwacht dat zij een kerkvisie hebben over met name de vraag of zij de huidige kerk over b.v. 5 jaar nog als kerkgebouw kunnen gebruiken. Allerlei instanties hebben zich de afgelopen jaren bezig gehouden om het meervoudig gebruik van de vaak monumentale kerk voor

Tijdens de algemene vergadering van 1998 werd in de vorm van een forumdiscussie uitgebreid aandacht besteed aan de relatie Overheid en Kerk. Van links naar rechts: J. (Jan) van Vliet, 2^e secretaris van de VVK, drs. W.J. (Wim) Deetman, voorzitter van het CIO (Interkerkelijk Contact in Overheidszaken), drs. G. (Gijp) van Soest, vice-voorzitter VVK, mr. J.M. Chr. (Jacques) Klok en prof. dr. M.P. (Mario) van Overbeeke RA.

Toen VVK en LCVB in november 2004 tijdens een buitengewone algemene vergadering het formele besluit namen te fuseren in de VKB, hield de heer Klok een boeiende inleiding over de relatie tussen Kerk en Overheid onder de titel "Zichtbaar en relevant".

niet-kerkelijk activiteiten te bevorderen. In het maandblad van de Vereniging zijn daarover de afgelopen jaren diverse artikelen verschenen.

Ds. W.B. Beekman, nu classis-predikant van Friesland, hield over de positie van de dorpskerk in relatie tot het dorp (de woongemeenschap) een boeiende uiteenzetting op het VKB-Congres van 2012. Zijn betoog bevatte veel handvatten voor menig college van kerkrentmeesters om het kerkgebouw in een krimpende kerk in stand te houden.

In de afgelopen jaren zijn er voorts veel plaatselijke "Stichtingen Vrienden van dekerk" gevormd. De opzet hiervan is onder andere dat de stichting vrienden werf onder de dorpsgenoten, hen daarvoor een jaarlijkse bijdrage vraagt van b.v. € 10,00 en jaarlijks een aantal evenementen organiseert waarvan de opbrengst bestemd is voor het kerkgebouw. Mede hierdoor kan het kerkgebouw ook in de komende tijd worden gebruikt voor het doel waarvoor het destijds gebouwd is, namelijk o.m. de ontmoetingsplaats van de plaatselijke kerkelijke gemeente voor het houden van haar erediensten.

Jubileum LVCB, kerkvereniging, fusie van VVK en LVCB en de relatie met de overheid

Het bestuur van het jubilerende Landelijk Verband van Commissies van Beheer van Gereformeerde Kerken in Nederland. Van links naar rechts: Dik van Cuilenburg, penningmeester, Evert Wiersema, voorzitter, Henk Jonkvorst, secretaris en Ger van den Berg, vice-voorzitter.

50 Jaar LVCB

Op zaterdag 13 april 2002 hield het Landelijk Verband van Commissies van Beheer (LVCB) zijn jaarvergadering in het congres- en vergadercentrum "De Reehorst" te Ede waarbij tevens aandacht werd besteed aan het 50-jarig bestaan van het LVCB.

De voorzitter, de heer E. Wiersema, wijst erop dat het 50-jarig bestaan het overdenken meer dan waard is. Commissies van beheer behartigen in alle vrijwilligheid sinds jaar en dag het beheerswerk in onze kerken. In financiële zin om de eindjes aan elkaar te knopen, een opgave die steeds moeilijker wordt. In technische zin zijn de commissies werkzaam door te zorgen voor een deugdelijk beheer van de kerkelijke bezittingen en in personele zin voor een verantwoorde uitvoering van inkomensregelingen voor predikanten, organisten, kosters en beheerders van kerkelijke gebouwen. Ook hier is sprake van steeds ingrijpendere ontwikkelingen, aldus de heer Wiersema.

Hierna gaf de heer Wiersema het woord aan de heer G. van den Berg, die als gevolg van ziekte van de heer Wiersema, destijds de functie van waarnemend-voorzitter vervulde. Na het huishoudelijk gedeelte werd onder het thema "*Verleden, heden en toekomst in de plaatselijke kerken*" een drietal lezingen gehouden. Dr. O. Boersma, kerkhistoricus, belichtte het verleden, de heer F.H.J. Steenwinkel stond stil bij de huidige situatie en mr. G.H.O. van Maanen behandelde plaatselijk beheer in de

Het bestuur van het LVCB neemt de gelukwensen in ontvangst.

toekomst. Onder leiding van drs. G. van Soest, voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen, volgde een forumdiscussie.

Hierna volgde de presentatie van het door de heer J. Th. Leene geschreven boek *"Kerk in een veranderend*

getij", waarvan het eerste exemplaar werd uitgereikt aan de preses van de gereformeerde synode, ds. J.W. Doff. Na afloop was er een receptie en een lopende lunch. Voorts was er gelegenheid om de stands van de exposanten te bezoeken.

150 Jaar Donatus

Op 6 september 2002 werd uitgebreid aandacht besteed aan het 150-jarig jubileum van de Verzekeringmaatschappij Donatus, die toen nog in 's-Hertogenbosch gevestigd was. Nadat eind 1974 de verzekeringsportefeuille van de Stichting Stormbrand aan Donatus was overgedragen, kreeg de Vereniging van Kerkvoogdijen zitting in de Ledenraad van Donatus. Hetzelfde was het geval met het Landelijk Verband van Commissies van Beheer toen er steeds meer gereformeerde kerken tot Donatus toetraden. De beide verenigingen wensten de jubilaris veel geluk voor de toekomst, daarbij de wens uitsprekend dat die gemeenten en kerken die nog niet bij Donatus verzekerd zijn, dit alsnog doen, want door bij Donatus verzekerd te zijn, bewijst men de plaatselijke gemeente en kerk een heel goede dienst.

De VVK komt bij u thuis

In het najaar van 2003 besloot het hoofdbestuur het project "De VVK komt bij u thuis", dat bedacht was door de heer R.M. Belder, chef de bureau, te gaan uitvoeren. Om de plaatselijke beheerscolleges optimaal bij te staan bij de vervulling van hun beheerstaak, is het gewenst dat er goede serviceverlening voor plaatselijke kerkelijke gemeenten beschikbaar is. De Vereniging kan die voor een groot deel zelf aanbieden, omdat zij over de nodige expertise beschikt.

De provinciale afdelingen zijn, zo heeft 80 jaar geschiedenis van de Vereniging bewezen, van grote betekenis voor het werk van de Vereniging. Zij staan dicht bij het grondvlak en door hun regelmatige contacten met de beheerscolleges, spelen zij in het kader van intervisie voor het beleid van de Vereniging een onmisbare rol. Om de contacten met de plaatselijke beheerscolleges te verstevigen, is een aanpak op kleine schaal nodig. Gedacht wordt aan informatiebijeenkomsten van maximaal 20 gemeenten.

De vergaderingen van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen werden altijd in Hotel Heidepark in Bilthoven gehouden. Deze foto is gemaakt na afloop van de september-vergadering van 2004. Van links naar rechts: drs. J. Hoeksma, drs. J. la Croix, H.L. Roth, dr. W.J. Diepeveen, ing. G.J.H. Reudink, A. Geertse, mr. P.A. de Lange, mevr. M.W. Volders, ir. D. Hoogendoorn, D. de Vries AA, mevr. A.G. Murk-Verheul, W.J.J. Boot, mevr. ir. A.M. Hellinga-Wolleswinkel, prof. dr. M.P. van Overbeeke RA, mevr. E.J. Steensma-Dijk, Th. L. van Hazel, M.G.R. Barendrecht, ds. H.J.J. Radstake, R.M. Belder, H. Pierik, drs. G. van Soest, T. Dam, A. den Oudsten, mr. A. Rigtters en W.G. Roseboom. Op de foto ontbreekt de heer G.L. Westerveld, penningmeester van de Vereniging.

Het doel van een tournee langs alle gemeenten is om via het intermediair van de provinciale afdelingen goed contact te onderhouden met de colleges van kerkvoogden/colleges van beheer om:

- hen van actuele informatie op het gebied van hun werkterrein te voorzien;
- de brede dienstverlening van de Vereniging onder hun aandacht te brengen;
- inzicht te krijgen in de problemen en vragen die op het grondvlak leven; en
- in contact te komen met kandidaten voor bestuursfuncties in het kerkelijk beheer op provinciaal en landelijk niveau.

Met een dergelijke opzet kan de Vereniging bereiken dat:

- de kerkvoogdelijke inbreng in de diverse kerkelijke gremia versterkt wordt, waardoor in zoveel mogelijk kerkelijke bijeenkomsten het beheer een gelijkwaardige positie in het beleid kan gaan innemen;

Tijdens de algemene vergadering van april 2004 werd uitvoerig stil gestaan bij de komende fusie met het LVCB. Achter de bestuurstafel van links naar rechts: mr. P.A. (Peter) de Lange, G.L. (Gerrit) Westerveld, drs. G. (Gijp) van Soest en D.G. (Dirk) Bijl. De heer Bijl gaf leiding aan het fusieproces van LVCB en VVK.

- de afdelingen veel meer bij het echte verenigingswerk (voorlichting gemeenten, e.d.) betrokken worden, wat tot gevolg heeft dat ook de kwaliteit van de intervisie, die voor het werk van de Vereniging van grote betekenis is, veel groter wordt; en
- aan de hand van een checklist alle beheersaspecten aan de orde komen, terwijl er voorts gelegenheid is een inventarisatie te maken voor eventuele aanpassing van het dienstenpakket van de Vereniging.

Er is een strak vergaderschema namelijk van 19.45 tot uiterlijk 21.30 uur. De rode draad is bespreking van de beheersaspecten van de op de checklist ingevulde punten. Er is verder gelegenheid om op diverse zaken wat dieper in te gaan. Eind november 2003 waren de eerste 15 bijeenkomsten geweest. Kerkvoogden en andere beheerscolleges waren erg enthousiast, met als resultaat dat het gehele project eerst in 2006 was afgevolgd. Verschillende afdelingsbesturen zijn er daarna toe overgegaan om, naast hun reguliere jaarvergadering, jaarlijks – meestal in het najaar – enkele regionale bijeenkomsten in hun afdeling te houden.

De vereniging van kerken

12 december 2003 was een historische datum, want drie generale synoden (Nederlandse Hervormde Kerk, Gereformeerde Kerken in Nederland en Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden) kwamen die dag in Utrecht op drie verschillende locaties bijeen. In meerderheid, zoals die tevoren door de drie Kerken per Kerk was afgesproken, spraken zij zich uit voor de vereniging van de Kerken. Hiermee is de vorming van de Protestantse Kerk in Nederland een feit geworden.

VVK en LVCB hebben in de afgelopen jaren in het maandblad "Kerkbeheer", dat ontstaan is na de fusie van "Administratie en Beheer" en "De Kerkvoogdij", regelmatig over de ontwikkelingen in het kader van het kerkverenigingsproces gepubliceerd. In het

De algemene ledenvergadering van het LVCB nam op 13 november 2004 het besluit om met de VVK te fuseren. Achter de bestuurstafel van links naar rechts: Henk Herbert, mr. Jan Krajenbrink, Dik van Cuilenburg en mr. Jan Kos.

novembernummer 2003 werd de eerste van een tiendelige serie “*Verkenningen van beheersaspecten*” geplaatst. Deze artikelenserie had tot doel de plaatselijke beheercolleges (colleges van kerkvoogden en commissies van beheer) zo goed mogelijk te informeren over hun beheerstaken zoals die in de nieuwe kerkorde geregeld zijn.

Fusie van VVK en LVCB

Nu de kerkvereniging, sinds het synodebesluit van 12 december 2003, een feit is, heeft dit ook gevolgen voor het LVCB en de VVK. Beide verenigingen hebben nooit een formeel standpunt ingenomen over de kerkvereniging. Dat behoort niet tot hun taak omdat zij geen organisaties zijn die in de kerkelijke structuur zijn ingebed. Beide verenigingen zijn belangenbehartigingsorganisaties van gemeenten en kerken die deel uitmaken van de toen geheten Samen op Weg-kerken. Zij zijn hieraan flankerend en hieraan dienstbaar.

Nu vanaf 1 mei 2004 de Protestantse Kerk in Nederland een feit is, besloten de besturen van VVK en LVCB onderzoek te doen naar de mogelijkheden om per 1 januari 2005 een nieuwe vereniging op te richten die flankerend aan de Protestantse Kerk in Nederland is. Het resultaat van dat onderzoek was dat zowel het hoofdbestuur van de VVK als het algemeen bestuur van het LVCB tot volledige overeenstemming kwamen om per 1 januari 2005 tot een nieuwe vereniging te komen. De leden stemden tijdens de in april 2004 gehouden algemene vergadering in met de daar voorgelegde intentieverklaring.

Vervolgens werden de leden van beide verenigingen uitgenodigd om tot besluitvorming over te gaan tijdens een buitengewone algemene vergadering die op 13 november 2004 in “Orpheus” te Apeldoorn werd gehouden. Beide algemene vergaderingen

Aan het einde van de beide buitengewone algemene vergaderingen spraken de vertrekkende voorzitters van het LVCB en de VVK de nieuwe VKB bemoeidigend toe.

Van links naar rechts mr. Jan Krajenbrink, (LVCB) en drs. Gijp van Soest (VVK).

spraken zich vrijwel unaniem uit vóór de voorstellen die de besturen aan de leden hadden voorgelegd.

VVK en LVCB zetten een punt achter hun werk, maar plaatsen een komma door vanaf 1 januari 2005 in de VKB verder te gaan.

Tijdens de bijzondere algemene vergadering van de VVK benoemde de vergadering haar laatste voorzitter drs. Gijp van Soest tot erelid.

Zichtbaar en relevant

Op de buitengewone algemene vergadering van 13 november 2004 hield mr. J. M. Chr. Klok, voorzitter van het economencollege van het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap van Nederland en voorzitter van de Commissie Kerkelijke Gebouwen van het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO-K), een inleiding over de relatie tussen Kerk en Staat. Zijn inleiding had als thema de maatschappelijke betekenis van de kerkgenootschappen in Nederland. Hij deed dat omdat bij de leden van CIO enkele jaren geleden onvrede was ontstaan over de wijze waarop de overheid en de politiek omgingen met kerkgenootschappen en religie.

Hoewel niet uitgesproken, waren er gevoelens dat de kerkgenootschappen opzettelijk naar de marge van de samenleving werden gedrukt. Onder andere bij persconferenties bij de start van Kerkbalans werden vaak opmerkingen over deze ontwikkelingen naar buiten gebracht. Ook werd er op gewezen dat er wel een heel grote kloof ontstaan was tussen de strekking van het rapport van de z.g. Commissie Hirsch Ballin (1986) inzake mogelijke criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag enerzijds en de houding van de kabinetten Kok I en II ten opzichte van kerkgenootschappen anderzijds.

De discussie binnen CIO heeft een langdurig proces doorgemaakt met terugkoppelingen naar achterbannen. De behoefte om invulling te geven aan 'zichtbaar' en 'relevant' groeide mede dankzij de confrontaties met het overheidshandelen via wetgeving en maatschappelijke gebeurtenissen. De overheid liet bij wet- en regelgeving steeds meer een z.g. sjabloon-denken zien, waarin geen ruimte was voor maatwerk, een ontwikkeling die steeds meer voorkomt in onze technocratische samenleving. De heer Klok noemt enkele voorbeelden van zaken waarbij de kerken in de periode 1994-2002 niet of onvoldoende betrokken waren:

- de praktische toepassing van de WOZ, die in 2005 weer in het voordeel van de kerken werd gewijzigd;
- de arbeidstijdenwet (1995);
- wet regulerende Energieheffing (1996);
- kerktelefoon (1999-2000);
- monumentenbeleid;
- successiewetgeving en
- de Arbowetgeving.

De kerkgenootschappen, hun besturen en hun leden zullen, volgens de heer Klok, weer moeten leren voor zich op te komen om zich te laten zien als lid van een kerkgenootschap en te reageren op kritiek in welke vorm dan ook. Wij moeten laten zien waar 'waarden en normen' voor staan. Het gaat daarbij onder meer om de fundamentele betekenis van het geloof voor het menselijk functioneren en om de kwaliteit van onze samenleving. Mede dankzij de allochtonen in ons land (de buitenlandse christelijke kerken), beginnen wij meer oog te krijgen voor de publieke dimensie van godsdienst. Hopelijk leidt dat er toe dat wij weer *zichtbaar* met ons geloof worden en dat dit geloof of godsdienst weer *relevant* wordt voor onze samenleving, zo besloot de heer Klok.

De financiën van de gemeenten, de kerk en onderhoud contacten met de VKB-leden

"De Interkerkelijke Commissie Geldwerving (ICG) probeert voor wat Kerkbalans betreft nauwlettend de signalen vanuit de praktijk te volgen, deze te analyseren en te proberen een vertaling in een adequaat beleid te vinden", zo stelt de voorzitter van de ICG, de heer Dirk Bijl op de perspresentatie van 7 januari 2004. Op de foto van links naar rechts de heren: D.G. Bijl, mr. J. M. Chr. Klok, secretaris ICG, mgr. dr. J.A.O.L. Vercammen, aartsbisschop van de Oud-Katholieke Kerk en ds. H.J.J. Radstake, voorzitter van de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving.

Onderzoek naar nieuwe communicatiestrategie

In 2005 is in opdracht van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving (ICG) door het communicatie-adviesbureau WWAV te Woerden een onderzoek gestart naar een nieuwe communicatiestrategie voor de actie Kerkbalans. Dit onderzoek, waarbij het Economisch Sociaal Instituut VU/Windesheim te Zwolle en het expertisecentrum KASKI van de Radboud Universiteit te Nijmegen (betrokken zijn, concentreert zich op de begrippen "*verbreden* en *verdiepen*". De grootste prioriteit krijgt daarbij de strategie van verbreden die op randkerkelijken wordt gericht. Daarnaast zijn er mogelijkheden om een passende benadering te ontwikkelen, gericht op meelevende gemeenteleden die redelijk tot veel aan Kerkbalans geven. In dit geval is het doel de relatie te verdiepen en de kerkelijke bijdrage te verhogen.

Begin 2006 kwamen de eerste resultaten van pilotgemeenten die in 2005 aan dit project meededen, beschikbaar, welke opvallend bemoedigend zijn. De ICG besloot daarom

deze resultaten onder de aandacht van de plaatselijke gemeenten te brengen. De Raad voor de Plaatselijke Geldwerving (RPG) verzocht het hoofdbestuur van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer er aan te willen meewerken dat deze voorlichting regionaal kan plaatsvinden via het intermediair van de provinciale afdelingen van de VKB. De bedoeling was om begin 2006 via de provinciale afdelingen van de VKB de colleges van kerkrentmeesters te bezoeken door hen te informeren over de nieuwe communicatiestrategie "*Verbreden en Verdiepen*". Die kenmerkt zich door twee onderdelen:

- Verbreden (= randkerkelijken of passieve leden die geen bijdrage geven, om een bijdrage vragen)
- Verdiepen (= van de groep bijdragers een hogere bijdrage vragen).

Alle afdelingsbesturen van de VKB hebben hieraan van harte meegewerkt, waardoor er in mei 2006 11 regionale bijeenkomsten waren belegd, met een bezoekersaantal van bijna 900 personen, waarvan zo'n 800 kerkrentmeesters. In september 2006 volgden nog drie voorlichtingsavonden voor de afdeling Gelderland, terwijl er begin oktober 2006 nog drie avonden werden belegd voor diegenen die voor de bijeenkomsten van voorjaar 2006 verhinderd waren.

De boodschap die men na afloop van deze avonden meekreeg, was: probeer eens stap-voor-stap de actie Kerkbalans Nieuwe Stijl in uw gemeente in te voeren. In het belang van onze plaatselijke gemeenten werd een beroep op de colleges van kerkrentmeesters gedaan, en dan met name die gemeenten die er financieel gezien niet zo florissant voorstaan, om de aanpak van de plaatselijke geldwerving nog eens kritisch te bekijken.

Praktijk verloopt anders

Tijdens de bijeenkomsten zoals die in 2006 gehouden werden, blijkt dat de aanwezige kerkrentmeesters enthousiast op de nieuwe aanpak reageren, maar ook dat maar een zeer klein gedeelte de nieuwe aanpak gaat toepassen - en dat soms nog gebrekkig ook. In 2009 is de situatie zo dat ondanks de positieve resultaten die in 2005 in enkele pilotgemeenten bereikt zijn "*Verbreden*" vrijwel nergens wordt toegepast. In een brainstormsessie die in het najaar van 2009 werd gehouden, werd opgemerkt dat de kerkenraad, vanuit de missie die de gemeente uitdraagt, een speciale Taakgroep behoort in te stellen die in een periode van 4 á 5 jaar de "passieve" leden benadert. De leden van deze Taakgroep zouden een training moeten krijgen over communicatieve vaardigheden. Naast het benaderen van de passieve leden, is er ook de categorie buitenkerkelijken die in een dorp of stadswijk actief is bij niet-kerkelijk werk.

In toenemende mate worden kerkgebouwen voor niet-kerkelijk werk gebruikt, zeker in die dorpen waar het verenigingsgebouw of dorpshuis door de gemeente is afgestoten. In dat soort situaties kan b.v. een lokale stichting "*Vrienden van de Dorpskerk*" goed werk doen door vrienden te werven die jaarlijks een minimumbedrag geven voor het instandhouden van het kerkgebouw. Ook allerlei activiteiten als benefietconcerten e.d. leveren op jaarbasis een substantieel bedrag aan inkomsten op.

Ds. H.J.J. (Rik) Radstake, voorzitter van de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving, kondigt op de algemene vergadering van de VVK van 2004 de systematiek van Kerkbalans Nieuwe Stijl aan.

In het kader van "Verdiepen", met als resultaat dat de groep betalers een (nog) hogere bijdrage gaat betalen, moeten er allerlei doelgroepen worden onderscheiden. Gemeenteleden die reeds een 'verantwoorde' bijdrage geven, moeten anders benaderd worden dan zij die zich er jaarlijks met € 100 van af maken. Tevens moet er zodanig geselecteerd worden, dat het niet kan voorkomen dat iemand die van een bijstandsnorm moet rondkomen, ook voor een hogere bijdrage benaderd wordt. Allerlei selecties kunnen worden toegepast, want geldwerving in en ten behoeve van de plaatselijke gemeente is maatwerk. Duidelijk maken welke ambities er in een gemeente zijn waarvoor geld nodig is en ook laten zien welke ambities er blijven liggen wanneer dat (extra) geld er niet komt. De gever moet serieus worden genomen en de kerk moet hem of haar niet in de loop van het jaar nog eens lastig vallen met een 'tekortactie' omdat het begrote bedrag niet bereikt is.

Legatenbeleid

Ondanks alle activiteiten om de betrokkenheid te vergroten, is het op basis van het jaarlijkse ledenverlies waarmee steeds meer gemeenten geconfronteerd worden, reëel te stellen dat verhoging van de opbrengst levend geld (vrijwillige bijdragen, collecten en giften) haar grenzen heeft. Dat was voor de ICG en RPG in aanleiding om een folder te ontwikkelen waarin van gemeenteleden en parochianen werd gevraagd om de kerkelijke gemeente in het kader van legatering vooral niet te vergeten. Onder het motto "Geef de kerk een kindsdeel" kan een dergelijk legatenbeleid worden aangepakt. Destijds zijn er circa 150 colleges van kerkrentmeesters geweest die een dergelijke folder hebben besteld. Het doel is een vermogen te vormen dat groot genoeg om met de opbrengst daarvan de lagere opbrengst uit levend geld te compenseren.

Kerkelijke geldwerving is anders dan gift voor goed doel

In die brainstormsessie werd ook uitvoerig stil gestaan bij het begrip 'gift'. Een bijdrage voor de vele goede doelen die ons land kent, is iets anders dan een bijdrage voor de plaatselijke kerkelijke gemeente zodat de Evangelieverkondiging kan blijven doorgaan. Vanuit de protestantse visie wordt, met het oog op de plaatselijke geldwerving door middel van de actie Kerkbalans, steeds het accent gelegd op de persoonlijke verantwoordelijkheid van de gemeenteleden om een substantiële bijdrage te geven voor de instandhouding van het plaatselijk kerkenwerk. Het gaat om een bewuste keuze, dus om een verantwoorde bijdrage op basis van draagkracht. Dat is geheel iets anders dan spreken over 'giften' voor goede doelen. Kerken worden dan ook niet onder de goede doelen gerangschikt, maar stijgen daar ver boven uit. Het gaat in de kerkelijke gemeente om concrete zaken als apostolaat, diaconaat en pastoraat. Dat zijn de thema's waarop de kerkelijke gemeente zich behoort in te zetten.

Het Arp Schnitger orgel (1702) in de Der Aakerk van Groningen.

Versterking provinciale structuur

Toen de afdelingen van de VKB nog maar sinds kort in het leven waren geroepen, was het credo dat de provinciale afdelingen het hart van de Vereniging zijn. In 2003 was het project "De VVK komt bij u thuis" gestart, dat door vrijwel alle kerkvoogden zeer positief werd ontvangen. Sinds de vorming van de VKB per 1 januari 2005, waren vrijwel alle provinciale afdelingsbesturen zeer gemotiveerd om vanaf dat moment in hun eigen afdeling in het najaar, naast de gebruikelijk jaarvergadering in het voorjaar, streek- of regiobijeenkomsten te beleggen.

In het najaar van 2008 was een bijeenkomst belegd tussen hoofdbestuur en afdelingsbesturen om de provinciale structuur te ver-

sterken en de goede wisselwerking te bevorderen tussen het grondvlak en het hoofdbestuur. Een zorgpunt vanuit de afdelingen was de inbreng van de Vereniging bij landelijke thema's als financiën van de Kerk en de landelijke ledenregistratie die toen bovenaan de agenda stonden. Uit die gesprekken komt naar voren dat gemeenten de VKB steeds meer als een kennisinstituut beschouwen. Om die kennis voor iedereen en op elk moment toegankelijk te maken, wordt besloten om de website geheel te gaan vernieuwen. Vanaf dat moment tot op de dag van vandaag heeft de VVK veel tijd en energie gestoken in haar streven de website zodanig in te richten dat met name de leden alle voor hen belangrijke informatie kunnen inzien.

De financiën van de Kerk

Bij de verantwoording van de uitgaven op landelijk vlak van de in 2004 verenigde kerken, was er veel kritiek op de wijze waarop die verliep. Met name in de voormalige situatie bij de Nederlandse Hervormde Kerk, was er een scheiding in het diaconale vermogen van de landelijke kerk en dat van de landelijke kerk zelf. Organen als: Generale Diaconale Raad, Generale Financiële Raad en Algemene Kerkvoogdijraad, waren daarvan de beste voorbeelden. Maar in het organisatiepatroon van de Protestantse Kerk in Nederland was de situatie anders. En dat uitte zich ook bij de presentatie en verantwoording van de landelijke inkomsten en uitgaven.

Het hoofdbestuur van de VKB, dat deze ontwikkelingen nauwgezet volgde, werd steeds kritischer over de onduidelijkheid van de presentatie van de jaarcijfers van de Protestantse Kerk in Nederland. Er werd hierover gesproken met het moderamen van de generale synode, het bestuur van de Dienstenorganisatie, maar dat leidde er helaas

Na afloop van de persconferentie van Kerkbalans 2010, die in de Jacobikerk in Utrecht werd gehouden, was er voldoende gelegenheid om met de aanwezige persvertegenwoordigers in gesprek te gaan.

De algemeen directeur van de Dienstenorganisatie van onze Kerk, de heer Haaije Feenstra, maakte daarvan dan ook gebruik.

niet toe dat de VKB over de financiën van de Kerk tevreden was. Omdat de Kerk niet op notities van de VKB over deze materie reageerde, bracht het hoofdbestuur dit onderwerp naar buiten en vroeg hiervoor de aandacht van de pers. Vervolgens is er een dialoog gestart tussen het bestuur van de Dienstenorganisatie en het hoofdbestuur. Dat leidde er tenslotte toe dat VKB en de Dienstenorganisatie in het najaar van 2006 een gezamenlijke verklaring aflegden over de volgende zaken:

- verbetering van de transparantie van de financiële stukken in de verslaglegging;
- de financiële situatie over 2004, die de aanleiding voor dit het conflict was, te laten voor wat die is, maar dat de Kerk en de VKB zich op de toekomst gaan richten;
- noodzaak tot verdere inkrimping van de Dienstenorganisatie;
- werken aan een gezamenlijke agenda voor aandachtspunten rondom beheerszaken voor de toekomst.

Het hoofdbestuur is dankbaar dat met de Kerk deze afspraken zijn gemaakt, want hiermee is een goede basis gelegd om als bondgenoten samen kerkrentmeesterlijke beheersvraagstukken van onze Kerk te bespreken.

Nieuw kantoorpand in zomer van 2018 in gebruik

Sinds 1 augustus 1946 beschikt de Vereniging over een eigen bureau dat vanaf dat moment steeds Centraal Bureau wordt genoemd. De oorlog had de verhoudingen in de kerk, ook die tussen bestuur en beheer, drastisch gewijzigd. Bij allerlei aspecten van het oude synodale bestuur werd de Vereniging betrokken. De reorganisatie van de kerk vroeg ook haar aandacht.

Reeds in 1945 waren er allerlei besluiten genomen met als consequentie dat er voor het hoofdbestuur een ondersteunend en ontlastend bureau moet komen. In april 1946 werd het besluit genomen en per 1 augustus 1946 was het bureau op de bovenverdieping van het gemeentehuis van Mijnsheerenland gevestigd. Niet bepaald een willekeurige plaats, want de secretaris van de Vereniging, de heer mr. A. de Jong, was burgemeester van de toenmalige zelfstandige gemeenten Mijnsheerenland en Westmaas.

In het voorjaar van 2006 was er Open Dag om het pas in gebruik genomen kantoorpand aan de Nicolaas Maessingel in Dordrecht te bezichtigen. Rook Belder (links) in gesprek met erelid, de heer Theo van Hazel.

Op de achtergrond: Willem Roseboom, 2^e secretaris van de VKB en naast hem Jan van Vliet met mevrouw Gerry van Vliet. De heer Van Vliet was 2^e secretaris van de VVK.

Na het overlijden van de heer De Jong in oktober 1959, besloot het hoofdbestuur het bureau te verplaatsen naar Dordrecht. De kerkvoogdij van de Hervormde gemeente te Dordrecht had het hoofdbestuur een aanbod gedaan om de eerste verdieping van het kerkkantoor gevestigd aan het Hof 15 aan de Vereniging te verhuren.

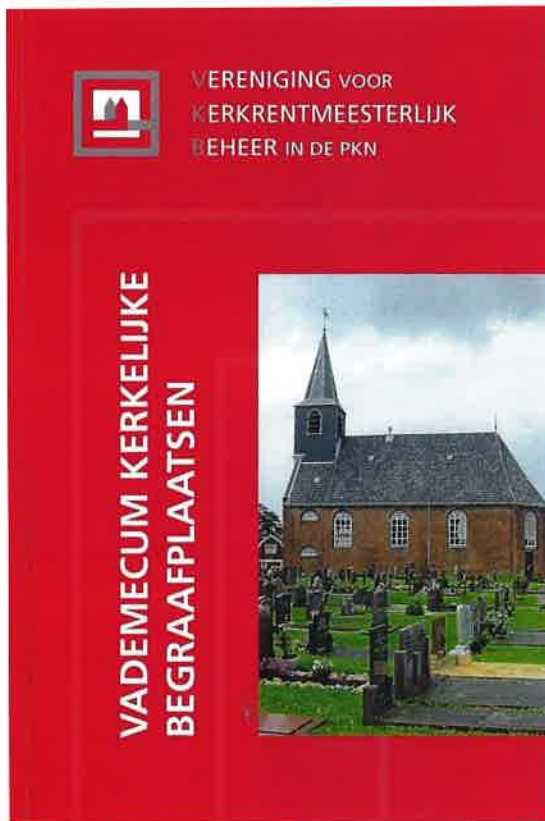
Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Vereniging in 1970, werd in 1968 een jubileumactie gestart. De bedoeling was om in 1970 een eigen kantoorpand aan te kopen, want de bovenverdieping van het kerkelijk bureau van de Hervormde gemeente te Dordrecht was te klein geworden.

Alle colleges van kerkvoogden werden verzocht een gift te schenken ter grootte van 50 pct. van de contributie voor de jaren 1968, 1969 en 1970. Deze actie sloeg goed aan want eind 1968 was reeds ruim f 50.000 toegezegd.

Begin september 1969 werd het kerkkantoor aan het Hof 15 verlaten en werd het door de Vereniging aangekochte pand aan de Ferdinand Bolsingel 119 te Dordrecht als nieuw adres voor het Centraal Bureau van de Vereniging van Kerkvoogdijen in gebruik genomen. Omdat dit pand niet meer aan o.a. de ARBO-eisen van deze tijd voldoet, besloot het hoofdbestuur in 2004 uit te zien naar een ander pand in de gemeente Dordrecht. Dat gebeurde in februari 2006, want toen werd een ruimte gehuurd in een kantorenflat aan de Nicolaas Maessingel 271 D.

Omdat de eigenaar aan deze flat een andere bestemming wilde geven, moest de VKB naar een ander pand uitzien. Dat gebeurde in de zomer van 2018 want toen verhuisde het bureau naar een huurpand gelegen aan de Vrieseweg 82 te Dordrecht.

Vademecum begraafplaatsen, kansen voor kerken, verzekeringen en aandacht voor de dorpskerk

Vademecum Kerkelijke Begraafplaatsen

De activiteiten die de VKB vanuit de in 1990 gevormde Commissie Beheer Kerkelijke Begraafplaatsen (CBKB) ondernam, hebben zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld. Er worden om de 3 á 4 jaar op een drietal plaatsen in ons land voorlichtingsbijeenkomsten belegd om kerkrentmeesters te informeren over allerlei zaken op het gebied van het beheer van kerkelijke begraafplaatsen. Om de belangen van de beheerders van kerkelijke begraafplaatsen beter te dienen, is de VKB ook vertegenwoordigd in de Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen (LOB) waar veel praktische kennis aanwezig is, waarmee kerkrentmeesters hun voordeel kunnen doen.

Verder was zo'n 10 jaar geleden sterk de behoefte aanwezig om sommige begraafplaatsen die gesloten waren, weer te ontsluiten of dat bestaande begraafplaatsen werden uitgebreid. Kortom er was een veelheid van

vragen en dat was voor de CBKB aanleiding alle reeds beschikbare informatie en documenten te gaan bundelen in de vorm van een Vademecum Kerkelijke Begraafplaatsen.

De CBKB is hiermee vervolgens aan de slag gegaan en eind januari 2010 was het vademecum beschikbaar. De colleges van kerkrentmeesters die een begraafplaats exploiteren kregen een gratis exemplaar. Het vademecum is een karakteristiek voorbeeld van het grotere accent op de functie van kennisinstituut binnen de VKB. Een belangrijk en praktisch onderdeel van het vademecum zijn de diverse modellen. Nadat het boekwerk in 2013 geheel was uitverkocht, werd begonnen aan een gewijzigde herdruk. Dat resulteerde erin dat in 2016 een herziene druk van dit boekwerk kon verschijnen.

Mr. J.G.H. (Jan) Krajenbrink.

Herpositionering van de kerken

Op 23 maart 2010 hield de VKB een symposium in Utrecht onder de titel "Kansen voor Kerken!". Een werkgroep van de VKB onder leiding van de vice-voorzitter mr. J.G.H. Krajenbrink, had dit symposium voorbereid.

De heer Krajenbrink: "Kerken verkeren in een krimpsituatie: mensen en middelen lopen terug, er zijn kerksluitingen, secularisatieprocessen en berichten over seksuele wantoestanden. Maar er zijn ook nieuwe ontwikkelingen, want binnen en buiten de kerk is er veel aan de hand. Er komen nieuwe mensen met nieuwe initiatieven. Nieuwe bewegingen die op een eigentijdse manier vorm en inhoud willen geven aan begrippen als spiritualiteit, ontmoeting, zingeving en identiteitsbeleving.

Maar hoe reageert de kerk daarop en ziet zij hier de kansen die er liggen en de mogelijkheden die er zijn? De kerk is nog altijd (2010) de grootste vrijwilligersorganisatie met werkers Pro Deo. Over die nieuwe kansen en mogelijkheden willen we spreken en ook over de manier om die te gaan oppakken.

Dit symposium beoogt ook een impuls te geven aan de nogal moeizaam verlopen discussie in de kerken over die noodzakelijk vernieuwingen. Er zijn rapporten te over, maar besluitvorming? Mondjesmaat. Wij menen dat deze thematiek met voortvarendheid moet worden aangepakt door kerkbesturen, zowel landelijk als plaatselijk, want de tijd dringt", aldus de heer Krajenbrink.

Tijdens het symposium werd afscheid genomen van de heer D.G. (Dirk) Bijl (links). Hij werd tot erelid van de VKB benoemd en toonde de daarbij behorende oorkonde die hij uit handen van de voorzitter van de VKB, mr. Peter A. de Lange, ontving.

Na afloop van het symposium was er een receptie. Op de foto links de secretaris van de VKB, de heer W.G. (Willem) Roseboom, tevens voorzitter van de afdeling Utrecht van de VKB, in gesprek met de heer P.G. (Peter) Doolaard, bestuurslid van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen van Utrecht.

Links de heer G.L. (Gerrit) Westerveld, penningmeester van de VKB en penningmeester van de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving (RPG), in gesprek met ds. H.J.J. (Rik) Radstake. Rik Radstake was vele jaren voorzitter van de RPG.

Onder leiding van dagvoorzitter drs. S.R.A. van Eijck, werd een drietal inleidingen gehouden. Dit symposium, dat ook werd bijgewoond door vertegenwoordigers van een vijftal kerkgenootschappen, was bij uitstek een gelegenheid om in samenwerking met diverse kerkverbanden na te denken over de materie van het gemeente-zijn, van samenwerking, met aandacht voor cijfers, visie en organisatie. Het symposium wierp een steen in de vijver en nodigde uit tot verdere bezinning in de plaatselijke gemeente en de landelijk kerk.

Tijdens dit symposium werd ook afscheid genomen van de heer D.G. Bijl die in het voorjaar van 2010 afscheid had genomen als voorzitter van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving. Daarnaast heeft de heer Bijl veel betekend voor de VKB. Hij was voorzitter van de stuurgroep die het fusieproces van VVK en LVCB begeleidde.

Overdracht verzekeringsportefeuille

In het voorjaar van 2011 vond de overdracht plaats van de verzekeringsportefeuille van de VKB naar de assurantiemakelaars Mercer Marsh in Rotterdam. Het hoofdbestuur zag zich genoodzaakt de portefeuille over te dragen in verband met de aangescherpte bepalingen in de Wet Financieel Toezicht. Deze schrijft o.a. voor dat alle bestuursleden regelmatig dienen te worden getoetst op hun financiële deskundigheid. Het hoofdbestuur respecteerde deze maatregel maar vindt de hiermee gepaard gaande toetsings-

kosten (circa € 15.000 per jaar) voor de VKB op langere termijn niet acceptabel. De genomen maatregelen betekenen dat de VKB stopt met haar activiteiten als financiële dienstverlener.

De VKB blijft wel als belangenbehartiger van haar leden en verzekerden het aanspreekpunt van Mercer Marsh inzake de hoogte van premiebedragen en de kwaliteit van de dienstverlening. De informatieverstrekking blijft voor het grootste deel verlopen via het bureau van de VKB. Vragen inzake verzekeringsadvies en de afwikkeling van schadeclaims zullen in het vervolg door Mercer Marsh worden afgewikkeld. De gekozen constructie waarborgt voor de verzekerde gemeenten en andere instellingen de scherpe premies en de kwalitatief hoogwaardige dienstverlening die verzekerden gedurende vele jaren gewend waren. Door dit besluit te nemen heeft het hoofdbestuur getracht de beste dienstverlening voor de toekomst te garanderen voor de colleges van kerkrentmeesters op het gebied van de verzekeringen, waarmee de VKB zich sinds eind van de jaren dertig van de vorige eeuw bezig hield.

Leve de Dorpskerk

Ds. W.B. Beekman, voormalig preses van de generale synode en nu classispredikant van Friesland, besteedde in 2011 zijn studieverlof geheel aan de problematiek van de steeds kleiner wordende gemeenten in de kleiner wordende dorpskernen. De dorpsgemeenschappen waar allerlei voorzieningen aan het verdwijnen zijn. Hij raadpleegde allerlei rapporten en trof bij sociologen positieve verwachtingen aan voor dorp en kerk. Het resultaat van zijn studie "Leve de Dorpskerk" heeft hij op het VKB-congres verteld, terwijl hij op verschillende bijeenkomsten van de provinciale afdelingen van de VKB hierover een inleiding hield

Toekomst van het dorp

"Sociologen zeggen dat het goed komt met de dorpen. Jonge mensen (24-35 jaar) verdwijnen uit het dorp maar komen terug wanneer ze wat ouder zijn. De vergrijzing bereikt in 2025 haar hoogtepunt, maar is in 2040 voorbij. De krimp zal in 2025 haar evenwicht hebben bereikt, maar er blijven wel zwakke regio's. Weliswaar verdwijnen er allerlei voorzieningen in onze dorpen, maar de automobiliteit is sterk toegenomen, waardoor de dorpeling kan gaan en staan waar hij wil. De dorpeling kiest in feite uit twee werelden, namelijk wonen in het dorp en winkelen in de stad. De betrokkenheid van de nieuwe dorpelings met het dorp is anders dan die van de traditionele dorpsbewoner. Sociologen noemen dit 'community light', hetgeen wil zeggen dat ze wel willen meedoen met het dorpsleven, maar alleen op het moment dat het hen uitkomt. Vroeger was in de samenleving alles formeel geregeld. Er was verenigingsleven, met een bestuur, met statuten e.d. en alles werd volgens dat patroon uitgevoerd. Maar deze tijd is voorbij. Nu spreken mensen zelf af wanneer zij iets willen ondernemen (leesgroepen, activiteitengroepen), de z.g. informele groepen. Sociologen zeggen: het komt goed met het dorp.

Toekomst van de kerk

Maar hoe zit het nu met de toekomst van de kerk? Dit ligt moeilijker omdat we hier te maken hebben met secularisatie en krimp, terwijl kerksluitingen aan de orde van de dag

Ds. W.B. (Wim) Beekman tijdens de jaarvergadering van de afdeling Utrecht, waar hij zijn lezing over "Leve de Dorpskerk" hield.

zijn. Sociologen constateren dat de secularisatie en de ontkerkelijking een curve vertonen. Het is geen regelrechte lijn naar beneden. Weliswaar krimpt de kerk maar minder snel als vaak wordt beweerd. Van mensen die bij een kerk betrokken zijn, is bekend dat zij sociaal actief zijn. Zij geven geld voor diverse goede doelen en zijn bereid bij diverse activiteiten vrijwilligerswerk te verrichten. Kerkmensen zijn als het ware cohesie bevorderend voor de samenleving. In het dorp is de emotionele eenzaamheid groter dan in de stad en juist

kerkmensen weten vanuit het ambtsgeheim dat nog steeds in de kerk een groot goed is, met deze emotionele eenzaamheid op waardige wijze om te gaan. Sociologen zeggen: het komt goed met de toekomst van de dorpskerk, mits de kerk het goed organiseert, want er zijn wel knelpunten", zo stelt ds. Beekman.

Aanpak om dorpskerk te blijven

Ds. Beekman: "Om in de toekomst zoveel mogelijk dorpskerk te kunnen blijven noem ik de volgende voorwaarden:

- Het beeld van de Godslamp die brandende moet blijven. Daarvoor zijn nodig een gebouw om kerkdiensten te houden, het goed naar elkaar omzien in pastoraat en diaconaat en geloofsoverdracht.
- Wij dienen kerk te zijn van ons eigen dorp. Vaak bestaat de verleiding om samen te gaan met anderen door schaalvergroting. Schaalvergroting heeft kerken geen goed gedaan. Want hoe groter de organisatie, des te geringer is de betrokkenheid.
- Wees kerk van en voor het eigen dorp door je dorp te dienen. Vroeger was het zo dat de mensen zich moesten richten volgens de normen zoals de kerk die stelde. Nu is dat anders en dat moet je als kerk accepteren, want als dorpskerk ben je er voor het dorp.
- Organiseer alles zo klein en praktisch mogelijk. Een kerkelijke gemeente heeft naast een kerk- en verenigingsgebouw behoefte aan een predikant, die geestelijk leider is, een voorzitter, secretaris en een penningmeester. Alle overige werk kan informeel georganiseerd worden door de z.g. informele of taakgroepen. Geef mensen daarvoor de ruimte. Zo maken we in plaats van een zware formele structuur van kerkelijke raden e.d. een netwerk van op zichzelf staande actieve en flexibel werkende groepen", zo besluit ds. Beekman zijn visie op de toekomst van de dorpskerk.

Opstandingskerk Protestantse gemeente Wissenkerke (1969).

Inspelen op veranderingen

In dit laatste deel van “Flitsen van 100 jaar VKB” staan we voornamelijk stil bij allerlei veranderingen die noodzakelijk zijn om ook als kerkelijke gemeenten op realistische wijze de toekomst in te gaan.

Meer aandacht voor het kerkelijk erfgoed

De voorzitter van de VKB, mr. Peter de Lange, noemt in zijn jaarrede van 2013 het kerkgebouw als de rots in de branding. Het kerkgebouw werd in de Middeleeuwen voor veel meer dan alleen voor erediensten gebruikt. “Dat gebeurde in een tijd dat de burgerlijke en kerkelijke gemeenschap vrijwel geheel met elkaar verweven waren. Bij de zoektocht naar multifunctionaliteit kunnen de traditionele functies behulpzaam zijn, maar moet er ook gekeken worden naar nieuwe mogelijkheden. Zaken als voedselbank, hospice, bijeenkomsten en huiswerkbegeleiding zijn ge-

makkelijk terug te herleiden tot traditionele functies. Ook een bibliotheek kan een optie zijn naast de kunst, muziek, architectuur, mogelijkheden voor inkeer, verstillings, wake en gebed. Een levend of overlevend kerkgebouw kost geld. Een bredere functionaliteit en innovatief beheer geeft een breder draagvlak onder het voortbestaan van een kerkgebouw”, aldus de heer De Lange.

Onder de titel “*Kerkelijk erfgoed op drift*” uit de heer Sytse ten Hoeve uit Nijland, o.a. lid van het toenmalige RCBB en van het bestuur van de Stichting Alde Fryske Tsjerken, in januari 2014 in een publicatie zijn grote zorgen. Nu kerken hun deuren sluiten, dreigen avondmaalsbekers en andere cultuurschatten die zich in kerken bevinden zoek te raken. In dit artikel schrijft Ten Hoeve o.a. dat over de hele wereld waardevolle kunststukken uit Friese kerken verspreid zijn geraakt. De oorzaak hiervan is dat er onvoldoende controle op de aanwezigheid van het roerend kerkelijk erfgoed is.

Jubileumposter 40 jaar actie Kerkebalans.

In de zomer van 2014 spreekt dr. Justin Kroesen, destijds docent kunstgeschiedenis van het christendom van de Rijksuniversiteit Groningen, ter gelegenheid bij de opening van de elfde editie van Tsjerkepaad. "In veel Friese dorpen en steden is de kerk vrijwel het enige gebouw van meer dan driehonderd jaar oud dat nog overeind staat. Deze kerken vertellen verhalen die je ter plekke kunt beleven. Een oude kerk is als een driedimensionaal geschiedenisboek dat zich niet alleen laat lezen, maar dat ook beleefd en betreden kan worden. Dat is een uniek gegeven waarvan we ons, zeker in een tijd van kerksluitingen en herbestemmingen goed bewust moeten zijn, want de oude Friese kerken vormen het grootste museum van Friesland", aldus de heer Kroesen.

Veranderingen in de plaatselijke geldwerving

Tijdens de perspresentatie van de actie Kerkebalans 2014 op 9 januari 2014 werd uitvoering stil gestaan bij het thema 40 jaar succesvol interkerkelijk samenwerken bij de plaatselijke geldwerving. Er werd teruggeblikt op de start van Kerkebalans, destijds een hervormd initiatief dat een jaar later door de andere grote kerkgenootschappen werd gevolgd, waarna in 1973 de Interkerkelijke Commissie Geldwerving werd gevormd die in januari 1974 de eerste geldwervingsactie onder de naam "Kerkebalans" organiseerde.

Kerkebalans is, dankzij al die vrijwilligers die zich hiervoor jaarlijks inzetten, voor gemeenten en parochies al veertig jaar dé formule waarmee verschillende

Jan Schinkelshoek, die sinds november 2015 voorzitter is van de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving, tijdens de algemene vergadering van de VKB.

kerkgemeenschappen hun kerkleden jaarlijks vragen voor een financiële bijdrage. Kerkbalans is het resultaat van een vruchtbare samenwerking tussen de Rooms-Katholieke Kerk, de Protestantse Kerk in Nederland, de Oud-Katholieke Kerk en de Remonstrantse Broederschap. De inkomsten van deze kerken stegen van € 190 miljoen in 1974 naar € 328 miljoen in 2013.

Maar omdat er al enkele jaren, als gevolg van de fors toegenomen vergrijzing, sprake is van een nominale daling van de inkomsten uit Kerkbalans, besloot de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving (RPG) die sinds november 2015 onder voorzitterschap van de heer Jan Schinkelshoek staat, een andere weg te zoeken. In maart 2016 werd een brainstormsessie met een aantal deskundigen gehouden. Het resultaat daarvan was dat besloten is om de komende jaren meer aandacht te besteden aan:

- het feit dat de kerkrentmeester in beginsel een beheerder is en geen fondsenwerver. In feite zou iedere gemeente over een getalenteerde fondsenwerver moeten beschikken. Heeft men die niet, dan burenhulp inschakelen;
- de doelgerichte benadering van gemeenteleden. De trouwe kern kan op dezelfde wijze worden benaderd, maar voor de groep die verder bij het kerkelijk leven vandaan staat, moet iets anders worden gebruikt.
- de mensen die als lid staan ingeschreven, maar de kerk nooit van binnen zien. Voor hen moet iets worden bedacht om de aandacht te richten op het kerkgebouw, zeker wanneer een monumentaal kerkgebouw voor het dorp of de stadswijk beeldbepalend is en dus in stand moet blijven. Een soortgelijke motivatie kan worden gebruikt voor de buitenkerkelijken.

Vanaf dat moment zet de RPG zich, in nauw overleg met de Dienstenorganisatie van de Kerk en de VKB, in om de komende jaren de benaderingswijze van gemeenteleden voor een kerkelijke bijdrage systematisch aan te passen. Deze nieuwe benaderingsmethodiek van gemeenteleden en anderen zal tenslotte als resultaat moeten hebben dat de daling van Kerkbalansbijdragen e.d., die al vele jaren bezig is, een halt wordt toegeroepen en omgezet wordt in een lichte jaarlijkse stijging van de inkomsten. Dit is een forse uitdaging waar ook de VKB zich met hart en ziel voor inzet.

Kwaliteit en inzet bestuursleden en veel dank daarvoor

De VKB, die sinds 1946 kan rekenen op de administratieve ondersteuning van een bureau, is voor een belangrijk deel afhankelijk van de kwaliteit en inzet van bestuurders. Bestuurders die zich met hart en ziel voor de beheerszaken van onze kerkelijke gemeenten "Pro Deo" inzetten. In eerdere hoofdstukken zijn namen genoemd van Bakker en Van Beusekom. En vooral niet te vergeten die vele andere bestuurders die

Om optimale belangstelling voor de actie Kerkbalans te wekken, werden in zoveel mogelijk plaatsen in ons land op de zaterdag voor de startzondag de klokken geluid. Ds. mevr. Karin van den Broeke, preses van de generale synode van onze Kerk, deed dat op 16 januari 2016 in Middelburg, waarbij zij de aanwezige vrijwilligers bemoedigend toesprak.

de VVK, het LVKB, de VKB, en daarmee de plaatselijke kerkelijke gemeenten en de Kerk, op enorme wijze hebben gediend.

Eén van die mensen die zich voor de VKB en haar voorganger de VVK, heeft ingezet, is Willem Roseboom die de VKB ruim 30 jaar heeft mogen dienen. Willem Roseboom werd in 1987 tot bestuurslid van de afdeling Utrecht benoemd waarvan hij een jaar later voorzitter werd. In 1992 werd hij lid van het hoofdbestuur van de VVK en vanaf 1 januari 2005, toen de VKB was gevormd, werd hij 2^e secretaris van de VKB. De laatste jaren tot eind 2017, toen hij mede om persoonlijke omstandigheden aftrad, vervulde hij de functie van secretaris van de VKB.

Mr. Peter A. de Lange werd in 2004 lid van het hoofdbestuur van de VVK. Daarvoor was hij kerkvoogd-synodelid van de Nederlandse Hervormde Kerk. Toen de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer per 1 januari 2005 tot stand kwam na fusie van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer en de Vereniging van Kerkvoogdijen, werd Peter de Lange de eerste voorzitter van de nieuwe vereniging. Dat was een zware verantwoordelijkheid, zeker in de beginjaren na de fusie toen de nieuw gevormde VKB haar draai moest vinden met name in de contacten met de landelijke kerk. Toen dat helder was, kon de VKB met een eigen agenda en eigen strategie gaan opereren.

Tijdens een symposium dat op 23 november 2018 ter gelegenheid van het afscheid van Peter de Lange in de Domkerk van Utrecht werd gehouden, werd hij benoemd tot erelid van de VKB.

De Kerk op weg naar 2025

De Protestantse Kerk in Nederland heeft een lichtere inrichting van de kerk nodig, die meer betrokken is op de essentie van geloof en kerk zijn. Daarvoor is een besparing op de Dienstenorganisatie noodzakelijk. Er is een stuurgroep ingesteld met onder anderen synodepreses ds. Karin van den Broeke, algemeen directeur Haaije Feenstra en scriba Arjen Plaisier. "Gezien de krimp van de middelen is vanaf 2016 een significante besparing op de Dienstenorganisatie nodig, want de bijdragen vanuit gemeenten kunnen niet omhoog. In toenemende mate zal vraaggericht gewerkt moeten worden en

De directeur van de VKB, drs. Jos Aarnoudse, gaf op vele bijeenkomsten van de provinciale afdelingen van de VKB uitleg en informatie over Proactief kerkbeheer.

vanuit de afnemer (de gemeente) gedacht worden. Daarnaast moet wel ruimte overblijven voor vernieuwing en motivatie”, zo schrijft ds. Plaisier.

In november 2015 besprak de generale synode de nota over de Kerk 2025 met als titel *“Waar een Woord is, is een weg”*. De nota heeft als strekking dienstbaar te zijn aan gelovig authentiek kerk zijn. ‘Terugkeer naar de kern’ maakt duidelijk dat vanuit het Evangelie geleefd wordt om geloofsgemeenschap te zijn. “Om op die basis optimaal kerk te zijn, is meer ruimte nodig en daarvoor is de huidige kerkstructuur te zwaar en te log. Er moet meer ruimte komen voor de plaatselijke gemeente, waar het hart van onze Kerk klopt. Dat vraagt om goede doordenking van de synode die het zich niet kan veroorloven de nota voor zich uit te schuiven. Dat zou een slecht voorstel zijn, waardoor velen in ons land teleurgesteld zijn”, aldus ds. Plaisier die de synode voorstelt te besluiten de nota te aanvaarden.

Na een dag over deze nota te hebben gesproken, brengt de synodepreses ds. Karin van den Broeke, de nota in stemming. Dan blijkt dat na de gegeven toelichting op diverse onderdelen en gedane toezeggingen van de synodescriba dr. Arjen Plaisier, de synode unaniem besluit deze nota te aanvaarden.

Veel synodeleden hielden hartstochtelijke pleidooien voor het invoeren van het ambt van bisschop voor de functie van de persoon die de nieuwe classis zou moeten leiden en een pastorale functie met betrekking tot die regio heeft. Maar in een daarop volgende synodevergadering, toen er een notitie over deze nieuw te creëren functie aan de orde kwam, besloot de synode te kiezen voor de benaming van “classispredikant”, onder welke benaming deze functie sinds 1 januari 2018 wordt uitgeoefend.

Proactief kerkbeheer

De veranderingen die zich op het kerkelijk erf aftekenen, mede naar aanleiding van de aanvaarding van de nota “Kerk 2025”, hebben ook gevolgen voor het beheer en de manier waarop met beheersaangelegenheden wordt omgegaan. De Dienstenorganisatie wordt omgevormd, het persoonlijk advieswerk van de gemeenteadviseurs komt vanaf 1 januari 2017 te vervallen. Wel zal er een aantal blijven ter ondersteuning van het werk van de RCBB's, de huidige CCBB's. Vanaf die periode houdt de directeur van de VKB, drs. Jos Aarnoudse, op diverse afdelingsvergaderingen een lezing voor de kerkrentmeesters waarin hij hen erop wijst dat het noodzakelijk is om juist als kerkrentmeesters een pro-actief kerkrentmeesterlijk beheer te voeren. Proactief wil zeggen: vooruitkijken en op tijd maatregelen nemen om niet vast te lopen.

Het VKB-team in december 2019 in de Andreaskerk van Dordrecht. Van links naar rechts: Nico de Jong, Jannie Zwep, Nelline Breukhoven, Bert van Rijssen, Adam van Bergeijk, Wilnanda Hukom, Jos Aarmoudse en Rook Belder.

De VKB ervaart het synodebesluit in het kader van “Kerk 2025” als een voldongen feit, namelijk een uitgangspunt voor verder opereren. De vraagstukken waarmee colleges van kerkrentmeesters te maken krijgen, laten zich niet meer geïsoleerd en met eenvoudige maatregelen oplossen. Een integrale en meer proactieve wijze van handelen is nodig om de materiële fundamenteën voor de plaatselijke kerkgemeenschap ook voor de toekomst vorm te geven. Dan komen er

allerlei vragen naar voren zoals:

- Welk deel van ons budget besteden we eigenlijk aan gebouwen en onderhoud, hoe ontwikkelt zich dat de komende tijd, is dat voor onze gemeente nog te dragen en hoe verhoudt zich dat tot vergelijkbare kerkelijke gemeenten?
- Welke verplichtingen hebben wij naar onze betaalde krachten, voor welke periode kunnen wij hierop sturen en hoe doen andere gemeenten dat?
- Hoe staan onze activiteiten rond Kerkbalans er voor? Kunnen we hier vitaliseren of is de rek eruit? Wat is hier de benchmark?
- Kunnen we de neerwaartse trend keren of zien we ons genoodzaakt samenwerking met anderen te zoeken?

Toekomst

Proactief kerkbeheer heeft zicht op de toekomst, leert van andere gemeenten en legt relaties tussen beleidsterreinen. Proactief kerkbeheer begint allereerst bij “weten”. Lang niet alles is in cijfers te vangen, maar net doen of cijfers niets te vertellen hebben, is ook de ogen voor de realiteit sluiten. Meten is dan ook daadwerkelijk weten.

Verder veronderstelt proactief kerkbeheer het leren van elkaar, vergelijken met gemeenten in ongeveer dezelfde situatie om daaruit verantwoord conclusies te trekken, dus benchmarking. Bijvoorbeeld: is ons kostenniveau vergelijkbaar met anderen? Zien we bij andere gemeenten een hoger geefgedrag en zit daarin dan voor ons ook ruimte? Besteden wij in vergelijking met anderen niet te weinig aan pastoraat?

Door de coronacrisis was het in het voorjaar 2020 niet mogelijk om een groepsfoto te maken van het huidige bestuur van de VKB. Daarom is bovenstaande serie foto's van het bestuur en de directeur geplaatst. Van links boven naar rechtsonder achtereenvolgens: drs. C. de Raadt, voorzitter, G. Koffeman, vice-voorzitter, mr. P. van den Boogaart, secretaris en 2^e penningmeester, drs. H. van der Wal, 2^e secretaris, drs. H. van der Burg, penningmeester, ir. B.P. de Wit RTD, lid, drs. R. Buddenberg, lid en drs. J.M. Aarnoudse, directeur.

De VKB is ervan overtuigd dat juist in een tijd van veranderen waarin de kerkelijke gemeenschap zich bevindt er standaarden en instrumenten nodig zijn om kerkrentmeesters en kerkenraden te helpen zo eenvoudig en transparant mogelijk beleid te maken, gericht op behoud en vitaliteit van de plaatselijke gemeente. De VKB streeft er naar een analyse instrument of scan te ontwikkelen die kerkrentmeesters in staat stelt hun beheersmatige vitaliteit voor nu en in de komende tijd te 'meten' en daarop integraal beleid te maken.

Zij is ervan overtuigd dat daarmee een bijdrage wordt geleverd aan een verdere professionalisering van gezond kerkbeheer. Proactief kerkbeheer is geen doel op zich, maar een middel om de kern van kerk-zijn in verkondiging, het bestaan van de geloofsgemeenschap en de zorg voor de naaste ook in de komende tijd materieel mogelijk te maken.

Classisindeling Protestantse Kerk in Nederland

Visies op de Kerk, de kerkrentmeester en de VKB

In de voorgaande hoofdstukken lieten we flitsen zien van 100 jaar VKB. In de hierna volgende bijdragen staat de toekomst centraal. Desgevraagd geven 31 personen uit gemeenten, de Protestantse Kerk, de Vereniging en enkele flankerende organisaties hun visie op de Kerk, de kerkrentmeester en de VKB.

Hen werd gevraagd een reactie te geven op de volgende vragen:

- Hoe ziet u de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland?
- Wat is de rol van de kerkrentmeester van de toekomst daarbij?
- Op welke wijze kan/moet de VKB het kerkrentmeesterlijk beheer daarbij van dienst zijn?

Op weg naar een kleinere minderheidskerk

Jos Aarnoudse

Er zijn twee factoren die mij hebben geholpen om al vroeg te snappen waar het met de kerk in Nederland naar toe zou gaan. Ik ben opgegroeid in een gezin dat lid was van een kleiner 'afgescheiden' kerkverband, weliswaar in een open en op de samenleving betrokken gemeente, maar toch. Daarnaast groeide ik op in een behoorlijk onkerkelijke en liberale streek in Nederland. Het concept 'kleine minderheidskerk'

Wij hoorden niet bij een 'grotere' kerk, en op de middelbare school was ik op één klasgenoot na de enige die regelmatig (elke zondag) een kerkdienst (of twee) bezocht. Het concept 'kleine minderheidskerk' in een overwegend seculiere omgeving met hoge ontkerkelijkingspercentages is mij dus vanaf mijn jeugd niet vreemd.

We hoorden overigens tot een gemeente die wel met de omringende omgeving in contact wilde zijn. Je had ook gemeentes die de luiken dicht deden. Die probeerden de enorme maatschappelijke veranderingen die zich vanaf de jaren vijftig voordeden (ik groeide op onder de rook van Rotterdam op het eiland Voorne), buiten de deur te houden om alles bij het orthodoxe en traditionele oude te laten. Ondertussen maakten wij de automobilisering van Nederland mee.

Wat vóór die tijd nauwelijks gebeurde, begon zich in mijn jeugd, althans in onze omgeving te manifesteren: mensen gingen 15, 20 of soms 35 km (naar Rotterdam) rijden om op zondag naar de kerk van hun keuze te kunnen gaan.

Extra stevigheid gevraagd

Open kerk zijn in een minderheidspositie vraagt op vele manieren extra stevigheid. Je moet 'beter' weten waarom je er bij blijft horen. Je moet 'beter' weten waarom je bij een specifieke kerk wilt horen. Je moet er samen waarschijnlijk financieel meer voor over hebben, om de zaak in stand te houden. Maar je moet ook 'beter' weten hoe je je soepel en constructief beweegt te midden van andersdenkenden.

Ik zet 'beter' tussen aanhalingstekens, omdat het eigenlijk gek is dat dit pas zou gelden, als je in de minderheid raakt. Maar toch: er wordt een grotere wissel getrokken op motivatie, betrokkenheid, trouw en inhoudelijk geloof. Christelijk geloof en christelijke geloofspraktijken zijn niet vanzelfsprekend. Weinig op hebben met christendom is eerder 'normaal' dan omgekeerd. Natuurlijk zijn er 'reservaten' waar het anders is. Dat zal ook zo wel blijven. Er is sprake van enige territoriale segregatie. Maar dat doet niks af aan de minderheidspositie in het geheel van ons land of (breder) van ons werelddeel.

Ook de 'grotere' kerken worden kleiner

Ook de 'grotere' kerken in Nederland, zoals onze Protestantse Kerk, zullen er aan moeten geloven: minderheidskerk te zijn of te worden in een overwegend niet-christelijke samenleving. Demografische gegevens laten zien dat onze kerk, over het geheel genomen, een zwaar vergrijsde samenstelling kent. Als ik in een bepaalde PKN gemeente om mij heen kijk in een kerkdienst en zie dat van de ongeveer 200 aanwezigen zo'n 75 procent van de kerkgangers ouder lijkt te zijn dan ik zelf ben, dan kun je menselijkerwijs gesproken redelijk goed voorspellen, dat deze gemeente over een jaar of 25 is gedecimeerd.

Uit recente onderzoeken van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) blijkt dat er onder protestanten wel jonge toetreders zijn, maar veel minder dan het aantal leden dat wegvalt en dat zij over het algemeen wat uitgesprokener en orthodoxer zijn dan de gemiddelde oudere protestant. Daarnaast ziet het SCP vooral bij migrantenkerken veel jongere gelovigen.¹

Religieus ondernemerschap

Mensen stemmen met hun voeten. Een wijk- of dorpsgebonden vorm van kerk-zijn staat meer en meer onder druk. Een bijzondere plek (monumentaal gebouw bijvoorbeeld) of een bijzonder profiel zijn nodig om mensen te blijven trekken. Religieus ondernemerschap (*start ups*, een andere mix van culturele expressie of van 'kerkelijke' activiteiten) komt meer in beeld. Je kunt er van alles van vinden, maar 'concurrentie' op het vlak van wat er te beleven valt in en rond kerk of gemeente zal de graad van deelname voor een fors gedeelte bepalen.

Dat behelst niet alleen 'concurrentie' ten opzichte van kerken onderling, maar ook ten opzichte van alternatieve zingevende of idealistische 'vrijtijdsbesteding'. Waar de generatie van mijn ouders al hun *efforts* (geld en tijd) voor het goede leven (naast hun eigen gezin en familie) lieten lopen via de kerk of christelijke organisaties, zie ik de generatie van mijn kinderen dat verdelen over veel meer initiatieven en activiteiten en het ook veel projectmatiger aanpakken dan via langjarige verbintenissen met organisaties.

Kerk-zijn wordt meer en meer bewuste kwestie

In een omgeving waarin je als christen en als kerk in de minderheid bent of in ieder geval dagelijks (via werk, vrijtijdsbesteding of in de familie) te maken hebt met andersdenkenden, komt het er meer op aan om enerzijds te weten waar je zelf voor staat en anderzijds goed te kunnen omgaan met levensbeschouwelijke verschillen.

Kortom: het kerklid-zijn wordt linksom of rechtsom meer en meer een bewuste kwestie, terwijl de kerk met haar activiteiten en gemeenschapsvorming een veilige omgeving dient te bieden om als kerklid bevestigd en toegerust te worden in het geloof.

¹ Hart, Joep de & Pepijn van Houwelingen. 2018. *Christenen in Nederland. Kerkelijke deelname en christelijke gelovigheid*. Den Haag: SCP.

Ik zie rond een specifiek gebouw, een specifieke doelgroep, en vanuit een duidelijk profiel (gebaseerd op een combinatie van culturele en modalitaire eigenschappen²) een aantal grotere plaatselijke kerken blijven bestaan, en daarnaast vele kleinere (kleiner dan nu).

Rol van kerkrentmeesters in deze verandering

Kerkrentmeesters zijn belast met het behartigen van de materiële randvoorwaarden op grond waarvan kerkelijk leven mogelijk is. Zij zouden plaatselijk heel goed moeten analyseren welke kant het op lijkt te gaan vanuit de kerkelijke situatie zoals die nu is. Dat bedoel ik niet alleen binnen de eigen PKN-context, maar in brede zin. Wat is de sociaal-culturele omgeving waarbinnen de huidige gemeente bestaat. Wat zijn de kerkelijke alternatieven? Wie willen en kunnen we - passend bij de identiteit van waaruit we nu vertrekken - blijvend aan onze vorm van kerk-zijn proberen te binden? Welke schaal is dan realistisch de aankomende tien à twintig jaar?

Met wie kunnen we samenwerking zoeken, met wie houden we - met respect voor eigenheid - contact als 'concullega'? Waar zijn we goed in? Waar kunnen we in investeren? Waar zouden we op termijn mee moeten stoppen? Wat moeten we afbouwen? Wat laten we aan anderen over, wat moeten wij in ieder geval blijven bieden? Hoe werken we aan een gemotiveerde groep die het ook in de toekomst kan dragen, zowel qua menselijke inzet als financieel? Wat zijn dan onze geldwervingsmodellen, hoe werken we toe naar een nieuwe geefcultuur voor onze (kleinere) minderheidskerk? Dit heeft inderdaad iets van 'religieus ondernemerschap'.

Kortom, kerkrentmeesters dienen zelf het voortouw te nemen in zo'n proactieve houding. Ga het gesprek aan met de kerkenraad en de huidige gemeente. Hoe ziet onze plaatselijke omgeving er over pakweg twintig jaar uit? En onze kerkelijke gemeente, als we 'niks' doen behalve zo lang mogelijk proberen vast te houden wat er altijd was? Willen we dat? Mag dat wel vanuit onze Opdrachtgever bezien? Hoe spelen we zo op onze situatie in dat we zo goed mogelijk ook in de toekomst - wellicht kleiner - een betekenisvolle vitale gemeenschap van christenen kunnen vormen?

Natuurlijk snap ik ook wel, dat het niet alleen maar analyses en extrapolaties zijn die de toekomst bepalen en dat er ook nog zoiets is als het 'waaien van de Geest'. Maar het is niet aan ons om, vanuit dat gezichtspunt, dan maar louter te gaan zitten afwachten.

De rol van de VKB

De Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk (VKB) kan als

² Met 'modalitaire eigenschappen' bedoel ik theologische, ethische, spirituele eigenschappen op de as: liberaal versus rechtzinnig.

aanjager fungeren om colleges van kerkrentmeesters te stimuleren en te helpen bij het maken van toekomstgericht beleid, samen met kerkenraad en gemeente. De VKB kan een platform bieden waar plaatselijke gemeenten met een uiteenlopende achtergrond kunnen leren van de ervaringen van andere gemeenten, hoe toe te groeien naar nieuwe vitaal blijvende verhoudingen.

Drs. J.M. (Jos) Aarnoudse (1956) is theoloog en econoom, als predikant verbonden aan de PKN, en werkzaam als directeur bij de VKB.

Mensen zullen anders met de Kerk verbonden zijn

Wim Beekman

Als dominee ben ik beroepskoffiedrinker. Er is geen andere organisatie waarin de deelnemers zoveel overleggen en bespreken en vergaderen als in de kerk. Er is ook geen andere instelling waarvan de leden zoveel bij elkaar op bezoek gaan en bij zovelen achter de voordeur komen, als in kerkelijk verband. Daarbij vloeit het zwarte goud rijkelijk. Net als na veel kerkdiensten die zondag aan zondag gehouden worden en die voor het merendeel worden gevolgd door een gezamenlijk bakje. Koffie staat voor 'gezelligheid', voor 'samen'. Naast onze band met God, is de band met elkaar van grote waarde.

Als gemeentepredikant dronk ik al vele kopjes koffie op een dag, als classisdominee krijg ik er nog meer. Altijd zit ik overal met iedereen om de tafel, en op die tafel staat stevast de koffiekkan. En nu vraagt de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer die het 100-jarig bestaan viert, me ook nog om voor de volgende 100 jaar koffiedik te kijken. Hoe ziet u de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland, gelet op krimp en groei van gemeenten, samenwerking of fusie? Wat is de rol van de kerkrentmeester in de toekomst daarbij? En op welke wijze kan de VKB het beheer daarbij van dienst zijn? Belangrijke vragen, waar ik graag over wil meedenken.

Koffiedik kijken

Met elkaar over deze dingen nadenken, is inderdaad een beetje als koffiedik kijken. In de geschiedenis van de kerk wisselen groei en krimp elkaar af. Dit verschilt van land tot land en van werelddeel tot werelddeel. Dus wie kan voorzien hoe onze kerken in West-Europa er de volgende eeuw van het bestaan van de VKB uit zullen zien?

Een jaar of tien geleden voorspelden godsdienstsociologen dat in Nederland de deelname aan een religieuze organisatie zou stabiliseren: 30 % van de bevolking zou lid blijven, 10 % van de Nederlanders zou actief blijven deelnemen. Anno 2020 beginnen die verwachtingen weer te schuiven onder invloed van de generatie millennials, die zich steeds minder bindt aan maatschappelijke organisaties: kerken, vakverenigingen, politieke partijen, omroepen, sportverenigingen, enz. De invloed, inmiddels niet alleen meer van de secularisatie, maar ook van de toegenomen centrale plaats van het individu, los van de groep, is een ontwikkeling die grote impact heeft op de samenleving. Daar moeten wij, ook in de kerk, mee leren omgaan.

Vrijwilligers genoeg

In de classis Fryslân, waarvan ik deze jaren alle 230 gemeenten bezoek, vertellen kerkenraden mij over twee dingen die de toekomst van het kerkelijk leven ongewis

maken. Het eerste wat zij mij vertellen is dat er in hun gemeente veel vrijwilligers zijn die van harte bereid zijn een onderdeel van het gemeentewerk op de schouders te nemen. Koster, autorijders, kerkbladredacteurs, websitebeheerders en vele anderen. Ruim de helft van de kerkgangers - en soms ook niet-kerkgangers - is als vrijwilliger actief. Kerkenraden vertellen mij ook dat zij in toenemende mate moeite hebben om nieuwe leden voor de kerkenraad te vinden. Het algemeen gevoel is: vrijwilligers genoeg, ambtsdragers te weinig.

Gemeenteleden willen graag wat doen voor de kerk, maar zijn steeds minder bereid als ambtsdrager voor lange tijd - 4 jaar of een veelvoud daarvan - zitting te nemen in de kerkenraad, en daarin met z'n allen voor alles verantwoordelijk te zijn. Sociologen hebben die ontwikkeling al enige tijd zien aankomen. Zij signaleren dat mensen meer en meer de dingen doen met 'informele groepen'. Dat wil zeggen dat niet langer de formele besturen en organisaties alles doen en voor alles verantwoordelijk zijn, maar dat per onderdeel van het werk kleine groepen bij elkaar komen en voor een bepaalde tijd een deel van het werk doen.

Kern van bestuurders

De kerkenraad kan dan bestaan uit een kleine groep die niet alle touwtjes zelf in handen houdt, maar als een kern van bestuurders fungeert die de uitvoering van het werk aan de vrijwilligers overlaat, en het als zijn eerste taak ziet met geld, gebouwen en ondersteunende beroepskrachten - vaak de dominee of de kerkelijk werker - het de vrijwilligers mogelijk te maken hun taken uit te voeren. De kerkenraad als dienend en coördinerend orgaan.

Ook de kerkrentmeesters zouden dan uit een kleine groep kunnen bestaan, en het beheer waar mogelijk aan vrijwilligers overlaten. Te denken valt aan een beheercommissie voor het kerkgebouw, een financiële commissie, een onderhouds- en uitvoeringsgroep voor het kerkhof, een administratieve werkgroep, enz. Het college van kerkrentmeesters zou dan de taak op zich kunnen nemen het werk van deze beherende vrijwilligers te faciliteren en te coördineren, en zou deel kunnen nemen aan de kerkenraad die het geheel in goede banen leidt. Dit vergt een omslag en een verdere doordinking van deze lijn. Daarin zou de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer goede diensten kunnen bewijzen.

Momenten

Het tweede wat kerkenraden mij op mijn bezoekreide vertellen, is dat de groep van 18-40 jarigen kleiner en kleiner wordt. Wanneer deze jongvolwassenen meedoen, doen zij dat zo nu en dan, en bij die onderdelen die zij relevant vinden. Zelf ben ik opgegroeid met de gedachte dat je deelneemt aan de kerk voor het leven. "Jij bent er altijd voor de kerk en de kerk is er altijd voor jou". Zeg maar: een vorm van een 'abonnementenkerk'. Millennials nemen niet meer op deze wijze aan de samenleving deel, en dus ook niet aan de kerk. Zij 'pakken hun momenten'. Wanneer zij trouw zijn, en verantwoordelijkheid nemen, doen zij dat 'serieel', dat wil zeggen nu eens hier, dan weer daar, soms wel, soms niet, en zeker niet eenkennig.

Van de kerkrentmeester en de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer vraagt dat een nieuwe doordenking van de wijze waarop mensen in de toekomst met een kerk verbonden zullen zijn, en hoe zij hun kerk moeten financieren. Bijvoorbeeld met bijdragen per keer voor bewezen diensten, sponsoring en *crowdfunding*, en - zoals vroeger - met legaten en erfenissen. Hoe dan ook, de vrijwillige jaarlijkse bijdrage - 'het abonnement op de kerk' - zal een steeds kleiner aandeel in de financiering van het kerkenwerk vormen. Dat betekent dat de kerkrentmeester en dus ook de 100-jarige VKB voor de volgende 100 jaar nieuwe wegen zal gaan zoeken.

Nu hoop ik wel dat het kopje koffie, ook deze volgende eeuw, gratis blijft.

Ds. Wim Beekman is classispredikant van de classis Friesland (Fryslân).

Een toekomst met grotere bestuurlijke eenheden

Rein Boersma

“De kerk heeft wel een bestuur nodig”. Met die woorden van onze predikant werd ik overgehaald om toe te treden tot dat bestuur. Binnen de PKN heet dat bestuur de kerkenraad met het college van kerkrentmeesters als onderdeel daarvan. En daar sta je dan als nieuwe ouderling-kerkrentmeester. Je overziet het veld van dit ambt en komt tot de conclusie dat binnen het college iemand verstand moet hebben van gebouwen, van het land van de kerk, van financiën en van het omgaan met vrijwilligers.

Ook de (ouderling-)kerkrentmeesters zijn natuurlijk vrijwilligers met alle plussen en minnen die daarbij horen. De betrokkenheid is groot, de bestuurskracht vaak juist niet. En dan is daar altijd de kans op samenwerkingsperikelen. Dit alles zo zijnde komt de vraag naar boven wat de kerkrentmeester op zijn pad vindt de toekomst in.

Friese dorpen

Laat ik mijn eigen kerkrentmeesterlijke situatie als voorbeeld nemen. Onze kerkelijke gemeente bestaat uit 4 typisch Friese dorpen waarvan het inwonertal varieert van nog geen 100 tot iets meer dan 300. De helft van de inwoners is lid van de kerk. Zonder verder betoog zal duidelijk zijn dat slechts een deel daarvan ook actief is in de kerk. Van de 450 leden neemt zo'n 20% geregeld deel aan de kerkelijke activiteiten, inclusief de kernactiviteit van de dienst op zondag.

Zoals op heel veel plaatsen in Nederland heeft elk van onze 4 dorpen een eeuwenoude monumentale dorpskerk. De eerdere gereformeerde kerkgebouwen zijn allang overgegaan naar een woonbestemming. Voor de activiteiten van onze kerkelijke gemeente is één gebouw eigenlijk wel voldoende. Maar een eeuwenoude dorpskerk afstoten ligt moeilijk en dankzij de opbrengst van het land van de kerk is daar nu nog niet direct de financiële urgentie. Hoewel, één van de kerkgebouwen is overgegaan in een plaatselijke stichting met een bijbehorende bruidsschat als financiële basis. En een ander kerkgebouw heeft een nevenbestemming gekregen met kerkovernachting, waarbij rust, stilte, zingeving en meditatie kernbegrippen zijn.

Grijs

Goed, laat dan de financiën niet de grootste zorg zijn, met dank aan de opbrengst van het land van de kerk, een grote zorg is wel de bemensing, het vinden van voldoende vrijwilligers, inclusief het vinden van voldoende ambtsdragers voor de kerkenraad. Want ook bij ons is grijs een veel geziene kleur. Laat ik mij nu beperken tot het terrein van de kerkrentmeesters. Eerder werd wel gezegd dat een goed college bestaat uit een

timmerman voor de gebouwen, een boer voor het land, een boekhouder voor het geld en een goede prater voor de vrijwilligers. Mag het zo zijn dat dit de ideale samenstelling van het college is, het zal duidelijk zijn dat dit nauwelijks haalbaar is en iedereen allang opgelucht is als er voldoende mensen in het college zitten.

Nu is uitbesteden van het beheer van land aan KKG/rentmeesterkantoren al een gangbare praktijk, evenals het wegzetten van (een deel van) de administratie aan KKA of administratiekantoor. Deze trend zal doorzetten. Lastiger is het om beheer en onderhoud van gebouwen zodanig weg te zetten dat je als kerkrentmeester kunt volstaan met tweemaal per jaar horen en kijken hoe het er bij staat. Natuurlijk is ondersteuning in te huren voor het aanvragen van subsidie en voor fondswerving en ook bouwkundige begeleiding is verkrijgbaar. Maar verder vraagt elke lekkende kraan en elke afgewaaid dakpan actie van de kerkrentmeester. Een eventuele begraafplaats noem ik hier slechts terloops. Bij gebrek aan vrijwilligers kan een hovenier het onderhoud doen, maar de administratie van de graven is vaak een stiefkindje.

Tegenspraak

En nu komt de spannende vraag: Wat wordt de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland en hoe kan de kerkrentmeester daarin sturend acteren? Het algemene beeld zal zijn dat het ledental verder zal krimpen, zeker in die gebieden in Nederland waar een verdere bevolkingsdaling wordt voorzien. Krimp van het ledental is overigens in tegenspraak met de behoefte van mensen. Toenemende eenzaamheid, stress en *burn out* vragen juist om een gemeenschap die bemoedigt, ondersteunt en de levenskracht van het geloof kan delen. Voeg daarbij de verlegenheid van velen om met narijheid, ellende en lijden om te gaan en de kerk zou *the place to be* moeten zijn.

Afgezien van hoopvolle uitzonderingen is dit niet het algemene beeld. Mensen zijn zo druk met van alles en nog wat dat tijd voor rust en bezinning niet genomen wordt. En men heeft zich daar ook niet of nauwelijks in geïnteresseerd. Ik zou me kunnen voorstellen dat in stedelijke gebieden, geholpen door de anonimiteit, mensen langer of korter met de gemeente meelopen, al naar gelang de levensvragen van dat moment. In landelijke gebieden ligt dit moeilijker, omdat mensen elkaar vaak generaties lang kennen en het langetermijngeheugen blokkades opwerpt. Ook in vakantietijd zie je soms dat mensen afdalen naar diepere lagen van het leven en zo maar in de stilte van een kerkgebouw een ervaring hebben die zich moeilijk in woorden laat vatten.

Van kerkbeheer vraagt dit een grotere openstelling van gebouwen. Dit roept uiteraard direct vragen op. Moet er iemand aanwezig zijn die toezicht houdt en desgewenst een passend gesprek kan voeren? Of is cameratoezicht voldoende? Of vertrouwen we op het goede in de mens? Of op het wakend oog van Onze Lieve Heer? In grotere plaatsen zou een pool van vrijwilligers samen met andere kerken gevormd kunnen worden. In kleinere plaatsen kan aan regionale samenwerking gedacht worden. Maar goede en voldoende mensen vinden blijft lastig.

Regionale samenwerking

Regionale samenwerking is zeker ook een aanbeveling als het gaat om onderhoud en beheer van kerkgebouwen en bijbehorende gebouwen. De nog nader uit te werken

vorming van ringen binnen de classis zou ook een basis kunnen zijn voor verdere samenwerking binnen kerkbeheer. De oprichting van een beheerstichting die verantwoordelijk is voor het onderhoud van gebouwen, is een optie. Het aantrekken van professionele ondersteuning behoort dan tot de mogelijkheden en een kleiner kerkbeheer bestuurt. Ook kerkgebouwen van andere kerkgenootschappen zouden hierin kunnen deelnemen. Hier zou ook de Stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen een rol kunnen spelen.

De regionale samenwerking kan ook breder opgezet worden, zodat niet alleen beheer van gebouwen, maar ook van geld en land samengebracht wordt. Dit geeft mogelijkheden om de onderlinge solidariteit ook in financiële zin inhoud te geven. Tegelijkertijd moeten wij er op letten dat de afstand tussen de kerk en haar leden niet te groot wordt. Dit leidt immers tot minder betrokkenheid, ook in financiële zin.

De kerkrentmeester krijgt in de toekomst een nog meer bestuurlijke rol. Het zou goed zijn als de VKB daarin ondersteuning biedt met gerichte cursussen om zo de bestuurskracht van de colleges te versterken. Daarnaast blijft van belang dat de huidige cursussen voor kerkrentmeesters doorgaan en de VKB als vraagbaak beschikbaar is. "Een kerk heeft wel een bestuur nodig". Die woorden van onze predikant gelden ook voor de toekomst. De VKB kan daar een goede bijdrage aan leveren.

Rein Boersma is voorzitter van de afdeling Friesland van de VKB.

Eenheid in verscheidenheid geldt ook voor de toekomst van de Kerk

Jan Bol

In de brief met het verzoek om medewerking aan dit herdenkingsboek viel mij een fundamentele waarheid op. Bij het eerste punt wordt gevraagd naar de toekomst van de Kerk, dus de kerk met een hoofdletter. Als basis moet ons voor ogen en in het hart blijven, dat als de Heer het huis niet bouwt de arbeiders, de gelovigen en dus ook kerkrentmeesters, er tevergeefs aan zwoegen. Het is een oude waarheid maar wel een fundamentele waarheid die als startpunt van verder schrijven genoteerd dient te worden.

Het impliceert dat al ons denken en het daaruit voortvloeiende spreken en doen, wordt vooraf gegaan door gebed en het zoeken naar Zijn weg. De Kerk als gemeenschap der gelovigen wordt gekend door God alleen. Zij werd en wordt door de tijd heen gedragen tot nu toe en zal tot de voleinding van de tijd door Hem gedragen worden. Zo naar de toekomst kijken geeft een beperking aan van menselijke gedachten en visies. Dit boek kijkt terug op 100 jaar kerk als organisatie. Het mag duidelijk zijn dat naar de menselijke maat een toekomstvisie geen jaartal heeft en een persoonlijke momentopname vanuit het nu is. De toekomst van de kerk is fundamenteel ook naar menselijke maat zeker, omdat de mens altijd een zoeker naar de zin van zijn leven is. Hij poogt antwoorden te krijgen op zijn levensvragen. De zoeker mag zich door God gevonden weten .

Landelijke Kerk

Over de toekomst van de PKN. Deze vraag kan worden opgedeeld in de PKN als landelijke organisatie en de PKN als plaatselijke gemeente. De landelijke kerk moet zich altijd bewust zijn dat zij geen organisatie is die vergelijkbaar is met een bedrijf of stichting of een willekeurige sportvereniging. Het dienstbaar zijn voor gemeenten met vrijwilligers staat fundamenteel op gespannen voet met een verdienmodel om de organisatie te laten bestaan. Mijn verwachting is dat het landelijk dienstencentrum op korte termijn heel sterk zal moeten inkrimpen. Een vergelijking is te maken met de noodzakelijke aanpassing van de omvang van de vakbondsorganisaties. Een krimpende, vergrijzende groep leden vergt een snelle en effectieve afslanking in de top.

Extra factoren die de verwachting tot inkrimping ondersteunen zijn o.a.:

- De gemeenten zijn steeds beter in staat bepaalde taken zelfstandig op maat professioneel op vrijwillige basis te organiseren. Betaalde krachten zijn hiervoor dan niet meer nodig. De landelijke kerk heeft met het opzetten van boekhoudprogramma's zichzelf ook deels van professionele vrijwillige ondersteuning kunnen voorzien.

- Een deel van de taken valt weg door digitalisering. Dit is vergelijkbaar met ontwikkelingen in de bankensector.
- De financiële draagkracht van individuele gemeente neemt gemiddeld af. Dus moeten middelen primair worden ingezet voor het plaatselijke werk. Het accepteren van bovenplaatselijke lasten zal daardoor moeilijker worden en een verhoging ervan zal dit alleen maar versterken. De afgeslankte organisatie blijft kerntaken houden die centraal uitgevoerd een meerwaarde hebben voor de plaatselijke gemeenten. In mijn visie zal de landelijke kerk een visie moeten ontwikkelen op de inzet van de landelijke steunfondsen. Herijking van de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om in aanmerking te komen voor ondersteuning is mijns inziens een aandachtspunt.

Plaatselijke gemeente

Vanuit het nu is er natuurlijk geen eenduidige definitie te geven van de plaatselijke gemeente. Verscheidenheid bestaat door geografische ligging (landelijk, stedelijk), omvang, leeftijdsopbouw, geestelijke ligging, toekomstgerichtheid en financiële draagkracht, nu en op middellange termijn.

De afname van het aantal gemeenten als gevolg van krimp van het aantal gelovigen door vergrijzing moet niet als een natuurlijk onomkeerbaar feit worden gezien dat het einde van PKN berekenbaar maakt. Zoals in de inleiding beschreven is de geloofsgemeenschap niet maakbaar door de mens. Voorspellen van zijn einde valt in dezelfde categorie.

Ik verwacht dat standaard een periodiek uitgevoerde vitaliteitsscan zijn nut zal bewijzen. Door dit objectieve instrument zal het gesprek over rol, taak en toekomst van de gemeente gaande blijven. Schakering van gemeenten zal blijven en dat is ook goed, want één of meerdere modellen kunnen nooit recht doen aan de eigenheid van alle gemeenten. Er valt bij voorbeeld geen algemene absolute ondergrens voor de omvang van een gemeente vast te stellen. Op het gebied van samenwerking zal het gesprek in ring of regio een versterking van de deelnemende gemeenten geven. Het intermenselijk contact tussen ambtsdragers van buurgemeentes is een win-win situatie. Openheid in kleine kring maakt het gesprek over moeilijkheden en mogelijkheden minder formeel en vertrouwelijker. Dit vergroot aanzienlijk het rendement en resultaat van deze gesprekken.

Speerpunten

Ik noem een aantal zaken die steeds meer een speerpunt in de gemeente zullen worden.

Pastorale zorg: dienstbaarheid aan gemeenteleden wordt steeds urgenter, nu de landelijke overheid zorg aan ouderen en jongeren met problemen steeds meer tot een verantwoordelijkheid van de burgers zelf maakt. Het omzien naar elkaar is een steeds duidelijker opdracht. In vergrijzde gemeentes kan de kerkelijke gemeente op het gebied van thuiszorg, maaltijdverstrekking, huishoudelijke hulp, boodschappenservice, vervoerservice, enz. inhoud geven aan deze opdracht. Andere mogelijkheden zijn een oppasservice voor werkende ouders; huiswerkbegeleiding, digitale hulp. Dit alles kleinschalig en praktisch zonder een teveel aan coördinatie. Deze invulling van het

omzien naar elkaar versterkt de gemeente, maar moet ook een uitstraling buiten de eigen kring. Zo wordt de gemeente een zoutend zout in de samenleving.

Jeugd: gemeenten moeten de mogelijkheid benutten om via de scholen in contact te komen met jongeren. Ook zal er in de toekomst meer ruimte zijn om op vrijwillige basis godsdienstige vorming op basisscholen te geven. In grote steden biedt de moskee huiswerkhulp aan. Hier liggen voor kerkelijke gemeenten kansen.

Wijkwerk: versterking van het werk door niet ambtsdragers. Het zal niet meer zo zijn dat alleen een ouderling bezoeken aflegt of dat er alleen bezoeken plaatsvinden bij ziekte of in het kader van geldacties. De afname van het aantal ambtsdragers maakt het investeren in onderling bezoekwerk in de toekomst nodig. Een gemeente van zorgzame, positieve mensen is een gemeenschap waar men voor elkaar gaat en staat. In een individualiserende wereld is eenzaamheid een van de nieuwste gesignaleerde problemen.

Kleinere kerkenraden

Kerkenraden zullen naar mijn verwachting in de toekomst kleiner worden. Dit gebrek aan ambtsdragers kan negatief worden uitgelegd, maar het kan ook positief worden gewaardeerd, omdat het een kerkenraad slagvaardiger kan maken. De kerkenraad is dan als het ware het dagelijks bestuur van de plaatselijke kerk. Voordeel van deze ontwikkeling is ook dat de belasting van vrijwilligers door vergaderingen afneemt. Een ander aspect is de vergadervorm. Via een computerverbinding deelnemen aan een vergadering of het overleg helemaal op deze wijze organiseren is mogelijk. Ook dit helpt om tijdsdruk en agendaproblemen in de traditionele vergadercultuur te verlichten. Zie als toekomst standaard dat er jaarlijks een waarderingsavond komt voor de vrijwilligers, dus ook voor alle kerkenraadsleden. Ook standaard: het faciliteren van hulp in bijvoorbeeld vergadertechniek als onderdeel van zelfreflectie en toekomstgerichtheid. Samenwerking met andere gemeentes is de toekomst maar de start ligt in optimale samenwerking in gemeente zelf. Een verdeeld huis gaat aan zichzelf te gronde. Gemeenten kunnen het zich in de toekomst niet meer permitteren energie te steken in onenigheid. Wijsheid is beter dan 'de meeste stemmen gelden'. Een kerkenraad mag geen gemeenteraad zijn, met partijen, coalities en oppositie. De toekomst moet gericht zijn op eenheid in verscheidenheid.

Dienstbaarheid aan het geheel moet boven het eigen doel staan. Inzicht in de eigenheid van de gemeente is nodig en komt door een periodiek uitgevoerde sterkte/zwakte analyse. Met dit inzicht moet aan een gemeente duidelijk worden wat realistisch kan en wat als wensdenken moet worden aangemerkt. Wenselijk zou zijn dat een divers samengestelde stuurgroep continuïteit van meerjarenbeleid borgt.

Digitale netwerken

Vanuit verscheidenheid en bewuste eigenheid is een vorm van samenwerking te formaliseren. Dit kan m.i. door digitale netwerken van gelijkgezinde gemeentes. De nabuurschap is dan niet meer geografisch bepaald, de afstand binnen Nederland valt zo weg. Een andere vorm is een platform van vier of vijf gemeenten. De deelnemers aan zo'n platform blijven zelfstandig in pastorale en financiële zin maar werken samen op het gebied van uitvoering van taken, zoals financiële controle en verantwoording, ledenadministratie, zorg in ziekenhuizen/verpleeghuizen, opzet van Kerkbalans en onderhoud gebouwen. Voorbeelden zijn de (kleine) burgerlijke gemeenten die ambtelijk

samenwerken op uitvoeringsniveau. In een platform van de toekomst kunnen deelnemende gemeenten ook nog een hechtere eenheid vormen door partnerschap van delen van het pastoraat en gebruik van gebouwen, als start in vakantieperiodes. Totaal samengaan van gemeenten moet geen doel op zich zijn, maar voortkomen uit de wens van gelijkwaardige partners. Dwang zonder draagvlak is fnuikend voor het succes van een samenvoeging. In het bedrijfsleven zijn diverse gevallen bekend, waarbij een ongelijkwaardige fusie tot jarenlange spanningen heeft geleid. Bij kerken is de kans dat lidmaten naar een ander geestelijk huis vertrekken veel groter dan bij bedrijven waar werknemers niet zo gemakkelijk ontslag nemen.

Samenwerking

In een gemeente wordt beleid pro actief voorbereid in een positieve samenwerking tussen het college van kerkrentmeesters en de kerkenraad. Transparant en toekomstgericht. Niet alleen op de winkel passen, maar financieel onderbouwd een toekomstvisie opstellen voor pastoraat en gebouwen. Tijdig ontwikkelingen signaleren is de sleutel voor het verkrijgen van draagvlak voor noodzakelijke keuzes, die ook in de toekomst emoties zullen oproepen.

Speerpunt zal de bemensing van de colleges blijven. Mentoraat voor nieuwe leden kan een middel zijn om de drempel tot toetreden te verlagen. Ik verwacht, evenals bij kerkenraden, dat de grootte van de colleges zal afnemen. Professionalisering van de vrijwilligers door gerichte scholing vanuit onze vereniging is een blijvende noodzaak. Binnen een platform of een regio zal het tot collegiale samenwerking komen voor specifieke zaken zoals PR, ledenadministratie, vergadertechniek en fondsenwerving. Projectmatige deskundigheid moeten we ook betrekken van buiten de eigen kerkelijke kring. Een digitaal platform om kennis te delen zal standaard worden.

Het zoeken naar menskracht binnen de eigen kring duurt steeds vaker onverantwoord lang. Opvolging moet blijvende aandacht hebben. Kennisinzet niet alleen bij de eigen gemeente. Verschillende manieren van samenwerking zullen zorgen voor grotere beschikbaarheid van in te zetten kennis en menskracht. Samenwerking is geen teken van zwakte maar van sterk inzicht.

Kerken zullen moeten open staan naar de burgerlijke gemeente. Belangen vallen vaak samen. Kerkelijke en burgerlijke gemeente hebben beiden de taak een toekomstvisie te ontwikkelen. Concreet vorm geven aan zaken als een kerkenvisie, duurzaamheid en energiebeleid. Rentmeester zijn krijgt steeds meer inhoud in relatie met de wereld buiten de kerk. Vanuit gedeelde belangen zijn er grotere mogelijkheden om elkaar te vinden in oplossingen. Dit is naar mijn mening geen wensdenken, maar een realiteit die op steeds meer plaatsen zichtbaar zal worden.

Toekomstbestendig

Pro actief kerkbeheer, zoals de VKB dat voorstaat, betekent het kerkbeheer voor de gemeenten toekomstbestendig maken en houden. Het landelijk dienstencentrum verkeert in een proces van afslanking. Kostenbesparingen zijn nodig omdat inkomstenvergroting steeds minder draagvlak bij gemeenten zal vinden. Het gevolg is het afstoten van taken.

Het voorgaande maakt zonder meer duidelijk dat onze Vereniging niet een randverschijnsel is of dat zij op korte termijn zelfs overbodig zal worden. Nee, de ontwikkeling laat duidelijk zien dat wij vanuit onze specifieke rol een

verantwoordelijkheid en taak hebben die alleen al op korte termijn een groter takenpakket te zien geeft. Wat de landelijke kerk als taken op ons terrein afstoot moet en kan door ons professioneel worden opgepakt.

Pro actief betekent voor ons als Vereniging met een klein kantoor niet afwachtend optreden maar met eigen initiatief inspelen op ontwikkelingen. Een kleine organisatie, ondersteund door vrijwilligers, biedt op een efficiënte wijze ondersteuning en informatie aan de leden. De wisselwerking van het delen van kennis, informatie en hulp door het kantoor aan de leden en wederzijds is het fundament van de vereniging. Naast betrokkenheid is dit de meerwaarde van de VKB en haar huidige organisatiestructuur. Het delen van successen en het signaleren van mogelijke problemen gaven en geven de VKB haar bestaansrecht.

De afdeling Zuid-Holland koos als thema voor haar herdenkingsboek dat vorig jaar verscheen: "Eenheid in verscheidenheid". Het is een statement dat voor de hele VKB geldt en kan blijven gelden. Eenheid in het opkomen voor de stoffelijke belangen van de gemeenten, bij de bestaande en toekomstige verscheidenheid van onze geloofsgemeenschappen.

Als kerkrentmeesters en als VKB hebben we een verantwoordelijkheid gekregen. Als kerkrentmeesters en als VKB hebben we vanuit ons geloof een belofte gekregen. De belofte dat de Heere over ons waakt en ons schraagt en draagt. Hij zal op Zijn wijze bewaren wat Zijn hand begon. Met deze basis mogen wij dienstbaar zijn en mogen wij de toekomst fundamenteel met een vast vertrouwen tegemoet zien.

Jan Bol is voorzitter van de afdeling Zuid-Holland van de VKB.

Stimuleer de samenwerking tussen plaatselijke kerkelijke gemeenten

Teun Copier

Enkele gedachten over de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland en de rol van de kerkrentmeesters hierin. Als directeur van Stichting Kerkelijk Geldbeheer zou ik mij kunnen laten verleiden door heel snel een financiële insteek te maken. Hoe gaan we het “kerk-bedrijf” betalen in de toekomst? Waar kunnen we bezuinigen? Waar kunnen we effectief in investeren? Deze insteek zou volgens mij een verkeerde zijn. De Kerk is ten diepste niet van ons en wij hebben de toekomst hiervan niet in de hand. Wel hebben wij de Bijbelse belofte waarin staat dat Christus zelf zal waken voor Zijn Kerk. In dit vertrouwen mogen we leven en

mogen we ook in Nederland kerk zijn. De Kerk zal er zijn tot de wederkomst van Christus en met ons oog daarop gericht mag het werk binnen de Kerk(en) worden verricht.

Veel veranderd

In de 100 jaar dat er een vereniging bestaat die kerkvoogdelijke c.q. kerkrentmeesterlijke zaken voor plaatselijke gemeenten behartigt, is er veel veranderd. Voor de kerkelijke gemeenten waarvoor zij in het leven was geroepen, vertegenwoordigde deze groep een substantieel deel van de Nederlandse bevolking. In de afgelopen 100 jaar is het protestantse deel van de Kerk helaas verder versplinterd. Veel kerkelijke denominaties timmeren aan de weg, maar weten helaas de secularisatie niet te keren. De vraag kan zelfs gesteld worden of de versplintering niet debet is aan de secularisatie binnen en buiten de kerk!

Vooraf jongeren hebben bijna geen binding meer met een kerkgenootschap, maar wel met een kerkelijke gemeente, waarvan zij lid zijn, en waar ze zich thuis voelen. Ongetwijfeld heeft dit z'n nadelen. Toch kan hierdoor een beweging ontstaan dat christenen zich niet terugtrekken in hun eigen “wereld”, maar gaan beseffen dat we elkaar nodig hebben. Temeer omdat het aantal kerkleden in ons land nog steeds kleiner wordt. Het zal voor kerkelijke gemeenten steeds belangrijker worden dat we een duidelijke Bijbelse boodschap hebben voor zowel kerkmensen als mensen die van de kerk zijn vervreemd of hiermee nooit in aanraking zijn gekomen. Alleen dan heeft een kerk toekomst!

Eén kerk

Het zou mooi zijn als we weer terug konden naar één kerk. We moeten echter wel zo realistisch blijven dat de verschillen van plaatselijke gemeenten op dit moment wezenlijk

zijn. Fusies van kerkgenootschappen van "bovenaf" geregisseerd, zullen altijd leiden tot nieuwe scheuringen. Dat heeft het verleden wel geleerd. Stimuleer de samenwerking tussen verschillende plaatselijke kerkelijke gemeenten en komt het dan uiteindelijk tot landelijke fusies, dan is dat mooi meegenomen. Hoe een kerkelijke gemeente er ook uitziet of welke activiteiten er ook worden opgezet: er moeten hiervoor kosten gemaakt worden en het beheer van allerlei zaken moet geregeld worden. Iedere kerkgemeenschap, klein of groot, heeft hiermee te maken. Deze zaken geven ook landelijke kerkelijke gremia stof tot overdenken.

De financiële draagkracht per kerkgenootschap en of plaatselijke gemeente kan veel verschillen. De Hervormde Kerk heeft vanouds veel bezittingen en liggende gelden. Dit is weer geheel anders dan een kleine Afrikaanse gemeente in de Bijlmer die nauwelijks de gesubsidieerde huur kan betalen.

Misschien moeten rijke kerkelijke gemeenten meer omzien naar arme kerkelijke gemeenten. Een vraag die verdere doordenking vraagt.

Kerkbedrijf

Vroeger zag men het lidmaatschap van een kerkvoogdij nog wel eens als een erebaan. Je hoorde dan bij het gegoede deel van de kerkelijke gemeente. Jarenlang bleef alles het zelfde; je vergaderde een aantal keren per jaar en zorgde dat de financiën op orde bleven. De kerkrentmeesters van nu hebben een heel kerkbedrijf te runnen. De meeste aspecten die men in een bedrijf tegenkomt komen ook voor binnen de kerk. Ik denk hierbij o.a. aan gebouwenbeheer, personeelszaken, managen van kasstromen, wet- en regelgeving enz.

In een steeds ingewikkelder wordende maatschappij doet de kerk hierin volop mee. Als kerkrentmeester word je geroepen tot deze taak binnen een kerkelijke gemeente. De kennis hiervoor krijg je als je geluk hebt nog van je voorganger, maar vaak word je echt in het diepe gegooid. Meestal gaat dit goed, helaas gaat het ook dikwijls niet goed. Met de beste bedoelingen kun je dan de plank misslaan, met alle gevolgen van dien.

In de toekomst zal voor de kerkrentmeesters ook de wet- en regelgeving steeds ingewikkelder worden. De kerken mochten vanouds veel zaken zelf regelen en bepalen, als deze maar niet in strijd waren met de Nederlandse wetgeving. Doordat de kerken een minderheid zijn geworden zullen we steeds meer moeten voldoen aan regels die door de overheid worden gesteld. Denk hier bijvoorbeeld aan de AVG en de UBO verklaringen.

Ook zal de digitalisering binnen de kerken steeds belangrijker worden. We kunnen binnen de kerk hierbij niet achterblijven. We leven nu eenmaal in een gedigitaliseerde wereld en onze kerkleden staan hier midden in. Het niet meedoen met digitalisering zal op den duur de financiële inkomstenstromen ernstig negatief beïnvloeden. We kijken nu misschien nog wat vreemd naar het fenomeen digitaal collecteren of het digitaal doen van de Actie Kerkbalans. Binnen korte tijd zal dit echter gemeengoed gaan worden.

Uitdaging

Dit zijn zo maar enkele zaken die de kerkmeester in de nabije toekomst tegen gaat komen.

Het zal voor de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) een uitdaging worden om de nodige kennis binnen de colleges te verwerven en vast te houden. Wat daarvoor in ieder geval nodig zal zijn is een bestuur en een uitvoerend apparaat dat de veranderingen ziet aankomen en hiervoor oplossingen kan bedenken. Jonge kerkrentmeesters mogen zich wel aanmelden voor de diverse besturen om deze kennis te kunnen inbrengen!

Het beheer bij kerkelijke gemeenten, van welke denominatie dan ook, lijkt allemaal verschrikkelijk veel op elkaar. Sterker nog: het kent bijna geen verschillen. Toch vindt elk kerkgenootschap steeds weer het "eigen" wiel uit. Wellicht kan de VKB haar doelstelling wat verruimen. Zoek contacten met andere kerkelijke denominaties en deel ook met hen de kennis (wellicht ontvangt de VKB ook nog wat kennis terug).

We spreken hoop en verwachting uit dat de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer nog vele jaren dienstbaar kan zijn aan de colleges van kerkrentmeesters van plaatselijke gemeenten binnen en buiten de Protestantse Kerk in Nederland. Samen bezig zijn binnen Christus Kerk: totdat Hij wederkomt!

Teun Copier is directeur van Stichting Kerkelijk Geldbeheer.

Is de 100-jarige VKB een gezegende organisatie?

Gijsbert Geluk

Psalm 90 kent geen kwalificatie voor een leeftijd van 100 jaar. Wel voor lagere leeftijden als zeventig of tachtig jaar: "De dagen van onze jaren: daarin zijn zeventig jaren, of, als wij sterk zijn tachtig jaren, maar de meeste daarvan is moeite en verdriet, want het wordt snel afgesneden en wij vliegen heen".

Als je honderd jaar mag worden, ben je een beetje een uitzondering, een buitenbeentje. Deze psalm spreekt over mensen en niet over organisaties, maar toch, ook voor bedrijven, verenigingen of organisaties is een leeftijd van honderd jaar uitzonderlijk. Voor sommige organisaties is dat reden om het predicaat 'koninklijk' aan te vragen. Voor de VKB zou het dan eigenlijk om een predicaat met een hoofdletter K moeten gaan, gezien de dienstverlening ten behoeve van het Koninkrijk. Maar ja, een aanvraagprocedure daarvoor is mij niet bekend....

Gezegende organisatie

Is die hoge leeftijd van de VKB een teken dat zij een gezegende organisatie is? En wat is dat eigenlijk, 'een gezegende organisatie'? Een gezegend mens of gezegende organisatie wordt misschien al snel geassocieerd met succesvol, beroemd of rijk. Alles lukt, alles zit mee of gaat goed. Psalm 90 refereert daar niet aan. Eerder aan moeilijke omstandigheden, tegenslag, zorgen. Daar word je niet direct vrolijk van. Als er teruggeblikt wordt in de geschiedenis van de VKB zullen er vast allerlei hoogtepunten te benoemen zijn en mooie belangrijke zaken bereikt, maar ook genoeg zorgen en tegenslag voorgekomen. Van de paar jaren waar ik zelf op een afstand getuige van was, weet ik van beide.

Maar wanneer ben je nou gezegend? Recent hoorde ik dat een gezegend mens iemand is die tot zijn bestemming is gekomen in de Here God. Dat vond ik een mooie omschrijving. Als ik dat door vertaal naar een organisatie zou je ook kunnen zeggen dat een gezegende organisatie een organisatie is die tot zijn of haar bestemming is gekomen in God. Leeftijd zegt dan niet zo veel en gezegend zijn is ook niet zo maar aan leeftijd af te meten. Je hoeft geen honderd te worden om tot je bestemming te komen, maar soms is honderd jaar nog niet genoeg. Om tot je bestemming in God te komen is een nauwe relatie nodig.

Nog veel goeds

Daarom beveel ik van harte aan om het werk van de VKB te blijven funderen op de Here God en Zijn Woord. Dat is, denk ik, een voorwaarde om ook in de toekomst tot

zegen te zijn voor de behartiging van de belangen van de kerk. Er is in ieder geval reden voor dankbaarheid en het is heel fijn als een organisatie die tot zijn bestemming is gekomen meer tijd van leven krijgt, want dan zou er nog veel goeds verwacht kunnen worden. Zeker in een omgeving waarin er heel wat zorgen zijn over de toekomst van de kerk in ons land. Die zorg verdwijnt als sneeuw voor de zon als we beseffen dat Zijn Koninkrijk echt wel komt, want Zijn beloften maakt Hij waar. Misschien spoedig, misschien duurt het naar onze beleving nog lang want bij Hem is een dag als duizend jaar en duizend jaar als een dag.

Als we vooruitblikken dan lijkt het erop dat de Protestantse Kerk in Nederland op diverse plekken nog wel wat verder zal krimpen. Zeker als we ons realiseren dat bij nogal wat gemeenten de jeugd van 16 tot 30 jaar ontbreekt en bij sommige gemeenten is de leeftijdscategorie die ontbreekt nog veel groter. De beperkte beschikbaarheid van vrijwilligers voor de ambten zal er voor zorgen dat er nog veel meer samenwerking nodig is. Toch is bij niet alle gemeenten de urgentie hoog genoeg, want er is lang niet altijd voldoende loyaliteit om samen te werken of samen verder te gaan als één gemeente.

Veranderen

Op dat vlak kan de VKB, denk ik, een extra rol spelen: het urgentiebesef verhogen en stimuleren tot meer samenwerking. En ook het bevorderen van de veranderbereidheid en het verandervermogen van kerkelijke gemeenten. Dat laatste is helaas nog niet altijd in voldoende mate aanwezig. Het lijkt alsof er meer afstandelijkheid bij leden van de kerk ten aanzien van de kerk als instituut bestaat. Er zijn zo veel regels, afspraken en gevoeligheden waarmee rekening gehouden moet worden. Kerkleden worden daar een beetje moe van. Is daar iets aan te doen, zijn pioniersplekken daar een oplossing voor? Dit soort geloofsgemeenschappen zijn veel informeler met elkaar kerk. Hoe kunnen we met die veelkleurige verschijningsvormen toch samen optrekken? Niet zozeer door in elkaar op te gaan maar vooral naast en met elkaar.

Van kerken wordt ook verwacht dat ze hun beleidsplannen op orde hebben. Dat kost de nodige moeite. Ligt ook daar niet een taak voor de VKB: kerken helpen bij het maken van beleidsplannen. Voor kerkrentmeesters is een handleiding ontwikkeld, die al heel wat keren is herdrukt, over de meest uiteenlopende onderwerpen waar zij mee te maken krijgen. Deze handleiding is een heel handig hulpmiddel voor de kerkrentmeester. Zou de VKB een toolkit kunnen ontwikkelen waardoor de beleidsvorming binnen de kerk iets makkelijker wordt? Op dit vlak denk ik ook aan een soort jaarlijkse kaderbrief waarmee het beleid kan worden aangescherpt.

Uit het dal?

Binnen de filosofie wordt door steeds meer filosofen het bestaan van God erkend en gesteld dat dit het meest redelijke uitgangspunt is. Voor sommigen is dat zelfs reden om christen te worden. Er wordt wel gezegd dat de filosofie altijd jaren voorop loopt en datesignaleerde ontwikkelingen over een jaar of 25 in de maatschappij zichtbaar worden. Dat zou dan wel eens kunnen betekenen dat we binnenkort op het dieptepunt zitten van de krimp van de kerk en we weer uit het dal gaan opklimmen. Of is in die tijd het

evangelie al wel over de gehele wereld gegaan en beschikbaar in alle talen, waardoor we de wederkomst mogen verwachten?

Martin Luther King zei: "Als morgen de wereld vergaat, plant ik vandaag een boom". Dat lijkt me een mooie houding, dus: VKB, gewoon doorgaan met de noeste arbeid en laat u niet afleiden door ontwikkelingen binnen de kerk. Houd stug vol, want we hebben elkaar nodig, we vullen elkaar aan, we zijn een spiegel voor elkaar.

Gijsbert Geluk is directeur van de Silas Groep (Stichting Kantoor der Kerkelijke Goederen, Stichting Kantoor der Kerkelijke Administraties, Stichting KKG Adviseurs en Stichting Kerkelijk Waardebeheer).

Urgente vragen, in een gezonde spanning

Jurjen de Groot

Ons land telt steeds meer 100-plussers, kopte het Centraal Bureau voor de Statistiek een paar jaar geleden. In de afgelopen twee decennia is het aantal verdubbeld. Ook de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk in Nederland (VKB) meldt zich nu in die kring. Een hartelijke felicitatie is op zijn plaats. Met een lichte variant op een gevleugeld woord zou ik met een kwinkslag willen zeggen: 'Honderd jaar jong zijn, is heel wat hoopvoller dan veertig jaar oud zijn'.

Mijn felicitatie laat ik graag vergezeld gaan van een vraag, die ik eerst kort wil inleiden. Daarbij sluit ik aan bij het thema van deze jubileumuitgave: 'Tussen traditie en toekomst'. Die beide polen markeren het heden, waarin het leven wordt geleefd en de beslissingen moeten worden genomen. Dat geldt in de eerste plaats voor ons persoonlijk leven: je geschiedenis, je komaf, waar je roots liggen, waar je zelf in geworteld bent, bepaalt wie je bent en waar je je hoop en verlangen op richt. Hoe vaak spreken en handelen we niet vanuit verwachting?

De woorden 'traditie' en 'toekomst' hebben in de context van de kerk een eigen kleur. We leven in de kerk van wat ons 'geleerd en overgeleverd is', om Paulus maar eens te citeren (Fil. 4:9). Die traditie leert ons ook wat we op grond van de beloften mogen verwachten. Talloze liederen van verlangen zingen erover. 'De hemel van ooit / dat is de Heer als Hij komt, / als de heersers der aarde gegaan zijn.' (lied 768:2).

Traditie en toekomst zetten het leven dus onder een gezonde spanning. Het vergt geloof, wijsheid en soms ook lef om hierin het juiste evenwicht te vinden. Wie alleen maar naar het (al dan niet geromantiseerde) verleden kijkt, staat met de rug naar de toekomst. Wie zich louter op de toekomst richt, loopt ernstig risico te gaan luchtfietsen en moet niet gek opkijken fouten uit het verleden opnieuw maken.

Aanjagers

De samenstellers van deze bundel vroegen me naar mijn visie op de meer nabije toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland. Bewust ben ik begonnen met een breder perspectief, de rijke traditie en de grote toekomstverwachting van de Kerk met een hoofdletter, want dat zijn per slot van rekening de twee grote aanjagers van het werk waartoe we samen geroepen zijn. We dienen samen in een kerk die nogal in de greep is van de krimp. Veel vaker dan ons lief is, moeten we energie steken in de vragen die samenhangen met de neergang: minder menskracht en middelen, minder kerkgebouwen, fusies van gemeenten, enz. De kerk kent een scheve leeftijdsopbouw.

Slechts 8 procent van de betrokken leden zit in de categorie 0-40 jaar en er zijn weinig signalen dat daar binnenkort een positieve verandering in komt.

We willen niet voorbij zien aan de cijfers. Daar kunnen we zenuwachtig over doen. Maar kunnen we ook verder kijken dan de getallen? Laten we eens proberen scherper in te zoomen. Bij alle verscheidenheid die de Protestantse Kerk in Nederland kenmerkt en de staalkaart aan nieuwe missionaire initiatieven, is er toch ook een grootste gemene deler: op veel plaatsen in ons land zien we een ééndimensionale vorm van kerk zijn. Een bepaalde vorm, voor een bepaalde leeftijdsgroep, uit een bepaald segment van de bevolking.

We vinden onvoldoende aansluiting bij de levens van miljoenen Nederlanders. Dat is een open deur. Tegelijkertijd is het een constatering die ons onrustig maakt. We zullen dringend moeten investeren in nieuwe doelgroepen. Niet primair omdat het ons voortbestaan raakt, maar omdat het in het DNA van de kerk zit. Al moeten we nog zoveel mensen – op hun verzoek – uitschrijven, we schrijven hen nooit af. En als er nieuwe generaties opgroeien voor wie navolging, doop en avondmaal abracadabra zijn, laat staan dat ze elementaire kennis over God en geloof opdoen, dan zal ook een krimpende kerk zich door die ontwikkelingen laten raken.

Huiswerk

Op weg naar 2025 heeft de Protestantse Kerk in Nederland zichzelf als huiswerk meegegeven om actuele trends en ontwikkelingen te onderzoeken die dienstbaar zijn aan het contact met nieuwe doelgroepen en om in het kielzog daarvan nieuwe producten en diensten te ontwikkelen. Dat komt niet in plaats van of in mindering op de huidige forse inzet voor pioniersplekken. De scope zal alleen moeten worden verbreed. Want óók pionieren heeft vaak de kleur van een bepaalde manier van kerk zijn, met een bepaalde geloofsbeleving. Om contact te leggen en te verdiepen met uiteenlopende doelgroepen uit verschillende sociale lagen zullen we veel meer moeten variëren in vormen en methoden. Geheel in lijn met de richting die de ontwikkeling van de nieuwe visienota van de Protestantse Kerk in Nederland schetst, trekken we daarbij zo mogelijk op met gelovigen uit andere kerkgenootschappen en met maatschappelijke partners. Daarbij denken we niet louter aan diaconale taken, waarmee de kerk bijdraagt aan de instandhouding van 'structuren van barmhartigheid', maar ook aan pastorale en missionaire dienstbaarheid, vanuit een diepgewortelde spiritualiteit van hart, hoofd en handen.

Is dit een pleidooi voor kerkrentmeesters? Zeker. Wij hebben elk onze eigen verantwoordelijkheid om de kerk en het geloof van blijvende waarde te laten zijn voor de samenleving. Investeren in de toekomst is van vitaal belang. Soms vergt dat verantwoordelijke risico's nemen. Graag wil ik schouder aan schouder met de Vereniging van Kerkrentmeesterlijk Beheer de uitdaging tegemoet treden waar de kerk in ons land voor staat. Daarvoor is noodzakelijk dat we elkaar ook zo nu en dan van hart tot hart spreken over de vraag die al ons werk voorafgaat. Waar was het in de kerk ook alweer om begonnen? Ik weet dat veel kerkrentmeesters hun werk vanuit die christelijke oer-

motivatie doen. Vandaar dat ik er vertrouwen in heb dat mijn dringende appèl niet aan dovemansoren is gericht.

Werkzaam vermogen

Vroeg of laat gaat het in dat gesprek ook over geld. Dat is onvermijdelijk, maar dan liefst, net als in deze bijdrage, pas in tweede instantie. Graag refereer ik aan het actuele gesprek binnen onze kerk over het 'werkzaam vermogen' van lokale gemeenten, naar aanleiding van de rapporten van de commissie-Gortemaker. 'Als alle Protestantse kerkbesturen vandaag naar de pinautomaat schrijden om de bankrekeningen leeg te halen, komt er ongeveer €1 miljard uit de muur', schreef Quote, het brutaalste onder de zakenbladen. Een paar jaar geleden rolde dat cijfer uit het onderzoek 'Krimpende middelen en toch vitaal' van de Protestantse Theologische Universiteit.

Het zou al te gemakkelijk zijn om kerkrentmeesters hier te verwijten dat ze massaal vermogens oppotten. Daarvoor ken ik er genoeg die naar eer en geweten het geld dat hen is toevertrouwd zorgvuldig beheren. Bovendien: door de grote verschillen per regio zijn er ook ambtsdragers die de eindjes aan elkaar moeten zien te knopen en hun uiterste best moeten doen om een levensvatbare predikantsplaats veilig te stellen.

Urgente agenda

De landelijke cijfers bieden voldoende aanknopingspunten voor een constructief beraad over de urgente agenda van de kerk in deze tijd. Ik zou wat graag gezamenlijk kaders willen formuleren voor toekomstgericht kerkenwerk. Gemeenten moeten niet 'hun talenten in de grond begraven', aldus de voorzitter van de werkgroep tijdens de presentatie van de tussenrapportage. Ds. Oldenhuis (Evangelische altreformierte Kirche) sloeg wat mij betreft de spijker op zijn kop, toen hij in de synodevergadering zei: "Niet alleen het geld, maar ook het evangelie moet rollen."

In navolging van en in verbondenheid met de Heer, 'die is, die was en die komen zal'.
Over traditie en toekomst gesproken!

Jurjen de Groot is algemeen directeur van de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland.

Een krimpende Kerk? Analyseer oorzaken, zoek en benut kansen

Wolter Holtslag

Graag wil ik, op persoonlijke titel, enkele gedachten met u delen over de ontwikkeling van de Protestantse Kerk in Nederland, de rol van de kerkrentmeester en de betekenis van onze vereniging, nu en in de toekomst.

Krimpende Kerk

“De Krimpende Kerk” - dit was eens de titel van een notitie die de ronde deed bij toezichthouder CCBB, waarvan ik tevens lid ben. De centrale vraag was: hoe lang kan deze gemeente nog bestaan bij ongewijzigd financieel beleid? De uitkomsten waren soms schokkend: te veel gemeenten hebben een te verwachten levensduur van 10 tot 20 jaar, of zelfs nog minder, doordat zij bij voortduring grote tekorten lijken te accepteren. En daaronder zijn ook rijke gemeenten.

Maar ook breder in de kerk ervaar ik een soort gelatenheid: de kerk krimpt nu eenmaal, daar moeten we ons ‘blijmoedig’ bij neerleggen. Ik roep op om dat niet te doen, maar professioneel te zoeken naar oorzaken en kansen om het tij te keren, juist omdat ik weet wat de kerk voor mensen kan betekenen.

Vaak wordt als oorzaak voor de krimp van de kerken de groeiende individualisering genoemd, waardoor het gemeenschapsgevoel afneemt. Ik denk dat individualisering vooral de behoefte is om als individu gehoord en gerespecteerd te worden en om niet van boven af de wet voorgeschreven te krijgen. Zie de explosie van sociale media!

Spiritualiteit

Dat wil niet zeggen dat spiritualiteit en de behoefte ‘ergens bij te horen’ verdwenen zouden zijn. Maar de hedendaagse mens vraagt zich terecht af: wat heeft die gemeenschap mij (nog) te bieden? Er zijn kleinschalige, sterk geprofileerde geloofs-gemeenschappen die groeien; blijkbaar geven zij hierop een duidelijker antwoord.

Als we individualisering in bovengenoemde zin als een maatschappelijk gegeven beschouwen, lijkt het antwoord voor de kerk: andere vormen van kerk-zijn, inhoudelijk en organisatorisch, met meer diversiteit en kleinschaligheid, nadruk op de ‘wijkkerk’ (of misschien nog kleinere eenheden) met een kenmerkend eigen profiel³. In dat licht kan een vraagteken gezet worden bij fusie van wijken of gemeenten, al is samenwerking in

³ Veel meer hierover o.a. in het rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau ‘Geloven binnen en buiten verband’ uit 2014 en de oratie van professor Joep de Hart ‘Maak het nieuw’ uit 2011.

praktische zaken efficiënt. Ik besef dat dit geen taak is voor de kerkrentmeester alleen, zelfs niet in de eerste plaats. Vandaar mijn pleidooi hierna voor een actieve rol in de (wijk)kerkenraden. Maar met *mission statements* als: 'Wij willen een geloofsgemeenschap zijn waar iedereen zich thuis voelt' komen we er niet meer.

Zakelijk bestuurder

Vanuit mijn bedrijfsmatige achtergrond kan ik niet anders concluderen dan dat in de kerkrentmeester de functies van de 'zakelijk bestuurder' van de gemeente belichaamd zijn. Daarmee is het takenpakket breed en zeker niet beperkt tot boekhouding en gebouwbeheer. Ik licht er enkele taken uit. Betaalde medewerkers moeten soms om zakelijke redenen vervangen worden door vrijwilligers, maar veel kerkrentmeesters deinzen terug voor 'slecht nieuws' gesprekken. Vrijwilligers die taken overnemen hebben een goede aansturing en begeleiding nodig, evengoed natuurlijk als reeds werkzame vrijwilligers. Kortom, personeelszaken verdienen aandacht.

Wet- en regelgeving veranderen snel, met ook voor de kerkelijke gemeenschap merkbare effecten. Denk aan de privacybescherming, belastingwetten (ANBI), aanbestedingsregels, maar ook de regelgeving in onze Protestantse Kerk in Nederland. Ook zonder gespecialiseerde kennis moet de kerkrentmeester voor specialisten een gesprekspartner kunnen zijn. Begeleiding van veranderingen ligt voor de hand bij kerksluiting en fusie van wijken of gemeenten. Maar anders kerk-zijn kan ook andere ingrijpende veranderingen met zich brengen zoals kerk-zijn zonder kerkgebouw, gedeelde predikantsplaatsen of gezamenlijk bestuur. Het is de kerkrentmeester die deze veranderingen toetst op zakelijke aspecten en de realisatie faciliteert.

Communicatie

Communicatie kan goede plannen maken of breken. Juist op dit punt zie ik vaak onnodige verwarring en misverstanden ontstaan, vooral als ingrijpende veranderingen aan de orde zijn. Met een zakelijke argumentatie kan de kerkrentmeester tegenwicht bieden tegen een al te emotionele benadering, zonder die overigens te veronachtzamen! Digitalisering van processen en communicatie zijn naar hun aard passend bij het zakelijk bestuur. Bij de digitalisering van de financiële rapportage, zoals die nu in de PKN gestalte krijgt, is dit zelfs een *must*.

Moet een kerkrentmeester met zo'n breed werkteerrein niet 'vrij' gemaakt worden van de kerkenraad? Mijn antwoord is volmondig: nee. Juist als lid van de kerkenraad kan de kerkrentmeester de andere leden scherp houden op het zakelijke toekomstperspectief van de gemeente. Het is aan de kerkrentmeester om tijdig te waarschuwen dat de gemeente in zwaar weer gaat komen of misschien al terecht gekomen is. Gelukkig vergaat het de boodschapper van slecht nieuws nu beter dan in de goede oude tijd...

Wel zie ik in de toekomst een grotere rol voor niet-kerkrentmeesters, in een cluster om het college van kerkrentmeesters. Gedacht kan worden aan specialisten op een bepaald vakgebied, die incidenteel bijspringen, of tijdelijke projectmanagers bijvoorbeeld bij een verbouwing. Kijk daarbij in de eerste plaats naar 'talenten' binnen de gemeente. Je zult versteld staan hoeveel dat er nog zijn.

Voor en door kerkrentmeesters

Aan onze jubilerende VKB kan de vraag gesteld worden: hoe helpt de VKB de kerkrentmeester om optimaal te functioneren? Ik vertaal het uitgangspunt 'voor en door kerkrentmeesters' graag als volgt:

De kracht van iedere vereniging, zo ook van de VKB, is het *face-to-face* of *ear-to-ear* contact. Daarom blijven bijeenkomsten, klein of groot, de spil van ons verenigingswezen. Wel kun je zoeken naar nieuwe vormen. Zo kreeg onze afdeling enthousiaste reacties op ronde tafel gesprekken over een thema aan de hand van cases, ingeleid door leden zelf. Dit vraagt van de leden de bereidheid om te 'delen', maar dat zit christenen in het bloed.

Opbouw van een digitaal interactief platform breidt de supportfaciliteit uit tot landelijke omvang. Leden plaatsen vragen en verzoeken om hulp, die door andere leden opgepakt kunnen worden. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld ervaringen met bepaalde leveranciers, de uitvoering van projecten, succesvolle evenementen en dergelijke. Kennisverdieping door middel van de traditionele cursussen, liefst geheel onder beheer van de VKB, wordt uitgebreid met nieuwe onderwerpen en zijn ook digitaal te volgen. Zo kan ik mij een samenhangend verdiepingstraject voorstellen, afgesloten met een certificaat.

De organisatie van activiteiten ligt primair bij de afdelingen: zij kunnen prima zelf zorgen voor uitnodigingen, inschrijving van deelnemers en het vervolgtraject, mits centraal een *up-to-date* ledenadministratie wordt bijgehouden. Dit houdt de lijnen kort en vergroot de band tussen leden en afdeling. Het centraal kantoor kan zich focussen op vertegenwoordiging naar buiten, het onderhouden van het digitaal platform en natuurlijk ons uitstekende verenigingsblad. In de kersverse ledenraad zie ik een goed vehikel om succesvolle activiteiten op bestuurlijk niveau te delen.

Samenvattend komt mijn betoog hierop neer:

- Leg je niet klakkeloos neer bij een krimpende kerk, maar analyseer oorzaken, zoek en benut kansen.
- Zie je rol van kerkrentmeester als die van de zakelijk bestuurder van de gemeente, met een actieve inbreng in de (wijk)kerkenraad.
- Maak van de VKB een dynamische, interactieve vereniging, 'voor en door kerkrentmeesters'.

Rest mij onze vereniging van harte te feliciteren met haar 100-jarig jubileum en haar een glorieuze toekomst toe te wensen, voor en door haar leden, met Gods onmisbare zegen.

Wolter Holtslag is voorzitter van de afdeling Noord-Holland van de VKB.

De Kerk zal veel geduld en volharding nodig hebben

Jan Hommes

'De tijd gaat snel, gebruikt haar wel' en dan denken we aan de chronologische tijd, de kloktijd. Als je ouder wordt gaat die tijd sneller, zo hoor ik vaak van mensen, maar dat geldt natuurlijk niet voor onze 100-jarige VKB, die zich steeds aanpast aan veranderende omstandigheden in kerk en samenleving. In ieder geval is het mooi dat er gewoon een organisatie is die kerkelijke gemeenten mee wil helpen, zelfs belangen op het gebied van materiële zaken wil behartigen.

Als classispredikant zie ik een ontwikkeling waarin het instituut kerk met zijn kerkorde en regelgeving minder belangrijk wordt gevonden. De zakelijkheid neemt toe, gebouwen krijgen een belangrijke plek toegewezen, maar het beheer is voor jonge kerkgangers geen prioriteit. Kerk-zijn gaat om geloof en dat vind je in de eredienst, in de kringen en zo op plekken en momenten dat je elkaar ontmoet en gemeenschap ervaart. Een beweging van mensen die samen lief en leed met elkaar delen, omzien naar elkaar is wat gemeenteleden en kerkenraden als een grote kracht van hun gemeenschap ervaren. Aan de andere kant wordt geloven en de eigen manier van leven meer individueel en zo ook verschillend.

Moeite

Ik zie ook dat kerkelijke gemeenten kleiner worden en moeite hebben te voorzien in alles wat nodig is en daarmee bedoel ik vooral het bemensen van kerkenraden, de uitvoering van taken die daar bij horen en het bijhouden van de materiële zaken als gebouwen en landerijen. Het vraagt veel van mensen en sommigen hebben daar heel veel plezier in, bijvoorbeeld rondom een restauratie of anderszins een opknapbeurt, maar anderen willen hun tijd daar niet aan besteden.

Het is mijn persoonlijke overtuiging dat de aanwezigheid van kerkelijke gemeenten op zo veel mogelijk plekken van groot belang is. Mensen willen dichtbij waar ze wonen en leven samenkomen om stil te zijn, lief en leed met elkaar te delen, het leven te vieren en de kerkelijke gemeente is daarvoor bij uitstek een goede plek. Dat geldt dan tegelijk ook het kerkgebouw. Om dat te kunnen volhouden hebben gemeenten elkaar meer en meer nodig en dat is ook prima, we zijn tenslotte samen kerk.

Gemeenten zullen meer en meer met elkaar moeten delen op allerlei terreinen: predikant of een ander type voorganger, gebouwen, kerkenraden, beheer, diaconie, missionair gemeenten zijn, vieren, geestelijke vorming en nog meer en dat kan. Apart

van elkaar zal dat niet gaan en dit zijn een aantal zaken die de gemeente tot gemeente maken.

Slechte optie

Samenwerking zal nodig zijn en dat hoeft niet altijd te leiden tot samenvoeging; ik denk zelfs dat samenvoeging in veel gevallen een slechte optie zou zijn. Samenwerking kan op talloze manieren en op veel terreinen en dat is wat we ook al zien gebeuren. Er zijn gemeenten die een predikant delen; er zijn plaatsen waar diaconaal wordt samengewerkt; er zijn plaatsen waar bestuurlijk dingen samen worden gedaan. Hierbij gaat het overigens niet alleen om zogeheten kleine gemeenten, het geldt alle gemeenten, want de vragen zijn overal hetzelfde, ook al kunnen grote gemeenten soms eenvoudiger oplossingen vinden.

Geduld en volharding zijn bijbelse begrippen die ons oproepen om ons te bekommeren om de gemeente, maar tegelijk met respect voor het eigene met elkaar om te gaan. Geduld betekent ruimte maken om te luisteren en te zoeken naar de mogelijkheden die er zijn om iedereen zichzelf te laten zijn. Volharding betekent soms tegen de stroom in gaan om aanwezig te blijven. Geduld en volharding zijn nodig in deze tijd om open te gaan voor elkaar en zo de kracht van een ieder zo goed mogelijk te benutten. En dat kost tijd.

Voortschrijdende tijd

U merkt misschien dat ik 'tijd' in verschillende betekenissen gebruik. Het gaat om de voortschrijdende tijd. Het gaat ook om de momenten die ontstaan terwijl je met elkaar echt in gesprek kunt zijn. Momenten die zich voordoen als kansen en die ruimte bieden om een andere weg in te slaan, samen. Naar mijn stellige overtuiging kan de VKB in de zeer nabije toekomst een belangrijke rol spelen in het begeleiden van kerkrentmeesters bij het nadenken over wat mogelijk is en wat belangrijk is voor de plaatselijke gemeente in het geheel van de kerk. Dat betekent een andere manier van 'belangen' behartigen. Het is noodzakelijk manieren te vinden om samenwerking te bevorderen zodanig dat de gemeente en de gemeenteleden het gevoel houden dat ze er toe doen en hun eigen dingen kunnen blijven doen op de plek waar ze gemeente zijn. Dat betekent meer luisteren en actief zoeken dan wachten op een vraag van een gemeente.

Kun je een manier vinden om te zorgen dat het geld dat er is (of misschien breder: de bezittingen die er zijn) geen struikelblok vormt voor meer samenwerking, zelfs vruchtbaar kan worden aangewend? Kun je een manier vinden om te zorgen dat gemeenten met veel vermogen wegen vinden om geld te investeren in gemeente zijn ook over hun eigen grenzen heen zonder dat ze het gevoel hebben het weg te geven? Kunnen we met elkaar daadwerkelijk ook financieel investeren in gemeente-zijn? Ik denk namelijk dat dat nodig zal zijn en ook mogelijk is. Dat vraagt echter veel geduld en volharding, want kerkenraden vinden het moeilijk om over hun eigen grenzen heen te kijken en dat geldt ook voor kerkrentmeesters.

Eén college?

Ik denk dat de VKB ook een rol zou kunnen spelen bij het leggen van verbindingen tussen het werk in de gemeente waar de kerkrentmeesters bij betrokken zijn en de

diakenen met hun diaconale mogelijkheden. Het gaat tenslotte om het geheel van de gemeente en wellicht is het nodig om één college te vormen. Ik zou de VKB willen oproepen bij deze ontwikkelingen mee voorop te lopen en manieren te vinden waar kerkenraadsleden zich veilig en gesteund bij kunnen voelen. En ik weet zeker dat ook de 100-jarige dat kan, met de wijsheid die ze met zich meedraagt, misschien wel beter dan ooit.

Van harte geluk gewenst en een goede toekomst met veel geduld en volharding.

Ds. Jan Hommes is classispredikant van de classis Groningen-Drenthe.

De Kerk van de toekomst vertelt het verhaal van de hoop

Wilbert van Iperen

Hoe zie je de toekomst van de kerk? Dat is een grote vraag. Welk verhaal vertel je? In deze bijdrage deel ik met u het verhaal van de realist, de romanticus, de optimist en het verhaal van de hoop.

Het verhaal van de realist, de romanticus en de optimist

Op een heuveltje bij Leidschenveen staat een kapel. Toen ik de foto voor het eerst zag, dacht ik dat die in Scandinavië was gemaakt. Het ziet er idyllisch uit, maar de eenzaamheid en de verstilling van de kapel op het heuveltje zijn schijn. De kapel ligt middenin een nieuwbouwwijk, omringd door huizen, het spoor en snelwegen. Wie de moeite neemt naar boven te klimmen, komt bedrogen uit. De deur is hermetisch gesloten en er zijn geen ramen waar je naar binnen kunt kijken.

Op internet schrijft iemand over dit kunstwerk: 'Een gebouw dat mooi is om te zien, maar van binnen leeg is. Een lege huls, een schijn gestalte. Een schijnkapel als een statement, een metafoor voor onze tijd, waarin leeglopende kerken de norm zijn.' Het zijn vast herkenbare woorden voor velen in onze samenleving: het kerkgebouw als

museumstuk. Soms goed om te bewaren, maar inhoudelijk afgedaan. Het is niet mijn verhaal. Ik zie dat kerken in dorpen en steden nog veel inhoud herbergen.

Voorbijen tijden

De romanticus heeft een ander verhaal. Hij verlangt terug naar voorbijen tijden. Toen het bijwonen van de kerkdienst geen keuze was, maar een geregelde gang waar je geen vragen bij stelde. Hij verlangt terug naar die tijd toen geluk nog heel gewoon was. Soms herken ik het gevoel, maar voor mij is nostalgie geen begaanbare weg voor de kerk. Het sluit af en kijkt naar binnen, terwijl het Evangelie een boodschap voor de wereld is. Nostalgie richt de blik naar het verleden, terwijl de goede boodschap deuren wil openen en onze voeten wil zetten op een weg van navolging.

Het verhaal van de optimist ligt dicht bij mij. Het zijn mensen die zeggen: 'Kom op, de schouders eronder en aan het werk!' Er wordt creatief gezocht naar nieuwe vormen: pionieren, Kliederkerk, Preek van de Leek, Monastiek kerk-zijn, Kerk in de buurt, Dorpskerkenbeweging. Ik ben positief verrast door het enthousiasme en de liefde voor de kerk. Ik ondersteun het zoeken naar nieuwe vormen - naast beproefde vormen van kerk-zijn - van harte.

Maar in de bedrijvigheid ligt niet de toekomst van de kerk. Als ik de schouders zie die het moeten dragen, vraag ik me soms af: Houden zij het vol? Wat gebeurt er als hun enthousiasme op de proef wordt gesteld, omdat anderen kritisch zijn of omdat een kerkrentmeester het plan financieel onverantwoord vindt? Of als mensen, ondanks de mooie vorm, toch afhaken?

Het verhaal van de hoop

Het vierde verhaal is van een andere orde. Het is het verhaal van de hoop. Een woord dat niet verwijst naar een persoon (zoals de 'realist', 'romanticus', 'optimist'). De hoop gaat aan ons vooraf en ziet verder dan wij van nature kijken. Het is allereerst een geschenk en vervolgens een weg om te gaan. De Britse theoloog Tom Wright schrijft: 'Hoop was vaak, en is nog steeds, een koppige, bewuste keuze in een donkere wereld. Daarbij is het gevoel over hoe het gaat en wat het gaat worden niet bepalend, maar het geloof, het geloof in de Ene God. (...) De Schriften, en in het bijzonder de Psalmen, laten duidelijk zien dat je erop kunt vertrouwen dat deze God ervoor zal zorgen dat het uiteindelijk allemaal goed zal komen...'

Deze woorden helpen mij bij het kijken naar de kerk. Ze ademen zowel ontspanning als inspanning. In mijn rondgang langs de gemeenten ontmoet ik veel van die 'koppige' mensen. Mannen en vrouwen die het hoofd niet in de schoot leggen, omdat de boodschap waaruit zij leven en die zij willen doorgeven mooi en waardevol is. Omdat zij geloven dat het licht in de wereld niet gedoofd is en niet zál doven, want Christus zegt: "Ik ben het licht der wereld", nu en in de toekomst.

De rol van (ouderling-)kerkrentmeesters is wat mij betreft: met verstand van zaken én royaal dienstbaar zijn aan het verhaal van de hoop. Met nuchterheid en verstand, want het is belangrijk verantwoord om te gaan met de middelen die hun worden toevertrouwd. Royaal, want het Evangelie is niet benepen, maar ruimhartig. Wat mij

betreft ook royaal en solidair naar andere gemeenten, die minder te besteden hebben. Aan de VKB de mooie opdracht om deze houding in de gemeente en tussen gemeenten te voeden. Het delen van kennis, het uitwisselen van ervaringen, het bevorderen van solidariteit én het wakker houden van het besef dat de middelen ten dienste staan van het Evangelie.

Vuilnisbelt

Tot slot kijk ik nog even met u naar de kapel in Leidschenveen uit het verhaal van de realist. Ik kwam er achter dat de terp waarop de kapel gebouwd is, niet zomaar een verhoging in het landschap is. Het is geen heilige plaats met wortels in een ver verleden, maar een nalatenschap van onze consumptiemaatschappij. De kerk op de vuilnisbelt, bij het grofvuil!? Het spreekt me wel aan. Durven we dat: als kerk aanwezig zijn op de vuilnisbelt? Present zijn op plekken waar het leven niet zo mooi is? Waar mensen lijden onder de druk van carrière en perfectionisme of waar zij juist in de marge zijn beland? Hoop bieden waar de rafelranden van het leven zichtbaar zijn en het bestaan uit elkaar valt?

De kerk is kwetsbaar. Haar toekomst ligt in het verder kijken dan wat voor ogen is. Zij leeft vanuit de bijzondere boodschap van Goede Vrijdag en Pasen en daarom zou haar kwetsbaarheid ons niet moeten verbazen. 'Mensen van de weg' weten welke weg Jezus Christus is gegaan. In navolging van haar Heer kan een kwetsbare kerk veel betekenen: door het Woord te verkondigen en de lofzang gaande te houden, door dienstbaar te zijn en voorbede te doen, door trouw te blijven en ontspannen in de samenleving te staan, door aandachtig te luisteren naar mensen buiten en binnen haar muren, door bevrijdende woorden te spreken en het goede te doen onder de mensen.

Ds. Wilbert van Iperen is classispredikant van de classis Veluwe.

In 2040: een Kerk van alle markten thuis

Klaas van der Kamp

De cirkel sluit zich in 2040. Ooit begon de kerk met een twaalfstal discipelen. Zij vormden de kerngroep om Jezus heen. En zo lijkt het te worden in 2040. Er zijn ongeveer twaalf mensen nodig om de gemeente handen en voeten te geven. Althans dat denk ik. Als ik huidige ontwikkelingen doordenk naar de toekomst, kom ik uit bij zo'n kleine Gideonsbende. En ik denk dat er een zekere opschaling van activiteiten zal zijn. Het zal daardoor mogelijk zijn het dienstenaanbod te vergroten. Ik wil proberen dat uit te leggen.

Eerst iets over de taken van die discipelen. Ik verwacht dat er geen colleges van kerkrentmeesters meer zullen zijn. De taken worden eenvoudigweg verdeeld over de ambtsdragers. Bij de taken zijn zaken herkenbaar die nu nog bij het college van kerkrentmeesters thuishoren. Ik denk allereerst aan de penningmeester, de Judas. Hij (of zij) heeft de taak de banksaldi in de gaten te houden en de betalingen te verrichten. Het geldverkeer is in 2040 volledig virtueel. Maar een portefeuillehouder blijft nodig.

Zonder voorganger

Ik som ook de andere taken even op, zodat je een beeld krijgt van waar de kerk in 2040 voor staat. Er is een regisseur, die schakelt tussen de diverse camera's. Hij zorgt voor de live-verbindingen vanuit de kerk naar honderden huiskamers en naar nevenvestigingen. De filosofie van de dorpskerken, die zich nu al manifesteert, zet zich door en heeft tot gevolg dat er vele locaties zijn waar mensen samenkomen, zonder dat er een voorganger is. Gemeenteleden gaan zelf voor in de viering. Ze bidden, zingen, spreken, lachen en pinken een traantje weg. Tot het moment dat de overdenking begint. Dan schakelt de regie live naar de centrale locatie. De mensen op de nevenlocaties zien vervolgens de beelden van de eigen pastor op de hoofdvestiging.

Er is een ambtsdrager die verantwoordelijk is voor de gebouwen. Hij is de koster, de overste van de synagoge, de sleuteldrager, de Petrus. Degene ook die de dakgoten reinigt, als er te veel herfstbladeren in de afvoer liggen. Degene die voor de van regen doorweekte passant de deur opent en helpt weer op temperatuur te komen.

Schriftgeleerde

Er is natuurlijk ook een schriftgeleerde onder de ambtsdragers. Hij legt de schriften uit. Hij zorgt voor studieprogramma's op diverse locaties. Dan is er – een vijfde persoon – een creatief iemand. Hij zorgt voor de bloemschikkingen, het interieur, de decoraties, de handhaving van zoiets als stijl en thuisgevoel. Een zesde ambtsdrager is liturgist. Hij zorgt voor de liturgie van de zondag en de invulling van de getijden op locaties. De

musicus – een zevende ambtsdrager – zorgt voor livemuziek op de hoofdvestiging en voor muziek op de nevenvestigingen waar geen musicus aanwezig kan zijn.

Nieuw ten opzichte van de huidige taken is het werk van de kok. Hij zorgt voor maaltijden in het restaurantgedeelte van de kerk. Er is een negende ambt, dat van de *wellness*-verzorger. Hij vertroetelt de uitwendige mens. Baden en massages worden niet langer overgelaten aan zwembaden en resorts. De kerk is er voor de hele mens, naar lichaam en ziel. Dus ook voor het goede gevoel en de ontspanning in algemene zin.

Dan is er nog een lobbyist. Hij zorgt voor het netwerk en legt relaties met andere maatschappelijke gremia. Er is, een elfde ambt, een communicator. Hij zorgt voor een gedrukt kerkblad, voor digitale communicatie en *social media*. Het twaalfde wordt volgemaakt door de armoedebestrijder. Hij helpt mensen die onder de armoedegrens zakken. Vaak wordt de lobbyist ook ingeschakeld, die de routes kent en die bijvoorbeeld speciale trainingen verzorgt voor mensen om in het wirwar van regels en digitale snelwegen de goede routes te vinden.

Betalingsverkeer

Het betalingsverkeer ziet er in 2040 anders uit dan nu. Gemeenteleden kunnen een basisabonnement kopen. Iemand met een abonnement krijgt een chip of een plastic pasje. Daarop staan de basisregistratie en het tegoed. Het abonnement wordt automatisch opgewaardeerd als het budget onder een minimum daalt. Dat overkomt ouders met kinderen, die kinderen inschrijven voor modules bij de Schriftgeleerde over zingeving en culturele vorming. De overheidsscholen verwaarlozen dat onderdeel van het curriculum. Ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen deze vorming wel krijgen. Dat tekort ontstaat ook waar ouders sportieve mensen zijn die *wellness* van de kerk prefereren boven de al te prestatiegerichte sportscholen. En het tekort ontstaat waar eenjarige Jet ofjarige Job de verjaardag kracht bijzet met een sfeervol etentje in het kerkelijk restaurant. Dat overkomt ook de mensen die trouw de zondagse diensten bezoeken en een forse digitale donatie doen op het moment dat de collectebestemming hen aanspreekt.

Mensen met weinig inkomen krijgen een speciale kaart. Ze ontvangen een tegoed om zonder betaling inkopen te doen bij het voedselloket. De virtuele schenking is beperkt en wordt iedere maand vernieuwd. Op die manier leren de mensen aan de onderkant te budgetteren en te plannen.

Ik wil nog even doorgaan op de schaalvergroting. De lokale kerk is onderdeel van een regionaal verband. De kerkelijke kring bestaat uit nevenlocaties rond een centrale kerk. In regionaal verband is er een regiobestuur, dat voor te kleine nevenvestigingen ook het discipelschap waarneemt. De nevenvestigingen zijn autonoom met eigen discipelen. De regionale hoofdvestiging doet een totaalaanbod, zodat alle nevenvestigingen de gelovigen een redelijk compleet aanbod kunnen presenteren. Er is beperkt toezicht, zo verwacht ik. De penningmeester wordt jaarlijks gecontroleerd door een kascommissie uit de eigen gemeente. Het regionaal verband kijkt marginaal over de schouders mee.

Vereniging

Ik verwacht dat de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer zichzelf opnieuw zal positioneren. Het kiest een nieuwe naam: de Vereniging voor Toegepast Beheer. Het bedient mensen van musea, bibliotheek, landschapsinrichting, kastelen, monumenten. Kortom: ieder die zich met cultureel erfgoed bezighoudt. De dienstverlening is technisch, juridisch en financieel; en omvat diverse geloofsgroepen, want onderscheid qua bloedgroep is ingehaald door de tijd. 'Een steen is een steen is een steen', zal de voorzitter zeggen tijdens de presentatie van de jaarcijfers over 2040, 'of de metselaar nu rooms is, protestant of vrijmetselaar'.

Ds. Klaas van der Kamp is classispredikant van de classis Overijssel-Flevoland.

De stip op de horizon

Jan Kooi

Op een regionale bijeenkomst voor kerkrentmeesters spraken wij over de plek van de (dorps)kerk in het dorp. Dat is een actueel item, want de kerkelijke gemeente wordt kleiner en de instandhouding van het gebouw vraagt meer inspanning. Zo werd ons de vraag gesteld wat zijn uw zorgen als kerkrentmeester. Tja, onwillekeurig denk je dan aan wat er nu niet meer is en ook waar je tekort aan hebt, aan de afnemende belangstelling voor de kerkelijke samenleving met als resultaat te weinig beschikbare mensen en te weinig financiële middelen. Dat was vroeger wel anders. Zo kan het werk van de kerkrentmeester een moeizame tocht door de tijd worden. Elke keer weer incasseren dat de zaken niet of moeizaam lukken, ondanks alle inspanningen.

Bij de opening van de vergadering waar het hier over gaat, lasen wij uit Psalm 130, een pelgrimslied, een lied dus van iemand die onderweg is en die het daarbij in dit geval moeilijk heeft. Wat er moeilijk is weten we niet, maar gezien de bewoordingen valt het de reiziger niet mee. De herkenning zit in die figuur, een reiziger met een duidelijk doel voor ogen. Hij is op bedevaart naar een belangrijk doel, in dit geval zal het Jeruzalem zijn.

Horizon

Die stad is, naar hedendaagse duiding, zijn stip op de horizon, zijn doel, daar wil hij heen. Maar de weg daarheen is geen snelweg, het is een weg met heuvels en dalen en dat is in alle opzichten een weg met verre uitzichten die met vlotte pas afgedaald kan worden, maar ook één met beperkt zicht en een moeizame klim. Zo kan de weg van de pelgrim wel eens lijken op de weg van een kerkrentmeester. Soms is er uitzicht op meevallers en dan weer is er een tegenvaller of gedoe om hoe het in de gemeente voor iedereen een beetje goed geregeld kan worden.

Die stip op de horizon is ook te verbinden met wat ons kan stimuleren en waar wij nieuwe kansen zien. Het gesprek hierover leverde verrassend veel mogelijkheden en ervaringen op. Veel voorbeelden die genoemd werden bleken niet zo zeer binnenkerkelijk tot ontwikkeling te zijn gekomen, maar veel meer de verbeelding te zijn van de wijze waarop de kerkelijke gemeenschap en de dorpsgemeenschap met elkaar van doen kunnen hebben. Sterker nog: hoe een dorpsgemeenschap zich met het kerkgebouw kan bemoeien en mogelijk verbinden. Als het kerkelijk leven in het dorpsleven niet meer beleefd wordt maar het kerkgebouw wel van belang geacht wordt, dan zijn daar kansen om het kerkgebouw door een bredere groep mensen te laten dragen. Die gedachte levert heel veel ideeën en mogelijkheden op, die de Kerk en het kerkgebouw een rol laten spelen bij de mensen in het dorp.

Van wie is de kerk?

Het heeft wel consequenties. De vraag komt om de hoek kijken van wie die kerk nu eigenlijk is. Juridisch is dat wel duidelijk, maar in het dagelijks leven zal de kerk met de deuren letterlijk en figuurlijk open een beetje van iedereen zijn. Zodat binnen bijna buiten is en omgekeerd en de mensen in het dorp zich in het gebouw ook thuis voelen en daarnaast ervaren dat het, naast het gewone en naast het alledaagse, ook nog steeds een godshuis is. Die kleiner wordende kerkelijke gemeente kan door zich in eigen huis open te stellen voor activiteiten die anderen interesseren, laten kennen als gastvrije mensen waar samen de activiteiten in het dorp mee beleefd kunnen worden.

Die houding zou je een stip op de horizon kunnen noemen. Een doel waarheen je op weg bent uit de negatieve gevolgen van een krimpende kerkgemeenschap. In dezelfde psalm 130 wordt verwezen naar iemand die waakzaam is terwijl het nog donker is, die de horizon af zoekt naar onraad en uitziet naar het eerste licht in het oosten. Die hoopt op nieuwe mogelijkheden en op nieuwe kansen: de wachter in de morgen. Deze wachter probeert niet alleen wakker te blijven, alert te blijven, maar ook om voor de volgende dag voor iedereen nieuwe uitdagingen mogelijk te maken. Met dit beeld voor ogen, die wachter in de morgen, het zou een hedendaagse kerkrentmeester kunnen zijn.

Verwachter

Zijn verantwoordelijkheid is te zorgen voor mensen en goederen. Maar deze wachter in de morgen is ook een verwachter, iemand die de nacht bijna achter de rug heeft en die heeft kunnen nadenken wat er straks weer gedaan moet worden. Hij ziet uit naar de nieuwe dag en tuurt naar de horizon of het al lichter wordt. Tot hij ontdekt dat de stip op de horizon toch wel erg veel lijkt op de Morgenster, die ondanks alles is verschenen.

Zoals de pelgrim onderweg van alles meemaakt, zo is ook de Kerk door de eeuwen heen onderweg, als plaatselijke gemeente, als landelijke Kerk en als onderdeel van de wereldwijde christengemeenschap. Het perspectief voor de Protestantse Kerk is niet anders. We zijn in kerkelijk opzicht en in het geloofsleven vaak teleur gesteld. Je zou het anders gedacht en verwacht hebben, maar even zo goed zijn er die ontwikkelingen of gebeurtenissen die verrassen en perspectief geven. Uiteindelijk zijn onze inspanningen, net als voor de pelgrim, niet bij voorbaat verzekerd, maar wel geïnspireerd op hoop van zegen om het einddoel te bereiken.

Als onderdeel van het wereldwijde kerkverband kunnen wij met onze communicatiemiddelen ideeën opdoen en uitproberen hoe kerk in de regio te zijn. Zolang wij ons doel maar voor ogen houden en die stip op de horizon proberen in het vizier te krijgen. Als de kerkrentmeester van wachter een verwachter wordt, dan mag de nieuwe morgen aanbreken met nieuwe mogelijkheden en nieuwe kansen voor de Kerk.

Niet alleen

Wat een geluk dat zowel de pelgrim als de wachter en ook de kerkrentmeester meestal niet alleen op pad zijn. Er zijn er meer, naast de directe collega's zijn ook nog eens al die kerkrentmeesters in vereniging aan het werk in de Kerk. Het verschil tussen als eenling aan het werk zijn of gezamenlijk optrekken zit in de ondersteuning. Valt die weg

dan sta je er alleen voor, is die volop aanwezig dan komen de ideeën en de initiatieven om waar nodig nieuwe wegen te zoeken de kerkrentmeester wellicht goed van pas. In dat geval is de VKB dan niet alleen belangenbehartiger maar meer nog de groep en de steun in de rug die de kerkrentmeester stimuleert in zijn ontwikkeling om dienstbaar te zijn in de plaatselijke gemeente.

Jan Kooi is voorzitter van de afdeling Groningen-Drenthe van de VKB.

Hoe kan de kerk blijven meebewegen op het ritme van de stad?

Redmer Kuiken en Mirjam Nieboer

De Protestantse kerk in Amsterdam maakt een fase van transformatie door. In het afgelopen decennium is het aantal betrokken leden erg klein geworden. In de kaartenbak hebben we 19.000 leden; daarvan draagt slechts een kwart financieel bij.

Tegelijkertijd constateren we dat de vraag naar verdieping en zingeving, ook onder de jonge generaties, alleen maar toeneemt. We proberen op diverse manieren op deze ontwikkelingen in te spelen. We noemen er vier.

Ritme van de stad

Bij het opstellen van ons beleidsplan voor 2019-2022 hebben we niet, zoals gebruikelijk, ons eigen perspectief genomen maar het perspectief van de stad. Welke trends zien we in de grootstedelijke samenleving en hoe kunnen wij daar als kerk op inspelen? Zeven trends hebben we verder uitgewerkt, waaronder de genoemde zoektocht naar zingeving en identiteit, maar ook: de toenemende tweedeling in de stad, het belang van netwerken, vrijheid versus verbondenheid, de aandacht voor het milieu, de rol van de media en het publieke debat.

Hoe kan de kerk meebewegen op het ritme van de stad? In het afgelopen jaar en in de komende jaren gaan we daar op allerlei manieren actief mee aan de slag. Het ontwikkelen van een digitaal platform, de 'School of Faith', is een van de vele voorbeelden van dit proces.

Geloven in waar we voor staan

We staan als kerk in de stad voor een flink aantal uitdagingen. Een van de belangrijkste is de 'concurrentie'. Hoe onderscheid je je als kerk in het onoverzienbare aanbod van activiteiten, ook op spiritueel gebied? Hoe vinden die eerder genoemde zinzoekers ons en hoe bereiken wij hen?

Gelukkig hebben we een ijzersterke boodschap: het evangelie. We zullen het - niet alleen in de stad - als kerk alleen redden als we oprecht geloven in waar we voor staan, als we dat zichtbaar maken en ernaar handelen. Met 17 wijkkerken en 10 pioniersplekken zijn we in Amsterdam in vrijwel ieder stadsdeel present met prachtige, herkenbare gebouwen. Dat is een groot voorrecht waar veel andere organisaties jaloers op zijn. Van die plekken willen we op een andere manier gebruik gaan maken en de buurtfunctie ervan vergroten.

Andere vormen van kerk-zijn

We realiseren ons dat er de komende jaren een flinke verschuiving in kerkelijk Amsterdam moet plaatsvinden, willen we qua betrokkenheid niet onder een kritische grens zakken. De oude vormen van kerk-zijn slaan steeds minder aan. Dat geldt niet alleen voor jongeren maar voor alle leeftijden. We zijn dan ook continu op zoek naar nieuwe vormen voor onze kerkelijke presentie: op andere tijden en op andere plaatsen, aanhakend bij de eerder genoemde trends en behoeften die er spelen.

Een voorbeeld daarvan zijn onze pioniersplekken zoals De Kwekerij, Zinnig Noord, de Citykerk, Taizé in Amsterdam en Huis voor de Ziel in de Noorderkerk. Het is een zoeken en uitproberen, met vallen en opstaan: sommige initiatieven lukken, andere niet of maar voor korte tijd. Met de eerder genoemde School of Faith, een project dat in 2020 verder gestalte krijgt, haken we aan bij de platformcultuur die in de stedelijke samenleving een steeds grotere rol speelt.

Diaconie in de buurt

Last but not least zoeken we steeds meer de samenwerking, als PKA-kerken en pioniersplekken onderling, maar ook met andere geloofsgemeenschappen en organisaties. Hierbij speelt de diaconie een belangrijke rol. Voor diaconale activiteiten in de buurt is de samenwerking vaak vrij eenvoudig en goed te realiseren.

Onderlinge (geloofs)verschillen verdwijnen als sneeuw voor de zon bij het oprichten van een sociale kruidenier of het organiseren van een koffieochtend voor de buurt. Het mes snijdt aan twee kanten. Je leert elkaar kennen én je kunt van elkaar leren. In de komende jaren willen we in ieder stadsdeel, liefst vanuit een wijkkerk, een diaconaal centrum ontwikkelen dat zich sterk richt op de buurt: wie wonen er, waar is behoefte aan, welke nood kunnen we hier lenigen? Dit doen we vanuit de slogan van de diaconie: 'Je staat er niet alleen voor'.

Goed rentmeesterschap

De kerkenrentmeesters spelen een belangrijke rol in al deze ontwikkelingen. Het ontwikkelen van nieuwe vormen van kerk-zijn en diaconale activiteiten kost meestal, zeker in de beginperiode, veel geld. In Amsterdam zijn de inkomsten uit collecten en uit Kerkbalans gelukkig stabiel. Maar dat is niet voldoende om de vernieuwingsbeweging mee te bekostigen. Hoe kunnen we onze financiële acties nog vruchtbaarder maken, bijvoorbeeld door ze te moderniseren. We hebben intussen goede ervaringen opgedaan met het invoeren van collecte-apps en de mogelijkheid voor leden om hun eigen account - 'Mijn PKA' - aan te maken.

Een andere belangrijke taak van de kerkrentmeesters is de zorg voor onze kerkgebouwen. Voor veel krimpende wijkgemeenten is de jas van het gebouw te groot geworden. De Algemene Kerkenraad heeft, op voorstel van het college van kerkrentmeesters, echter onlangs besloten geen kerkgebouwen meer af te stoten, want net als in veel dorpen is de kerk ook in veel stadswijken een herkenbaar baken en een van de weinige plekken waar activiteiten voor grote groepen kunnen plaatsvinden. Wel zoeken we naar wegen om kerkgebouwen multifunctioneler te maken, onder de voorwaarde dat er altijd een plek voor de eredienst overblijft.

In sommige stadsdelen is dit proces al volop aan de gang. In Oost en Nieuw-West bijvoorbeeld, is ruimte gecreëerd voor een leefgemeenschap die bij de kerk betrokken is en haar nieuwe impulsen geeft. Op sommige plekken in de stad ontwikkelt het kerkgebouw zich tot een diaconaal centrum voor de buurt. Op andere plekken wordt het gebouw gedeeld met andere geloofsgemeenschappen en maatschappelijke organisaties. Dit vraagt om nieuwe vormen van beheer. Ook het ontwikkelen van een 'groene' kerk die zuinig omgaat met energie en die milieuvriendelijke keuzes maakt, hoort bij goed rentmeesterschap.

Nieuwe competenties

Kerkrentmeesters die aan deze ontwikkelingen een bijdrage willen leveren, zullen nieuwe competenties moeten ontwikkelen. In Amsterdam maken we daarbij dankbaar gebruik van het landelijk dienstencentrum van de Protestantse Kerk en van de VKB, als vraagbaak en expertisecentrum. Het tijdschrift Kerkbeheer wordt door onze kerkrentmeesters goed gelezen, het haakt aan bij actuele thema's en vragen die er leven.

We organiseren zelf ieder jaar een workshopavond voor kerkrentmeesters en andere geïnteresseerde kerkenraadsleden over actuele thema's en ook daarnaast zijn er regelmatig bijeenkomsten over onderwerpen als personeelsbeleid, financiële administratie en fondsenwerving. We merken dat er ook bij de pioniers in toenemende mate behoefte is aan expertise op deze gebieden. Het zou wellicht goed zijn als de VKB zich in de toekomst nog meer richt op die bijscholing en ondersteuning, via laagdrempelige workshops en/of kant en klare 'toolkits' waarmee kerken die zelf kunnen organiseren.

Maar vooral: laten we elkaar als kerken en VKB over en weer blijven inspireren, scherp houden en stimuleren bij het soms moeizame, soms vruchtbare maar altijd boeiende werk in Gods wijngaard.

Redmer Kuiken is voorzitter van het college van kerkrentmeesters en Mirjam Nieboer is fondsenwerver van de Protestantse Kerk Amsterdam.

Alle kerken waarin Gods Woord verkondigd wordt hebben per definitie toekomst

Peter A. de Lange

'Kijk niet om' (Genesis 19:17).

Als tuinderszoon van de koude grond zag ik dat - naast de werkweek, die al gauw standaard ten minste 60 uur per week besloeg en op zaterdagmiddag tegen een uur of één eindigde, om nog even voor de twee erediensten op zondag uit tijd te hebben voor de klussen thuis - voor mijn vader uit 1924, naast perioden van ouderlingschap, het enige verzetje de damclub op de maandagavond in het Hervormd Centrum was. De club groeide en bloeide, met tientallen leden, jong en oud, alles bij elkaar. Er was overwegend rust, regelmaat, reinheid, orde en overzicht. Autoloze zondagen completeerden dat beeld en die beleving. Het werk en leven was verantwoord. Het was klimaat-activisme *avant-la-lettre* in de ware betekenis van het woord. Psychiaters en psychologen konden zich

doorgaans nog met leuke en bijzondere gevallen bezighouden.

Mijn vader is nu al 25 jaar niet meer, de damclub bestaat al zeker 40 jaar niet meer, de jongeren zijn overleden of oud geworden en het Centrum is nog wel Hervormd, maar mag al lang niet meer zo heten. Een schrijver-domineeszoon overzag de plaatselijke geschiedenis en zijn frustraties en projecteerde zijn geromantiseerde kleine waanzin als bestseller de landelijke hitlijstjes in, ten koste van alles en iedereen die burgerzin en verantwoordelijkheid tot zijn normale bagage rekende. Het waren voor zijn generatie de *roaring sixties*, op zoek naar een eigen identiteit, die eerder willens en wetens overboord was gekieperd, enthousiast op zoek naar nieuwe roots en verbinding.

De kerk staat nog fier overeind

Er is afgerekend in het dorp, met mensen, met tradities, met gebouwen, met de damclub. Het zijn de dingen die nog in telkens nieuwe moderniteit voorbijgaan, eeuw in, eeuw uit. Het dambord en stenen koester ik als tastbare relikwieën uit voorbije tijden. De kerk staat nog fier overeind, als zichtbaar teken en spoor van God in het oude centrum van het dorp, dit sinds ongeveer 1430 en het gebouw wordt intensief bezocht overeenkomstig de primaire bestemming en het multifunctioneel gebruik. Hij is nog steeds goed Hervormd, nog een beetje tot klein verdriet van mijn zeer oude gereformeerde moeder.

Elementen uit het beeld van het dorp in mijn jeugdjaren illustreren in zekere zin helder dat opkomst, neergang en verdwijnen zeker niet exclusief voorbehouden zijn aan

kerkgebouwen en geloofsgemeenschappen. Een gebouw is net als elk ander bouwwerk aan de tand des tijds en aan slijtage onderhevig. Dat moet worden onderhouden, hersteld, gerenoveerd, geïnnoveerd, aangepast aan de veranderende eisen van de tijd waarin wij leven. Stilstand is achteruitgang en een kerk is niet hetzelfde als een museum. Dat geldt ook voor de muziek die we spelen, de kunst die we koesteren en de woorden die wij spreken. De verandering als superhoge cultuur is de constante.

Voor een organisatie, instelling, bedrijf of gemeenschap is dat weinig anders. Er zijn veel oorzaken en gevolgen aan te wijzen die min of meer in gelijke mate gelden bij het verdwijnen van een damclub, een kerkgebouw of kerkgemeenschap. Dat besef leert dat die gelijkgerichte bewegingen in de tijd overwegend weinig tot niet kerk specifiek zijn, maar integendeel veel meer generiek zijn en verband houden met politiek, demografie, sociologie, cultuur, economie en noem maar op. Dus niet zozeer met geloof of theologie. Dat een bakker uit het dorp verdwijnt betekent niet, althans niet per sé, dat zijn brood niet lekker is. Dat een kerkgemeenschap uit een dorp verdwijnt sluit niet per sé in dat er geen geloof meer wordt gevonden en er geen belang meer wordt gehecht aan het houden van erediensten. De vlam moet op een andere manier brandende gehouden worden, de walmende vlaspit in geen geval gedoofd.

De eerste kerkrentmeester

Zo is er nog een ander onderscheid te maken. Kerkgebouwen en kerkgemeenschappen zijn plaatsen waarin levend geloof sacraal en symbolisch vorm, plaats en gestalte krijgt, in voorzieningen en menselijke activiteiten. Het is puur zegen als de mens tot bloei kan komen op die verbinding tussen plaats, inhoud en vorm, een uniek kruispunt tussen hemel en aarde.

Onze eerste kerkrentmeester was aartsvader Jacob. Hij kreeg een droom. Hier wordt het spannend voor de contemporaine kerkrentmeester. Leg het accent op 'kreeg'. Dat gaat over geloof en vertrouwen. Leg het accent ook op 'droom'. Dan krijg je visioenen, scherpe beelden uit de toekomst voor nu, concrete werklijnen waar het naar toe moet. Soms tot verrassing van jezelf. 'Droomt u nog wel eens, kerkrentmeester?'

Jacob zegt (Genesis 28: 16 en volgende): *'Toen werd Jacob wakker. "Dit is zeker," zei hij, "op deze plaats is de Heer aanwezig. Dat besepte ik niet." Wat een ontzagwekkende plaats is dit,' zei hij, "dit is niets anders dan het huis van God, dit moet de poort van de hemel zijn." ... "Deze steen die ik gewijd heb, zal dan een huis van God worden - en ik beloof dat ik u dan een tiende deel zal afstaan van alles wat u mij geeft."*

De oplettende lezer zal het niet zijn ontgaan dat hier niet alleen de eerste kerk werd gebouwd, maar ook de voorloper van de jaarlijkse Actie Kerkbalans werd geïntroduceerd!

Er is weinig nieuws onder de zon

Als we dan kijken naar al 100 jaar actuele vragen tegen de achtergrond van het voorgaande, dan wordt snel duidelijk dat er weinig nieuws onder de zon is. Feiten en omstandigheden wijzigen, alsmede plaatsen en vormen, maar de inhoud en het Goede Verhaal is onveranderlijk en wijzigt niet. De woorden waarin die Boodschap verteld

wordt zullen net als op de eerste Pinksterochtend op het gehoor en de doelgroepen afgestemd moeten worden. Misplaatst conservatisme is geen Evangelie, maar een Boodschap die niet overkomt, niet wordt ontvangen en naar de mens gesproken niet kan indalen in de harten. Ook het kerkgebouw zelf verkondigt en getuigt in zijn grootsheid van het Evangelie. De boodschap gaat door. *'Als de mensen zwijgen, dan zouden de stenen het uitschreeuwen (Lucas 20:40b).'*

Alle kerken waarin Gods Woord verkondigd wordt hebben per definitie toekomst, hoe groot of klein ook. Niet altijd en overal, maar er zullen door de tijden heen geen witte vlekken zijn. Dat kan de ene keer langs de methode 'Jacob', in zijn *uppie*, de andere keer met velen tezamen in samenwerking en fusie. Dat hangt van de droom af die ter plaatse wordt ingevuld en vanuit de inhoud vorm, smoel en betekenis krijgt. Vraag ook eens naar de dromen van een ander, ver weg of dichtbij.

Wij hebben goud in handen

De kerkrentmeester bekleedt een toppositie. Hoe dan? Hij droomt niet alleen, maar gaat ook over de middelen. Een gouden combinatie. We hebben daarmee goud in handen. Goudkleur is daarmee de *couleur locale*. Dat goud is teveel voor een kerkrentmeester om te vertassen en uit te delen. Het is zoveel en zoveel omvattend. Daar komt de VKB te hulp. Met duizenden uit het hele land blijven we dromen én bouwen. Wij dragen elkaars lasten, in een lange en rijke traditie, naar een beloftevolle toekomst. Het gaat gebeuren!

Zie niet om. Dat kan uw ondergang betekenen. Zie op en vooruit. Doe wat uw hand vindt om te doen, vernieuw en investeer. Sla de hand aan de ploeg. Veel heil en zegen op dat werk toegewenst!

Mr. Peter A. de Lange is oud-voorzitter van de VKB.

Pinksterwandeling in natuurgebied Guisveld | Zaanstad.

De toekomst van de Kerk: Over water wandelen

Marco Luijk

Als classispredikant, met als verantwoordelijkheid de protestantse gemeenten in Noord-Brabant, Limburg en de Waalse kerken in Nederland, is het mijn taak na te denken en mij in te zetten voor het voortbestaan en de bloei van het protestantisme in Zuid Nederland. Het hartverwarmende is dat ik bij bezoeken stevast ben geraakt door de enorme inzet van mensen in, hun liefde voor en hun trouw aan de kerk. Er gebeuren veel goede dingen en kerken nemen hun plaats in de samenleving in.

Tegelijkertijd krijg ik wel eens het gevoel dat we met de kerk aan de oever van het meer staan en dat we de boot zonder ons zien vertrekken. De boot van de moderne maatschappij waarin individualisme, *social media* en aanverwante zaken een hoofdrol spelen en waarin weinig plek lijkt te zijn voor de kerk zoals deze nu is georganiseerd. Is er in de postmoderne samenleving,

waarin alle grenzen vloeiend zijn geworden, en religie en geloof zijn gefragmentariseerd, nog wel plaats voor de kerk als instituut?

Witte plekken

Op landelijk niveau wordt er ernstig rekening mee gehouden dat er als gevolg van teruglopende ledenaantallen en financiële middelen witte plekken zullen ontstaan op de protestants kerkelijke kaart. Met uitzondering van het land van Heusden en Altena hebben de meeste gemeenten in onze classis moeite de midden generatie en de jongeren aan zich te binden. Op de een of andere manier past de kerk niet meer bij de levens van mensen. Is de samenleving niet te veel veranderd?

Toch ben ik geenszins somber. Ik denk dat er wel degelijk kansen zijn voor de kerk. Vernieuwing komt vaak voort uit tijden van tegenspoed. Denk aan de periode van de ballingschap, of denk aan het hart van ons geloof, het verhaal van kruis en opstanding.

Wil de kerk toekomst hebben, dan zullen we moeten leren over water te wandelen. Daarmee bedoel ik dat we gelovig en onbezorgd de toekomst tegemoet treden, zoeken naar nieuwe vormen en durven vertrouwen op wat er op ons pad komt (of wordt gezonden door de Heilige Geest). We kunnen naar de boot toe lopen door als Petrus over het water te wandelen. Dat is wat mij betreft nieuw elan vinden, buiten de gebaande paden gaan, en leren opnieuw een betekenisvolle kerk in de maatschappij te zijn.

Ooit is de kerk begonnen en ging het evangelie als een lopend vuurtje rond in de oude wereld. Mensen werden enthousiast door het goede nieuws. Een van de dingen die in die begintijd bijzonder aansprak was dat er geen standsverschillen zijn volgens Paulus en dat elk mens meetelt. Voor ons is de vraag wat mensen in deze tijd aanspreekt. Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt dat 60% van de mensen zoekt naar zingeving in hun leven, en dat een groep van deze mensen tevens zoekt naar saamhorigheid. Deze beide zaken behoren tot de *core business* van de kerk. De verhalen in de bijbel gaan over wat ons leven zin geeft en het gemeente zijn onderscheidt zich door een grote mate van hartelijke betrokkenheid op elkaar. En toch lukt het ons maar beperkt aansluiting te vinden.

Wending

Ik denk dat we nog maar aan het begin staan van een belangrijke wending in de kerk. Op veel plekken zijn de deuren van de kerken al opengezet, en is er al een wending naar buiten, naar de samenleving, gemaakt. In gesprekken met kerkenraden merk ik dat het besef groeit dat kerk zijn doordeweeks net zo volop kerk zijn is als de kerkdienst op zondag. De urgentie van de noodzaak te hervormen is echter zo groot dat een herbronning noodzakelijk is. Een herbronning waarin we aan de ene kant ons opnieuw bezinnen over wat kerk zijn is en waartoe de kerk er is, en we anderzijds inzetten op de plaats van de kerk in de samenleving.

Op dit laatste zet de 'Dorpskerkenbeweging' met veel succes in, met het concept hoe de kerk kan bijdragen aan de leefbaarheid in de eigen omgeving. Vanuit de gedachte dat de kerk er niet voor zichzelf is, maar voor de wereld. God zelf is het doel. In de zin

dat het in de relatie met de Heer gaat om bewogenheid – c.q. ontferming, gerechtigheid, liefde, hoop en geloof in een menswaardige wereld.

Goede voorbeelden

Ik ben hoopvol over wat de kerk kan betekenen in deze wereld omdat ik zoveel goede voorbeelden zie. In het vormingswerk worden jonge mensen uitgenodigd te spreken over wat hen bezighoudt. De diakenen zitten bij het WMO overleg in hun gemeente en horen wat er leeft. In een andere gemeente wordt een maaltijdproject gestart voor de mensen die moeilijk mee kunnen komen en vinden er wonderlijk mooie ontmoetingen plaats. In weer een andere gemeente nodigt de werkgroep Kunst in de kerk kunstenaars uit om te exposeren en komen er honderden onverwachte gasten in de kerk.

Er is zorg voor de schepping in een plaatselijk platform. Jongeren komen bijeen rond een voor hen belangrijk thema. De kerk is doordeweeks bijna elke dag open voor een koor, een vergadering van het wijkteam, taalles voor migranten, een sociaal spreekuur, om een kaarsje aan te steken, voor een koffiemoment voor de buurt, voor het filmhuis. Er worden nieuwe rituelen bedacht met Allerzielen en ook mensen van buiten de kerk worden uitgenodigd hun dierbare doden te gedenken. Er is een Kerstengelproject waarin vrijwilligers een attentie rondbrengen

Ook de kerkrentmeester raakt enthousiast over al deze initiatieven en beseft dat het zijn/haar taak is te faciliteren en de mogelijkheden te creëren door te investeren, onder het motto dat er geen beter moment om dat te doen is dan nu.

En de honderdjarige Vereniging van Kerkrentmeesterlijk Beheer draagt op haar manier bij aan het levendig houden van de kerk. Vakkundig, doordacht, met een open blik naar de toekomst en bewust van het belang van het werk van kerkrentmeesters tot opbouw van de kerk en de spoedige doorbraak van het Koninkrijk van God in deze wereld.

Ds. Marco Luijk is classispredikant van de classis Noord-Brabant en Limburg en de Réunion Wallonne.

Een herleving van kleinschalige lokale gemeenschappen

Arie P. van der Maas

'Profeten eten ook brood', zo luidt het gezegde. Ik moest eraan denken door de vraagstelling van de redactie als opmaat om een bijdrage te schrijven voor deze jubileumbundel van de Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer. Profeten eten brood. Ja natuurlijk, zegt de kerkrentmeester. Hij of zij draagt immers de verantwoordelijkheid voor de 'stoffelijke aangelegenheden' van de gemeente. En daarbij is een belangrijk aspect dat de aan de gemeente verbonden dienaar des Woords 'brood kunnen eten'.

Toch is het een andere betekenis van de uitdrukking waardoor deze in mijn gedachten kwam. Dat 'profeten ook brood eten' relativeert - tenminste zo hoor ik de uitdrukking veelal gebruiken - in sterke mate het mogelijke waarheidsgehalte van een toekomstvoorspelling uit de mond ener profeet. Nu weet vermoedelijk ieder die regelmatig onder de zondagse prediking zit inmiddels wel dat een Bijbels profeet iets anders is dan een toekomstvoorspeller, veeleer een 'vinger op de zere-plek-legger', maar toch ...

Inleidende woorden van een brood-etende herder en leraar die door de VKB uitgenodigd wordt voor een moment profeet te zijn: Hoe ziet u de toekomst van de Protestantse Kerk? Wat is de rol van de kerkrentmeester daarbij? En wat zou de VKB kunnen betekenen?

Hoopvol

Laat ik om te beginnen zeggen, of het nu als profeet, herder, leraar dan wel Delta-dominee is, dat ik de toekomst van de Protestantse Kerk met vertrouwen, hoopvol, tegemoet zie. Welke vorm die kerk en haar gemeenten over een aantal jaren heeft? Misschien echt anders maar de kerk verandert niet zo vlot, dus ... Welke omvang, hoeveel leden? Vermoedelijk nog wat minder dan nu maar mijn hoop en vertrouwen heeft een andere verankering.

De kerk is geen doel op zichzelf. Het is het scheppend Woord van God zelf dat zich de eeuwen door een weg baant om mensen, in hun tijd en hun context, aan te raken met de gloed van genade, met liefde en gerechtigheid. En aan die hemelse aanraking, aan die goddelijke menswording mag de kerk, in welke vorm en welke omvang dan ook, dienstbaar zijn. Daarom ben ik vol vertrouwen en hoopvol. Zelfs als de Protestantse Kerk, in deze vorm, verdwijnen zou. Hoe lief deze kerk me ook is.

Is er dan niet meer te zeggen? Zie ik, als brood etend profeet, lijnen van vandaag naar morgen? O jawel. Ik som er een aantal op, voor wat het waard is:

Net als de rest van de samenleving bevinden kerk en gemeenten zich in een tijd van transformatie. Ik vergelijk het wel met een 'pop' of een 'larve': Een intensief proces van afsterven en van kiemen en groeien van nieuw leven tegelijkertijd. Dit proces vraagt om openheid, geduld, nieuwsgierigheid, begrip voor mensen die in verwarring zijn of verdriet hebben om het afsterven, maar ook verwondering en vreugde om nieuw leven. En dat alles in één organisme dat we, als geestelijke vrucht van de goddelijke menswording, lichaam van Christus noemen.

Kleinschalig

Inspiratie, geestelijke voeding, toerusting, 'bevinding', als aspecten van (zoekend of belijdend) geloven, zullen mensen steeds meer langs allerlei kanalen (media, events, internet, kerkdiensten, activiteiten gemeenten) individueel en in een variatie aan kortstondige of netwerk 'coalities' beleven.

Naast deze individuele, event- en netwerklijnen voorzie ik een herleving van kleinschalige lokale gemeenschappen waar mensen op verschillende wijze mee verbonden willen zijn. Na een tendens van een aantal decennia dat de geografische gemeente op de terugtocht leek (mensen kozen steeds meer los van wijk of dorp een kerk of gemeente naar eigen kleur en smaak) voorzie ik de terugkeer van de geografische gemeente 2.0.

Christenen houden op kleine schaal in dorp of wijk een lokale geloofsgemeenschap levend. Daarbij kunnen ze tegelijkertijd hun formele kerklidmaatschap bij verschillende kerkgenootschappen ondergebracht hebben en zelfs een deel van hun 'kerkelijke' of 'spirituele' activiteiten (inclusief misschien op zondag) elders beleven. Maar ze zoeken elkaar op, houden elkaar vast en proberen samen iets te betekenen voor de omgeving waar ze wonen. Mensen zullen ook steeds meer willen kiezen om aan meerdere gemeenschappen verbonden te zijn. Bijvoorbeeld een meer 'op kleur' gekozen (grotere) thuisgemeente en daarnaast ook de kleine gemeenschap van de dorpskerk of de missionaire project-gemeenschap. De verbondenheid van een kleinschalige gemeenschap kan zich ook voordoen in 'huiskringen' of 'groeigroepen' die deel uitmaken van of verbonden zijn aan een grotere gemeenschap.

De kern van het gemeente-zijn en christen-zijn zoals die doorklinkt in de Brieven en de Handelingen van de Apostelen en de Evangelieën zal steeds meer leidend zijn, zowel voor de individuele gelovige als voor het al dan niet vitaal continueren van lokale geloofsgemeenschappen. Elkaar opzoeken om samen de Bijbel te lezen en door-denken, te bidden en de Maaltijd te gebruiken, in eigen omgeving om te zien naar armen en zwakkeren, vriendelijkheid alle mensen bekend laten zijn. Leven in en uit Gods Liefde. Vallend en opstaand lichaam van de Levende Christus zijn.

Beweging

De vernieuwing van kerk en gemeenten van de komende decennia zie ik op het speelveld van bovenstaande lijnen zich ontwikkelen. Zo vermoedt deze brood etende profeet. Niet in grote stappen wellicht. De kerk is vooral een beweging en maar in geringe mate een aan te sturen organisatie. Als classispredikant ben ik regelmatig in gesprek met kerkenraden. Ik breng dan nog wel eens de 60-20-20 bril ter sprake.

Niet alles hoeft anders, laten we vooral blij zijn om en vreugde beleven aan wat er is. Er gebeurt zoveel moois in de kerk, in de gemeenten. Dat is 60 procent van de waarheid. Maar wellicht is het goed om ook na te denken over vernieuwing, 20 procent... En dan nog 20 procent van de waarheid is dat het goed is om 'te snoeien'. Stoppen met activiteiten, gewoontes, tradities die wellicht waardevol en belangrijk geweest zijn maar inmiddels geen vrucht meer dragen. Ruim ze op, om licht en zuurstof bij de stam te laten komen. Ruim ze op om ruimte te kunnen maken voor nieuwe kiemen, voor nieuwe loten...

Maar wat dan en hoe dan met de kerkrentmeester en de VKB van de toekomst? Creatief, deskundig qua financieel beheer, verantwoordelijk voor meerdere vormen van kerkelijk leven in dorp, stad of regio. Met liefde, voor kerk en mensen, geraakt door het Woord.

Ds. Arie P. van der Maas is classispredikant van de classis Delta.

Een eenvoudige Kerk moeten wij blijven: trouw, nederig en vrijmoedig

Gerrit van Meijeren

Deze bijdrage schrijf ik aan de vooravond van Kerst. De engel brengt goed nieuws aan de herders: 'En dit zal voor u een teken zijn: gij zult het pasgeboren kind vinden, in doeken gewikkeld en liggend in een kribbe.' (Luc. 2,12 Willibrordvertaling). Het is het allereerste begin, dat spreekt van kwetsbaarheid, eenvoud en verborgenheid. De doeken en de kribbe, de armoede en de naaktheid getuigen van de God van Israël, de God der goden die zich klein maakt en tot ons afdaalt. Ze tekenen de stijl van de Messias die tot het einde toe zijn weg zal gaan in de gestalte van een slaaf (Fil. 2), omringd door mensen met een verleden. De redding, de vrede, woont in een zwakke gestalte onder ons. De toekomst van de kerk kan ik niet los zien van dit begin, van dit teken van eenvoud.

Boven een IKON-interview uit 1986, over de toekomst van de kerk in een tijd van secularisatie met de praktische theoloog F.O. van Gennep, staat de kop: 'De kerk zal er altijd wel zijn'. Want, zegt Van Gennep vroom: 'God zal wel voor Zijn eigen waarheid opkomen'. Van dat laatste ben ik overtuigd. De beweging van Gods nieuwe wereld zal doorgaan. Christus blijft zijn gemeente dragen, in welke gestalte dan ook. Maar de gestalte van de kerk in ons land verandert.

Fusietrajecten

Ik zie dat om me heen gebeuren. Verschillende gemeenten in de classis Zuid-Holland-zuid zijn bezig met fusietrajecten. Het vertrouwde model van iedere wijkgemeente een eigen kerkgebouw blijkt onhoudbaar. Er wordt ingeteerd op het eigen vermogen. Er worden kerkgebouwen verkocht en verbouwd. Nee, niet overal, het beeld is divers. Er zijn (wijk)gemeenten die financieel gezond zijn en geen vacatures in de kerkenraad hebben. Er zijn gemeenten die de urgentie om samen te werken niet onder ogen (willen) zien. En daarnaast ontstaan er nieuwe vormen van kerk-zijn op pioniersplekken. Hier en daar wordt er voorgesorteerd om een kerngemeente te vormen. De kerk wordt kleiner en in haar vormen diverser. Wat gaat dit allemaal betekenen?

De reorganisatie van de Protestantse Kerk zal ongetwijfeld doorgaan. Ons kerkmodel zal verder vereenvoudigd worden. De theoloog prof. Gerben Heitink heeft er al eens op gewezen dat het onderscheid dat we in de kerk maken tussen woord en daad, tussen werk naar binnen en werk naar buiten, niet meer vol te houden is. Er zullen nieuwe vragen ontstaan door de vorming van kerngemeenten en huisgemeenten.

Wat zal hun plaats en rol zijn in een breder verband, van algemene kerkenraad en classis? Hoe blijven we elkaar kennen en met elkaar in (geloofs)gesprek als delen van

het ene lichaam van Christus? Op dit moment moeten de Ringen van gemeenten nog uit de verf komen, maar dit zouden wel eens onmisbare ontmoetingsruimten kunnen worden, waar heel verschillende vormen van kerk-zijn elkaar tot een hand en een voet kunnen zijn.

Vitaal blijven

In 1993 verscheen het Hervormde rapport 'Op kleine schaal toch vitaal'. Centraal stond daarin de vraag hoe kleine gemeenten - dat wil zeggen gemeenten met minder dan 1400(!) zielen - toch vitaal kunnen blijven. Met vitaliteit werd bedoeld: hoe houden ze hun bestuurskracht op peil en kunnen ze hun taken vervullen? De vragen naar de bestuurskracht en de taken van de gemeente zijn ook vandaag bepaald niet nutteloos. Maar vitaliteit, zo leer ik tijdens mijn rondgang door de classis, heeft met Leven te maken.

Wat betekent dit voor de kerkrentmeesters? Meer dan ooit zijn zij geroepen om de 'economen van God' te zijn (Titus 1:7). Het is hun verlangen dienstbaar te zijn aan de zaak van het Koninkrijk. Ze houden de zusters en broeders in de kerkenraad en de gemeente voor dat we 'bezitten als niet bezittende' (1 Kor. 7) en ze durven de pijn onder ogen te zien die daarmee gepaard kan gaan. Zij wagen het om creatief buiten de kaders van de eigen gemeente te denken. Ze staan open voor verrassingen van de Geest. Zij voelen zich vrij om hulp te ontvangen en voelen zich verantwoordelijk om bijstand te verlenen.

Kennisinstituut

De VKB zal in dat licht vooral haar derde doelstelling verder ontwikkelen, namelijk kennisinstituut zijn voor de colleges van kerkrentmeester. Kennis, niet alleen opgevat als de noodzakelijke expertise om solide en duurzaam beleid te maken, maar verdiepend gericht op de geestelijke dimensie van het kerkrentmeester-zijn. Een goed voorbeeld daarvan vormt het boekje *Bouwstenen vanuit de VKB voor een protestantse visie op het kerkgebouw anno 2019*.

Met een kleiner wordende kerk zal ook de VKB en zal ook de Dienstenorganisatie kleiner worden. Wat kan er worden gedaan ten dienste van en samen met andere kerken? Daarbij hoort ook een houding van ontvangen. Ik heb het idee dat we als Protestantse Kerk daar nog in zullen moeten groeien. Zonder de culturele en theologisch-ethische verschillen die er zijn met internationale kerken te onderschatten denk ik aan de woorden van David Dessin, de auteur van 'God is een vreemdeling': 'Het Europese christendom is op zijn retour maar het christendom in Europa is springlevend'.

Eenvoud

Ik keer terug naar het beeld dat Lucas schetst: een pasgeboren kind in een doek gewikkeld, neergelegd in een voederbak. Dit kind wordt gevonden en aanbeden. Herders uit de buurt van Bethlehem en geleerde vreemdelingen uit het oosten vormen samen met Maria en Jozef de eerste mensen rondom Jezus. Ik word geraakt door de eenvoud van dit tafereel. Eenvoud verstaan als concentratie.

Als ik van hieruit nadenk over de toekomst van de kerk, zie ik mensen voor me, 'komend langs velerlei wegen', die samen hun hart ophalen aan Jezus. Zij bidden: 'Heer, leer ons zien!' Zien waar het op aankomt. Het is de gemeente die tot haar troost beseft dat zij zichzelf niet op de been houdt. Die kleine kracht heeft en trouw blijft aan de woorden van haar Heer (Openb. 3); die nederig durft zijn én vrijmoedig. De gemeente die oog en hart heeft voor wie in de knel zitten, die dienstbaar is aan haar omgeving en hoop verspreidt. 'Enkel maar hoop, op enkel maar God' (Luther).

Ds. Gerrit van Meijeren is classispredikant van de classis Zuid-Holland Zuid.

De Kerk moet bij haar *corebusiness* blijven

Leen Moerland

De vraag, hoe ik nu de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland zie, heeft verschillende kanten. Na de herstructurering van de classes naar 9 classes in Nederland is mijns inziens de afstand tussen het Breed Moderamen en de gemeenten groter geworden en tegelijk realiseer ik me dat de classis-predikant een gedeelte van deze verandering weer heeft goed gemaakt.

Alleen is dat afhankelijk van de persoon die classispredikant is. Hoe hij/zij kan functioneren binnen de classis. Dit alles maakt het werk niet altijd doorzichtig, zeker als je afhankelijk bent of je afhankelijk voelt van de soms subjectieve mening of waarneming van de classispredikant.

Bekend is dat alleen de problemen op de tafel van het Breed Moderamen komen en dat het reilen en zeilen van de gemeenten waar het wel goed gaat -en die zijn er gelukkig ook - minder op de bestuurderstafel van de classis terecht komt. Want dat er veel verschil is tussen de posities van gemeenten is bekend - en dan niet alleen qua modaliteit.

Emoties

Als je tijdens een regiobijeenkomst van de afdeling in een gemeente komt die een van de kerkgebouwen gaat afstoten omdat de gemeente krimpt en vergrijsd, dan levert dat veel emoties bij de gemeenteleden op. Generaties lang hebben mensen hun goede momenten maar ook de verdrietige gebeurtenissen in dat kerkgebouw gedeeld en dan gaat straks de sloophamer erin en komt er op die plaats een viertal huizen. Voor diegenen die dit bewust hebben meegemaakt blijven dat lang littekens, al gaat de pijn er met de tijd wel af. De andere kant van de medaille is dat er op 10 km afstand een nieuwe kerk gebouwd gaat worden met 1000 zitplaatsen, niet van een uitgetreden gemeente waar dit meer gebeurt (wat doen wij verkeerd?), nee, van een gemeente die behoort tot de Protestantse Kerk in Nederland.

Gaat het dan overal slecht in Nederland met de kerkelijke gemeenten? Op de website kerkenbouw.nl, die vermeldt hoeveel kerken er anno 2019 gebouwd of verbouwd worden, tel ik 107 items. Zulke grote gemeenten, zoals in het laatste voorbeeld, hebben veelal genoeg expertise in huis om het geheel goed te laten functioneren. Het zou fijn zijn als de hiervoor genoemde twee gemeenten een vorm van samenwerking zouden aangaan om het gebrek aan menskracht te compenseren, maar ook om vaak een tekort aan kennis te kunnen opvangen. Op zo'n regiobijeenkomst zie je dan dat het daar

behandelde onderwerp leeft, namelijk de digitalisering van alle kerkelijke bescheiden, dus papierloos vergaderen en alle informatie ophalen uit 'de cloud', waarbij de eigen pc in de huiskamer alleen maar dient als toegangsportaal.

Deskundigheid

Dan kom ik bij de tweede vraag: hoe zie ik de rol van de kerkrentmeesters in deze veranderende kerkelijke wereld? Naar mijn mening ontikom je er niet aan om regionale IT-adviseurs in de buurt te hebben waar je met vragen over IT terecht kunt. Het werkveld van de gemiddelde kerkrentmeester richt zich op een ander vlak en wil je de slag niet missen om als gemeente volledig te digitaliseren, ook je archievenbeheer, dan heb je externe deskundigen nodig. Bij een grote gemeente is de kans dat zo'n deskundige in het ledenbestand voorkomt groter dan bij een kleine gemeente. Er ligt nog een taak voor ons als VKB om hieraan sturing te geven.

Door de vele mutaties die er binnen het college van kerkrentmeesters plaats kunnen vinden, gaat er veel kennis verloren. Was het in het verleden heel normaal dat een gedeelte van de vermogensaanwas binnen een gemeente werd gegenereerd uit renteopbrengsten, thans is dat niet of nauwelijks het geval. Toch zijn er gemeenten die met een flink positief saldo de boeken van dat jaar afsluiten. Door de krimpende kerk was een fulltime predikantsplaats niet meer haalbaar, dus werd besloten om de pastorie die daardoor vrijkomt te verkopen, opbrengst € 380.000. Of in een ander geval wordt de gemeente gelegateerd door een overleden gemeentelid met een aanzienlijk bedrag. Waar laten we dit geld? Bij een bank parkeren voor 0,02 pct. rente of andere oplossingen bedenken?

Oplossingen die vroeger wel meer werden gebruikt. Denk dan aan de aankoop van landbouwgrond, dat waardevast is en daarbij ook rendement oplevert. Belangrijk om dat eens met een externe deskundige te bespreken, al moet deze deskundige wel affiniteit met het kerkelijk gebeuren hebben.

Achterban

De VKB is een onderdeel van mijn functioneren geworden, zowel op provinciaal (gewestelijk) niveau als op landelijk terrein. Ik denk dat de VKB het als haar grootste taak moet zien om goed contact met de achterban van de vereniging te blijven onderhouden. Het pakket advisering dat de VKB heeft, wordt ook door de Protestantse Kerk in Nederland aangeboden maar ook door commerciële partijen. Daarom is het van groot belang om de aangesloten leden te blijven bereiken. Want zij zijn het immers die het bestaansrecht van de vereniging in zich dragen. Was dat niet het geval, dan kunnen ze de informatie ook van de beleidsadviseur van het CCBB krijgen of kopen. Daarom vind ik het van groot belang om de contacten met onze achterban goed te onderhouden.

De vraag hoe ik de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland zie, lijkt mij niet zo moeilijk te beantwoorden. De kerk moet bij haar corebusiness blijven. Dat is de verkondiging van het evangelie. Daar vragen de mensen om. Daar putten ze troost uit en daardoor worden ze bemoedigd. Hier ligt een geweldige taak voor het pastoraat. Praatjes over maatschappelijke onderwerpen lijken mooi, maar daar komen de mensen

niet voor naar de kerk, die kunnen ze bij de kapper om de hoek ook horen. Het moet dieper zitten dan de oppervlakte van ons bestaan. Daar mogen we best om bidden. Dat we vanuit dat geloof gevoed worden, tot behoud van allereerst onze eigen levens maar ook tot behoud van de gemeenten in Nederland.

VKB, het ga u goed.

Leen Moerland is voorzitter van de afdeling Delta (Zeeland en Zuid-Hollandse eilanden) van de VKB.

Utrecht Kerkenstad is positief over de toekomst

Benno Oosterom

Wie PKN zegt, denkt ook aan Utrecht, de plek waar de synodevergaderingen werden gehouden die op 1 mei 2004 leidden tot de oprichting van de Protestantse Kerk in Nederland. Ik heb de statistieken er niet op nageslagen maar de dichtheid van kerken, gerelateerd aan het aantal inwoners, was ooit erg hoog in de vierde stad van Nederland. En gelukkig, er staan nog steeds veel (PKN)kerken in de stad. Tegelijk zijn er al verschillende gesloopt. Gelukkig zijn er ook voorbeelden van leeggekomen kerken waar nieuwe geloofsgemeenschappen in getrokken zijn.

Als Protestantse gemeente Utrecht (PGU) zijn we ons bewust van de plek die wij innemen in de stad. In bijna iedere wijk stonden van oorsprong één of

meer kerken. Naast de vijf Rijksmonumentale PGU-binnen-stadskerken, waarvan de Buurkerk wordt gebruikt en geëxploiteerd door een museum, zijn nog zes kerkgebouwen in eigendom en wekelijks in gebruik. In de voorbije jaren fuseerden verschillende wijkgemeenten, waardoor kerken leeg kwamen te staan en werden verkocht. Steeds was de koper een protestant-christelijke geloofsgemeenschap.

Witte vlekken

Sommige wijken, zoals Voordorp en Lunetten, kennen van oorsprong geen kerkgebouwen. Daarom ontstaan langzamerhand zo geheten 'witte vlekken' in de stad. Plekken waar de PGU niet (meer) aanwezig is. Op dit moment telt de PGU nog tien wijkgemeenten en een pioniersplek, De Haven op Kanaleneiland. Saillant detail: op Kanaleneiland staat de voormalige Triumfatorkerk uit 1965, die tot een jaar of vier geleden eigendom was van de PGU en nu eigendom is en gebruikt wordt door de Zevende Dag Adventisten.

Utrecht, Kerkenstad. Tien wijkgemeenten op een stad van ruim 350.000 inwoners, waar op een doorsnee zondag ongeveer 1% van het inwoneraantal naar een PKN-kerk gaat. Dat klinkt als weinig en toch zie ik het als een teken van Gods trouw dat dit nog zo is. Hij gaat door, houdt kerken in stand. Hij schakelt ons allemaal daarbij in, van dominee tot gemeentelid en van kerkrentmeester tot kosten/beheerder.

Vitaliteit

Het beleid van de stedelijke kerk is gericht op een zo breed mogelijke presentie in de stad en anderzijds op een gezonde vitaliteit van de individuele wijken. Er bestaat een

gezonde spanning tussen onderlinge solidariteit en eigen verantwoordelijkheid binnen de PGU. We realiseren ons dat de stedelijke omgeving de nodige zorgen met zich brengt, maar we zien ook de meerwaarde van de inhoudelijke slagkracht van medewerkers, bestuurders en vrijwilligers die zich dagelijks inzetten voor de kerk.

Het gebruik van de kerkgebouwen verandert. Al jaren worden veel kerkgebouwen voor een substantieel deel van de week verhuurd aan derden. Dit levert zo maar 25 procent van de jaarlijkse inkomsten op. Zonder deze inkomstenbron is het voor een gemeente met veel onderhoud vragende gebouwen vrijwel onmogelijk te kunnen blijven samenkomen in die mooie oude Godshuizen.

Er is ook sprake van groei. Laten we dat ook vooral benoemen. In een stad waar witte vlekken zijn, ontstaat ook ruimte voor nieuwe initiatieven. De Haven, als nieuwe plek, is daar een voorbeeld van maar er is ook sprake van kerkgroei, waardoor een gebouw te klein wordt en een wijkgemeente zich wil opsplitsen om op twee plekken vieringen te houden. Hoe mooi zou het zijn als een witte vlek zo maar weer een nieuwe bron van het vieren van geloof wordt!

Nieuwe initiatieven

De Protestantse gemeente Utrecht stimuleert initiatieven die gericht zijn op een verbeterende en blijvende vitaliteit. Zo is er een voorbeeld van twee wijken die samengaan in een bestaand, vernieuwd kerkgebouw, waarin ook een leefgemeenschap komt te wonen. Op een andere plek in de binnenstad worden initiatieven ontplooid om de verbinding tussen kerk en stad te maken door het stichten van een soort 'stadsherberg'. Verder zijn er, naast Pioniersplek De Haven, nog drie pioniersinitiatieven in de stad.

Er wordt binnen de PGU goed samengewerkt. Het delen van zorgen en vreugde, teleurstelling en blijdschap werkt motiverend en aanstekelijk. Daarnaast vinden ook in Utrecht kerkgenootschappen elkaar in de samenwerking, bij voorbeeld rondom jeugdwerk, Alpha-cursussen, Marriage-Course-cursussen en dergelijke.

Ik ben positief over de toekomst van de PKN in Utrecht. Daarbij is een belangrijke randvoorwaarde dat we, gevoed door ons geloof in God, de verbindingen blijven zoeken, onderling, met zusterkerken en met de inwoners van de stad, inclusief de burgerlijke gemeente! Verandering of aanpassing is nodig, zo blijkt steeds weer.

Is de stad nu zoveel anders dan de niet-stadse gemeente? Ja en nee. In de stad lijkt de ontkerkelijking sneller te gaan. Het mooie van de stad is dat er nog een keuze is. Er blijven kerken open. Hoe anders kan dat zijn als er maar één kerk in je dorp staat. Het lijkt mij dat samenwerken tussen PKN-kerken uit aanpalende dorpen en/of samenwerken met andere kerkgenootschappen in veel situaties een noodzaak wordt.

Kerkrentmeesters

Ik zie het, samen met mijn collega-kerkrentmeesters, als mijn taak deskundig, tijdig en transparant inzicht te verschaffen aan de algemene en wijkkerkenraden op het vlak van alles wat met onze mensen, gebouwen en middelen te maken heeft. En inzicht ver-

schaffen wil dan ook letterlijk zeggen: laten zien wat was, hoe het nu is en hoe het zal/kan worden, denkend in verschillende scenario's.

Als een stedelijke kerk en/of een wijkgemeente een duidelijke identiteit kent, een visie daarop ontwikkeld heeft, beleid geformuleerd heeft en dat ook uitvoert, dan is een goed samenspel mogelijk binnen de kerkenraad, waarvan de kerkrentmeesters onderdeel zijn.

Wij, kerkrentmeesters, moeten door de rest van de kerkenraad niet alleen gezien worden als de vrouwen en mannen van het geld. Goed personeels-, gebouwen- en financieel beleid is ingebed in de totale kerkenraad. Pas dan kunnen principieel inhoudelijke discussies zorgvuldig gevoerd worden. Daarom mijn pleidooi: neem de volledige kerkenraad mee in de beraadslagingen over mensen, goederen en geld. En ja, dan is het soms onze rol om op de rem te trappen of het gaspedaal in te drukken. Met dit verschil: men begrijpt dan waarom dat gebeurt.

De VKB

Naarmate het aantal krimp-, groei- en samenwerkingsvraagstukken en de complexiteit daarvan toeneemt, wordt de behoefte aan een organisatie die ondersteunt in dat soort vraagstukken alleen maar groter. De VKB vervult een belangrijke rol als vraagbaak en kennisbank voor de kerkrentmeesters. Wat wij daar dagelijks van merken, hangt vooral af van de kennisoverdracht van de ene op de andere kerkrentmeester. Daarom: VKB, blijf dit belangrijke werk doen en blijf in contact met de synode en het landelijk bureau van de PKN. En wat dit laatste betreft: zoek nog meer de samenwerking daarmee. Doe dingen niet dubbel, maar breng kennis bij elkaar en zorg dat die zo broodnodige kennis via één kanaal op de goede plek terecht komt.

Tenslotte: wij mogen dienstbaar zijn, aan onze grote Werkgever en aan de gemeente die wij dienen. Laten we elkaar dat steeds voorhouden, het doel waarvoor we bezig zijn in dit mooie werk. Bouwen aan Gods kerk, een mooi werk!

Benno Oosterom is voorzitter van het college van kerkrentmeesters van de Protestantse gemeente Utrecht.

Nadenken over beleid in een centraal college voor meerdere gemeenten

Wim Oosterom

Met enige schroom ga ik in op het verzoek een visie te geven op de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland. Wie kan er immers in de toekomst kijken? Anderzijds heb ik vanuit mijn geloof een zeer groot vertrouwen in de toekomst. Niet in de trant van: "Alles komt vanzelf wel goed", maar meer vanuit de gedachte dat we van God talenten hebben gekregen, die ons in staat stellen om met de toekomst om te gaan.

Deze bijdrage is geheel op persoonlijke titel. We praten in het Generaal College voor Behandeling Beheerszaken (GCB) regelmatig over de toekomst, maar een duidelijke toekomstvisie hebben we niet geformuleerd, behalve dan dat we staan voor pro actief financieel beheer en pro actief toezicht daarop.

Ik heb in deze bijdrage voor de benadering gekozen dat we de toekomst niet kunnen voorspellen, maar dat we ons wel optimaal kunnen voorbereiden op die toekomst en ook besluiten kunnen nemen die het mogelijk maken optimaal in te spelen op de kansen en uitdagingen die de toekomst ons gaat bieden.

Nieuwe energie

Er zijn natuurlijk de trends die we allemaal wel kennen. Een krimpende kerk met minder leden, dat brengt ook op het gebied van financieel beheer zeker uitdagingen met zich. In mijn visie moeten en behoeven we echter niet helemaal in die krimp te blijven hangen. Natuurlijk moeten we, als het echt niet meer gaat, durven stoppen en als GCB zijn we onder meer druk met het goed regelen van zaken als het opheffen van gemeenten, vermindering van werktijd van de predikant en het regelen van verscherpt toezien. Het stoppen met activiteiten die negatieve energie geven, kan echter ook nieuwe energie geven voor activiteiten die op een andere wijze bijdragen aan het verkondigen van het Evangelie en aan een heilzame dienst aan de samenleving.

Als ik over de toekomst nadenk dan denk ik meer aan het vooruit kijken, kansen zien waar u ze wellicht niet vermoedde. Dat begint wat mij betreft met het nadenken over het antwoord op de vraag: Waartoe zijn we als kerk op aarde? Dat wordt wel samengevat als: het evangelie verkondigen en omzien naar degene die geen helper heeft. Dat is breder dan alleen de eigen groep in stand houden en ook meer dan alleen de taak van de kerkrentmeester. Het gaat er dan om dat kerkrentmeesters, diakenen en kerkenraad gezamenlijk nadenken over wat we, gezien onze opdracht, belangrijk vinden.

Investeren

Dat betekent derhalve gezamenlijk keuzes maken en daar dan de middelen op inzetten. Dat betekent dus niet zonder meer doorgaan met wat we gewend waren en dat ten koste van alles in stand houden. Het betekent investeren in nieuwe mogelijkheden en prioriteiten en wellicht afscheid nemen of stoppen met activiteiten waar we geen energie van krijgen. Dat laatste kan en moet wellicht ook gericht zijn op de totale gemeenschap. Ik lees daar, voor mij zeer inspirerende, verhalen over, bij voorbeeld bij dorpskerken die opnieuw een rol vervullen voor de gehele gemeenschap.

Het inzetten van het aanwezige vermogen moet bij deze discussie ook een duidelijke rol spelen. Het vermogen is er niet om in de grond te stoppen of alleen maar in grond te herbeleggen. Een krimpende gemeente zou juist moeten investeren. Heel negatief gesteld: het kan toch niet de bedoeling zijn dat de laatste 20 leden de deuren moeten sluiten, terwijl er nog miljoenen over zijn. Dan hebben we in mijn ogen kansen laten liggen.

We moeten onze ogen natuurlijk ook niet sluiten voor het lot van gemeenten die zo klein zijn geworden dat ze nog nauwelijks bestuurskracht over hebben om de afwegingen te maken zoals hiervoor beschreven. Maar ook hier geldt dat tijdig vooruit kijken kan helpen. Waarom niet eerder de samenwerking gezocht? Natuurlijk is dat andere dorp qua cultuur heel anders of is de denominatie van de kerk in dat andere dorp heel anders. Als we een boodschap hebben voor de gehele wereld waarom dan niet samen met onze broeders en zusters van een dorp verderop, er over nadenken? Twee weten meer dan één en wellicht heeft dat 'enge' dorp verderop, talenten in zijn gemeente die wij heel goed kunnen gebruiken.

Centraal college

In veel gemeenten waar het ontbreekt aan bestuurskracht zou een mogelijk oplossing zijn dat een aantal goede kerkrentmeesters/bestuurders als college een aantal gemeenten ondersteunt. De gemeenten blijven zelfstandig en lokaal opereren, maar het nadenken over beleid en het implementeren van beleid gebeurt in een centraal college dat werkt voor een aantal gemeenten.

Opheffen zou eigenlijk het laatste moeten zijn waar we aan denken. Probeer tijdig na te denken hoe we door samen te werken toch de boodschap van Christus op onze eigen plek nog vorm kunnen geven. Denk daarbij ook aan contact binnen uw ring of binnen uw classis. Ik kan me modellen indenken waarbij er slim wordt nagedacht hoe in ontstane zogenaamde witte plekken toch de kerk present kan zijn. Wellicht dat sociale media daar ook een rol bij kunnen spelen.

De rol van de kerkrentmeester zou daarbij een stimulerende kunnen en moeten zijn. Kerkrentmeesters zouden vooral, gezien hun achtergrond, vooruit moeten kunnen denken. Niet om maar te hopen dat het vanzelf goed komt, maar juist de toekomst kritisch onder ogen zien en zo nodig het debat starten over keuzes die moeten worden gemaakt. Een werkgroep van het GCBB is bezig in het Financieel Rapportage en Informatie Systeem (FRIS) een meerjarenraming te ontwikkelen, die kan ondersteunen bij dit vooruit kijken en keuzes maken. Dat betekent het goed kunnen meenemen van de kerkenraad en de leden bij de noodzakelijke keuzes.

Pro actief

Ik vind dat de VKB een compliment verdient door nu al een aantal jaren als beleid te hanteren dat er sprake moet zijn van pro actief financieel beheer en dat de kerkrentmeesters daar een belangrijke rol bij moeten spelen. Het gaat om het formuleren van goed beleid dat in evenwicht is met de benodigde middelen. Dat betekent vaak nog beter aan de leden uitleggen wat er qua beleid nodig is en de leden vragen daar een bijdrage voor te leveren. Er zijn zeer vele voorbeelden dat, wanneer dit goed gebeurt, er ook meer middelen binnen komen.

De kerkrentmeester van de toekomst kan ook een goede rol spelen als het gaat om het zo nodig inzetten van het vermogen voor goed beleid. Financiële mensen vinden het een eer om te laten zien dat ze goed op de centjes letten en liefst het vermogen laten stijgen, maar dat is vaak de verkeerde houding. Het gaat om het investeren in het Koninkrijk van God en dat bereiken we vaak niet, als we het vermogen niet inzetten. Natuurlijk moeten we het alleen inzetten als het wat ook wat oplevert in het kader van de doelstelling van de kerk. Maar dan zijn we weer bij het formuleren en vaststellen van goed beleid.

De VKB speelt, zoals gezegd, al een zeer goede rol, door pro actief kerkbeheer te stimuleren. De boodschap is helder, maar ook de VKB weet dat het uitdragen van een goede boodschap nog niet automatisch betekent dat deze wordt nageleefd.

Dit vergt een aantal zaken waarbij de VKB een goede rol kan spelen.

- Goede communicatie over de wijze waarop de kerkrentmeesters hun rol bij de totstandkoming van goed beleid kunnen vervullen. Het blad Kerkbeheer wordt volgens mij goed gelezen en heeft goede artikelen over dit thema.
- Een netwerk van vrijwilligers die kunnen helpen om kerkrentmeesters bij te staan, bij voorbeeld hoe een meerjarenraming te gebruiken om de discussie over beleid met de kerkenraad en leden te voeren.
- Het geven en faciliteren van trainingen om pro actief kerkbeheer te ondersteunen.
- Het meedenken met het GCBB bij het ontwikkelen van instrumenten, richtlijnen, enz. die pro actief kerkbeheer ondersteunen.

Wim Oosterom is voorzitter van het Generaal College voor de Behandeling van Beheerszaken van de PKN.

De toekomst vraagt van ons een ondernemende instelling

Rens Reedeker en Gijsbert Juffer

Wat is de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland? Een omvangrijke vraag! Wij willen een paar hoofdlijnen trekken.

De kerkelijke kaart in Nederland verandert in snel tempo. Niet alleen kerkgenootschappen zoeken naar verdere samenwerking of gaan samen, maar ook binnen de kerkgenootschap-

pen is er veel verandering. Binnen de PKN gemeenten zien we het aantal kerkgangers en het aantal bijdragende leden teruglopen, slechts in tijd en tempo is er verschil. Ook de maatschappelijke ontwikkelingen, zoals ik-gerichtheid, consumentenmentaliteit en de teruglopende behoefte om zich voor langere tijd te binden, gaan aan de kerken niet voorbij. Ontwikkelingen die tot gevoelens van teleurstelling in gemeenten kunnen leiden.

Dan vergeten we echter dat de kerk niet van onszelf is, maar dat de kerk het eigendom is van de Heer van de Kerk: Jezus Christus. Er mag verwachting zijn voor de toekomst van Zijn kerk, omdat Hij Zijn belofte aan de gemeente heeft gegeven. Tot Zijn wederkomst zijn we echter wel gemeente en kerk in een cultuur waarin het ongeloof steeds heftiger wordt en het geloof en haar uitingen meer en meer achter de voordeur geduwd worden. Het instituut kerk is niet populair, maar de zingevingvraag klinkt wel luid.

Ontwikkelingen zetten door

Tegen deze achtergrond zien we al ontwikkelingen binnen de PKN die verder zullen doorzetten.

Het traditionele volkskerkkarakter van PKN gemeenten zal in nog meer gemeenten veranderen. Gevolg hiervan is veelal dat de blijvende leden een grotere betrokkenheid naar elkaar hebben.

In plaatsen waar de kerk door teruggang in kerkgangers en financiën in haar bestaan wordt bedreigd zal steeds meer de samenwerking gezocht worden met andere PKN gemeenten in de omgeving of met lokale gemeenten van andere kerkgenootschappen. Tevens zal als gevolg van verminderde ledenaantallen de gemeente zich meer en meer gaan richten op de gemeenschap om haar heen.

Mensen voelen zich in een tijd van vereenzaming en individualisering aangetrokken tot gemeentelieden die contact zoeken en over het Woord van de Levende Christus spreken. Een belangrijke ontwikkeling die al gaande is betreft het vormen van alternatieve gemeentevormen zoals de pioniersplekken en kliederkerken. Daar is in de afgelopen tijd, onder andere in de nota 'Mozaïek van kerkplekken', al veel over geschreven. Bij al deze ontwikkelingen zal er ruimte blijven voor de traditionele gemeenten, die in de lijn van de gereformeerde traditie gemeente willen zijn. Ook daarin komt echter steeds meer de vraag aan de orde hoe de gemeente relevant kan zijn in deze veranderende maatschappij.

Geestelijke zaak

Welke rol hebben de kerkrentmeesters daarin? Het is goed om allereerst nog eens te benadrukken dat de kerkorde weliswaar een aantal taken specifiek toebedeelt aan het college van kerkrentmeesters, maar dat het deel uitmaakt van de kerkenraad. Beheer van gebouwen en financiën is een voluit geestelijke zaak, die niet los gezien kan worden van alle andere taken op het gebied van bij voorbeeld pastoraat en eredienst. Ondertussen kan deze taak door alle veranderingen ons steeds meer zorgen baren. Minder financiën en dus bezuinigingen op bijna alles en minder vrijwilligers om de taken te vervullen, zorgen voor een moeilijke taak.

Maar daardoor zouden we ons niet moeten laten leiden. Juist dan is het nodig om te denken in mogelijkheden en kansen. Ook met alle veranderingen zal de traditionele zorg voor het beheer over de goederen van de kerkelijke gemeente blijven. Maar er zal een belangrijke taak bij komen, te weten het zorgen voor adequate bemensing en de benodigde faciliteiten om de ontwikkelingen in het gemeente-zijn te faciliteren. Om die taak te kunnen uitoefenen is het nodig dat er tijdig zicht is op die ontwikkelingen en de daarbij benodigde faciliteiten. Als er geen geld en geen mensen meer zijn is het te laat.

Ondernemend instelling

Dat vraagt van de kerkrentmeesters, maar eigenlijk van de gehele kerkenraad, een op de toekomst gerichte ondernemende instelling. Dat is geen eenvoudige opgave en die kan gemakkelijk aanleiding geven tot onenigheid over de noodzakelijke dan wel gewenste veranderingen. Het mag best met een zekere ontspanning gepaard gaan. Want wij geloven dat de toekomst van de gemeente in de hand van onze Heer ligt. Hij schakelt ons in bij het werk in Zijn gemeente.

Voor dat werk zijn vaardigheden nodig. Veelal gaan beheervaarigheden niet samen met het ontwikkelen van nieuwe faciliteiten. Herbestemming van kerkelijk erfgoed vraagt andere kennis en vaardigheden dan het als goed huisvader passen op de kerkelijke gebouwen. Partner zijn in gesprekken over het mogelijk delen van faciliteiten met andere gemeenten vraagt weer andere vaardigheden. Kerkrentmeesters moeten zich bij alle taken bewust zijn van hun kwaliteiten en tekortkomingen en niet schromen tijdig hulp in te roepen.

Wat betekent dat voor de VKB? Bij de veranderende taak van de kerkrentmeesters past een VKB die zich toespitst op de ondersteuning van die veranderende taken. De VKB zal zich op de beleidsvelden Organisatie, Geld, Mensen en Gebouwen verder moeten

ontwikkelen als adviseur om zo gemeenten verder te helpen in het vormgeven van de benodigde faciliteiten voor de toekomst. Maar tegelijkertijd zal er ook kennis aanwezig moeten blijven voor het beheer van het bestaande vastgoed en het mogelijk afscheid nemen daarvan. Daar is de VKB zich overigens ook al van bewust. In de nieuwe uitgave van de Handleiding voor kerkrentmeesters wordt gewezen op de veranderende taak van kerkrentmeesters en worden elementen en hulpmiddelen benoemd die daarbij van belang zijn.

Kerntaken

Verder zal de VKB zich moeten bezinnen op de vraag hoe zij in de toekomst de organisatie vorm moet geven. Door het teruglopend aantal leden in de gemeenten en de daarmee gepaard gaande lagere inkomsten zal het steeds lastiger worden om de vereniging in de huidige vorm en omvang in stand te houden. Bezinning op haar kerntaken hoort hierbij op de agenda te staan. Daarnaast zal verdere samenwerking met andere partijen gezocht kunnen worden om kennis en kosten te delen. Een verdere samenwerking met het Dienstencentrum van de PKN zal daarbij ook gezien moeten worden. Tenslotte dient ook de vraag beantwoord te worden of een structuur met regionale afdelingen nog functioneel en duurzaam is.

Concluderend kunnen wij vaststellen, dat er ook na 100 jaar nog altijd een belangrijke taak voor de VKB is gelegen in het ondersteunen van de gemeenten. Dat dit mag gebeuren onder de zegenende handen van onze Hemelse Vader.

Rens Reedeker is voorzitter en Gijsbert Juffer is penningmeester van het college van kerkrentmeesters van de Hervormde gemeente Veenendaal.

Beheren met visie blijft ook in de toekomst nodig

René de Reuver

Allereerst wil ik de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) van harte feliciteren met haar honderdjarig bestaan! Een eeuw lang zijn kerkvoogden en kerkrentmeesters door de VKB en haar voorlopers ondersteund en toegerust. Met hart en ziel heeft de vereniging zich ingezet voor dit belangrijk werk. Chapeau!

Ook in de toekomst is deze ondersteuning en toerusting hard nodig. De Protestantse Kerk krimpt. Dat betekent dat de kerkrentmeesters de tering naar de nering moeten zetten. Ingrijpende vragen dienen zich aan: hoe gaan we om met de slinkende en steeds vaker beperkte middelen die ons ter beschikking staan? Wat doen we in een krimpende kerk met de grote vermogens die er op diverse plaatselijk zijn? Zijn dat uitsluitend 'appeltjes voor de

dorst' die we goed moeten bewaren voor nog zwaardere tijden of is de droogte nu al dusdanig dat dit vermogen moet worden aangesproken.

Moed en visie

Deze indringende kwesties vragen om afgewogen keuzes waarbij voorzichtigheid, moed en visie nodig zijn. Voorzichtigheid, zodat ook toekomstige generaties de kerk financieel kunnen dragen. Moed, omdat investeren in nieuwe initiatieven noodzakelijk is voor de kerk van morgen. Visie, omdat deze vragen de kerk en lokale gemeenten bepalen bij hun roeping: waar zijn we van Godswegen in deze tijd toe geroepen? En ook: hoe wenden we het geld aan dat ons is toevertrouwd en mogen beheren, 'tussen traditie en toekomst'?

De kerk wordt kleiner. Sommige gemeenten kunnen financieel het hoofd nauwelijks nog boven water houden. Alleen door de lasten te delen met anderen kunnen zij een plek blijven bieden aan mensen in het dorp of in de stad om samen te komen en van betekenis te zijn op het dorp of in een stadswijk. We spreken niet voor niets van dorps-, stads- en buurtkerken. Menig kerkgebouw wordt door de hele gemeenschap gewaardeerd, ook al bezoeken maar enkelingen de kerkdienst op zondag. Kerkelijke gemeente en kerkgebouw dragen op diverse wijzen bij aan de leefbaarheid van een dorp of wijk.

Om dit te kunnen blijven doen zijn naast betrokken gemeenteleden ook professionals nodig. Het zal steeds meer praktijk worden dat een predikant gedeeld wordt met de gemeente van een naburig dorp. En dat op deelterreinen gemeenten samenwerken met

andere kerken of geloofsgemeenschappen of met een zuster gemeente in de buurt. Het op deze wijze 'samen kerk zijn' is behulpzaam om als geloofsgemeenschap op het dorp of in de wijk present te kunnen blijven. Steeds meer is dit 'alleen samen' mogelijk zijn. De praktijk dwingt ons steeds meer oecumenisch kerk te zijn: samen met anderen.

Pioniersplekken

Naast de krimp van de kerk zijn er in de laatste jaren ook meer dan honderd pioniersplekken ontstaan en groeit het aantal 'kliederkerken' spectaculair. Dit zijn nieuwe vormen van kerk-zijn die voor een aanzienlijk deel bezocht worden door mensen die niet aangesloten zijn bij een kerk. Hierdoor ontstaan gemeenschappen náást de bestaande (wijk)gemeenten. Sommigen groeien uit tot zogenaamde 'kerngemeenten', een lichtere kerkvorm waar de synode kerkordelijk ruimte voor geboden heeft.

Sommige pioniersplekken worden gedragen en geïnitieerd door vrijwilligers, andere door HBO-theologen of predikanten. In veel gevallen werken pioniers parttime, deels gefinancierd vanuit subsidie van de landelijke kerk en de Maatschappij van Welstand. Het aantal pioniersplekken dat uitsluitend door vrijwilligers wordt gedragen groeit. Betaalde krachten komen hier pas in beeld als de gemeenschap draagkrachtig(er) is geworden. Soms gebeurt dit nooit omdat de deelnemers niet draagkrachtig zijn. Een dergelijke pioniersplek blijft dan een diaconaal project of wordt een armlastige kerngemeente, aangewezen op financiële hulp van derden.

Sommige kerkrentmeesters zeggen: 'maak mij geen ouderling, want dan moet ik over het geloof kunnen praten en daar ben ik niet goed in. Laat mij het geld maar beheren'. Het is waar: bij kerkrentmeesters gaat het veelal om de centen. Maar hoe om te gaan met de centen vraagt om beleid. Anders gezegd: bij kerkrentmeesterlijk beheer gaat het om de centen, maar draait het om beleid. Jezus had het regelmatig over geld. Voor Hem rustte er geen taboe op. Paulus spoorde in zijn brieven gemeenten aan om vrijgevig te zijn. Geld doet ertoe in de gemeente van Christus.

Geloof en visie

Financieel gezond beleid vraagt om geloof en visie. Zo investeerde de Hervormde Kerk van Ameland in een pioniersplek voor Amelanders en toeristen, een plek waar mensen, ook mensen die de kerk vaarwel hebben gezegd, elkaar ontmoeten. Door te investeren in betere keukens bloeien in veel gemeenten ontmoetingen rond maaltijden op. In Surhuisterveen investeerde men in een fulltime jongerenwerker. En met succes, ook al kon men vooraf hier alleen maar op hopen. Amsterdam kende jarenlang een durffonds: geld werd apart gezet voor vernieuwende missionaire initiatieven. En de landelijke kerk heeft in 2008 toekomstgericht bezuinigd waardoor nieuw missionair werk mogelijk werd. Ik vind dit inspirerende voorbeelden van beheren met visie.

Over kerkrentmeesters wordt nog wel eens gezegd dat zij 'op het geld zitten'. Dat zij bij voorbaat al roepen dat er voor mooie nieuwe plannen geen geld is. Mocht dit al zo zijn, dan heeft het ontbroken aan een gezamenlijk ontwikkelde en gedragen visie. Kerkrentmeesters maken deel uit van elke kerkelijke vergadering, dus ook van de

kerkenraad. Zij zijn onmisbaar in deze vergaderingen omdat visie en geld hand in hand gaan. Visie en financieel beleid veronderstellen elkaar.

Beleid

Beheren met beleid begint met de vraag: wat vraagt God van ons als geloofsgemeenschap op dit dorp, in deze stadswijk? Waar weten we ons toe geroepen? Het antwoord op deze vragen vertaalt zich in visionaire plannen en vraagt om een zakelijke aanpak van mensen en middelen. Om dit te ontwikkelen zijn kerkrentmeesters nodig die beheren met visie. Uit de financiële keuzes is de visie en het beleid van een gemeente af te lezen. Financiën dicteren de visie niet, maar spitsen haar toe en maken haar concreet.

De Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer heeft een eeuw lang expertise opgebouwd in het begeleiden van gemeenten om te beheren met visie. Dat zij hierin veel voor gemeenten kan betekenen heeft zij volop bewezen. Hopelijk doen velen ook in de tweede eeuw van de VKB deze ervaring op.

Dr. René de Reuver is scriba van de Protestantse Kerk in Nederland.

De Kerk heeft toekomst, maar wellicht in afgeslankte vorm

Jan Riemersma

Als het gaat over de Kerk in de toekomst bedoel ik niet alleen de PKN kerken, maar alle kerkgenootschappen. Het is op dit moment voor alle kerkgenootschappen een boeiende maar ook een moeilijke tijd.

Wij hebben te maken met een sterke vergrijzing van de kerkgangers en nog meer met kerkverlating of het niet meer trouw naar de kerk gaan. Vooral het aantal bezoekers in de avonddiensten neemt sterk af. Er is sprake van een afnemende betrokkenheid bij de kerk. Veel kerken hebben daardoor ook moeite om het hoofd financieel boven water te houden. Dit heeft tot gevolg dat een groot aantal kerken nu en in de toekomst helaas de deuren moet sluiten, omdat het onderhoud van de kerk financieel niet meer is op te brengen door de kleiner wordende kerkelijke gemeenschap. Ook de personele bezetting moet dikwijls worden aangepast.

Ook jongeren

Maar wat wij ook zien is, dat er in enkele gemeenten - ondanks de krimp - leden zijn die op enthousiaste wijze trachten de kerk levendig te houden. En we zien ook wel dat daarbij jongeren betrokken zijn. Het is van groot belang dat de jongeren in de kerk gehoord worden. Hoe denken zij dat de kerk in de toekomst zou moeten functioneren? Zij zijn de toekomst voor de kerk. Als ouderen zullen wij die initiatieven moeten koesteren.

De Kerk was in het verleden en is ook nu nog een plek waar veel vrijwilligers op veel gebieden actief zijn. En dat is van groot belang, niet alleen voor de kerk maar ook voor de samenleving als totaal. Ondanks de krimp staat de kerk voor grote uitdagingen. Het is best begrijpelijk dat mensen wegzakken in berusting of dat ze het zoeken in een houvast binnen de eigen subcultuur. Maar is dat wat de Heer ons als mensen van de kerk vraagt?

Is het niet van groot belang dat juist vandaag allen die nog steeds geraakt worden door het Evangelie en die - op welke manier dan ook - hart hebben voor de kerk van Christus de handen ineen slaan en nadenken over de vraag: waar gaan wij naar toe, welke vaardigheden en instrumenten hebben we nodig om daar te komen en met wie moeten we dit samen doen? In een tijd waarin christenen meer en meer een minderheid gaan vormen is samenwerking tussen naburige gemeenten en andere ondersteunende organisaties van groot belang. Wij kunnen het ons in de toekomst niet permitteren om dat niet te doen. Zijn wij bereid om over onze eigen kerkgrenzen heen te kijken?

Visies

Het zijn vragen waar de "kerkrentmeester van de toekomst" zeker mee te maken krijgt, zoals:

hoe wordt er in het college van kerkrentmeesters, de kerkenraad en de gemeente tegen de zondagse eredienst en de liturgie aan gekeken? Is er sprake van stabiliteit of ontwikkeling? Is er een meerjarenbeleidsvisie op het kerk zijn en op de rol van het gebouw daarin? Het is van groot belang er eerder over na te denken dan wanneer de noodzaak tot afstoting zich aandient. Wat is de visie op respectvol herbestemmen van het gebouw wanneer afstoting onontkoombaar blijkt te zijn?

Wij mogen ons gelukkig prijzen dat wij een Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer hebben, die de colleges van kerkrentmeesters ten behoeve van hun taak in hun gemeente op vele terreinen kan faciliteren en ondersteunen. Onder goed beheer verstaat de VKB dat de kerkrentmeesters met overleg en toekomstgerichtheid pro actief te werk gaan. Dat wil zeggen dat ze in samenhang van alle beleidsvelden - mensen, organisatie, geld, gebouwen - en in samenwerking met hun kerkenraad beleid moeten maken en dat dan ook uitvoeren in goed overleg met de gemeenteleden.

Kennisinstituut

In de toekomst zal - gelet op de al genoemde krimp - de behoefte aan ondersteuning van de kerkrentmeesters alleen maar toenemen. De VKB is via haar nieuwe organisatievorm bezig om daar op de juiste wijze vorm en inhoud aan te geven. De VKB zal zich verder uitbouwen als kennisinstituut rond kerkbeheer en als organisatie voor deskundigheidsbevordering voor de plaatselijke kerkrentmeesters. Het maandblad Kerkbeheer vervult daarin een voortreffelijke rol.

Heeft de kerk nog toekomst? Als wij er als christenen met elkaar, ieder op zijn of haar plaats en met ieder eigen verantwoordelijkheid, de schouders onder willen zetten om daar vorm en inhoud aan te geven dan heeft de kerk zeker toekomst, wellicht in afgeslankte vorm.

Jan Riemersma is voorzitter van de afdeling Gelderland en voormalig hoofdbestuurslid van de VKB.

Nieuwe vormen van kerk-zijn verdienen steun en bemoediging

Julia van Rijn

Een van de mooiste taken van de classispredikant is het bezoeken van kerkenraden, collega predikanten, kerkelijk werkers en pioniers. Dus trek ik vrolijk voort langs 's Heren wegen⁴, van de Bollenstreek naar de Krimpenerwaard, langs de kust en dwars door het Groene Hart van Zuid-Holland. Overal zie ik kerktorens, als bakens in stad en land. Ik herken ze inmiddels. Ze versieren mijn route. Onder die torens komen (meestal nog) gemeenten samen. In de afgelopen jaren heb ik enthousiaste kerkenraden ontmoet die zich met heel hun hart inzetten voor de bloei van de gemeente. Zij willen hun kerk ook voor dorpsgenoten en buurtbewoners van een stadswijk van betekenis laten zijn.

Naast enthousiasme leven er in bijna alle kerkenraden ook zorgen om de toekomst. Voor sommige gemeenten is de tijd nabij dat zij niet langer zelfstandig een predikantsplaats, een gebouw, een bestuur kunnen handhaven. Samenwerking met een of meer andere gemeenten wordt gezocht en gevonden. Hoewel de krimp in de classis Zuid-Holland Noord zich niet in heel hoog tempo voltrekt, moeten ook hier gemeenten een gebouw afstoten, soms meer dan één. Deze trend zal zich voorlopig voortzetten.

Loslaten

Een kerk sluiten brengt verdriet met zich mee, vraagt om pijnlijke keuzes. Kies je voor de monumentale kerk in het dorp, 'waar nog de wolk gebeden hangt van wie zijn voorgedaan'?⁵ Of voor het multifunctionele gebouw in de nieuwbouwwijk? We zullen ons in de komende jaren moeten oefenen in loslaten. Mij helpt het verhaal van de Bijbel dat ons vertelt van de Eeuwige wiens eerste woning onder de mensen een tabernakel was en die in het nieuwe Jeruzalem zijn tent zal opslaan bij de mensen – ja, tent, dat staat er in de grondtaal.

Mijn verlangen voor de toekomst is dat er in elk dorp en iedere stadswijk een kerkgebouw zal blijven, een baken, een tastbaar teken van de aanwezigheid van de gemeente die God wil dienen en hart heeft voor mensen die zoeken naar rust, zin, schoonheid, hulp. In de kerkvernieuwbeweging in het Verenigd Koninkrijk heet dat *'Come and see'*, wees welkom en zie wat hier te vinden is aan schatten, ook voor jou. Deze oude en vertrouwde manier van kerk zijn verdient het versterkt en bemoedigd te worden.

⁴ Lied 429: 3, Liedboek voor de Kerken (1973)

⁵ Lied 280: 3, Liedboek, zingen en bidden in kerk en huis (2013)

Drempel

Hoewel er gemeenten zijn die stabiel blijven en zelfs groeien, is voor veel mensen de drempel van de kerk te hoog (geworden). We kunnen ons blijven afvragen wat we moeten doen om (jonge) mensen naar de kerk te krijgen. In mijn bezoek aan kerkenraden daag ik, ook daar waar het goed gaat, uit eens een andere beweging te maken: *Go and be!*

Natuurlijk maak ik me zorgen om de toekomst van gemeenten en kerkgebouwen. Maar ik maak me nog meer zorgen om de toekomst van het geloof. Zal het evangelie klinken op plaatsen waar het niet meer of nog niet gehoord wordt? Moet de kerk niet veel meer er op uit? Ga, en wees christen in de samenleving. Moet de kerk zich niet verbinden met mensen op de plek waar zij zijn? Denk aan een buurthuis, boekhandel of bibliotheek. Of verbouw een busje en ga er mee op de markt staan. Bied een bakkie troost aan, een goed gesprek, gebed. Misschien kan de kerk haar tent opslaan bij een volkstuinencomplex, een jongerenevent of festival. Ga, er zijn zoveel plaatsen waar u kunt getuigen van de hoop die in u is. ⁶ Ga pionieren en heb het lef present te zijn. Ook deze nieuwe vormen van kerk zijn verdienen steun en bemoediging.

Creatieve kerkrentmeesters

Van kerkrentmeesters mogen we verwachten dat zij de begroting en jaarrekening inzichtelijk op orde hebben, enthousiast geld werven en het vermogen - als dat er is - niet verjubelen. Maar ik verlang vooral naar creatieve kerkrentmeesters, die de kerkenraad prikkelen tot een geloofsgesprek over geldzaken. Moet het financieel beleid van de gemeente lijken op dat van Jozef, die als onderkoning in Egypte voorraad-schuren bouwde met het oog op magere jaren? Dat kan een legitieme keuze zijn om de kerk op het dorp te behouden, ook op de langere duur.

Of hebben we ons te spiegelen aan de gelijkenis die Jezus ons voorhoudt over de rijke man die grotere schuren bouwt om zijn voorraad aan graan en goederen op te slaan en vervolgens op zijn lauweren gaat rusten? Het liep niet goed met hem af, want wie schatten voor zich zelf verzamelt is niet rijk bij God⁷.

De Protestantse Kerk in Nederland heeft heden ten dage een Commissie Werkzaam Vermogen ingesteld om te verkennen hoe gemeenten gestimuleerd kunnen worden hun rustend vermogen aan te wenden voor de opbouw van gemeente. En daarbij ook te kijken waarmee kerken in de omgeving geholpen zouden zijn. Of om in samenwerking met de diaconie en burgerlijke overheden een hartverwarmend regionaal project te financieren. Waar je schat is, daar zal ook jullie hart zijn, zegt Jezus na het vertellen van de gelijkenis⁸.

⁶ 1 Petrus 3: 15 (HSV)

⁷ Lucas 12: 16 – 21)

⁸ Lucas 12: 34

Roeping

Kortom, van kerkrentmeesters mogen we verlangen dat ze samen met de andere kerkenraadsleden blijven formuleren wat de roeping van de kerk is in deze tijd en op deze plaats. Vervolgens zullen zij helder moeten krijgen wat er nodig is aan menskracht en gebouwen om die roeping waar te maken. Zo groeit er in een doorgaand proces toekomstbestendig beleid dat vertrouwen wekt in de gemeente. Misschien betekent dat beleid verkoop van een gebouw en afbouw van een gemeente, waarbij goed gezorgd moet worden voor allen die de kerk zo lang gedragen hebben. Hopelijk is er ruimte (gemaakt)

om te investeren in de bestaande gemeente én in nieuwe vormen van kerk zijn, gericht op mensen die hun heil niet in de bestaande kerk vinden.

Gelukkig kunnen kerkrentmeesters bij dit alles rekenen op ondersteuning en stimulering van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer. En dat al 100 jaar! Ik wil de VKB van harte geluk wensen met dit jubileum. U heeft een rijke traditie. Ik wens u Gods Geest voor een zegenrijke toekomst.

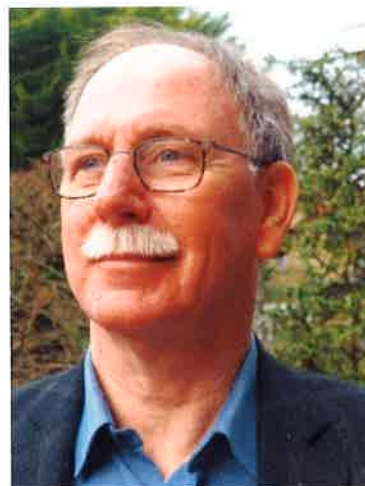
Ds. Julia van Rijn is classispredikant van de classis Zuid-Holland Noord.

Onderlinge samenwerking en organisatie van kennis kunnen helpen

Matthijs van Seventer

De toekomst voorspellen is vaak een hachelijke aangelegenheid. Of een voorspelling ook bewaarheid wordt hangt immers af van veel bekende en onbekende variabelen en hun onderlinge wisselwerking. Het lukt nooit om dat allemaal precies in kaart te brengen. Iets zeggen over de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland, de rol van de kerkrentmeester daarbij en de manier waarop de VKB daarbij van dienst kan zijn is dan ook lastig. Maar goed, als je niet vooruit kijkt weet je ook niet waar je naar toe gaat.

Om met het eerste te beginnen. Als je nadenkt over de toekomst van de kerk in Nederland word je niet heel erg vrolijk. Het is overduidelijk dat over de gehele linie het aantal kerkelijk betrokkenen zienderogen afneemt. Zelf ben ik wat tegenwoordig heet een "boomer" en behoor ondanks dat tot de jongsten van onze kerkgemeente. Op één of andere manier lijkt onze manier van vieren van het geloof niet meer aan te spreken bij het grootste deel van jongere generaties.

"Boomer"

En misschien ligt de verklaring daarvan deels wel in de diepere betekenis van het begrip "boomer", als niet meer van deze tijd, vastgeroest en aartsconservatief. Gelukkig zijn er ook uitzonderingen. We zien hier en daar missionaire gemeenten ontstaan die wel aansprekend zijn voor jongeren en jonge gezinnen. Die bloeien en uitbreiden. Voor het merendeel is het helaas vergrijzing en krimp. Waarbij die krimp naar mijn idee niet zal leiden tot een algehele opheffing, maar wel tot minder en kleinere protestantse geloofsgemeenschappen.

Wat betekent dat voor de kerkelijke gemeenten en de kerkrentmeesters? In steekwoorden samengevat: Gemeenten worden kleiner. Het wordt lastiger om voldoende vrijwilligers te vinden - ambtsdrager of niet - om al het werk te doen. Het werk van kerkrentmeesters wordt complexer en het terrein wordt breder. De gemiddelde kerkrentmeester wordt ouder en het wordt lastiger om met kennis uit de (vroegere) werkkring de veranderingen bij te houden en tegemoet te treden, terwijl hij wel een duizendpoot moet zijn.

Een greep uit de onderwerpen waarmee hij zich zoal moet bezighouden: ARBO, milieu, drank- en horecawet, AVG, planning en control (begroting en boekhouding),

rechtspositie en arbeidsvoorwaarden van kerkelijk personeel en predikanten, onderhoud en instandhouding van monumenten (de BRIM), onderhoud van orgels en, als er een begraafplaats is, de wet op de lijkbezorging, een up-to-date begraafplaatsreglement. Daarbij komt nog kennis van administratieve systemen als LRP en Twinfield, organisatie van AKB en nog veel meer. De kerkrentmeester moet over heel veel kennis en vaardigheden beschikken om het allemaal goed te doen en georganiseerd te houden. En als er minder mensen beschikbaar voor zijn, wordt het nog moeilijker.

Elkaar helpen

Vereenvoudiging lukt vaak niet omdat de meeste gebieden vervat zijn in regelgeving die door de kerkrentmeester niet te beïnvloeden is. Het recept lijkt mij te zijn: onderlinge samenwerking en organisatie van kennis. Als de kerkelijke gemeenten er (nog) niet aan toe zijn om te fuseren met andere gemeenten, dan zouden andere samenwerkingsverbanden gezocht kunnen worden, die op een praktische manier elkaar verlichting kunnen bieden. Waarom zou iedereen voor zich en op eigen houtje steeds weer een nieuw wiel uitvinden.

Waarom zou je met gemeenten in de buurt niet afspraken kunnen maken om, bij wijzigingen van beleid of van wet- en regelgeving, de uitwerking daarvan ook voor de collega's te doen. Zo kun je elkaar over en weer helpen en blijft het hopelijk behapbaar. Als er al een fusieproces is geweest en een gemeente bestaat uit een aantal wijkgemeenten kan in het college van kerkrentmeesters een portefeuilleverdeling worden gemaakt. Dat geeft verlichting aan de wijkgemeenten.

Vaak is er voldoende kapitaal aanwezig en is geld het probleem niet. Dat biedt ruimte om bepaalde zaken uit te besteden. Dat gebeurt natuurlijk al veel. Ik denk niet dat er nog veel gemeenten zijn die nog zelf de loonadministratie doen. Een gebied waar regelmatig wijzigingen plaatsvinden en waarbij het riskant is om het niet helemaal goed te doen. Zelf hebben wij externe expertise ingehuurd om de administratie van de begraafplaats weer helemaal op orde te brengen en een nieuw reglement te maken. Ook een terrein waarop de gemiddelde kerkrentmeester niet helemaal in thuis is en waarvan het heel prettig dat het uit handen wordt genomen.

En zo zijn er veel meer aandachtsgebieden waar we gebruik maken van externe expertise: maken van onderhoudsplannen van gebouwen, orgelonderhoud, enz. Het kan goed zijn om eens goed op een rijtje te zetten wat je bestuurlijke mogelijkheden zijn, hoe je prioriteert, wat jezelf moet doen (besturen) en welke uitvoerende taken je tegen welke kosten kunt laten doen. Sommige gemeenten hebben nog een kerkkantoor met betaalde medewerkers. Ook daar is het goed om die afwegingen te maken.

Expertise VKB

In het verlengde hiervan komt de rol van de VKB in beeld. De VKB en haar voorgangers zijn al een eeuw bezig met het behartigen van de belangen van kerkrentmeesters. Ook in de komende eeuw zal heel veel behoefte blijven bestaan aan een expertisecentrum dat de kerkrentmeesters vooral heel praktisch ondersteunt bij de alledaagse gang van zaken. Dat kan zijn door een goede website, die heel toegankelijk is, vrijwel alle onderwerpen behandelt die op kerkrentmeesterlijk terrein aan de orde zijn, actuele

informatie biedt, handige tips bevat, modellen aanreikt en die vooral snel de informatie levert die wordt gezocht. De huidige website van de VKB ziet er modern uit, is toegankelijk en bespreekt een breed scala aan onderwerpen.

Ook wordt een netwerk van partners en adviseurs aangeboden, waar de plaatselijke gemeenten hun voordeel mee kunnen doen. Kortom, een uitstekende, moderne, bron van informatie. Opvallend in dit verband is dat de thuispagina begint met het aanbieden van de nieuwe papieren (!) uitgave van het Handboek kerkrentmeester. We zitten in een overgangsfase. Tussen traditie en toekomst. Als de VKB de blik vooral naar voren gericht houdt en op een aansprekende manier, proactief de leden bijstaat in hun werk, dan weet ik zeker dat de VKB er nog heel lang zal zijn.

Mr. Matthijs van Seventer is voorzitter van het college van kerkrentmeesters van de Protestantse gemeente Rotterdam-Noordrand.

Laten we ook eens zomaar in het diepe duiken

Karin Sommer-de Vries

Wat is het geweldig om 100 jaar Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk in Nederland met elkaar te vieren. We kijken met elkaar achterom en vooruit. Samen gaan we verder in een onzekere toekomst. Onzeker omdat het kerkbezoek afneemt. Onzeker omdat het moeilijk is mensen te vinden die tijd maken om een ambt te aanvaarden voor minimaal 4 jaar. Maar wij hebben ook een zekere toekomst omdat we ons altijd gedragen weten.

We zijn op zoek naar andere manieren om met elkaar kerk te zijn. Kerkgebouwen gaan dicht, krijgen andere functies of worden zelfs afgebroken. De kerk waar wij getrouwd zijn, bestaat al lang niet meer. Er moesten appartementen komen. En het afstoten van een kerkgebouw voelt de kerkelijke gemeente in al haar vezels, er zijn vaak heftige reacties te horen. Ja,... maar..... het is toch alleen maar een gebouw, het zijn gestapelde stenen. Nee, dat is niet waar, want het is een gebouw waar getrouwd en gerouwd werd. Waar zondagse vieringen werden gedeeld, kerkelijke hoogtijdagen met elkaar werden gevierd. Er ligt een stukje van uw en jouw en onze geschiedenis verankerd in dat gebouw.

Andere vieringen

Aan de bouw van de kerk hebben veel mensen niet alleen financieel bijgedragen, vaak hebben zij samen hand- en spandiensten verricht en zijn allerhande geldwervingsacties georganiseerd. Veel monumentale gebouwen worden in stand gehouden door een kleiner geworden kerkelijke gemeente. En toch wordt die monumentale kerk in het dorp verbouwd om meer te passen in de 21^e eeuw, die nieuwe eisen stelt. Er komt een beamer, want we willen beelden bij de preek, er worden stoelen geplaatst in plaats van de banken, want we willen ook de kerk kunnen gebruiken voor een ander soort vieringen. Of omdat de kerk dan verhuurd kan worden, niet alleen aan bruidsparen, die een oude kerk sfeervol vinden, er zijn concerten en lezingen gepland.

De kerkrentmeesters bekijken het kerk-zijn vanuit de zakelijke kant. Zij ondersteunen de gemeente, en moeten in hun rol de gemeente scherp houden, want alles wat georganiseerd wordt, brengt kosten met zich. Er is een visie nodig hoe de gemeente kerk wil zijn in dorp of wijk. Wat doen we wel en wat kunnen we door de keuzes die we maken, niet doen?

De provinciale afdelingen staan naast de colleges van kerkrentmeesters en organiseren bijeenkomsten. Zij kunnen ook vraagbaak, doorverwijzer zijn voor de colleges. De VKB

heeft een breed werkvlak, organisatie, mensen, geld en gebouwen. Voor de colleges is het vinden van antwoorden nu vaak een zoektocht op internet. Via de website van de VKB en PKN. En toch proberen we nog steeds via bijeenkomsten kerkrentmeesters bij elkaar te brengen. Is dit nog van deze tijd? Of is dit alleen maar een statutair bepaalde formaliteit.

Meerdere doelen

De provinciale afdelingen merken dat de oproep tot het bijwonen van een ALV minder mensen trekt. Statuten, huishoudelijke reglementen, benoemen van nieuwe bestuurders, zijn niet interessant genoeg om de kerkrentmeesters uit de provincie massaal te laten toestromen. Er is een thema, voorafgaand of na de verplichte zaken, waarvoor sprekers uitgenodigd worden om de aanwezigen te informeren over onderwerpen zoals risicoanalyse, MJOP, duurzaamheid, groene kerk, ANBI, FRIS. Zo hopen de besturen de vergaderingen meerdere doelen mee te geven.

Als provinciaal bestuur vragen wij ons nog wel eens af of wij de goede werkwijze hebben om de kerkrentmeesters te boeien voor dit mooie maar vaak heel zakelijke gedeelte van het kerk zijn. Er wordt gezocht naar andere manieren om elkaar te ontmoeten. De provinciale afdelingen gaan op zoek naar de colleges, wie zijn zij en hoe kunnen we hen ondersteunen in het gemeente zijn. We doen het andersom, wij komen naar het college in het oosten, noorden, zuiden of westen van de provincie. We stappen af van avondvullende vergaderingen en gaan verder met kleinere huiskamerbijeenkomsten, met interactief vergaderen. We komen vragen: hoe kunnen we van waarde zijn? Hoe kunnen wij kennis delen?

Nieuwe werkwijze

Wat zullen de antwoorden zijn? Want naast onze vragen is er natuurlijk meer. Ieder college heeft een pracht van een verhaal te vertellen over het werk in zijn gemeente, de successen die gevierd worden en de zorgen die we met elkaar delen. Kunnen we een nieuwe werkwijze vinden om de colleges te binden, zodat we ook op kerkrentmeesterlijk terrein één samenwerkende kerk blijven. De kerk die samen de mogelijkheden en uitdagingen het hoofd blijft bieden in de komende 100 jaar?

Moet het anders? Waarschijnlijk wel. Maar is het anders? Dat is nog de vraag. Het werk wordt complexer en heeft een andere status gekregen in Nederland. De kerk is nog steeds de grootste vrijwilligersorganisatie. De kerk kent nog steeds zeer gedreven mensen die het ambt dragen en vrijwilliger zijn. Mensen die koffie schenken, schoonmaken, inkopen doen, lampen ophangen, offertes aanvragen, brieven rondbrengen, de pastorie beheren, zorgen voor een kloppende begroting en een duidelijke jaarrekening. Maar anders?

In het diepe

We zien mensen van goede wil. We zien mensen met weinig tijd, want veel zaken vragen onze aandacht. De kerken kunnen de mensen bereiken, wij hebben onze boodschap op orde. Die verandert niet. Laat de kerk duidelijk zijn in wat we te bieden hebben en wat we vragen van u, van jou. Laten we ook eens zomaar in het diepe duiken en een keer spontaan zeggen: Dit doen we! Er is dit keer geen lang

vergadercircuit nodig, morgen starten we. En misschien moet elke kerkrentmeester in het volgende jaar in de begroting een post opnemen: Het Out of the Box project
€.....

Karin Sommer-de Vries is voorzitter van de afdeling Utrecht van de VKB.

Minder vasthouden aan de oude structuren

Martin Tiernego

Hoe zie ik de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland? Eerlijk gezegd ben ik daar nogal somber over. We zien het kerkbezoek teruglopen en de ambten zijn moeilijk te vervullen. Wat in meerderheid overblijft zijn de "grijze kopjes". Waar zijn de dertigers en veertigers gebleven? Is er wat misgegaan bij de kerkelijke opvoeding van onze kinderen en wat doet de kerk om hier verandering in te brengen? Op deze vraag in de kerkenraad kreeg ik onder meer de volgende antwoorden.

Een ouderling zei: "Ik heb drie getrouwde kinderen. Eén stel is actief in de kerk. Eén stel gaat nog wel naar de kerk en het derde stel staat zelfs vijandig tegenover de kerk, al gaat hun zoon wel theologie studeren. Kortom: Gods wegen zijn wonderlijk". Een predikant gaf aan dat er bijeenkomsten voor ouders en hun kinderen worden georganiseerd om elkaar te steunen bij opvoedingsvraagstukken rondom het geloof, maar verder nam hij weinig waar in de PKN. Mijn conclusie is dat we wel waarnemen maar verder weinig diepgaand onderzoek doen waar we wat mee kunnen.

Beleidsmakers

Een tweede reden voor mijn somberheid is de houding van de beleidsmakers. De synode blijft ook bij kerk 2025 vasthouden aan de oude structuren. Onder meer aan de gelijke vertegenwoordiging van de ambten en de beperkte zittingsduur van ambtsdragers. Nu zie je vaak dat de vertrekkende ambtsdrager een jaartje een sabbatical neemt en weer terugkomt, soms in een ander ambt. Ik weet ook wel dat er goede organisatorische redenen zijn om te wisselen van bestuurders, maar daarbij wordt voorbij gegaan aan de kerkelijke werkelijkheid.

Het kan zeer wel zijn dat mijn waarnemingen te beperkt zijn tot het zuiden, waar de vaak relatief kleine gemeenten gedomineerd worden door de alom aanwezige rooms-katholieke kerk. Al zijn er ook in Brabant verschillen in de gemeenten. Zo heeft men in de meer confessionele gemeenten (nog) niet of minder te maken met de eerder genoemde problemen. Maar ik vermoed dat ook elders in Nederland soortgelijke waarnemingen gedaan worden.

Kerkrentmeester

Wat kan de kerkrentmeester doen? Een kerkrentmeester heeft in dezen maar beperkte mogelijkheden. Maar daar waar gemeenten over voldoende reserves beschikken

kunnen ze goede initiatieven ondersteunen met financiële middelen, ook al gaat dit ten koste van de reserves. Dit heeft niets te maken met potverteren, maar alles met goed beleid. Tot slot hoop ik dat kerkrentmeesters wat vaker uit hun vertrouwde omgeving willen komen en de ring, de classis, de synode en de VKB willen versterken. In Brabant en Limburg zijn er misschien wel 10 kerkrentmeesters bovenplaatselijk actief!

In gemeenten waar slechts één ouderling kerkrentmeester is kan de kerkenraad nog een kerkrentmeester benoemen. Met zijn tweeën kun je onmogelijk alle vereiste taken goed doen. Dan zijn er twee mogelijkheden. Je kunt je voor specifieke taken laten bijstaan door deskundige gemeenteleden. Of je zoekt via de ring hulp bij naburige colleges, al zitten deze kerkrentmeesters vaak niet op extra werk te wachten. Tot slot kun je, als er voldoende financiële middelen zijn, professionele hulp inschakelen, bij voorbeeld SBKG of via de VKB professionals, met wie zij een verbinding is aangegaan

Ontmoeting

Wat kan de VKB doen? Op de eerste plaats kan de VKB opnieuw een aantal kleine regiobijeenkomsten, "met de voeten op tafel", ondersteunen met als doel in de ontmoeting met mede- kerkrentmeesters mogelijke problemen boven tafel te krijgen. Bovendien wordt het dan gemakkelijker om hulp te vragen bij iemand die je kent. Daarnaast kan zij in haar landelijke contacten pleiten voor aanpassing van zittings-termijnen op plaatselijk niveau. Of nadenken over alternatieve structuren voor de taken van het college van kerkrentmeesters.

Tot slot: zet alle kerkrentmeesterlijke taken op een rijtje en geef aan welke taken zeker bij een kerkrentmeester horen en voor welke we alternatieven kunnen gebruiken.

Prof. ir. Martin Tiernego is oud-voorzitter van de afdeling Noord-Brabant en Limburg van de VKB.

Trends en nieuwe mogelijkheden voor de Kerk van de toekomst

Trinette Verhoeven

Ik zie een pioniersplek waar een predikant aan verbonden is. Maar de predikant is niet vaak de voorganger. Dat zijn betrokken gemeenteleden.

Ik zie een preekwedstrijd voorbijkomen, waarin 'gewone' gemeenteleden gevraagd worden een preek in te sturen.

Ik zie steeds meer gemeenten waarin 'de preek van de leek' een manier wordt om missionair aanwezig te zijn.

Ik zie dat gemeenteleden een steeds grotere rol in het werk gaan vervullen die eerst nog voorbehouden was aan de predikant.

Participatie

Die trend - participatie van gemeenteleden - past in onze maatschappij. Het behoren tot een gemeenschap is niet meer taboe, maar het gaat de mensen van vandaag om actieve participatie. In 2013 werd niet voor niets door de koning de term 'participatiesamenleving' geïntroduceerd. We houden niet meer van hiërarchie. We delen in verantwoordelijkheden, ook in de kerk. Dat past bij ons als we kijken naar de traditie.

Naast predikanten zijn er ouderlingen en diakenen. Maar het gaat vandaag de dag in menige gemeente een stuk verder. Gemeenteleden gaan preken, nemen hun plaats aan de tafel in. Dat gaat ook verder dan de discussies die nu nog in de synode over preekconsent gevoerd worden. Kan een gemeentelid zo'n taak dragen? Past dat binnen onze manier van kerk-zijn, waar de academische opleiding van een predikant zo belangrijk is? Waar gaan we naartoe?

Ik zie nog een trend die anders is dan de eerste, maar die wellicht bij de eerste trend kan aansluiten. De predikantsformatie loopt terug. Er komen minder predikanten en kerkelijk werkers. Over tien jaar wordt bovendien een tekort aan predikanten voorzien. De kerk kan dit oplossen door kerken te sluiten en gemeenten samen te voegen. Dat gebeurt ook. Het kan soms nodig zijn. Maar we moeten oppassen zichtbaar te blijven in onze maatschappij.

Zichtbaar

Misschien kunnen we op niet zoveel plaatsen als nu aanwezig zijn - na de tweede wereldoorlog zijn er wel heel veel kerken bijgebouwd - maar laten we ons vooral niet

terugtrekken uit de publieke sfeer. We hebben een Woord voor de wereld. Dat betekent dat we ook zichtbaar in de wereld aanwezig moeten zijn, ook met gebouwen, zo niet met gebouwen, dan toch met groepen die herkenbaar zijn als christelijke gemeente. Sluit daar de trend van het betrokken gemeentelid naadloos op aan?

Laten we niet te snel onze conclusies trekken. De predikantsformatie loopt niet voor niets terug. Het aantal leden loopt terug. Dat betekent ook dat het aantal vrijwilligers terugloopt. Plaatsen in de kerkenraad zijn moeilijker te vervullen. In menige gemeente wordt er gezocht en heeft men problemen om alle ambten vervuld te krijgen. Hier en daar steken kerkenraden elkaar de helpende hand toe. Het lijkt de moeite waard om daar eerst eens over na te denken.

Waarom zou een gemeente niet kunnen bestaan uit meerdere vierplekken met daarboven een regionaal opererende kerkenraad. Er zijn wel grenzen. Er moet op de vierplek een afgesproken minimum aan mensen zijn. Het mag niet zo wezen dat we kerk-zijn om het kerk-zijn. Daar moeten we goed over nadenken. Maar vanuit de groeiende praktijk lijkt het de moeite waard om die vragen te onderzoeken. Ik zie ruimte voor vierplekken.

Ruimte

Een steviger bovenplaatselijke structuur kan de woorden van de PKN-nota 'Kerk 2025' (Waar een Woord is, is een weg') waarmaken: er komt ruimte, de structuur wordt eenvoudiger en transparanter. We vormen een gemeente met meerdere vierplekken, verdeeld over meerdere dorpen en plaatsen. Met de mensen op elke vierplek moet gekeken worden, welke verantwoordelijkheden zij kunnen dragen. Waartoe worden zij geroepen? En dan denk ik aan de groeiende participatie. Kan het zo zijn dat zij een rol hebben in de verkondiging, in het delen aan de tafel?

In onze geschiedenis is al vaker nagedacht over het ambt. Bonhoeffer dacht na over het ambt op basis van de vraag, wat het beoogde? Hoe kunnen wij in de traditie staan en tegelijkertijd trends van onze tijd voluit de ruimte geven? We hebben veel ruimte als we denken over de bedoeling van het ambt om - en ik doe een voorzet - de rechte prediking en de bediening van de sacramenten mogelijk te maken.

Niet op elke vierplek zal een predikant elke zondag aanwezig kunnen zijn. Leken moeten taken kunnen dragen. Waar blijft het ambt, het ambt van predikant, zal menigeeen vragen. Het ambt van predikant blijft bestaan, zoals ik ernaar kijk, maar er komt ruimte voor mensen die de predikant bijstaan in het ene ambt van Woord en sacrament. Natuurlijk stelt dat vragen aan predikanten. Ze zullen meer coachend aan het werk zijn en lerend. Want het kan niet zo zijn dat de academische kennis verloren gaat. De gemeenteleden die verantwoordelijkheden dragen, moeten toegerust worden. Ook kerkelijk werkers hebben vanuit hun eigen expertise een rol om de gemeenteleden bij te staan en te helpen hun roeping te dragen.

Grotere verbanden

Dit alles vraagt ook meer van kerkrentmeesters en andere ambtsdragers. Ze worden geroepen om in grotere verbanden te functioneren. De verantwoordelijkheden groeien.

Ambtsdragers moeten over hun eigen belang heen leren kijken. Er zal de bereidheid moeten komen om in grotere verbanden te denken. Dat lijkt niet te passen in de trend die ik ook zie, dat elke gemeente genoeg heeft aan zichzelf. In de nieuwe structuur is het fenomeen 'ring', een plaats van ontmoeting van gemeenten. De ring bereidt ons voor op grotere verbanden waarin we samen verantwoordelijk voor elkaar zijn. Ook bestaande verbanden als de Vereniging voor het Kerkrentmeesterlijk Beheer kunnen behulpzaam zijn om in verantwoordelijkheid voor elkaar te denken. Ouderlingen-kerkrentmeester hebben al over eigen grenzen heen leren kijken.

De ring komt nog maar moeizaam van de grond. Dat is spijtig. De bedenkers van de ring zijn in mijn ogen visionair geweest. De ringen onderstrepen dat de gemeente een cadeau is, gegeven door God, al aanwezig voor wij die gemeente binnenkwamen. Vogels van divers pluimage komen elke zondag samen. We hebben elkaar niet uitgekozen. En toch belijden we eenheid, de eenheid van Christus namelijk.

Het cadeau is er niet alleen voor ons. Alleen samen beleven we dat het lichaam van Christus niet existeert, omdat wij het zo graag willen, maar omdat God het gegeven heeft en ons drijft om Zijn cadeau te ontdekken en zo mensen te ontdekken die net als wij gedreven worden door de Geest, niet alleen in de plaatselijke kerk, maar ook breder.

Het aantal leden van de Protestantse Kerk in Nederland neemt af. Het gaat snel. Maar dat betekent niet dat we het moede hoofd in de schoot moeten leggen. Er zijn nieuwe mogelijkheden. Laten we de ogen openhouden om deze te ontdekken.

Ds. (W.T.V.) Trinette Verhoeven is classispredikant van de classis Utrecht.

Vormen van samenwerking kunnen positief uitwerken

Freek Vierwind

De toekomst van de Kerk in Nederland? Het feit dat onze God al ruim 20 eeuwen na de geboorte van Zijn Zoon Jezus Christus, de wereldwijde kerk in stand houdt en almaar uitbreidt, geeft moed voor de toekomst. Ook al geldt die uitbreiding in deze eeuw helaas niet ons continent, de laatste decennia zeker wel voor andere werelddelen.

In ons vaderland zien we de laatste jaren binnen de Protestantse Kerk een heel divers kerkelijk beeld. Jammer genoeg zien we de gevestigde kerken krimpen, maar er is hier en daar - tegen de verwachting in - ook sprake van groei. En ja, daarnaast zien we de opkomst van allerlei vormen van kleine, nieuwe kerkelijke gemeenten/samenkomsten.

God beschikt

In dit alles is het volgens mij van groot belang vanuit de liefde van Christus, naar Zijn kerk en gemeente te kijken. Wij moeten de ogen niet sluiten voor wat er binnen de kerk en daarbuiten speelt, maar tegelijk beseffen dat de mens bij dit alles wel wikt, terwijl onze God het is Die uiteindelijk beschikt. In dat licht bezien redden wij de kerk niet (alleen) door kennis en organisatiekunde als ei van Columbus in te zetten. Zeker daar waar met name kleine of armlastige gemeenten in hun beleving van het geloof, als ook in haar traditie en cultuur elkaar goed verstaan, kunnen vormen van samenwerking en/of fusie een positieve uitwerking hebben.

Maar wat is daarbij ons doel? Groei van het aantal gemeenteleden en toename van de middelen? Natuurlijk gaat het om uitbreiding van Gods koninkrijk en om als christen in deze wereld op diverse manieren present te zijn. Maar er is ook sprake van groei door middel van verdieping van het geloof binnen de gemeente. En zo'n verdieping in geloof en beleving werkt als het goed is, eveneens positief naar buiten uit. Hoe dan ook, laten we in de toekomst creatief en verdiepend zoeken naar mogelijkheden om die groei in de kerk te bevorderen. Het zijn niet alleen de getallen die er toe doen. Een levend geloof in Christus Jezus staat voorop. Laten we kerk van Christus zijn en Hem in en buiten onze kerk/gemeente belijden als Redder van deze wereld. Lof en eer aan onze God!

De (ouderling)kerkrentmeester

De rol van de ouderling kerkrentmeester in de toekomst? De (ouderling)kerkrentmeester mag vooral, vanuit een innerlijke, door de Geest gewerkte gedrevenheid, zijn rol oppakken. Met het oog op het hier en nu, op de grote toekomst, mogen we als Gods

medearbeiders volgens Paulus (1 Korinthe 3:9a) aan het werk. Daarbij is het mijns inziens van groot belang om die arbeid in goed overleg en in een goed onderling vertrouwen ten behoeve van en in samenwerking met de (algemene) kerkenraad te verrichten. De gemeente als geheel moet ook betrokken worden bij wat er zich binnen die gemeente op het materiele vlak afspeelt.

We kunnen niet alle specialisten in eigen huis hebben en zullen daarom een beroep moeten doen op die specialisten in de gemeente of daarbuiten, om allerlei noodzakelijke veranderingen of gewenste mogelijkheden toe te passen. Scherpste en creativiteit zijn nodig om op een juiste en verantwoorde wijze (zaken als nieuwbouw, onderhoud, regelgeving, veiligheid, personele aandacht, digitale mogelijkheden en het beheren en verwerven van financiële middelen) voortvarend aan te pakken. De wijze waarop geldwerving zoals de vrijwillige bijdrage en het collecteren plaats vindt, vraagt om vernieuwende en creatieve aanpak. De (digitale) mogelijkheden om de gewenste veranderingen door te voeren zijn legio.

Communicatie

Ook de vraag hoe gedifferentieerde en op doelgroepen toegepaste communicatie binnen de gemeente moet plaats vinden is van groot belang. Hoe bereiken we jong en oud en hoe betrekken we hen bij de gemeente en bij wat zich daarbinnen afspeelt? Een papieren kerkblad is zeker niet (meer) aan een ieder besteed. Het is aan de (ouderling)kerkrentmeester om met al die vragen aan de slag te gaan. Zoeken naar mogelijkheden, afstemmen op de behoefte, betrokkenheid vergroten door op een aansprekende wijze gemeenteleden mee te nemen.

Maar niet minder van belang bij dit alles is ook te blijven kijken naar wat de gemeente in haar breedte aan kan en wil. Te hard van stapel lopen en daarbij niet of nauwelijks rekening willen houden met bepaalde doelgroepen in de gemeente is funest. Samen gemeente zijn vraagt om samen op te trekken. En dat vraagt om een sensitieve insteek van de (ouderling)kerkrentmeester. En tenslotte moet het college van kerkrentmeesters het ook van anderen hebben. Zij heeft niet alle kennis en zicht op nieuwe ontwikkelingen in eigen huis. Daartoe moet ze ogen en oren naar buiten open houden!

Tenslotte de rol van de VKB in de toekomst. De VKB is belangrijk, zo niet de belangrijkste 'partner' om met name de colleges van kerkrentmeesters kennis bij te brengen, die nieuwe ontwikkelingen aan te reiken en vooral (on)gevraagd te adviseren. In veel gevallen bood en biedt het blad 'Kerkbeheer' op deze terreinen de (ouderling)kerkrentmeester al het nodige. Zo kwamen vernieuwende ideeën, ondersteunende en adviserende artikelen en relevante informatie ongevraagd, maar daarom zeker niet minder gewenst op de deurmat terecht. Daarmee hebben we ons voordeel kunnen doen.

Op locatie

Toch zou ik hier ook een lans willen breken om als VKB met haar specialistische kennis, colleges van kerkrentmeesters de mogelijkheid aan te reiken om bijvoorbeeld tweejaarlijks op locatie de plaatselijke situatie door te nemen. Zo kan er heel gericht geadviseerd worden en waar gewenst, wederzijdse kennisdeling plaats vinden, om zo

ook anderen weer te kunnen helpen. Regionale bijeenkomsten lenen zich veel minder om op die zaken in te zoomen. Samen het beste zoeken voor de kerk als geheel en de gemeente ter plaatse!

‘Samen’ betekent volgens mij ook vanuit dat gezamenlijke belang, elkaar adviseren, ondersteunen en dienen. Binnen de PKN en haar dienstenorganisatie behoort wat mij betreft het ‘vereiste’ toezicht ook vanuit dat gezamenlijke doel en daarom in liefde en met een positieve insteek verricht te worden. Laat de één niet heersen over de ander. Om met Paulus te eindigen: ‘Niet dat wij heersen over uw geloof, maar wij zijn medearbeiders aan uw blijdschap, want u staat vast door het geloof.’ (2 Korinthe 1 vers 24).

W.F. Vierwind MSc is voorzitter van het college van kerkrentmeesters van de Hervormde gemeente Putten.

Weer leven als de eerste Christengemeente

Henk van der Wal

Allen die het geloof hadden aanvaard, bleven bijeen en hadden alles gemeenschappelijk. Ze verkochten al hun bezittingen en verdeelden de opbrengst onder degenen die iets nodig hadden. Elke dag kwamen ze trouw en eensgezind samen in de tempel, braken het brood bij elkaar thuis en gebruikten hun maaltijden in een geest van eenvoud en vol vreugde. (Hand. 2: 43-47)

De eerste Christengemeente wordt wel gezien als het begin van het ontstaan van de kerk. Met de kerk wordt dan bedoeld 'de beweging van Christenen die in de loop der eeuwen steeds doorgroeit'. Deze beweging maakte in de loop der eeuwen meer en meer gebruik van eigen gebouwen die onder de leiding van de kerk uit Rome steeds grotere en mooiere

bouwkundige vormen aannamen: kunst en architectuur in dienst van de kerk.

Toekomst

De gebouwen waren functioneel, cerebraal, de liturgie en het kerkelijk leven met haar instellingen dienende. De Christelijke beweging breidde zich uit en bouwde steeds meer kerken. De tempel werd verlaten van traditie naar toekomst. Die toekomst resulteerde in verdere institutionalisering. Naast de kerk als gebouw verwierf de kerk als instituut veel macht en drukte een belangrijk politiek stempel op de maatschappij. Na de Reformatie en de komst van de Verlichting werd er voortdurend geschaafd aan het kerk zijn. Wat bleef was het vasthouden aan traditie en het zich sterk blijven maken voor de geïnstitutionaliseerde doelen, terwijl de toekomst zich al aandienende met soms grote veranderingen.

In Protestants Nederland zag je in de 18^e, 19^e en 20^e eeuw onder invloed van de Verlichting de wereld steeds meer seculier worden. Krampachtig hielden velen in de kerk vast aan de mores van de Leer en gingen de strijd aan met de veranderingen, leidend tot kerkscheuringen. In de 2^e helft van de 20^e eeuw kwam moeizaam, maar met succes enige hereniging tot stand. Een toenaderingsproces van tientallen jaren leidde tot een fusie van de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, de Gereformeerde Kerk in Nederland en de Nederlands Hervormde Kerk. Op 1 mei 2004 werd uiteindelijk de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) gesticht.

Tussenstap

De vorming van de PKN, een tussenstap in de hereniging van alle kerken, is een onomkeerbaar proces geweest. De snelheid van de realisering is afhankelijk van de

vraag of we het instituut 'kerk' willen blijven omarmen als ultiem doel, of dat we samen in staat zijn het Geloof te aanvaarden en trouw en eensgezind samen het brood te breken en bij elkaar thuis onze maaltijden te gebruiken in een geest van eenvoud en vreugde. Met deze 'kort door de bocht'-analyse wil ik aangeven dat de kerk geen doel op zich is en dat ook het kerkgebouw geen doel op zich is. De kerkgebouwen hebben zeker een functie, niet alleen wegens hun cultuur-historische betekenis, maar ook als de plek waar velen tot rust, inkeer, ontmoeting (kunnen) komen.

Als bestuurslid bij de VKB heb ik kennis genomen van de kronieken die verschenen zijn aan de hand van Rook Belder. Daarin lees je dat de laatste 100 jaar van de VKB en haar rechtsvoorgangers het beheer van de kerk werd gevoerd door kerkvoogden in de Hervormde gemeenten en door Commissies van Beheer in de Gereformeerde Kerken in Nederland. Het woord voogd zegt hierbij voldoende. Het waren de burgers met aanzien, met invloed en macht die hun maatschappelijke positie nog versterkten door bovendien kerkvoogd te zijn. Dit geeft de verhoudingen weer: zij waren de baas!

Rentmeester

Om dat te blijven ten opzichte van de predikanten die ook hun invloed lieten gelden en die als predikanten over de positie van de predikanten gingen, werd door de kerkvoogden de VVK opgericht. In 2005 is de VKB opgericht en door de fusie die geleid heeft tot de PKN, werd het ambt van de kerkrentmeester ingevoerd. Met de naam 'rentmeester' komt de opdracht die de beheerder van de kerk heeft tot zijn recht, de kerkrentmeester is toekomstgericht - de kerk dienend.

Hoe die toekomstige kerk eruit zal zien? De mens zal blijven zoeken naar zingeving, zal een plek willen vinden - samen met anderen - om hier uiting aan te geven. De mens heeft behoefte aan vertrouwen: vertrouwen op jezelf, de ander, maar bovenal op God, op Iets, dat het (ooit) goedkomt. Gods Geest waait waarheen Hij wil. De kerk zal open moeten staan voor diverse vormen van kerk zijn om generaties te verbinden - om er te zijn voor wie dat wil of nodig heeft. De kerk is een plek van gemeenschap voor de gemeenschap, een heilige plaats maar gelijktijdig een marktplaats, een ontmoetingsplek. Dit is ook de plek waar en van waaruit "het leven van de eerste Gemeente" weer vorm krijgt. Lijkt zo'n kerk op een nutsbedrijf voor religieuze activiteiten? Wellicht, en naar ik hoop, is het de plek waar het Heil wordt doorgegeven en waar de Bijbel de Bron is van het handelen.

Wat betekent dit voor de rentmeester? De rentmeester gebruikt zijn talenten en de talenten van de kerk om te beheren, te bewaren, te zorgen en om door te geven aan volgende generaties. De rentmeester staat midden in de samenleving, stelt de talenten én het kerkgebouw ter beschikking aan de samenleving zoals ooit de bedoeling was in de eerste Christengemeente. Dat betekent concreet dat de kerk alle dagen open is en wordt gebruikt voor diverse maatschappelijke activiteiten. De kerk heeft een open verbinding met het cultureel werk in het dorp of in de stad.

Samenleving

Het is de plek om elkaar te ontmoeten, van waaruit elke dag actief wordt bijgedragen aan het bestrijden en voorkomen van noden in de samenleving. Ook het politieke debat

mag er plaatsvinden, altijd bedoeld als vindplaats voor zingeving. En wat doet de VKB: ondersteuning van kerkrentmeesters bij het vinden en bewaken van de rol als adviseur van de plaatselijke of regionale kerkrentmeesters, belangbehartiging van kerkrentmeesters, en paraat zijn als kritische partner van het centrale apparaat van die ene herenigde kerk.

Drs. Henk van der Wal is voorzitter van de afdeling Overijssel-Flevoland en lid van het bestuur van de VKB.

Het werk van de kerkrentmeester is van onschatbare waarde

Michiel Zonneville

In 1981 is de Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland (VBMK) opgericht. Op dat moment was de doelstelling van de VBMK om meervoudig gebruik van kerkgebouwen te stimuleren. Meervoudig gebruik was toen nog voor veel kerken een mogelijkheid om de exploitatie van de gebouwen rond te krijgen. Door het organiseren van themabijeenkomsten, cursussen en publicaties worden de leden en vele anderen, gestimuleerd bij het beheer en onderhoud van hun gebouwen.

Veel van deze activiteiten worden samen met andere organisaties, zoals de Erfgoed Academie, de Rijksdienst Cultureel Erfgoed en de Nationale Monumenten Organisatie, georganiseerd. Kennis moet je immers delen!

Recent is er samen met de VKB een bijeenkomst georganiseerd met als onderwerp 'Kerkbeheerder gezocht'. Regelmatig publiceert de VBMK themanummers over verschillende onderwerpen. Ik noem bij voorbeeld de Handreiking Religieus Erfgoed (2008), Duurzaam (2010), Erfgoedambacht in Nederland (2011), Tussentijds en daarna (2013) en Koper in Kerken (2018). Allemaal publicaties over onderwerpen, waar kerkbeheerders in de dagelijkse praktijk mee te maken krijgen.

Gebouwen sluiten

Leek meervoudig gebruik een aantal jaren geleden nog de oplossing, intussen weten we wel beter. Kerkbeheerders moeten nu beslissingen nemen over het sluiten van kerkgebouwen, omdat door fusies er teveel gebouwen zijn of doordat kerkelijke gemeenschappen kleiner worden, waardoor de exploitatie financieel niet meer mogelijk is. En alles in en rond de kerk moet gedaan worden met een steeds kleiner wordende groep van (vergrijzende) kerkbeheerders, minder vrijwilligers en een veel kleiner aantal professionele en ervaren koster.

De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) is een belangrijke 'speler' voor de aangesloten kerken om hen te ondersteunen bij het zoeken naar wegen om in de toekomst nog steeds inhoud te geven aan de belangrijkste opdracht: de verkondiging van het Woord. Kerkgebouwen zijn en blijven daarvoor belangrijk; voor de kerkelijke gemeenschap en haar vele maatschappelijke activiteiten, maar ook voor de samenleving. Als onderdeel van de bebouwde omgeving en dus als een herkenningspunt voor velen, in en vooral buiten de kerkgemeenschap.

Verhalen

De muren van de (monumentale) kerken huisvesten meer dan de ruimte zelf. Ze omvatten ook de verhalen die de mensen meebrachten, die zij achterlieten of meenamen. Zo zijn kerken bewaarplaatsen, schatkisten van het geloof door de eeuwen heen. Door hun locatie en maatschappelijk rol in de samenleving, hun fraaie interieurs en/of kerkschatten nodigen ze de gehele samenleving uit.

De PKN en de VKB zijn onmisbaar! Kerken zijn van mensen. Vooral de rol van de kerkrentmeester wordt steeds belangrijker. Van hem (of haar) wordt steeds meer professionaliteit gevraagd om de dagelijkse en zeker de structurele vragen van een antwoord te voorzien. De tijd dat deze functie als een 'erebaan' kon worden gezien, ligt ver achter ons! Het vinden van vrijwilligers voor bij voorbeeld het kerkrentmeesterschap, is soms een moeizaam proces. Vandaar de eerdergenoemde bijeenkomst van VBMK en VKB.

Misschien is het gewaagd, maar toch schrijf ik het: kandidaten voor bepaalde beheersfuncties, die geen lidmaat zijn, maar wel aan de functie-eisen voldoen, moeten niet op voorhand onbenoembaar worden geacht. Als ik namens de VBMK mag spreken, zie in de VKB als een belangrijke partner voor de kerkrentmeesters, om hun werk, dat van onschatbare waarde is voor kerk en samenleving, te blijven doen.

Michiel Zonneville is voorzitter van de Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland (VBMK).

